

*Monita privata
(secreta)
Societatis Iesu*

*The Critical Edition of
the Latin and Polish Texts
with English Translation,
Commentary, and
Introduction*

*Edited by
Robert Aleksander Maryks
Bartosz Awianowicz
Radostaw Grześkowiak*

Monita privata (secreta) Societatis Iesu

Brill Research Perspectives in Jesuit Studies

Editor

Robert A. Maryks (*Adam Mickiewicz University, Poznań*)

Editorial Board

Ariane Boltanski (*Université Rennes 2*)

Carlos Eire (*Yale University*)

Alison Fleming (*Winston-Salem State University*)

Paul Grendler (*University of Toronto, emeritus*)

Stephen Schloesser, S.J. (*Loyola University Chicago*)

The *Brill Research Perspectives in Jesuit Studies* series invites leading scholars in Jesuit studies to reflect on their fields of expertise. It complements the related Brill publications: the *Journal of Jesuit Studies*, the *Jesuit Studies* book series, and the *Jesuit Historiography Online*.

Volumes published in this Brill Research Perspectives title are listed at brill.com/rpjss

Monita privata (secreta) *Societatis Iesu*

*The Critical Edition of the Latin and
Polish Texts with English Translation, Commentary,
and Introduction*

Edited by

Robert Aleksander Maryks
Bartosz Awianowicz
Radosław Grześkowiak

BRILL

LEIDEN | BOSTON

This is an open access title distributed under the terms of the CC BY-NC-ND 4.0 license, which permits any non-commercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided no alterations are made and the original author(s) and source are credited. Further information and the complete license text can be found at <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

The terms of the CC license apply only to the original material. The use of material from other sources (indicated by a reference) such as diagrams, illustrations, photos and text samples may require further permission from the respective copyright holder.

This book would never been produced without the generous support of the Polish National Agency for Academic Exchange (Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej [NAWA]) under the grant “The Polish Returns 2021” (BPN/PPO/2021/1/00012) and the National Science Centre of Poland (Narodowe Centrum Nauki [NCN]), which financially supported its research component (2022/01/1/HS2/00017). The project “Anti-Jesuit Literature in the Polish–Lithuanian Commonwealth” provided important resources for our studies on early modern anti-Jesuit sentiment.

Library of Congress Control Number: 2025909091

Typeface for the Latin, Greek, and Cyrillic scripts: “Brill”. See and download: brill.com/brill-typeface.

ISSN 2589-7446

ISBN 978-90-04-72823-3 (paperback)

ISBN 978-90-04-72825-7 (e-book)

DOI 10.1163/9789004728257

Copyright 2025 by Robert Aleksander Maryks, Bartosz Awianowicz and Radosław Grześkowiak.

Published by Koninklijke Brill BV, Plantijnstraat 2, 2321 JC Leiden, The Netherlands.

Koninklijke Brill BV incorporates the imprints Brill, Brill Nijhoff, Brill Schöningh, Brill Fink, Brill mentis, Brill Wageningen Academic, Vandenhoeck & Ruprecht, Böhlau and V&R unipress.

Koninklijke Brill BV reserves the right to protect this publication against unauthorized use.

For more information: info@brill.com.

This book is printed on acid-free paper and produced in a sustainable manner.

Contents

1	Introduction	1
2	The <i>Monita's</i> Geopolitical Context	5
3	The Evolution of the <i>Monita privata</i> and Its Editions	8
4	The <i>Monita privata</i> as a Bestselling Polemic	9
5	Overview of Content	10
5.1	<i>Strategic Relationships with the Powerful and Wealthy</i>	11
5.2	<i>Financial Acquisition and Manipulation</i>	12
5.3	<i>Internal Governance and Control</i>	12
5.4	<i>Engagement with Women and Religious Orders</i>	13
5.5	<i>Secrecy and Dissemination of the Monita</i>	13
6	Analysis of Rhetoric and Style	14
7	Reception and Impact	16
8	Polish Translations and the Enduring Influence of the <i>Monita privata</i>	16
8.1	<i>Immediate Responses: Jesuit and Lay Rebuttals</i>	17
9	Conclusion: A New Critical Edition for Modern Scholarship	19
10	<i>Monita privata (secreta) Societatis Iesu</i>	20
10.1	<i>The Text and Editorial Choices</i>	20
11	Editions of the <i>Monita privata</i>	21
12	Editions of the <i>Secreta monita</i>	28
13	Abbreviations	29
14	Editorial Principles and Apparatus Criticus	29
14.1	<i>Capitalization</i>	30
14.2	<i>Semivowels</i>	30
14.3	<i>Spelling of f/s</i>	30
14.4	<i>Ligatures, Contractions, and Abbreviations</i>	30
14.5	<i>Punctuation</i>	30
 <i>Monita privata Societatis Iesu. Notobirgae, anno 1612</i> 31		
I	Qualem se Societas praestare debet, cum de novo accepit loci alicuius foundationem	31
II	Quid factu opus est, ut principum et magnatum intima familiaritate potiamur	32
III	Quid curabunt domini pro nobis, dum pecunia destituunt, multae tamen sunt auctoritatis in republica et aliis modis nobis prodesse possunt	35

IV	Quae commendata esse debent concionatoribus confessariisque principum et magnatum	37
V	Quid agendum cum religiosis, qui symbolizando nobiscum in multis occupationibus multum nobis detrahunt	39
VI	De conciliandis viduis opulentis Societati	41
VII	Quis modus conservandi viduas in viduitate et de dispositione reddituum quos habent	43
VIII	De remediis, ut filii et filiae nostrarum devotarum religiosum amplectantur statum	48
IX	De redditibus augendis collegiorum	49
X	De disciplinae rigore ostendendo in Societate	52
XI	Qualiter se unanimiter praestabunt nostri contra dimissos	54
XII	De delectu iuvenum pro Societate modoque eos retinendi	58
XIII	De monialibus	61
XIV	De casibus reservatis et causis dimittendi a Societate	61
XV	Qui conservari et foveri debent ex personis Societatis	65
XVI	De contemptu divitiarum	66
	Testimonia de Iesuitis Italarum et Hispanorum quorundam	68
	Ex Polonis	71
I	<i>Bernardi Macieiovii Cardin(alis) S(anctae) R(omanae) E(cclesiae) Archiepisc(opi) Gnes(nensis) ad principem Venetiarum</i>	71
II	<i>Eiusdem ad Legatum</i>	71
III	<i>Georgii Radzivili S(anctae) R(omanae) E(cclesiae) Car(dinalis) Episc(opi) Cracov(iensis)</i>	72
IV	<i>Petri Miskowski Episc(opi) Cracov(iensis) ad Sixtum</i>	72
V	<i>Demetrii Sulikovii Archiepiscopi Leopold(iensis)</i>	72
VI	<i>Eiusdem</i>	73
	1654	75
	[1660?] = 1670	77

Secreta Monita Societatis Iesu 84

	Praefatio [the preface to the 1661 edition]	84
	Preface	84
I	Qualem Societas praestare sese debeat, cum incipit de novo alicuius loci foundationem	85
II	Quomodo principum, magnatum et primariorum p(atres) Societatis familiaritatem acquirent et conservabunt	86
III	Quomodo agendum Societati cum illis, qui magnae sunt auctoritatis in rep(ublica) et quamvis divites non sint, aliis tamen modis iuvare possunt	88

IV	Quae commendata esse debeant concionatoribus et confessariis magnatum	89
V	Quomodo agendum cum religiosis, qui iisdem in Ecclesia, quibus nos functionibus vacant	90
VI	De conciliandis Societati viduis opulentis	91
VII	Quomodo conservandae viduae et disponendum de bonis, quae habent	92
VIII	Quomodo faciendum, ut filii et filiae viduarum religiosum aut devotarium statum amplectantur	94
IX	De redditibus collegiorum augendis	95
X	De disciplinae huius rigore privato in Societate	99
XI	Qualiter se nostri unanimiter praestabunt contra dimissos e Societate	100
XII	Quinam conservari ac foveri in Societate debeant	101
XIII	De delectu iuvenum in Societatem admittendorum et modo retinendi	102
XIV	De casibus et causa dimittendi e Societate	103
XV	Quomodo agendum cum monialibus et devotariis	105
XVI	De contemptu divitiarum palam prae se ferendo	106
XVII	De mediis promovendi Societatem	106

The Society of Jesus's Private Instructions 108

I	How the Society Should Present Itself When It Receives a Foundation in a New Place	108
II	What Must Be Done to Gain the Intimate Familiarity of Rulers and Magnates	109
III	What Will the Lords Care for Us When They Are Destitute of Money but Have Much Authority in the Republic and Can Benefit Us in Other Ways	112
IV	What Should Be Recommended to Preachers and Confessors of Rulers and Magnates	117
V	What Is to Be Done with Religious Who, While Agreeing with Us in Many Occupations, Detract from Us a Lot	120
VI	On Winning Affluent Widows to the Society	122
VII	What Method of Preserving Widows in Widowhood, and concerning the Disposition of the Revenues They Have	125
VIII	Regarding the Remedies, So That the Sons and Daughters of Our Devout Followers Embrace the Religious State	130
IX	On Increasing the Revenues of the Colleges	131
X	On Showing the Rigor of Discipline in the Society	132

- XI How Ours Will Unanimously Behave against Those Dismissed 135
- XII On the Selection of Young Men for the Society, and the Way
to Retain Them 138
- XIII On Nuns 141
- XIV On Reserved Cases and Reasons for Dismissal from the Society 141
- XV Those Who Must Be Preserved and Cherished among the
Society's People 145
- XVI On the Disdain of Riches 147
[Guidelines for the Discreet Communication of Private Instructions
within the Society] 148
- I Of Bernard Maciejowski, Cardinal of the Holy Roman Church,
Archbishop of Gniezno, to the Ruler of the Venetians 156
- II To the Legate 156
- III Of Jerzy Radziwiłł, Cardinal of the Holy Roman Church, Bishop
of Kraków 157
- IV Piotr Myszkowski, Bishop of Kraków, to Sixtus V 157
- V Demetrius Sulikovius, Archbishop of Lviv 158
- VI The Same 158

The Two Polish Translations of the *Monita secreta Societatis Iesu*.

***Editorial Commentary* 162**

- 1 Foundations of the Edition 162
 - 1.1 1767—*Handwritten Translation from the Year 1767* 162
 - 1.2 1784—*Printed Translation from the Year 1784* 162
- 2 Transcription Principles 163
- 3 Critical Apparatus 165
- 4 Annotations 166

***Monita secreta Societatis Iesu* to jest Rady tajemne Towarzystwa
Jezusowego z łacińskiego na portugalski, włoski, francuski, niemiecki etc.,
teraz zaś i na polski język przetłumaczone, a[*nno*] d[*omini*]** 1767 167

- Do Czytelnika 167
- Pierwszy przypadek 170
- Drugi przypadek 170
- Trzeci przypadek 171
- First Instance 173
- Second Instance 174
- Third Instance 174
- Przestrogi jezuickie o *Radach tajemnych* 175
- Jesuit Warnings about the *Secret Instructions* 176

Monita secreta Societatis Iesu: Rady tajemne Towarzystwa**Jezusowego 178**

Rozdział 1. Jak się ma Towarzystwo zachować, osiadając na jakimym nowotnym miejscu 178

Rozdział 2. Jakim sposobem jezuici wkradać się mają w łaskę i przyjaźń u książąt i innych znacznych osób 180

Rozdział 3. Jak się ma zachować Towarzystwo przeciwko tym, którzy znaczni są w urzędzie, i tym, którzy choć nie są bogaci, jednak ważne usługi świadczyć nam mogą 183

Rozdział 4. Jak się mają sprawować nasi teologowie, kaznodzieje, kapelani i spowiednicy u wielkich panów 185

Rozdział 5. Jak się mają obchodzić nasi z innymi zakonnikami, którzy tenże, co i my, urząd sprawują w Kościele Bożym 187

Rozdział 6. Jak się ma zalecać nasze Towarzystwo do bogatych wdów 188

Rozdział 7. Jak sobie z wdowami i ich dobrami postępować 191

Rozdział 8. Co trzeba czynić, aby dzieci wdów obrali życie zakonne 194

Rozdział 9. O sposobie pomnożenia d[o]cho[dów] naszych 196

Rozdział 10. O surowości w zakonie naszym przeciwko tym, którzy się według niego nie sprawują 201

Rozdział 11. Jak się jednomyślnie nasi obchodzić mają z tymi, którzy są z zakonu naszego wygnani 202

Rozdział 12. O tych, których w naszym Towarzystwie utrzymujemy i jak się z nimi obchodzić 204

Rozdział 13. O obieraniu młodzi do Towarzystwa wstępującej i jak ją utrzymywać 205

Rozdział 14. O przypadkach zachowanych i o przyczynach wyrzucenia z naszego Towarzystwa 208

Rozdział 15. Jak się zachować przeciw zakonniczkom i mniszkom 210

Rozdział 16. Jak nasi mają pokazywać wzgardę bogactw 211

Rozdział 17. O śródkach pomnożenia Towarzystwa 212

Przydatek: Tajemnica jezuicka, gdy się odważają targnąć na monarchę (przekopiovana z jednego starodawnego na pergaminie rękopisma) 213

Appendix: The Jesuit Secret When They Dare to Strike against a Monarch (copied from an old manuscript on parchment) 215

Przewodnik, czyli Skryte rządy ojców jezuitów, z łacińskiego przełożone roku 1784 217

Przedmowa 217

Guide to the Secret Governance of the Jesuit Fathers, Translated from the Latin, 1784 218

Preface 218

Rozdział 1. O sposobach obchodzenia się z obywatelami w tych miejscach, gdzieby świeżo były założone Towarzystwa klasztory 218

Rozdział 2. O nabywaniu łaski i spoufaleniu się z najpierwszemi książętami i panami 220

Rozdział 3. O sposobie obchodzenia się Towarzystwa z temi, którzy mają powagę wielką w rzeczypospolitej i którzy, choć bogatemi nie są, innym jednak sposobem dopomóc by mogli 223

Rozdział 4. Jak się mają zachować kaznodzieje i spowiednicy względem wielkich panów 225

Rozdział 5. Jako się obchodzić należy z zakonnikami, którzy te-ż same, co i my, w Kościele Bożym sprawują urzędy 226

Rozdział 6. O jednaniu dla Towarzystwa wdów bogatych 228

Rozdział 7. O sposobie utrzymywania wdów w ich stanie i rozrządzania dobrami, które posiadają 230

Rozdział 8. Jakich użyć potrzeba środków do namówienia synów i córek wdowich do habitu lub dewocji 234

Rozdział 9. O powiększaniu dochodów 235

Rozdział 10. O wewnętrznym rządzie zakonu 240

Rozdział 11. O sposobach jednomyślnego bronięcia się przeciwko oddalonym z zakonu 241

Rozdział 12. Którzy mają być utrzymywani w zakonie 244

Rozdział 13. O wyborze młodzi mającej być do zakonu przyjmowanej i sposobach utrzymywania onej 245

Rozdział 14. O grzechach zostawionych wyższej zwierzchności do rozgrzeszenia i o przyczynach oddalenia z zakonu 247

Rozdział 15. O obchodzeniu się z zakonnicami 249

Rozdział 16. O powierzchownym okazywaniu[*u*] pogardy bogactw 250

Rozdział 17. O środkach promowania[*n*]ia zakonu 250

Bibliography of Prints and Manuscripts 253

Index 265

Monita privata (secreta) Societatis Iesu

The Critical Edition of the Latin and Polish Texts with English Translation, Commentary, and Introduction

Robert Aleksander Maryks¹, Bartosz Awianowicz² and
Radosław Grzeskowiak³

¹Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland
robert.maryks@amu.edu.pl

²Nicolaus Copernicus University, Toruń, Poland
bartosz.awianowicz@uni.torun.pl

³University of Gdańsk, Poland
radoslaw.grzeskowiak@ug.edu.pl

1 Introduction

The early seventeenth-century European landscape, marked by religious polemics, political intrigue, and shifting alliances, provides the historical context for the publication of the unique anti-Jesuit text, *Monita privata (secreta) Societatis Jesu* (The private [secret] instructions of the Society of Jesus).¹ Likely composed between 1606 and 1612 and first published in 1612, the *Monita* emerged amidst the rise of Jesuit influence and growing anti-Jesuit sentiment. Although the text explicitly references only one historical event—the 1606 expulsion of the Jesuits from Venice—it reflects broader developments, including the failed Zebrzydowski Rebellion in Poland (1606–7), the 1612 betrothal of Louis XIII of France (1601–43, r.1610–43) to Anne of Austria (1601–66), arranged by the queen regent Maria de' Medici (1575–1642, regency 1610–17) under Jesuit guidance. Against this backdrop, the *Monita* was crafted as both a covert manual and a scathing critique, casting the order as manipulative and secretive. Its title, derived from the Latin verb *monere*—meaning “to warn,” “advise,” or “instruct”—plays on this dual nature. The *Monita*'s portrayal of the Jesuits fueled conspiracy theories, contributing to widespread distrust of the order and serving as a tool of political resistance that resonated across Europe and beyond, well into the twentieth century.²

1 See Robert Aleksander Maryks and Michał E. Nowakowski, *Foreign Intruders: Anti-Jesuit Narratives in Poland-Lithuania during the Reigns of Stephen Báthory and Sigismund III, 1576–1632* (Leiden: Brill, 2025).

2 Here is a selected bibliography on the *Monita* and its context, which itself includes an ample bibliography on the subject. Bernhard Duhr, *Jesuiten-Fabeln: Ein Beitrag zur Kulturgeschichte*,

The word choice in the title reflects the deep-seated suspicion surrounding the Jesuit order from its inception and reveals the work's apparent ironic and satirical tone. It taps into the widespread fears of Jesuit secrecy that permeated early modern Europe during frequent political plotting, in which the Society of Jesus was often accused of involvement.³ The terms *monere*, *privata*, and *secreta* in the title suggest an ironic reversal, where what is purportedly a set of internal Jesuit instructions actually serves as a biting critique. This aligns the text with the tradition of subversive and parodic literature.⁴

In Jesuit usage, *monita* typically referred to official instructions from superiors. For example, Claudio Acquaviva (1543–1615), the Society's long-serving superior general (in office 1581–1615), issued his *De confessariis principum* (On rulers' confessors [1602, 1608]), a set of guidelines aimed at curbing Jesuit involvement in court politics. Acquaviva emphasized restraint when dealing

4th ed. (Freiburg im Breisgau: Herder, 1904), 84–112; Janusz Tazbir, *Hieronim Zahorowski zapomniany autor głośnego pamfletu* (n.p.: n.p., 1963); Tazbir, ed., *Literatura antyjezuicka w Polsce 1578–1625: Antologia*, trans. Andrzej Kempfi (Warsaw: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1963), 127–62; Wiesław Stec, *Literacki kształt polskich polemik antyjezuickich z lat 1578–1625* (Białystok: Dział Wydawnictw Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku, 1988), 216–18, 347; Sabina Pavone, *Le astuzie dei gesuiti: Le false istruzioni segrete della Compagnia di Gesù e la polemica antigesuita nei secoli XVII e XVIII* (Rome: Salerno, 2000); Pavone, *The Wily Jesuits and the Monita secreta: The Forged Secret Instructions of the Jesuits; Myth and Reality* (St. Louis, MO: Institute of Jesuit Sources, 2005); Pavone, “The Deceivers Deceived: How a Seventeenth-Century Venetian Anti-Jesuit Circle Duped a Jesuit Rector,” *Journal of Jesuit Studies* 10, no. 1 (2023): 45–62, https://brill.com/view/journals/jjs/10/1/article-p45_005.xml (accessed September 30, 2024); Robert Aleksander Maryks, “‘Idźcież już precz!’ [Come on get out already!]: The Origins and Development of the Earliest Anti-Jesuit Literature in the Commonwealth of Poland–Lithuania, 1577–1614,” *Journal of Jesuit Studies* 10, no. 1 (2023): 26–44, <https://doi.org/10.1163/22141332-10010004> (accessed August 18, 2024).

3 See, for example, Patrick H. Martin, *Elizabethan Espionage: Plotters and Spies in the Struggle between Catholicism and the Crown* (Jefferson, NC: McFarland and Company, 2016); Andrew McKenzie-McHarg, “Early Modern Variations on the Theme of Complicity: How Jesuits Came to Be Linked with Regicide,” *Journal of Jesuit Studies* 10, no. 1 (2023): 63–82, doi: <https://doi.org/10.1163/22141332-10010006> (accessed October 29, 2024); Dale K. Van Kley, “Plots and Rumors of Plots: The Role of Conspiracy in the International Campaign against the Society of Jesus, 1758–1768,” in *The Jesuit Suppression in Global Context: Causes, Events, and Consequence*, ed. Jeffrey D. Burson and Jonathan Wright (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), 13–39.

4 See, for example, Teresa Bela, Clarinda Calma, and Jolanta Rzegocka, eds., *Publishing Subversive Texts in Elizabethan England and the Polish–Lithuanian Commonwealth* (Leiden: Brill, 2016); Paul F. Grendler, “Books for Sarpi: The Smuggling of Prohibited Books into Venice during the Interdict of 1606–1607,” in *Essays Presented to Myron P. Gilmore*, ed. Sergio Bertelli and Gloria Ramakus, 2 vols. (Florence: La Nuova Italia, 1978), 1:105–14; Sofia Canzona and Luigi Alessandro Cappelletti, eds., “Nuovi documenti sul conflitto dell’Interdetto (1606–7): Un inedito dialogo satirico in veneziano,” *Quaderni veneti* 7 (2018): 83–111.

with secular rulers, advocating for a careful balance between spiritual guidance and political detachment. Ironically, *Monita privata* presents the alleged unofficial, radical opposite view, portraying the Jesuits as conspirators who manipulated their religious authority for political and economic gain. This deliberate inversion of Acquaviva's intentions, reinforced by the text's portrayal of him as "Claudio the Bloody-Water" in the appended "Testimonies," plays on his surname, *Acqua-viva* (literally "living water"), twisting it into a symbol of violence and deceit. This clever wordplay helped solidify the enduring image of the Jesuits as a shadowy, manipulative force in European politics.⁵

This critical edition of the *Monita privata* significantly advances our understanding by reframing its geopolitical context and rigorously reexamining its authorship. Traditionally attributed to the Polish ex-Jesuit Hieronim Zahorowski (c.1582–1634), our analysis challenges the assumption that Zahorowski created the text as an act of personal revenge. Born into a noble Volhynian family, Zahorowski joined the Jesuits in 1599, likely converting to Catholicism during his studies at the Jesuit college in Lublin, where he would eventually be buried after reconciling with the Society, marked by his donation of his entire library to the college. Despite initial promise, Zahorowski faced mounting tensions within the order and was ultimately dismissed in 1613, allegedly for circulating letters critical of his Jesuit superiors. Soon after, he became associated with anti-Jesuit publications, and he allegedly published *Monita privata* in 1614 as an act of retaliation for his dismissal. We, however, contend that the *Monita privata* reflects broader systemic critiques of the Jesuits, rather than Zahorowski's personal grievances, as demonstrated by the "Testimonies" appended to the very first edition. These "Testimonies" focus exclusively on verifiable dismissals within the Italian provinces, rather than on Polish issues, underscoring the role of Jesuit Jan Wielewicki (1566–1639) in shaping the association between Zahorowski and the *Monita*.⁶ Wielewicki's account, later reinforced by Jesuit

-
- 5 See also Robert Bireley, "Acquaviva's Instruction for Confessors of Princes (1602/1608): A Document and Its Interpretation," in *Los jesuitas: Religión, política y educación (siglos xvi–xviii)*, ed. Esther Jiménez Pablo, Henar Pizarro Llorente, and José Martínez Millán (Madrid: Universidad Pontificia Comillas, 2012), 1:45–68; Nicole Reinhardt, "The King's Confessor: Changing Images," in *Monarchy and Religion: The Transformation of Royal Culture in Eighteenth-Century Europe*, ed. Michael Schaich (Oxford: Oxford University Press, 2007), 153–85; and Reinhardt, "Hernando de Mendoza (1562–1617), General Acquaviva and the Controversy over Confession, Counsel, and Obedience," *Journal of Jesuit Studies* 4, no. 2 (2017): 209–29, <https://doi.org/10.1163/22141332-00402004> (accessed September 9, 2024).
 - 6 *Ks. Jana Wielewickiego T.J. Dziennik spraw domu zakonnego oo. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie od r. 1609 do r. 1619 (włącznie)* (Kraków: Akademia Umiejętności, 1889), <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/7382/edition/6729?language=pl>, passim (accessed October 26, 2024).

historian Stanisław Załęski (1843–1908),⁷ cemented Zahorowski's authorship in Polish historiography, a perspective sustained by figures like Janusz Tazbir (1927–2016).⁸ Through careful analysis, this edition reveals that no aspect of the *Monita* directly implicates Zahorowski as its author. Without the attribution promoted by Polish Jesuits, there would be no textual evidence suggesting Zahorowski's authorship. Instead, the *Monita* appears to be an external fabrication, crafted by someone proficient in Jesuit style and rhetoric, likely in collaboration with individuals who felt “wronged” by the Society. Supported by appended “Testimonies” and letters from prominent Polish and European figures, the *Monita* conveys concerns about Jesuit influence in Poland while resonating even more with Venetian anxieties regarding the order's reach. The first appended letter, from Cardinal Bernard Maciejowski (1548–1608), is notably directed to the Venetian doge, emphasizing a connection to Venice. Figures such as Maciejowski and Cardinal Jerzy Radziwiłł (1556–1600) expressed apprehensions about Jesuit encroachment on ecclesiastical authority and political affairs, critiques that transcend Poland to implicate Jesuit actions across Habsburg and Italian territories. This cross-regional critique suggests that the *Monita* may have originated within the Venetian milieu, where apprehensions about Jesuit influence over Catholic Central Europe were particularly acute.

Further supporting this interpretation, the concluding poem, “Prose in Praise of the Jesuits,” satirically critiques the Jesuits' wealth accumulation, political maneuvering, and interference in familial and religious matters. Its pointed tone reflects a distinctly Venetian distrust, underscoring concerns that extend beyond Poland and illuminate the Jesuits' complex reputation across Catholic Europe. This edition situates the *Monita* within a broader anti-Jesuit campaign likely connected to Venetian circles around Paolo Sarpi (1552–1623) and prominent ex-Jesuits such as Marcantonio de Dominis (1566–1624) and Giovanni Marsiglio (d.1612), both of whom opposed Jesuit influence.⁹ With the appended “Testimonies” revealing anti-Acquaviva sentiments and grievances

7 Stanisław Załęski, *Jezuici w Polsce* (Lviv: Nakładem Księgarni Ludowej, 1901), 1:part 2, 185–92.

8 Tazbir, *Hieronim Zahorowski*.

9 See, for example, Eleonora Belligni, *Auctoritas e potestats: Marcantonio de Dominis fra l'Inquisizione e Giacomo I* (Milan: Franco Angeli, 2003); Noel Malcolm, *De Dominis: Venetian, Anglican, Ecumenist and Relapsed Heretic* (London: Strickland & Scott Academic Publications, 1984); H. J. van Dam, “Italian Friends: Grotius, De Dominis, Sarpi and the Church,” *Netherlands archief voor Kerkgeschiedenis* 75 (1995): 210–14. De Dominis was dismissed from the Society on June 14, 1597 (ARSI, *His. Soc.* 54, fol. 15^v). See Pietro Pirri, *L'interdetto di Venezia del 1606 e i Gesuiti: Silloge de documenti con introduzione* (Rome: Institutum Historicum S. I., 1959), esp. 224–25. Marsigli was dismissed from the Society already as a priest, “ipso petente,” on October 9, 1599. See ARSI, *His. Soc.* 54, fol. 16^v.

from those dismissed from Italian provinces, this edition presents a reinterpretation that emphasizes the *Monita*'s unique blend of satirical insight and geopolitical depth, offering a fresh perspective on its origins and purpose within the complex political landscape of early modern Europe. This interpretation serves as the foundation for the analysis presented in the following paragraph.

2 The *Monita*'s Geopolitical Context

The origins of the *Monita privata* have long been debated. Traditionally believed to have been first published in Kraków, Poland, in 1614, recent typographical analysis of surviving copies instead suggests that it was likely first printed in 1612 in Nysa (Neiße, Nissa), Lower Silesia. This discovery challenges conventional Jesuit and Polish historiographical narratives that framed the *Monita* within internal Jesuit conflicts in Poland, instead situating it within the broader context of Central Europe's political and religious upheavals in the early seventeenth century. Nysa, an episcopal duchy under the bishops of Wrocław (Breslau), may have been selected as the printing site due to its lower costs compared to Venice or Kraków, as well as for the anonymity it afforded the author. The region was not only economically favorable but also strategically valuable in the Jesuit–Habsburg alliance, serving as a Catholic stronghold near Habsburg territories during the religious tensions preceding the Thirty Years' War (1618–48). Published likely by Krispin Scharffenberg the Younger (c.1594–1637), the *Monita* thus reflects the potent dynamics of this alliance and the role of Nysa as a critical center of Jesuit influence in Central Europe. Notably, Nysa's economic and/or political advantages similarly attracted other Jesuit-related publications, including Jan Ostroróg's *Anti-Monita* in later years.

Charles I Habsburg (1590–1624), the youngest son of Charles of Styria (1540–90), archduke of Austria (r.1564–90), and Maria Anna of Bavaria (d.1571) became duke of Neiße and bishop of Wrocław and was thus instrumental in advancing Jesuit influence in Nysa. He ascended to the bishopric in 1608 at the age of eighteen. He governed the Episcopal Duchy of Nysa, where he became known for his stringent anti-Protestant measures, especially after 1610, when he curtailed Protestant activities despite previous assurances from Holy Roman Emperor Rudolf II (1552–1612, r.1576–1612). Similar to the Warsaw Confederation's guarantees of religious peace in the Polish–Lithuanian Commonwealth, Rudolph's policies, such as the Letter of Majesty in 1609, had granted Protestants certain rights within the Holy Roman Empire with the aim of preventing religious conflict. Charles's decision to curtail Protestant activities in Nysa directly undermined these assurances, further fueling religious

tensions in the region. Charles, educated by the Jesuits at the University of Ingolstadt, along with his older brother, Ferdinand II (1578–1637, r.1619–37), further solidified the Habsburg–Jesuit alliance that played a significant role in shaping Catholic power across Central Europe.¹⁰

This Jesuit–Habsburg alliance was further solidified through strategic dynastic marriages, which extended Jesuit influence into the Polish–Lithuanian Commonwealth. Charles's sister, Anne of Austria (1573–98), married Sigismund III Vasa, king of the Polish–Lithuanian Commonwealth, in 1592. Their marriage produced several children, including their son, Ladislaus IV Vasa (1595–1648), who succeeded his father as king of Poland and grand duke of Lithuania (r.1632–48). Władysław IV carried the Habsburg lineage through his mother, continuing the influence of the dynasty in Polish–Lithuanian affairs, and their daughter, Cecylia Renata Vasa (1611–44), who married Ferdinand III (1608–57), the Holy Roman emperor (r.1637–57). After Anna's death, another of Charles's sisters, Constance of Austria (1588–1631), became Sigismund's second wife in 1605. This union further strengthened the Habsburg bloodline within the Vasa dynasty, and their son, John II Casimir Vasa (1609–72), later became king of Poland and grand duke of Lithuania (r.1648–68). Notably, John II Casimir spent two years as a Jesuit novice (1643–45) before leaving the order and returning to secular life, where he would ascend to the throne.

These matrimonial alliances intertwined the Habsburg dynasty with the Polish–Lithuanian Commonwealth, embedding Habsburg influence deeply within the region for generations. Sigismund's increasing alignment with Habsburg interests, particularly through his marriages and ties to the Jesuits, caused alarm among anti-Jesuit factions in Poland. This concern, rooted in the complex political-religious landscape, reflected broader fears about the growing Jesuit influence in the region, which culminated in political unrest. Jan Zamoyski (1542–1605), a distinguished Polish nobleman, statesman, and grand chancellor, was a staunch advocate for the autonomy of the Polish–Lithuanian

10 See Robert Bireley, *Ferdinand II, Counter-Reformation Emperor: 1578–1637* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014); Bireley, *Religion and Politics in the Age of the Counter-reformation: Emperor Ferdinand II, William Lamormaini, S.J., and the Formation of Imperial Policy* (Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 1981); Charles W. Ingrao, *The Habsburg Monarchy, 1618–1815* (Cambridge: Cambridge University Press, 2019); Karin J. MacHardy, "The Rise of Absolutism and Noble Rebellion in Early Modern Habsburg Austria, 1570 to 1620," *Comparative Studies in Society and History* 34, no. 3 (1992): 407–38; Karl Vocelka, *Die politische Propaganda Kaiser Rudolfs II (1576–1612)* (Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1981); Erich Weise, *Erzherzog Karl Von Osterreich 1590–1624: Bischof von Breslau am Vorabend und zu Beginn des Dreissigjährigen Krieges* (Vienna: Verlag Herold, 1960).

Commonwealth and a skilled strategist against foreign influence. Following his death in 1605, his allies led the Zebrzydowski Rokosz (1606–7), a rebellion fueled by fears of growing Habsburg influence and perceived Jesuit interference in Polish affairs. These tensions continued through the reigns of Władysław IV (1632–48) and John II Casimir (1648–68), solidifying the Habsburg–Vasa alliance and the Habsburgs’ enduring political and religious influence over the Commonwealth, intertwining the legacies of these powerful dynasties.¹¹

The *Monita privata*, therefore, must be seen not only as a critique of Jesuit influence but also as a reflection of the broader tensions surrounding the shifting political allegiances within Poland and Central Europe. These alliances reinforced the Habsburg influence in Poland, with Nysa serving as a vital Jesuit stronghold in the region. The *Monita privata* makes reference to “the House of Austria in the realms of Poland, France, and other duchies and territories,” pointing to the text’s geographic and political focus on the Jesuit–Habsburg axis. The Habsburgs’ reach extended across Europe, and their influence in Poland, especially through figures such as Sigismund III, played a crucial role in shaping the political and religious landscape of the time.

The Jesuits’ involvement in dynastic and political matters, including their orchestration of strategic marriage alliances, dates to the late sixteenth century. For instance, Jesuit diplomat Antonio Possevino (1533–1611), acting as papal envoy in 1577, proposed that Sigismund III’s father, King John III of Sweden (1537–92, r.1569–92), marry his children into the Habsburg dynasty, further binding the two royal houses. In France, the marriage of Louis XIII (1601–43, r.1610–43) to Anne of Austria (1601–66) in 1615, arranged under the guidance of his mother, Maria de’ Medici (1575–1642, regency 1611–17), and her Jesuit confessor Pierre Coton (1564–1626), strengthened another key Habsburg alliance. Anne had been betrothed to Louis as early as 1612, the year the *Monita* was first published, making her a central figure in the Jesuit–Habsburg network. Charles I Habsburg’s role in Nysa, as a protector of Jesuit interests, epitomizes

11 See, for example, Maciej A. Pięńkowski, *Trudna droga do władzy w Rzeczypospolitej: Sejm koronacyjny Zygmunta III 1587/1588 i sejm pacyfikacyjny 1589 roku* (Warsaw: Wydawnictwo Sejmowe, 2021); Stanisław Obirek, *Jezuici na dworach Batorego i Wazów (1580–1668): Wpływ kapelanów dworskich i wychowawców książąt na postawy panujących i politykę państwa* (Kraków: Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego, 1996), 19–27; Walter Leitsch, *Das Leben am Hof König Sigismunds III. von Polen* (Vienna: Österreichische Akademie der Wissenschaften–Polska Akademia Umiejętności, 2009), esp. 740–50; Wojciech Kriegseisen, *Stosunki wyznaniowe w relacjach państwo–kościół między reformacją a oświeceniem: Rzesza Niemiecka–Niderlandy Północne–Rzeczpospolita polsko–litewska* (Warsaw: Semper, 2010), 533–662; Przemysław Szpaczyński, “Zygmunt III wobec zabiegów innowierców o egzekucję Konfederacji Warszawskiej,” *Studia oecumenica* 11 (2011): 111–24.

the broader Habsburg strategy of Catholic consolidation in Central Europe. His influence extended beyond Nysa when he was appointed viceroy of Portugal by Philip IV of Spain (1605–65, r.1621–65). However, Charles's promising career was cut short by fever while en route to Madrid in 1624. His body was interred at El Escorial, while his heart was returned to Nysa, symbolically placed in a Jesuit church, further solidifying his connection to the Society of Jesus. The intersection of Jesuit and Habsburg power in Nysa reflects a broader European narrative of religious and political maneuvering, exemplified by figures like Juana of Austria (1535–73), who secretly became a Jesuit with the name of Mateo Sánchez under the reign of her brother, Philip II of Spain (1527–98, r.1556–98). Her son, Sebastian I of Portugal (1554–78, r.1557–78), was educated by Jesuits, who were later blamed for his mysterious death at the Battle of Alcácer Quibir (August 4, 1578) by anti-Jesuit writers like the Venetian Giovan Francesco Sagredo (1571–1620).¹²

3 The Evolution of the *Monita privata* and Its Editions

Between the first edition of 1612 and the expanded versions that emerged in the mid-seventeenth century, the *Monita privata* underwent several critical transformations. Notably, the 1654 Groningen edition was the first to refer to the text as *secreta* rather than *privata*, signaling a shift in how the document was framed—from private instructions to nefarious secret schemes. This shift reflected the changing political and religious climates in which the *Monita* circulated, as it became increasingly associated with Jesuit intrigue and manipulation.

Our edition addresses these transformations in detail, showing how each new version of the *Monita* adapted to different political and religious circumstances. For example, the 1661 Paderborn edition included new prefaces, titles, and commentaries that amplified its anti-Jesuit message, appealing to audiences well beyond the original readership. By the 1668 edition, which was heavily annotated with virulent commentary, the *Monita* had become a symbol of the widespread paranoia surrounding Jesuit influence in both Catholic and Protestant regions. These later editions not only reveal the

12 See Nick Wilding, *Galileo's Idol: Gianfrancesco Sagredo and the Politics of Knowledge* (Chicago: University of Chicago Press, 2014), 70.

adaptability of anti-Jesuit rhetoric but also highlight the text's persistent relevance across Europe.¹³

4 The *Monita privata* as a Bestselling Polemic

From the moment of its first publication in 1612, the *Monita privata* captured the attention of Jesuit critics and opponents across Europe, rapidly becoming a bestseller in the world of polemical literature. Its release, coinciding with the growing tensions between Catholicism and Protestantism as well as internal divisions within the Catholic Church over the Jesuits' role in both political and religious affairs, guaranteed the text an eager and receptive audience. Far from being a marginal or obscure work, the *Monita privata* quickly achieved widespread circulation, with multiple editions, reprints, and translations surfacing throughout the seventeenth and eighteenth centuries. The sheer number of these editions (listed as an appendix in this volume)—over two hundred—cemented the *Monita*'s place as a cornerstone of anti-Jesuit propaganda, disseminating hostile depictions of the Society of Jesus far beyond its initial reach.¹⁴ As an anti-Jesuit bestseller, the *Monita* shaped the popular image of the Society as a secretive, power-hungry order operating with no loyalty to sovereign rulers or local communities but instead to a shadowy global Jesuit conspiracy. The text's key accusations—that Jesuits exploited the vulnerable, manipulated monarchs, and amassed wealth through unscrupulous means—resonated with both Protestant reformers and factions within the Catholic world suspicious of the Society's growing influence. These allegations were believed not only by religious figures but also by statesmen, philosophers, and influential writers across Europe, thereby embedding the *Monita* into the public discourse and shaping the perception of the Society for generations.

Particularly in Protestant regions, the *Monita privata* served as a potent weapon against the Jesuits, reinforcing the notion that the order operated through deceit and clandestine methods. However, the booklet also found traction in Catholic territories where internal opposition to the Jesuits was brewing. The belief in a vast Jesuit conspiracy extended beyond religious

13 See, for example, Emma Claussen and Luca Zenobi, "Fiction and Disinformation in Early Modern Europe: An Introduction," *Past & Present* 257, suppl. 16 (November 2022): 1–35, <https://doi.org/10.1093/pastj/gtac028> (accessed September 30, 2024).

14 Here is the visualization of *Monita*'s printing diffusion: <https://computations.eu/Maryks/monita.html>. It has been created by Dr. Cezary Rosiński of the Digital Humanities Centre (Instytut Badań Literackich PAN, Poznań) using the bibliographical dataset provided by Robert A. Maryks and Michał E. Nowakowski.

concerns into the political sphere, making the *Monita* a crucial text in the broader European debates about the role of the Society of Jesus in secular governance. Statesmen wary of Jesuit influence used the *Monita* as evidence of the order's political machinations, while philosophers and writers incorporated its themes into broader critiques of religious power and control. The text's durability and influence extended well into the eighteenth century, particularly during the period leading up to the suppression of the Society of Jesus. In Catholic nations such as Portugal, France, and Spain, where the Jesuits faced growing criticism for their political entanglements, the *Monita* re-emerged as a critical piece of anti-Jesuit literature. Its influence also reached the Americas, where opposition to Jesuit missions and their perceived overreach mirrored the concerns that had fueled the *Monita*'s initial creation. The text became emblematic of the suspicion and hostility toward the Jesuits, contributing to their eventual expulsion from multiple European territories and colonies, including Poland, as the chronological context of the two Polish translations published below suggests.

Indeed, our critical edition underscores the *Monita privata*'s importance not only as a historical document but as an enduring symbol of anti-Jesuit sentiment. By analyzing the text's reprints, translations, and adaptations, this edition demonstrates how the *Monita* transcended its initial context to become a key element in the political and religious struggles of early modern Europe. Through a detailed examination of its print history and dissemination, we reveal how the *Monita* functioned as a sophisticated political tool, strategically used by various factions to undermine the Jesuits' influence and position in society. As a bestselling polemic, the *Monita* remains a critical text for understanding the long-lasting and wide-ranging impact of anti-Jesuit propaganda in shaping public perception and policy.

5 Overview of Content

The *Monita privata* comprises just about 6,304 words divided across tightly structured chapters, each focusing on various facets of the Jesuits' strategies to manipulate political, financial, and social systems for their benefit. The breakdown of the themes and word allocation reveals a deliberate focus on expanding the Society's influence through strategic relationships, wealth accumulation, and internal governance. Each section provides covert instructions to Jesuit superiors on achieving these ends while maintaining an image of piety, discipline, and loyalty to the church.

The *Monita privata* is organized into a series of uneven sections, each addressing specific strategies or behaviors followed by the Jesuits. The section titles, which come directly from the original text, reflect the topics purportedly covered in these secret instructions. Each chapter title is followed below by the number of words contained within that section, emphasizing the brief yet pointed nature of each instruction:

- On the Manner of Receiving Foundations in New Places (about 93 words)
- How to Conduct Ourselves toward Those Who Hold High Positions in a City or Province and toward the Leading Men (452)
- What Our Lords Will Do for Us When They Are Short of Money but Still Hold Much Authority in the Republic and Can Assist Us in Other Ways (352)
- What Should Be Recommended to Preachers and Confessors of Princes and Magnates (267)
- How to Act with Religious Individuals Who, by Associating with Us in Many Activities, Detract Much from Us (186)
- On Winning Over Wealthy Widows to the Society (240)
- The Method of Keeping Widows in Widowhood and Managing the Revenues They Possess (500)
- Regarding Remedies so That the Sons and Daughters of Our Devout Followers Embrace the Religious State (161)
- On Increasing Revenues of Colleges (333)
- On Displaying the Rigor of Discipline within the Society (288)
- How We Will Unanimously Behave against Those Dismissed (393)
- On the Selection of Young Men for the Society and the Way to Retain Them (310)
- On Nuns (47)
- On Reserved Cases and Reasons for Dismissal from the Society (442)
- Those Who Must Be Preserved and Cherished among the Society's People (146)
- On the Disdain of Riches (65)

The *Monita* concludes with a final paragraph of 116 words, offering instructions for the discreet communication of these guidelines within the Society. It warns Jesuit superiors to exercise caution when disseminating this information to avoid exposure to outsiders, thus emphasizing the need for secrecy and discretion.

5.1 *Strategic Relationships with the Powerful and Wealthy*

A significant portion of the *Monita* is dedicated to fostering strategic relationships with influential political and financial figures. This focus is underscored

in chapters such as “How to Conduct Ourselves toward Those Who Hold High Positions in a City or Province” and “What Our Lords Will Do for Us When They Are Short of Money but Still Hold Much Authority in the Republic.” Both chapters reveal the Jesuits’ intent to cultivate close ties with the powerful, positioning themselves as indispensable to the political and economic elite. Particularly striking is the attention given to wealthy widows in “On Winning Over Wealthy Widows to the Society” and “The Method of Keeping Widows in Widowhood and Managing the Revenues They Possess.” Here, the *Monita* advises Jesuit leaders on how to secure the loyalty—and wealth—of these vulnerable female benefactors by preventing them from remarrying and maintaining control over their estates. This calculated approach to manipulating personal relationships for financial gain aligns with the broader accusations that the Jesuits were primarily motivated by the acquisition of wealth, a theme further developed in the chapter “On Increasing Revenues of Colleges.” This meticulous focus on strategic relationships reveals the Society’s purported long-term goal of embedding itself within the power structures of the time. By securing the favor of political elites and financial patrons, the Jesuits sought to build and expand their influence across Europe, all while maintaining a public image of religious piety.

5.2 *Financial Acquisition and Manipulation*

Financial gain is a recurring theme throughout the *Monita*, particularly in chapters that address managing wealth and increasing revenues. In addition to detailed advice on handling the estates of wealthy widows (500 words), the booklet offers guidance on securing funds for Jesuit colleges (333) and encouraging followers to have their children enter religious life (161). These chapters reflect the broader anti-Jesuit critique that the Society was more concerned with material accumulation than spiritual leadership. A stark contrast exists between the chapter “On the Disdain of Riches” (65) and the more detailed instructions on acquiring wealth. The brevity of the former highlights the ironic disjunction between the Jesuits’ professed commitment to poverty and the extensive guidelines for managing estates, revenues, and financial contributions. The *Monita* portrays the Jesuits as outwardly disdaining wealth while covertly seeking to control and accumulate it, reinforcing the broader polemical narrative of the Society’s hypocrisy.

5.3 *Internal Governance and Control*

The *Monita* also provides detailed instructions on the order’s internal governance, emphasizing discipline, loyalty, and control. Chapters such as “How to Behave toward Those Dismissed from the Society” (393 words) and “On

Displaying the Rigor of Discipline within the Society” (288) reveal the Society’s focus on maintaining a cohesive and united front, particularly when dealing with internal dissent or external scrutiny. The chapter “How We Will Unanimously Behave against Those Dismissed” (393) advises Jesuit leaders on how to manage the narrative surrounding former members, ensuring that expelled individuals are discredited and their influence minimized. This chapter supports the accusation that the Society was ruthless in protecting its reputation, suppressing dissent, and enforcing loyalty. Additionally, the chapter “On the Selection of Young Men for the Society” (310) advises careful recruitment and retention of members, with an emphasis on selecting individuals who will serve the Society’s goals. This strategic approach to recruitment mirrors the broader critique that the Jesuits were highly selective in building a loyal and dedicated membership base to ensure their continued expansion.

5.4 *Engagement with Women and Religious Orders*

The *Monita* briefly touches on the Jesuits’ engagement with women religious in the short chapter “On Nuns” (47 words). Although concise, the chapter hints at the strategic importance of women both in religious life and as financial benefactors within the Jesuits’ broader plans. The chapters on widows reveal a more detailed approach to engaging with women, portraying the Society as intent on controlling their estates and financial contributions. The text implies that women, particularly wealthy widows, were a key source of financial support for the Jesuits, and their involvement with the order was carefully managed to ensure the Society’s benefit.

5.5 *Secrecy and Dissemination of the Monita*

The final chapter of the *Monita* (116 words) underscores the importance of secrecy in disseminating these instructions within the Society. It warns Jesuit superiors to ensure that these covert strategies are shared only with a select few and never fall into the hands of outsiders. The emphasis on secrecy plays into the broader anti-Jesuit narrative that the Society operated as a clandestine organization, using hidden methods to expand its influence. This insistence on secrecy further bolsters the *Monita*’s portrayal of the Jesuits as a manipulative and covert force that operated behind the scenes to shape political and religious outcomes. By framing these strategies as secret instructions, the text reinforces the image of the Jesuits as duplicitous schemers who work in the shadows to achieve their aims.

The *Monita privata* offers a detailed blueprint for how the Jesuits sought to expand their power through strategic relationships, financial acquisition, internal control, and secrecy. Each chapter builds upon the next, providing a

comprehensive guide for how the Society was believed to operate behind its public façade of piety and devotion. Through its careful structuring and meticulous attention to financial and political relationships, the *Monita* presents a powerful critique of the Jesuit order's ambitions in early modern Europe.

6 Analysis of Rhetoric and Style

The *Monita privata*, written in formal Latin and adopting an authoritative tone similar to genuine Jesuit instructional texts, subverts this familiar format by embedding a deeply satirical critique of the Society of Jesus. The text portrays the Jesuits as manipulating both spiritual and political spheres for personal gain. This contrast between the solemn presentation and the insidious content forms the backbone of the *Monita*'s rhetorical strategy, using the conventions of Jesuit discourse to undermine the very integrity of the order. The nuanced irony is one of the *Monita*'s most effective rhetorical devices, particularly in its portrayal of the Jesuits' approach to acquiring foundations and benefactors.

Chapter I, "Advice on Receiving Foundations," emphasizes strategies to ensure "they may be more generous toward us." What appears to be a benign encouragement of charity is framed as a calculated effort to manipulate benefactors for material gain. This irony—where spiritual actions are portrayed as thinly veiled tactics for exploitation—reoccurs throughout the text and is central to its critique. The *Monita* mirrors the methodical tone of genuine Jesuit instructions, but this structured approach highlights what it claims are hidden motives. In chapter IX, the instructions on handling wealthy widows suggest ways to secure their wealth within the Society. The *Monita* presents a step-by-step approach to pastoral care, where financial management takes precedence over spiritual guidance. By carefully mirroring Jesuit organizational practices while exposing their hidden agenda, the text portrays the Society as more interested in controlling wealth than in fulfilling religious duties. The text reinforces its critique by using specific Jesuit terminology, such as *nostri* (ours), typically used within the Society to refer to its members. In the *Monita*, however, the repetition of *nostri* emphasizes the insular and secretive nature of the Jesuit community. Verbs like *inculcare* (to instill) and *insinuare* (to insinuate) further reinforce this idea, depicting the Jesuits as subtly embedding themselves in the lives of the powerful to achieve their aims.

Metaphors commonly found in anti-Jesuit literature are also employed to emphasize *Monita*'s critique. The Jesuits are depicted as predators, waiting to seize their wealth. These metaphors portray the Society as morally corrupt,

manipulating the trust of its followers for material and political gain. In chapter IX, for instance, the management of widows' revenues is not presented as a duty of care but as an opportunity to exploit vulnerable individuals. Such metaphors heighten the portrayal of the Jesuits as schemers who mask their true intentions behind religious service. The irony is used again in chapter XVI, where the *Monita* advises Jesuits to show public disdain for worldly riches while secretly ensuring the acquisition of financial assets. This ironic tension between the Jesuits' outward appearance of poverty and their pursuit of wealth demonstrates what the *Monita* claims is the Society's hypocrisy. By contrasting the public display of poverty with the hidden accumulation of wealth, the text exposes what it argues is the true greed behind Jesuit actions. The *Monita* also employs amplification through comparisons and analogies to reinforce its critique. It draws parallels between the Jesuits and political manipulators, suggesting that they gained influence over monarchs and rulers through Machiavellian tactics. The text presents the Jesuits as masters of subtlety, manipulating not only religious followers but also secular powers to achieve their objectives. This portrayal aimed to tap into broader European fears of Jesuit influence over the political affairs of the continent.

The prefaces to the various editions of the *Monita privata* expand on the theme of secrecy and manipulation, offering insight into how these anti-Jesuit narratives were shaped and circulated. These introductory texts often describe the Jesuits as infiltrators who skillfully maneuver within both church and state, using their spiritual influence as a cover for political and economic control. One preface characterizes the Jesuits as operating through secret channels, gaining influence not through overt actions but through the quiet manipulation of powerful individuals. Another warns that the Jesuits operate through counsel, not through force, portraying them as a subtle but pervasive threat to sovereign power. These portrayals amplify suspicions of the Society's true motives, suggesting that their role as confessors and spiritual advisors was primarily a calculated effort to secure political leverage. Throughout the *Monita*, this critique is reinforced through subtle satire, particularly in its parody of the Jesuits' outward display of piety. In chapter IV, which advises making oneself indispensable to powerful figures, the text mocks the Society's spiritual role by presenting it as a means to control rulers through confession and spiritual direction. Though framed as religious advice, the exaggerated tone implies that the Jesuits were less concerned with spiritual guidance and more focused on securing influence and power. This portrayal reduces the Society's religious mission to a façade, masking its pursuit of dominance over political elites.

7 Reception and Impact

The 1612 release of the *Monita privata* sparked immediate and widespread controversy, igniting debates that reverberated for centuries. As a purported exposé of the Jesuit order's clandestine strategies, the *Monita* quickly became a powerful weapon in the arsenal of anti-Jesuit literature. Its impact was amplified by its timing, coinciding with growing suspicions about the Jesuits' political influence, particularly within the context of the Habsburg monarchy and the Catholic Church's power structures. The document's final instructions, which advise Jesuit superiors to safeguard these "private instructions" and share them only with a select group of trusted members, reveal the author's intent to portray the Jesuits as a secretive organization, dedicated to protecting its image and operations at all costs. The advice to deny any affiliation with the document upon its potential discovery reveals a keen awareness of the reputational damage the *Monita* could cause and serves as an early example of strategic public relations aimed at preserving the Society's standing in the face of scandal.

The meticulous strategy outlined in the final paragraphs of the *Monita* illustrates a sophisticated approach to perception management, weaving together denial, ignorance, and contradictory evidence to protect the Society from accusations. The instruction to counteract the *Monita* with "general instructions and the printed or written ordinances that directly oppose these private ones" represents an attempt to control the narrative, positioning the Jesuits as victims of a malicious slander campaign. The insistence on conducting internal probes to root out leaks reflects the Jesuits' concern with loyalty and discretion, values that permeate the Society's hierarchical structure. This internal discipline mirrors broader themes of control, secrecy, and governance within the order, elements that critics of the Society often seized upon to portray the Jesuits as manipulative and power-hungry.

8 Polish Translations and the Enduring Influence of the *Monita privata*

The *Monita privata*'s lasting influence is underscored by two extant Polish translations from the eighteenth century, included in this critical edition. Notably, these translations did not emerge amid the anti-Jesuit sentiments of the seventeenth century, such as the conflicts with the Kraków Academy or the Zbrzydowski Rebellion. Instead, the Polish translations surfaced later: the first in manuscript form in 1767, just as the Jesuits were being expelled from

Spain after the earlier expulsions from Portugal and France, and the second in print in 1784, after the official suppression of the Society in 1773.

By this time, the original *Monita privata*, first published in the seventeenth century, had largely been supplanted by an expanded edition, *Secreta monita*, which became the basis for most vernacular translations, including Polish. These translations reflect how the *Monita* continued to permeate anti-Jesuit discourse in Poland, especially during the Jesuit suppression period, when the Society's influence on Polish religious and educational life remained prominent. The timing of these translations suggests they served as rallying points for anti-Jesuit sentiment in Poland, especially as public opinion increasingly turned against the order's political and religious influence. A closer look at the two Polish versions reveals significant differences in their reception. The 1767 manuscript, produced before the suppression, saw no known public circulation and may have functioned primarily as a private, controlled anti-Jesuit critique. In contrast, the 1784 printed version enjoyed widespread distribution, as demonstrated by a reprint in 1873 and manuscript copies from the late eighteenth century, indicating that the initial print run fell far short of meeting public demand.¹⁵ This heightened reception, long after the Jesuits' suppression, highlights the *Monita's* enduring role as a symbol of the order's alleged duplicity and overreach within the broader European context, where Jesuits were increasingly viewed as a threat to both political sovereignty and religious purity.

8.1 *Immediate Responses: Jesuit and Lay Rebuttals*

In response to the *Monita*, several significant counteractions emerged almost immediately, as both Jesuit scholars and sympathetic lay figures sought to defend the Society. One of the earliest and most influential responses came from the Polish Jesuit Mateusz Bembus (1567–1645) in his 1615 work *Monita salutaria* (Salutary instructions), published in Kraków. Bembus, a well-respected theologian, took a measured approach to rebut the *Monita*, avoiding direct attacks on the speculated author Zahorowski, despite their personal connection. Bembus had been Zahorowski's professor, yet he chose not to reduce the debate to a personal conflict, instead focusing on dismantling the *Monita's* content and rhetoric. This strategic decision allowed him to frame the *Monita*

15 One copy of the 1784 edition, dating from the late eighteenth century, is preserved in the Czartoryski Library in Kraków, catalog number 2251/11 (this information was provided by Mr. Michał E. Nowakowski, a member of our research team). Another copy, from 1799, is noted in Władysław Semkowicz, *Przewodnik po zbiorze rękopisów wilanowskich, supplemented by Piotr Bańkowski* (Warsaw: PWN, 1961), 260.

as part of a broader anti-Jesuit campaign, deflecting attention away from Zahorowski and emphasizing the baseless nature of the accusations.

Bembus's rhetoric was sharp, likening the author of the *Monita* to a "monkey" and a "scorpion," symbols of deceit and venomous intent. Through this vivid imagery, he discredited the document as a treacherous and misleading work, aimed at defaming the Society rather than engaging in genuine critique. He also framed his response as an admonition (*monitum*) rather than an outright refutation, suggesting that the *Monita*'s claims were so absurd that they did not warrant a full rebuttal. This approach echoed Nehemiah's response to false accusations in the Bible, positioning the Jesuits as unjustly maligned figures whose integrity would ultimately prevail. Bembus shrewdly used this biblical allusion to reinforce the Jesuits' moral authority and paint the *Monita* as a malicious fabrication.

Following Bembus's response, German Jesuit Jacob Gretser (1562–1625) issued his *Contra famosum libellum cuius inscriptio est Monita privata Societatis Jesu* (Against the infamous booklet titled *Private Instructions of the Society of Jesus*) in 1618. Gretser's defense was doctrinally precise and methodical, unfolding across three apologetic sections. He scrutinized the *Monita*'s text, addressed testimonies from notable figures, and presented statements from eminent prelates and princes in defense of the Society. Dedicated to the bishop of Kraków, Marcin Szyszkowski (1554–1630), Gretser's work emphasized the Society's dedication to upholding its reputable image against slander. Like Bembus, Gretser identified Zahorowski as the possible author but acknowledged that this was based on conjecture rather than evidence. He then expanded his defense into a broader polemic, situating the *Monita* within the context of anti-Jesuit sentiment in Poland and the broader religious disputes of the time.

Gretser also focused on the tensions between the Jesuits and the Socinians of Raków, suggesting that the *Monita* was part of a larger campaign to discredit the Society within the context of these theological and political conflicts. His use of historical context, personal testimonies, and theological reasoning helped dismantle the accusations against the Jesuits and affirmed the order's alignment with Catholic principles. Gretser's work, like Bembus's, sought to clear the Society's name by emphasizing the integrity of its religious mission and its contribution to the church.

A particularly notable lay defense of the Jesuits came from Jan Ostroróg (1565–1622)—a multifaceted Polish nobleman and writer known for his diverse works, including a hunting manual, a catalog of hunting dog names (*Nomenklatura ogarów*), a beekeeping guide, and a chess manual. Ostroróg's *Ad filios admonitoria epistola* (Admonitory letter to his sons), dated September 24,

1615, with a preface dated October 23, 1615, was published in 1616 in Nysa—the same town where the *Monita* was likely printed. His letter, written in direct response to the accusations in the *Monita*, defended the Jesuits by asserting that the document was a malicious fabrication intended to tarnish the Society's reputation. Ostroróg argued that none of the supposed directives in the *Monita* represented true Jesuit practices, framing the text as a calculated deception. Beyond its content, Ostroróg's letter is notable for its strategic approach to addressing the issue of authorship, offering a swift and timely rebuttal to the *Monita*'s impact. While Wielewicki and other Jesuits had implicated Zahorowski as the author, Ostroróg proposed an alternative narrative, suggesting that the *Monita* could have been written by someone external to the Society. This suggestion allowed him to distance the Jesuits from direct blame, implying that the *Monita* was the product of external forces seeking to undermine the Society. By defending the Jesuits' integrity and emphasizing their positive contributions to the church and society, Ostroróg's letter served as a crucial lay endorsement of the Jesuits during a time of intense scrutiny.

9 Conclusion: A New Critical Edition for Modern Scholarship

This new critical edition of the *Monita privata* is not just a reprint of a notorious anti-Jesuit text but a comprehensive reexamination that offers new perspectives on its significance in early modern religious and political history. By situating the text within its broader geopolitical and religious context, this edition challenges the traditional attribution of the text to Zahorowski, building on past scholarship while pushing the boundaries of existing interpretations. This reassessment adds to ongoing debates within Jesuit studies by refocusing attention on the external political forces and anti-Jesuit propaganda that likely fueled the creation of the *Monita*, rather than internal Jesuit tensions.

In contrast to earlier editions that primarily focused on the *Monita*'s polemical nature, this critical edition draws attention to the complex network of political and religious factors that contributed to the text's dissemination and enduring impact. It not only builds on previous historiographical approaches but also redefines how we understand the role of anti-Jesuit literature in shaping public perception of the Society of Jesus during a volatile period of European history. This edition challenges the persistent view that the *Monita* was simply a product of internal Jesuit discord and instead frames it as part of a broader, calculated anti-Jesuit campaign that resonated across Catholic and Protestant territories alike. By including the only two extant Polish translations of the *Monita* from the eighteenth century, this edition also broadens the

scope of analysis to include its reception and role in Poland—a country where the Jesuits were deeply embedded in both religious and political life. This connection highlights the transnational reach of anti-Jesuit propaganda and adds a new dimension to the discussion of how anti-Jesuit sentiment was mobilized across different regions.

Furthermore, the extensive scholarly footnotes and commentary in this edition provide modern readers with the necessary tools to engage with the text's many layers of meaning, revealing how the *Monita* fits into larger debates about religious propaganda, the politics of print culture, and the manipulation of public opinion. By tracing the print history of the *Monita* and analyzing its various editions, this edition positions the text not only as a historical document but also as a key artifact in understanding early modern European power dynamics. The publication of this edition as part of Brill's Research Perspectives in Jesuit Studies marks a significant contribution to the field and sets a new standard for the study of the *Monita privata*. It presents the text not only as a significant anti-Jesuit bestseller but as a document that continues to inform our understanding of early modern religious propaganda, the complex interplay between religion and power, and how parodic and subversive literature was used to shape political agendas. By challenging long-held assumptions about the origins and purpose of the *Monita*, this edition reinvigorates scholarly discourse on the text, positioning it as a central piece in the broader narrative of early modern European religious and political history.

10 *Monita privata (secreta) Societatis Iesu*

10.1 *The Text and Editorial Choices*

In the transmission of the alleged recommendations of Superior General Claudio Acquaviva, two distinct periods should be identified: in the seventeenth century, the foundational text was the one first published in 1612 under the title *Monita privata Societatis Jesu*, although later editions have altered titles, such as *Constitutiones sive Monita secreta Societatis Iesu* (1654) or *Aurea monita religiosissimae Societatis Iesu* ([1660] and 1670). For the eighteenth-century editions, the basis is a new, expanded version of the text, which, if the title page is to be believed, was first published in Paderborn in 1661 under the title *Secreta monita ou Avis Secrets de la Société de Jesus*. This new version includes one additional chapter (seventeen instead of the earlier sixteen). Most chapters were also expanded, with many significantly altered (Chapter I in the 1612 edition has 81 words, whereas in the 1661 and eighteenth-century editions, it has 294 words; Chapter II, respectively: 436 and 609; Chapter III: 329 and

403; Chapter IV: 256 and 298; Chapter V: 173 and 207; Chapter VI: 235 and 476; Chapter VII: 487 and 756; Chapter VIII: 150 and 307; Chapter IX: 329 and 1,148; Chapter XI: 384 and 494; Chapter XII: 302 and 468, corresponding to Chapter XIII of the new version; Chapter XIV: 435 and 474; Chapter XIII, corresponding to XV: 45 and 175; Chapter XVI: 178 and 148). Only Chapters X, on rigor and discipline in the Society, and XVI, on the condemnation of riches, were slightly reduced (from 283 to 262 and from 178 to 148 words). Chapter XVII, on promoting the Society, is a completely new addition in the *Secreta monita*.

Furthermore, the 1612 edition and some seventeenth-century editions based on it included, as an appendix to the actual text of the *Monita*, testimonies of Jesuit abuses and actions taken against them (*Testimonia de Iesuitis*) in Italy, Spain, and Poland, as well as the ironic anti-Jesuit poem “Prosa in laudem Iesuitarum”. In addition, the editions of 1654, [1660], 1668, and 1670 include new and distinct prefaces (except for [1660] and 1670, which share the same preface). The *Secreta monita* editions feature entirely new forewords.

11 Editions of the *Monita privata*

The edition of *Monita privata* is based on the following source editions:

- 1612: *Monita privata Societatis Jesu* (Notobirgae, 1612). This is the oldest known edition. The name of the place of publication is fictitious. The fonts and border suggest the printing workshop of Kryspin Scharffenberg the Younger in Nysa (Lat. Nissa, Germ. Neiße), then subordinate to the bishops of Wrocław (Germ. Breslau). For this edition, we use the complete edition with “Testimonia” and “Prosa in laudem Iesuitarum”—Ossolineum, Wrocław, call no. XVII-7001.
- 1615: *Monita privata Societatis Iesu*, Notibergae, 1615. This edition, without “Testimonia,” is closest to the 1612 edition—Jagellonian Library, Kraków, call no. 39326 I.
- [1620?]: *Monita privata Societatis Jesu* [without the date and place of publication, text without “Testimonia” and “Prosa in laudem Iesuitarum”]¹⁶—Staatsbibliothek Berlin, call no. Ci 3810 I.
- 1654: *Constitutiones sive Monita secreta Societatis Iesu, publici iuris facta a Michaele Ruckert* (Groningae: Apud Viduam Johannis Nicolai, 1654).

16 The binding dates to the first half of the nineteenth century, with a pasted note certifying the donation of the book by King Frederick William IV of Prussia (1795–1861, r.1840–61) and earlier ownership by Étienne Méjan (1766–1846), a French lawyer and journalist who settled in Munich in 1816.

- This edition does not include “Testimonia” but contains a preface (“Salve Lector”) and short poem (nineteen verses), “De Jesuitis,” by “D[ominicus] Baudius I[uris] C[onsultus] et Historicus eximius” (On Jesuits by Dominique Baudier, an excellent lawyer and historian)—Ghent University Library, call no. BIB.TH.004248.
- 1657: *Monita privata Societatis Iesu*, 1657 [without the place of publication]. This edition, without “Testimonia” and “Prosa in laudem Iesuitarum,” was probably published in Paris, according to the bibliographic description of Herzog August Bibliothek—Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel, call no. 205.8 Quod. (3) and Jagiellonian Library, Kraków, call no. 905146 II.
 - [1660?]: *Aurea monita religiosissimae Societatis Jesu: In gratiam politicorum et omnium qui Jesum amant, pro studio edita a Theophilo Eulalio Catholico Bohemo* (Placentiae: Eusebius Agathander, [1660?]) [with a preface “Candido et Prudenti Lectori” and “Testimonia”]—Regensburg, Staatliche Bibliothek, call no. 999 IE/4Jur.1052.
 - 1668: *Monita privata Societatis Iesu, edita opera ac studio Pacifici a Lapide, una cum prooemio, notis ac epologo eiusdem* (Cosmopoli, 1668). This edition contains a new Latin preface, notes, and an *Epilogus* instead of “Testimonia” and “Prosa in laudem Iesuitarum”—Augsburg, Staats- und Stadtbibliothek, call no. 4 Th O 120.
 - 1670: *Aurea monita religiosissimae Societatis Jesu: In gratiam politicorum et omnium, qui Jesum amant, pro studio edita a Theophilo Eulalio Catholico Bohemo* (Placentiae: Typis Eusebii Agathandri Veronensis, 1670) [with a preface, “Testimonia” and “Prosa in laudem Iesuitarum”]—Bayerische Staatsbibliothek, Munich, call no. Jes. 608/Beibd.1.

The earliest print of *Monita privata* appears to be from 1612. It is preserved in both a complete version, which includes the *Testimonia de Iesuitis* and *Prosa in laudem Iesuitarum* at the end (copies at Ossolineum and BUW), and in a version containing only the print of the sixteen *Monita* without these additional texts (PAN Biblioteka Kórnicka, Kórnik, call no. 12911—referred to below in the apparatus as 1612b). The *Monita* text in both prints is completely consistent—the layout is identical, and neither can be considered a variant of the other. Characteristics of this first edition include inconsistent capitalization of “Societas,” which is sometimes in uppercase and sometimes in lowercase. Notably, instruction I is the only one to use the phrase “fimo jacentes” instead of the later “fundi jacentes,” which first appears in the 1615 edition. The 1612 edition also contains several obvious printing errors, which were corrected in later versions. Only the 1612 edition includes “libent” (they like) in the title of instruction IV (*Quae commendata esse libent concionatoribus confessariisque principum et magnatum*) instead of “debent” (they should), which

appears in all subsequent editions. Similarly, the phrase “Dum nulla est pecunia” (when there is no money) in instruction VII was corrected to “Dum multa est pecunia” (when there is a lot of money) in the 1615 printing.

The second oldest print appears to be from 1615, which indicates the place of publication as “Notibergae” (compared to the 1612 edition, which lists “Notobirgae”).¹⁷ This early dating is supported by a greater tendency to use abbreviations, such as “v.g.” in instruction II (1612: “vc,” while all later editions have “videlicet”). Additionally, the form “parecias” appears instead of the corrected “parochias” found in later editions. There are also errors not found in other editions, such as “Facete proponat” in instruction VI instead of “Facite proponat.” The 1615 edition is the only one to use the phrase “parcius tamen” (more sparingly, however) instead of “parcius tum” (more sparingly then) in the final sentence of instruction VII. This edition is closer to the original than the later 1612 edition, yet it corrected many errors found only in the first edition. It appears that this edition either served as the basis for subsequent editions, or—though less likely—later printers independently corrected the errors of the first edition.

The editions without a date on the title page, namely [1620?] and [1660?], preserved in the collections of the Bibliothèque municipale de Lyon, Staatsbibliothek in Regensburg, and Staatsbibliothek in Berlin, have also been considered. According to the bibliographic descriptions from all three institutions, these editions are dated to 1612.¹⁸ However, this dating seems too early, and in the case of the Lyon copy, it is inconsistent, as the Numelyo description lists the publication date as 1620.

In the [1620?] and [1660?] editions, “Societatis” is omitted after “praebeat” in instruction I, as is also the case in the 1612 edition. The [1620?] edition presents several variations from the 1612 and 1615 prints. For example, in instruction I, the text reads “invisendo” instead of “invisendi”; “etiam ad loca distantia” (also to remote places) instead of “et ad loca distantia” (and to remote places), as

17 It is probable that this edition, with the false place of publication listed as “Notibergae,” became the basis for the copy of the work found in the Polish-Latin manuscript of the Jesuits of Polotsk, currently held in the Manuscripts Department of the Russian National Library, call no. Разн. Q. XVII, nr 264 (*Сборник различных иезуитских произведений: речи, рассуждения, пьесы, история ордена...*). See Tomasz Ciesielski, “Sprawozdanie z kwerendy w Sankt Petersburgu w dniach 20 VII–1 IX 2012 r.,” *Hereditas monasteriorum* 1 (2012): 394–99, here 395.

18 See https://numelyo.bm-lyon.fr/f_view/BML:BML_00GOO0100137001101001076#; <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb1119940?page=,1>; and https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN856215635&PHYSID=PHYS_0001&DMDID= (accessed September 26, 2024).

in most prints; and “sint in nostros” (are towards ours) instead of “sint in nos” (are towards us). In instruction III, it reads “ubi societas succedat” (where the Society takes) rather than “ut Societas succedat” (that the Society take). Similar to the first dated editions, it uses the term “paraecias” in instruction III (rendered as “parecias” in 1612 and 1615), while the [1660?] edition employs “parochias,” aligning with later editions. Furthermore, the [1660?] edition mirrors the 1615 and later editions in instruction XI with the phrase “dimissi opponant aut bonitatem” (expelled oppose even goodness), whereas the 1612 and [1620?] editions use “authoritatem” and “auctoritatem,” respectively (... oppose authority). The term “fundi jacentes” (lying lands) in instruction I of the [1660?] edition reappears only in the 1670 edition, published by the same publisher and printer (the 1612 edition reads “fimo jacentes” [lying in the dirt], a form that disappears in most later editions). These and many other, usually minor, deviations from the 1612 and 1615 dated editions suggest that both updated editions were published after 1615, with the [1620?] edition from the Staatsbibliothek in Berlin appearing to be earlier, possibly published between 1615 and 1620.

The 1654 edition is noteworthy for several reasons: (1) the title “Monita secreta” appears here for the first time, although the content follows the earlier *Monita privata*; (2) the printing was published in Groningen; and (3) the author of the poem “De Jesuitis,” found on the last page of the booklet, is Dominique Baudier (Dominicus Baudius [1561–1613]), a well-known Calvinist neo-Latin poet, scholar, historian, and professor of rhetoric at the University of Leiden. The origin of the print from the Netherlands seems indicated by the addition of Flanders to the regions listed in instruction XII, alongside Germany, France, and Italy. Despite the many differences between the 1654 edition and earlier and later editions, its basis appears to be an indirect copy of the 1612 edition. This is further supported by the second sentence of instruction III, which begins with “Iidem domini” in the 1612 edition, “Fidem domini” (faith lords ...) in the 1615 edition, and “Fideles domini” (faithful lords) in the 1657 and later editions. However, in the same instruction, instead of correcting the erroneous “opantioris” to “opulentioris” as done in the 1615, 1657, [1660?], 1668, and 1670 editions, the author of the 1654 edition introduces the conjecture “excellentioris.” Another similarity with the 1612 edition is the retention of the phrase “& tali poenitenti dimissionem e Societate assignabit,” a phrase that is otherwise only found in the [1620?] edition. A characteristic feature of the 1654 edition is the frequent reversal of noun and adjective groups (e.g., “nostrae Societatis” instead of “Societatis nostrae”), as well as omissions (e.g., the deliberate exclusion of preachers—“concionatores”—from the advice given in instruction IV). Some sentences differ entirely, most notably at the beginning of instruction V: “Inculcandum omnibus nostrum Ordinem Religionum” (It must be impressed upon everyone that our order ... of religious orders) instead

of “Genus humanum nobis animose ferendum, proinde inculcandum hominibus, nostrum ordinem omnium religionum” (Therefore, it must be impressed upon people that our order ... of all religious orders), as found in the critical apparatus edition. Also notable are incorrect ablative forms in comparative degrees, such as “eminentiori” instead of “eminentiore” and “majori” instead of “maiore” (instruction v).

Another example of a change affecting the text’s meaning is found in instruction VIII: although in Humanist Latin the term “religio” can also mean “religious order,” the use of “religionem” instead of “societatem” in the sentence about advising the sons of wealthy widows to join the Society in instruction VIII diverges not only from other editions but also from the language of the Jesuits themselves, on which the *Monita* is modeled. Other changes, though seemingly minor, shift the meaning, such as in instruction VII, where “nuptiae filiorum” (weddings of sons) replace “nuptiae filiarum” (weddings of daughters). The rendering of “domique” (and at home) as “denique” (and then) in instruction IX also alters the sense. Another example of changing the meaning by altering just one word can be found in instruction XI, where “principibus” (princes) is replaced with “populis (peoples). The 1654 edition is also the only one to replace “creduli” (trusting) with “crudeles” (cruel) in instruction XV, which significantly alters the meaning of the phrase “contra tales non sint creduli superiores.”

In instruction X, admittedly, conjunctions were changed: “ut ibi doceant, altiora studia, praecipue quartus theologiae annus” (instead of “so that” and “especially”). The 1654 edition reads “nec ... nec” (neither ... nor) in the phrase “nec ibi doceant aliora studia, nec quartus annus Theologiae,” but, since the verb is not negated (it reads “concedatur” instead of “non concedatur”), the sense remains close to the original and other prints. These and other changes, including the frequent alteration of sentence order and the number of nouns and verbs, omissions, and numerous differences from other editions, indicate that the 1654 edition was most likely directly based on a handwritten copy, or that the text was transcribed by ear.

The 1657 edition, published without indicating the place of publication, reflects a renewed interest in the *Monita privata* in Europe after the Thirty Years’ War. Unlike the 1654 edition, however, it is fully anonymous, as were the first editions of 1612 and 1615. This edition diverges from the 1612 and 1615 editions in several places: for example, “per nos” (through us) in the first sentence of instruction IV instead of the earlier “per nostros” (through ours), and at the end of this chapter, “mature cogitent” (they maturely consider) instead of “mature agant” (they maturely act), and “extenti” (extended) instead of “externi” (foreign). This suggests that it may have served as the basis for the 1668 edition and possibly several others.

The [1660?] and 1670 editions, both published under the title *Aurea monita religiosissimae Societatis Jesu*, seemingly provide information about their publisher and printer. The name of the “Bohemian Catholic” Theophilus Eulalius (literally, “Friendly to God Sweet-Speaking” from Greek) is unknown from other sources. It appears to combine the names of two fourth-century Arian bishops: Theophilus the Indian (d.364) and Eulalius, patriarch of Antioch (331–33). The printer’s name, Eusebius Agathander, also appears to be deliberately metaphorical, meaning “Pious Noble-Brave.” Both the place of publication (Piacenza), and the publisher’s and printer’s origins (“Czech Catholic” and “Veronensis”—“from Verona” respectively), were likely intended to deflect suspicion that the print came from Protestant areas.¹⁹ However, it cannot be ruled out that the names of the publisher and printer, as well as the place of publication, were entirely fabricated. The undated edition may slightly precede the 1670 edition, as the 1670 version includes the unique reading “Ne foeminae mutent” (so that women do not change) in instruction 11, whereas the [1660?] edition contains the erroneous “Foeminae mutent” (so that women change), while earlier editions read “Foeminae ne mutent.” This variation may indicate an independent conjecture diverging from earlier textual traditions.

Of particular interest is the question of the title used in the [1660?] and 1670 editions: *Aurea monita religiosissimae Societatis Jesu in gratiam politicorum et omnium qui Jesum amant, pro studio edita*. This title is closely connected to a polemical print by the German Jesuit Jakob Masen (1606–81): *Gretserus reviviscens contra aurea monita religiosissimae Societatis Iesu, in gratiam politicorum et religiosorum* (Cologne: Wilhelm Friesse, 1661). Masen explicitly mentions that *Monita Societatis Jesu privata* (2) was first published in Poland by an author expelled (“eliminatus”) from the Society, while now it reappears (“in lucem emergunt”) under a new title (“titulo novo”): *Aurea monita religiosissimae Societatis Jesu in gratiam politicorum et omnium, qui Jesum amant, pro studio edita* (3).²⁰ Thus, the [1660?] print likely appeared shortly before 1661.

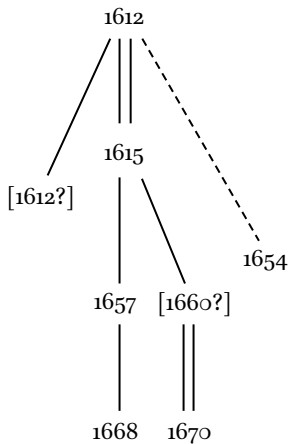
The 1668 edition includes a new, extensive four-page introduction, commentary in footnotes under the text of the *Monita*, and an afterword (*Epilogus*), in which the author discusses the rise and errors of the Jesuit order in a broad historical context, dating back to the twelfth through fourteenth centuries. This analysis is informed by references to the *Historia ecclesiastica* of the Dominican Abraham Bzowski (Bzovius [1567–1637]). The author of the

19 See Luigi Lazzerini, “Falsificazioni: Sopra la Polonia e i Gesuiti,” *Atti dell’Accademia Polacca* 5 (2016): 81–82.

20 See <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb11064149?page=6,7> (accessed September 26, 2024).

commentary, however, focuses primarily on the late sixteenth and early seventeenth centuries, such as the transfer of the post-Benedictine monasteries of Ebersberg in Bavaria (1595) and Millstatt in Styria (1598) to the Jesuits, mentioned in *comm. i* to instruction VII. Some of the comments display a malicious tone toward the Jesuits. The entire text merits attention as an example of the reception of *Monita privata* during the latter half of the seventeenth century and the early eighteenth century. This edition was used as the basis for the Dutch edition *Huysselyke Lessen der Vaderen Jesuiten: Door Pacificus a Lapide; Met desselfs Voorreden, Aanmerkingen en Nareden [...]; Uit het Latyn vertaalt; Gedrukt te Vrystadt, 1702*.

The 1612, 1615, [1620?], [1660?], and 1670 editions are characterized by post-classical spellings such as *author* and *authoritas*, while the 1657 and 1668 editions use the classical *auctor* and *auctoritas*. All editions consistently exhibit the post-classical “hypercorrect” spelling *fœmina*. Among the various editions of *Monita privata*, two main groups can be discerned: the oldest group (1612 and 1615) and a group of later editions, mainly published after the Thirty Years’ War (1654, 1657, [1660?], 1668, and 1670). The [1620?] edition is closer to the later texts, while the Groningen edition of 1654 displays many unique features, leading to the conclusion that it was not the basis for any subsequent editions. The relationship between the printings can be represented by the following stemma:

Legend

| : dependence on a previous or earlier edition

|| : direct dependence on the previous edition

---: numerous inconsistencies in the text, without analogy in other editions.

12 Editions of the *Secreta monita*

Our edition of *Secreta monita* is based on the following source editions:

- 1661: *Secreta monita ou adivs secrets de la Société de Jesus* (Paderborn, 1661)—Ghent University Library, call no. BIB.TH.000884
- 1723: *Secreta monita Societatis Iesu: The Secret Instructions of the Jesuits* (London: John Walthoe, 1723)—BCU Lausanne, call no. 1G 1170
- 1759: *Secreta monita Societatis Iesu: The Secret Instructions of the Jesuits*, 3rd ed. (London: H. Whitridge, 1759)—The British Library, call no. RB.23.a.6828
- 1782: *Monita secreta patrum Societatis Iesu* (Rome, 1782)—Bayerische Staatsbibliothek, Munich, call no. Jes. 609 and Jes. 943

The 1661 version is likely the earliest edition of the *Monita* text with its revised content and also the oldest bilingual edition, featuring parallel Latin and French text. The *Monita* is preceded by a Latin ascension and its French translation. At the very beginning is the French “instructions” (*Advis*), which recounts the widely circulated story of the *Monita*’s discovery in the library of the Jesuit college in Paderborn, subsequently handed over to the duke of Brunswick. The duke “presented their library and all their papers to the Capuchin Fathers, who found this secret Instruction among the Memoirs of the Rector of the College” (“un Duc de Brunsvic qui se disoit Evêque d’Halberstad, ayant pillé le Collège des Jésuites de Paderborn, fit présent de leur Bibliothèque, et de tous leurs papiers aux Peres Capucins, qui trouverent cette secrete Instruction parmi les Mémoires du Pere Recteur de ce Collège”). However, Paderborn is likely not the true place of publication, and the city name on the title page was probably included to lend credibility to the *Advis*.

The 1723 edition serves as a good example of a bilingual edition, this time Latin–English. The introduction (*Advertisement*) provides interesting information regarding the earlier tradition of the text. Given that this volume was published in Anglican London, the following story cited may not be a mystification:

The following master-piece of religious policy was published many years since, in Latin, French, and Dutch. Mr. John Schipper, a bookseller at Amsterdam, bought one of them at Antwerp, among other books, and afterwards reprinted it. The Jesuits, being informed that he had purchased this book, demanded it back from him; but he had then sent it to Holland. One of the Society, who lived at Amsterdam, hearing it said soon after to a Catholic bookseller, by name van Eyk, that Schipper was printing a book which concerned the Jesuits, replied that if it was only the Rules of the Society, he should not be under any concern; but desired he would inform what it was. Being told by the bookseller that it was the Secret Instructions of the Society, the good father, shrugging up his

shoulders, and knitting his brow, said that he saw no remedy but denying that this piece came from the Society. The reverend fathers, however, thought it more advisable to purchase the whole edition which they soon after did, some few copies excepted. From one of these it was afterwards reprinted with this account prefixed, which is there said to be taken from two Roman Catholics, men of credit.

This same *Advertisement* and analogous layout appear in the London editions of 1746 and 1759. The 1759 edition is included in the source base for this edition of the *Secreta monita*.

The Roman edition of 1782 was selected as an example of editions that appeared after the suppression of the Society of Jesus. It is distinguished from earlier editions primarily by the reversed order of *Monita* xv and xvi. The title page of the 1782 edition claims this is the first time the work has been printed (*nunc primum typis expressa*). In the MDZ copy (Jes. 943), the title was underlined and annotated with the German adjective “falsch” (false), indicating that at least some readers were aware of earlier editions. The differences between various *Secreta monita* editions are smaller compared to those seen in earlier editions of *Monita privata*. Slightly larger variations can be found in translations into vernacular languages, which were more numerous than Latin editions in the second half of the eighteenth century.

13 Abbreviations

add.	<i>additum</i> (added)
aliter	<i>phrased differently</i>
comm.	<i>commentarius</i> (commentary)
corr.	<i>correctum</i> (corrected)
err.	<i>erratum</i> (incorrectly)
et al.	<i>et aliae</i> (<i>editiones</i>) (and other editions)
manu corr.	<i>manu correctum</i> (corrected by hand)
om.	<i>omisit</i> (omitted; used for a single word omission. If a sequence is omitted, the first and last word of the sequence is given)

14 Editorial Principles and Apparatus Criticus

All errors and differences between editions, beyond capitalization and punctuation, have been noted in the critical apparatus.

Given the extensive transmission tradition of *Monita privata* and *Monita secreta*, the following editing rules have been adopted.

14.1 *Capitalization*

Capitalization has been retained for proper names and adjectives formed from them, in line with the standards used for ancient and New Latin texts in the Bibliotheca Teubneriana, Oxford Classical Texts, and I Tatti Renaissance Library series. Additionally, the spelling of “Societas,” which is typically lowercase in the 1612 edition, has been standardized. However, the capitalization used in old prints to emphasize the rank or esteem of certain groups of people or institutions has been removed (thus “principes,” “magnates,” “concionatores,” “collegia,” “ecclesiae,” “monasteria” instead of “Principes,” “Magnates,” “Concionatores,” “Collegia,” “Ecclesiae,” “Monasteria”).

14.2 *Semivowels*

The spelling of the semivowel i/j has been modernized, where the letter “i” now denotes both a vowel and a consonant. Thus, the traditional “Jesuitae” in older prints has been replaced with “Iesuitae,” “jacentes” with “iacentes,” and “jus” or “ejus” with “ius” or “eius.” However, for u/v, the distinction between consonant and vowel has been retained according to old print standards: “voluntas,” “vulgi,” “benevolentia,” rather than “uoluntas,” “uulgi,” or “beneuolentia.”

14.3 *Spelling of f/s*

The long s (“ſ”) has been replaced consistently with “s.”

14.4 *Ligatures, Contractions, and Abbreviations*

The ligature æ, commonly used in old prints for the diphthong “ae” and sometimes for “oe” (alongside œ), has been expanded to match contemporary standards: “personae” instead of “personæ,” “poena,” “poenitens” instead of “pæna,” “pænitens” (especially in the 1612 edition). In contrast, “femina” is used instead of “fœmina” (found occasionally in the [1620?] and 1657 editions as “fæmina”).

The ligature conjunction & has been replaced with “et.”

14.5 *Punctuation*

Punctuation has been modified to facilitate reading of the original texts.

Monita privata Societatis Iesu

Notobirgae,¹ anno 1612²

I Qualem se Societas praestare debet,³ cum de novo accepit⁴ loci alicuius foundationem

Ut se gratam et acceptam praebeat⁵ incolis loci, quem non ita⁶ pridem suscepit, multum ad hoc conducet explicatio finis Societatis,⁷ praeceptus in regula secunda⁸ summarii incumbere⁹ in salutem proximi aequae ac suae. Quare humilia obsequia obeunda in xenodochiis et fimo iacentes¹⁰ invisendi,¹¹ ad¹² confessiones excipiendas quorumcunque et¹³ ad loca distantia eundum,¹⁴ eleemosynae¹⁵ conquirendae¹⁶ dandaeque pauperibus, aliis videntibus,¹⁷ ut aedificati facto nostrorum sint in nos¹⁸ liberaliores. Modestiam exteriorem

1 1615: Notibergae.

2 1612: *handwritten at the bottom of the title page*: Powiadają, że to ks. Zahorowski jezuita pisał [They say that it was the Jesuit priest Zahorowski who wrote it]; 1612^b: *handwritten on the title page*: Typis Collegii Societatis Iesu.

3 1654: Qualem Societas se praestare debeat.

4 1654: suscipit; 1657, [1660?] et 1670: incipit.

5 1612: Societas; [1620?] et 1615: *om*.

6 1654: *om*.

7 1654: explicatus Societatis ordo.

8 1654: in Regularum cap. 7; summarii *om*.

9 1654: Societatem nempe summopere incumbere.

10 1612: fimo iacentes; 1615: fundijacentes; [1660?] et 1670: fundi iacentes.

11 [1620?]: invisendo.

12 [1620?]: &.

13 [1620?]: etiam.

14 1668 *comm. a*: Hoc iam mutatum est, nam rhedis et equis vehi commodius visum Societati. [This has already been changed, as the Society found it more convenient to travel in carriages and on horseback].

15 1612: aelemosynae; 1615: aelemosinae; 1657: elëemosynae.

16 [1620?]: acquirendae.

17 1654: ad loca distantia eundo, eleemosynas pauperibus erogando civibus videntibus; 1668 *comm. b*: Secundum Salvatoris Matth. 5:16, "Luceat lux vestra coram hominibus," sed charitatem Iesuitarum erga pauperes satis superque testantur hospitalia cum redditibus, a Societate hinc inde occupata [According to the Savior (Matthew 5:16), "Let your light so shine before men," but the charity of the Jesuits toward the poor is more than adequately attested by the hospitals and the revenues belonging to them, occupied here and there by the Society].

18 [1620?]: nostros.

ita omnes ediscant, ut illa alios aedificent, delinquentes e¹⁹ nostris vel ob id²⁰ dimmittantur.

II Quid factu opus est,²¹ ut principum et magnatum²² intima familiaritate potiamur

Conatus ad id maximi sunt adhibendi; experientia docuit principes tunc affici spiritualibus et ecclesiasticis personis, quando odiosa facta eorum non aspere reprehenduntur,²³ sed in meliorem partem explicantur. Cernitur id in matrimoniis contrahendis principum cum sibi affinibus, quae matrimonia manam habent difficultatem, ob vulgi opinionem, quod tales ex<s>ecratur toros.²⁴ Itaque dum haec et similia affectant principes, animandi sunt affecturos eos quod volunt, explicantur rationes quae illorum desiderium augeant, videlicet matrimonium hoc fore causam²⁵ maioris vinculi et gloriae Dei.²⁶

Sic dum princeps²⁷ aggreditur aliquid faciendum, non aequae omnibus dynastis²⁸ gratum videlicet,²⁹ si³⁰ bellum movere vult, tunc eius voluntas iuvanda et constantiae monendus promovendusque animus.³¹ Primoribus³² regni insinuent persuadeantque³³ principis voluntati parendum esse,³⁴ non

19 [1620?]: ex.

20 1654: delinquentes illico.

21 1654: *om.*

22 1654: *om.*

23 1668 *comm. a*: Si hoc fecisset S(anctus) Iohannes Baptista, vitam non perdidisset [Had Saint John the Baptist done so, he would not have lost his life].

24 Sic 1612; [1620?], [1660?], 1615, 1657, 1668 et 1670: thoros.

25 1654: vel hoc futurum causam.

26 1668: *comm. b*: Ex hoc principio haud dubie Carolus Archidux Austriae, huiusque filius Ferdinandus II Imperator, et abnepos Leopoldus I Imperator, Philippus IV Regis Hispaniae, ac Ioannes Casimirus Rex Poloniae viduam fratris Regis Vladislai, ac Maximilianus Elector Bavariae filias suarum germanarum [According to this principle, undoubtedly Charles, archduke of Austria, his son Ferdinand II, emperor, and his great-grandson Leopold I, emperor, Philip IV, king of Spain, and John Casimir, king of Poland, [who married] the widow of his brother King Ladislaus, and Maximilian, elector of Bavaria, [who married] the daughters of their close female relatives].

27 1654: Cum Princeps.

28 1654: Equestribus.

29 1612: vc; 1615 et [1620?]: v. g.; [1660?], 1657, 1668 et 1670: videlicet.

30 1654: vel si.

31 1668: *comm. c*: Prout in Germania, Gallia, Polonia ab ipsis factum [Just as they did themselves in Germany, France, and Poland].

32 1654: Principibus.

33 1654: ac persuadeant.

34 1654: Principum voluntati esse parendum.

tamen ad particularia descendant, ne nobis imputetur;³⁵ si tamen³⁶ obiiciatur, citentur generalia monita id nobis perhibentia.³⁷ Iuvabit ad contrahendum familiaritatem principum³⁸ obire legationes in materiis³⁹ ipsis gratis. Per munuscula vincendi intimi principum⁴⁰ ut fideliter instruant nostros⁴¹ de moribus et⁴² humoribus principis quibus rebus oblectetur, quis sit sibi modus placendi (salvo tamen iure virtutis et conscientiae) et⁴³ occasione habita insinuent se in animos magnatum et principum.⁴⁴

Si careant uxoribus, proponantur illis virgines in matrimonium quae cum suis parentibus nostris sunt addictae, iisque virgines⁴⁵ depingantur laudum coloribus quibus eas depingi vellent ipsimet principes. Sic enim fiet, ut per uxores alias alienos nobis⁴⁶ amicos reddamus;⁴⁷ docuit id experientia per domum Austriacam in regnis Poloniae, Galliae ceterisque ducatibus et ditionibus. Feminae⁴⁸ ne mutant animos aut de suo favore in nos remittant, serio illis inculcetur amor in nostram Societatem, tum per nostros, tum per eas famulas quae nostris sunt additae, quae variis officiis et munusculis in amicitia conserventur. Sic enim secretiora suae dominae⁴⁹ et ea quae nostros scire oportebit, evulgabunt.⁵⁰

35 1668: *comm. d*: Id est, ne pro incendiariis habeantur [That is, they should not be considered as incendiaries].

36 1654: si tamen nobis.

37 1668: *comm. e*: Quia reipublicae Iesuitica arcana specialia tanquam margaritae porcis non ibiicienda et aperienda sunt [Because the special secrets of the republic of Jesuits are not to be thrown like pearls to the pigs] (cf. Mt. 7:6).

38 1654: Principum familiaritatem.

39 1654: *om*.

40 1654: vinciendo Principum intimos; 1668: *comm. f*: Per munuscula intimi principum sunt devinciendi, non per munera, nam Iesuitae non in usu habent munera mittere nisi diminutivi generis [The ruler's close associates should be bound by small gifts, not by grand ones, as the Jesuits are in the habit of sending only the most modest gifts].

41 1654: nostros instruant.

42 1654: moribus et *om*.

43 1654: ut.

44 1654: Principum et Magnatum.

45 1654: *om*.

46 1654: a nobis.

47 1654: reddamus amicos; 1668: *comm. G*: Praeunte diabolo qui ad seducendum Adamum Eva tanquam optimo ac aptissimo instrumento usus est [Led by the devil, who used Eve as the best and most fitting instrument to seduce Adam].

48 1612, 1615, [1620?], 1654, et 1668: foeminae ne; [1660?]: Foeminae mutant; 1670: Ne foeminae.

49 1654: sui Domini.

50 1668: *comm. h*: Ingeniosum meherce inventum! [an ingenious invention indeed!].

Sequantur in conscientiis magnatum regendis earum auctorum⁵¹ sententias quae⁵² liberiores faciunt conscientiam⁵³ contra monachorum opiniones,⁵⁴ ut illis reiectis nostros sequantur et a nostra directione et consiliis dependeant. Quare tam ad principes et magnates⁵⁵ quam praelatos conciliandos iuvabit eos facere participes meritorum nostri ordinis: habere amplas facultates absolvendi a peccatis reservatis et censuris, dispensandi in ieiuniis, debito reddendo, matrimonii impedimentis et aliis votis.

Invitentur ad scholas nostras, saluentur carminibus,⁵⁶ inscribantur illis theses. Si expedit, in triclinio tractentur,⁵⁷ et si qualitas personae exposcat,⁵⁸ variis linguis salutetur⁵⁹ tempore mensae a nostris fratribus. Inimicitias inter magnates⁶⁰ componant.⁶¹ Quod si monarchae nobis addicto subserviat vir alius⁶² primarius a nobis alienus, promittatur ei favor et honores conferendi ad nostrorum instantiam.⁶³ Denique ita Societati⁶⁴ curent affectos esse principes et magnos dominos, tum praelatos, ut pro ea contra affines et sibi caros agant, nec dimissos a Societate ullo modo promoveant.

Deferendos⁶⁵ honores primatibus ominentur, delatos⁶⁶ gratulentur libellis carminum per studiosos in primo ingressu loci, ubi exercenda erit iurisdictio.

51 1612, 1615, [1620?], [1660?], 1654 et 1670 (*postclass.*): authorum.

52 1668: qui.

53 1668 *comm. i*: I(d) e(st) qui approbant eiusmodi nequitas (Bubenstücklein) [That is, those who approve of this type of wickedness (little boy's paly)].

54 1668: *comm. k*: Monachi enim non capiunt verbum hoc, nec intelligunt rationem status [For the monks do not grasp this word, nor do they understand the reasoning of the state].

55 1654: et magnates *om.*

56 1668: *comm. l*: "Adulatoriis" addendum fuisset ["Flattering" should be added].

57 1668: *comm. m*: Sed nullo cibo potuque, philtro aut veneno mixtis [But without any food or drink, mixed with love-potion or poison].

58 1654, 1657: requirit.

59 1668: *comm. n*: Ast non salutatione Ioabistica aut Ischariotica [But not with a Joabite or Iscariot greeting].

60 1612: magnates.

61 1668: *comm. o*: Huius artis peritissimi artifices sunt Iesuitae, eamque tam familiarem sibi reddiderunt, ut satis explicari non possit, scil(icet) [The most skilled artisans of this art are the Jesuits, and they have made it so familiar to themselves that namely it cannot be adequately explained].

62 [1620?], 1654, 1657, [1660?], 1668 et 1670: aliquis.

63 1668: *comm. p*: Imo nisi Iesuiticum fiat mancipium de fortuna eius, actum erit [Indeed, unless it becomes Jesuit property through his fortune, it will be finished].

64 1612: societate.

65 1654: nec deferendos.

66 1654: delatis.

**III Quid curabunt⁶⁷ domini pro nobis, dum pecunia destituunt,⁶⁸
multae tamen sunt auctoritatis⁶⁹ in republica et aliis modis nobis⁷⁰
prodesse possunt**

Tales domini si saeculares sint, curanda apud ipsos gratia et auxilium contra⁷¹ adversarios nostros, favor ad lites forenses, auctoritas⁷² et potentia ad coemptiones pagorum, domorum, hortorum, lapidearumque⁷³ pro exstruendis Societati nostrae domiciliis in iis praesertim civitatibus quae nostros nolunt habere.⁷⁴ Iidem⁷⁵ domini conciliandi, ut mitigent, imo⁷⁶ compescant furorem hominum notae inferioris nobis nihil cooperantibus.⁷⁷

A spiritualibus vero, ut episcopis, archiepiscopis pro diversitate nationum⁷⁸ id exigendum, quod rei opportunitas ostendet.⁷⁹ In quibusdam partibus curandum est, ut praelati et parochi ipsis subditi nostros revereantur, nec impendant ministeria nostra; in aliis partibus plus. Nam in Germania, Polonia⁸⁰ episcoporum magna est auctoritas,⁸¹ qui parvo labore⁸² re collata cum principe monasteria,⁸³ parecias,⁸⁴ praeposituras, altarium foundationes nobis possunt attribuere contentatione quacumque facta sacerdotibus saecularibus.⁸⁵

67 1654: curaturi sint.

68 1654, 1657, [1660?] et 1670: destituuntur.

69 1612, [1620?], 1654, [1660?], 1615 et 1670 (postclass.): auctoritatis.

70 1654: quibus.

71 1654: in.

72 1612, [1620?], 1654, [1660?], 1615 et 1670 (postclass.): auctoritas.

73 1654: lapidinarum.

74 1668 *comm. a*: Haud mirum videri debet, quasdam inveniri civitates, quae nolint habere Iesuitas; ubi enim semel pedem figunt, vix est, ut deinde eradicari possint [It should not be surprising that some cities are found that do not want to have Jesuits; once they set foot there, it is hardly possible to root them out].

75 1615: Fidem; 1654: Imo; 1657, 1668 et 1670: Fideles.

76 1654: et.

77 1668 *comm. aa*: Archiepiscopos tamen Salisburgenses nunquam Societas persuadere potuit, ut vel domicilium, vel collegium in archiepiscopatu concederent [However, the Society never managed to persuade the archbishops of Salzburg to allow [their] seat or college in the archbishopric].

78 1654: regionum.

79 1668 *comm. b*: Palam, sed clam [Openly, but privately].

80 [1620?], 1654 et 1668: Germania & Polonia.

81 1612, 1615, [1620?], 1654, [1660?] et 1670 (postclass.): auctoritas.

82 1654: qua parvo negotio.

83 1654: om.

84 1612 et 1615: parecias; [1620?]: paraecias; 1654, 1657, [1660?], 1668 et 1670: parochias.

85 1615 et 1657: secularibus; 1654: *contentatione saecularibus* om.; 1668 *comm. c*: Hoc infinitis in locis practicarunt [They practiced it in countless places].

Quod in iis locis assequi possumus,⁸⁶ ubi catholicis haeretici et schismatici sunt permixti,⁸⁷ ostendaturque episcopis magnum fructum⁸⁸ eos hac ratione facturos quem a saecularibus sacerdotibus et monachis praeter cantum⁸⁹ expectare non possunt; laudetur zelus eorum, inculcetur facti memoria perpetua. Tales autem foundationes, ut⁹⁰ Societas succedat in beneficia saecularium⁹¹ sacerdotum, per eos episcopos assequentur facile qui et confitentur nostris, et a directione nostra pendent, et sunt⁹² in expectatione ad altiores gradus episcopatus opulentioris⁹³ mediantibus nostris.

Tam autem apud episcopos quam principes curent⁹⁴ nostri, ut dum fundant nostra collegia ad parochiales ecclesias nostri quoque soli sint qui habeant ius conferendi vicarium perpetuum cum⁹⁵ cura animarum; ipse superior loci pro tempore existens erit parochus, totumque⁹⁶ regimen ecclesiae nostrum sit per eosdem.⁹⁷ Curabunt extructiones⁹⁸ collegiorum in locis, ubi sunt academici nobis repugnantes vel catholici⁹⁹ aut¹⁰⁰ haeretici cives foundationes nobis in suis civitatibus¹⁰¹ prohibentes. Illi iidem curabunt pro nobis cathedras¹⁰² concionatorias in civitatum nobiliorum praecipuis ecclesiis.¹⁰³ Sic quando agitur de beatificando aut canonizando nostro, magnatum litteris promovendum erit negotium apud Sedem Apostolicam. Si ex iisdem dominis contingat legationem obire,¹⁰⁴ ne cognitis aliis religiosis qui nobiscum symbolizant, ad eos affectum transferant, et in eas provincias inducant, in quibus eminemus.

86 1654: Praeterea quaecunque facta a Saecularibus Sacerdotibus ejus loci assequi possumus.

87 1654: permixti sunt.

88 Sic [1620?], 1615 et 1657; 1612: magno fructu *manu corr.* magnum fructū.

89 Sic 1612, [1620?], 1654 et 1657; 1615, 1668 et 1670: tantum.

90 Sic 1612, 1615, 1657, 1668 et 1670; [1620?]: ubi.

91 1657: secularium.

92 1654: ut sint.

93 Sic 1615, 1657, [1660?] 1668 et 1670; 1612: opantioris; [1620?]: opulentiores; 1654: excellentioris.

94 1612 carent *manu corr.*

95 1612: *err.* cnm.

96 1612: *err.* totumque.

97 1668 *comm. d.*: Et hoc quam felicissime assequuti sunt [And they obtained it as abundantly as possible].

98 1612: extructiones.

99 For example, in Kraków, where, due to the university's unfriendly attitude toward the Jesuits, a college could only be established in 1625 and even then as merely a five-class school.

100 1654: vel.

101 1654: facultatibus.

102 1612: catedras.

103 1668: Ecclesiis praecipuis; *comm. e.*: Etiam in hoc puncto Iesuitis ubique fere locorum satisfactum [Even on this point, the Jesuits have been satisfied almost everywhere].

104 1612: obiire.

Quare si transeant viri illustres per provincias,¹⁰⁵ ubi sunt nostri, excipiantur ad collegia et pro modestia religiosa¹⁰⁶ tractentur.¹⁰⁷

IV Quae commendata esse debent¹⁰⁸ concionatoribus confessariisque principum et magnatum

Ut directiones regum, principum,¹⁰⁹ virorumque illustrium recte per nostros¹¹⁰ instituantur, omni modo ita eos dirigant, ut sua directio tendere videatur¹¹¹ ad¹¹² conscientiam quam ipsi¹¹³ principes concredunt, non statim autem, sed sensim spectare¹¹⁴ debet directio ad gubernationem politicam externam.¹¹⁵ Quare saepe inculcent principibus distributionem bonorum et dignitatum¹¹⁶ in republica spectare ad iustitiam,¹¹⁷ graviterque Deum offendi, si contra eam a principibus peccatur; se tamen nolle dicant ingerere in ullam administrationem reipublicae et haec se invitos dicere ratione sui officii.

105 1612: per illustres provincias—*manu corr.*; 1654: *om.*

106 1654: religiosa modestia.

107 1668 *comm. f.*: Delicatissimis nempe cibus bellariis (Schleckerbißlein) et vinis selectissimis [Namely with the most delicate delicacies (Schleckerbißlein) and the finest wines].

108 1612: libent; 1615: debent; [1620?], 1654: debeant. In the 1612 edition, the title is less categorical: "What he wishes to recommend [...]"; in later editions: "What should be recommended [...]."

109 1654: Principum, Regum.

110 1657 et 1668: nos.

111 1668 *comm. a.*: Licet in veritate rei toto differat coelo [Even though in reality it would be completely different].

112 1654: in.

113 1612 *err.* ipsis.

114 1654: exspectari.

115 1668 *comm. aa.*: Secundum illud successive fit motus, nam oves non captantur fustibus. Hinc vides a gubernatione politis a non abhorreere sanctissimos patres, imo unicum vere scopum eius esse, politicis se immiscere negotiis. Si enim hoc intermittere potuissent, nunquam a Gallis Venetisque eiecti fuissent, utrisque quidem in locis iterum sunt recepti, sed durioribus, quam antea sub conditionibus, imprimis a Veneta Republ(ica) [According to that, a stir was made, for sheep are not attracted to sticks. Hence, you see that the most holy fathers do not shy away from political government; on the contrary, their true and unique purpose is to involve themselves in political matters. If they could have avoided this, they would never have been expelled by the French and the Venetians. In both these places, they have indeed been received again, but under more severe conditions, especially by the Venetian Republic]. The commentary's author goes on to cite testimony, written down for him by a reliable witness (*ab illustri manu mihi communicata*), of exchanges between the pope, the Venetian Senate, Jesuits, Theatines, and others in 1657, when the Jesuits returned to Venice.

116 1654: distribuendum honorem & dignitatem.

117 1654: conscientiam.

Quod ubi¹¹⁸ apprehenderint principes, explicetur ipsis quibus virtutibus praediti esse debent¹¹⁹ viri assumendi ad dignitates¹²⁰ reipublicae commendationis capita sumantur,¹²¹ ex¹²² amicis Societatis nostrae, et iis viris quos expedit pro bono Societatis promovere,¹²³ quos per se non nominent principi, sed per intimos amicos Societatis nostrae et principis.¹²⁴ Quare confessarii et concionatores¹²⁵ informantur a nostris qui¹²⁶ in quavis parte illius¹²⁷ dominii sint viri, qua virtute, potentia, divitiis, liberalitate in nos, horum nomina¹²⁸ apud se habeant, notitiamque¹²⁹ eorundem faciant principi, dextre eos commendando,¹³⁰ ut facilius oblata occasione promoveantur a principibus illi quos olim sibi laudari a suis confessariis et concionatoribus¹³¹ audierant.

Meminerint confessarii et concionatores¹³² principum suaviter eos¹³³ tractare, nulla ratione perstringere in concionibus aut privatis colloquiis.¹³⁴ Confectiones, aquas distillatas modice acceptent,¹³⁵ pro usu privato parvato parva pecunia sint contenti, dum sunt in palatiis ad abiectiora se cubacula¹³⁶

118 1654: si.

119 1654: debeant virtutibus praediti esse.

120 1654: dignitatem.

121 1654: assumantur.

122 1654: de.

123 1654: et iis [...] permovere *om.*

124 1668 *comm. b*: Unico verbo haec omnia comprehendere potuissent, si dictum fuisset, ut promovendus Iesuiticum fiet mancipium, cui nil loqui, nil cogitare, nil agere, nec edere, nec bibere, nec dormire (praeterquam naturam exonerare) concessum, nisi ex mandato ac ad bene placitum illorum [They could embrace it all in one word if it had been said that the one who should be elevated becomes the property of the Jesuits, who is allowed to speak nothing, think nothing, do nothing, neither eat, nor drink, nor sleep (except for relieving nature), unless on command or so as to please them (i.e., the Jesuits)].

125 1654: ex nostris.

126 1654: quoniam.

127 1654: *om.*

128 1668: hominum nomina.

129 1612 et 1670: noticiamque.

130 1654: recommendando.

131 1654: *om.*

132 1654: *om.*

133 1654: eos (Principes et Magnates) suaviter.

134 1668 *comm. c*: Si hoc attentasset Michaeas Propheta, non audire coactus fuisset hanc vocem: vade in aliam terram [If the Prophet Micah had paid attention to this, he would not have been forced to hear this voice: Go to another land] (cf. Kings 18:5 and Mt. 2:20).

135 1668 *comm. d*: Praeterquam in ieiunio quadragesimali, quo tempore ad confortationem stomachi (ob abstinentiam carnis debilitati) istius modi maxime serviunt [Besides, during the Lenten fast, at which time they serve to strengthen the stomach (weakened by the abstinence from meat) most effectively].

136 1654: cubacula se.

conferant.¹³⁷ Prudenter inculcent¹³⁸ suis principibus,¹³⁹ ne vel lato¹⁴⁰ ungue discedant a consilio spiritualium patrum.

Curent sibi significari quam primum officialium¹⁴¹ reipublicae mortem¹⁴² et¹⁴³ de substituendis mature agant.¹⁴⁴ Ut suspitione se¹⁴⁵ eximant externi¹⁴⁶ regiminis,¹⁴⁷ nec amicorum causas apud principes promoveant per se, aliis potius committent.¹⁴⁸

**v Quid agendum cum religiosis, qui symbolizando¹⁴⁹ nobiscum¹⁵⁰
in multis occupationibus multum nobis¹⁵¹ detrahunt**

Genus humanum nobis animose ferendum, proinde inculcandum hominibus, nostrum ordinem omnium religionum¹⁵² habere perfectionem¹⁵³ et in quo

137 1668 *comm. e*: Ad ea scil(icet), uti nec principes mansionem habere dedignarentur [To this point, namely that even rulers would not disdain having a lodging-place].

138 1657: inculcant.

139 1654: a suis Principibus petant.

140 1615: vellato; 1657: vel toto—*manu corr.*; 1668: vel toto.

141 1654: Officiatum mortuum.

142 1654: reipublicae mortem *om.*

143 1654: ut.

144 1657 et 1668: mature cogitent.

145 1657 et 1668: se suspitione.

146 1657 et 1668: extendi; [1660?] et 1670: extenti.

147 1668 *comm. f*: Puerorum instar in scholis, quibus a praeceptorum suorum iussis secedere severissime prohibitum, alias virgis caeduntur [Like boys in schools, who, when they are most strictly forbidden to deviate from the orders of their teachers, are otherwise beaten with rods].

148 Sic 1615 et 1670; 1612: comittent; [1620?], 1657 et 1668: committant; 1668 *comm. G*: At quod quis per alium facit ipse fecisse videatur, modo omnia fiant ne sentiant rustici [But what one does through another, he himself seems to have done, just let everything happen so that the peasants do not notice].

149 1612: symbolisando.

150 1654: nobiscum symbolizando.

151 [1620?]: *om.*

152 1654: Inculcandum omnibus nostrum Ordinem Religionum.

153 1668 *comm. a*: Fides ad hoc requiritur simplicissima; alias vix persuaderi poterit, nisi dicere velis, defectum perfectionis suppleri per nequitiam et varia flagitia, quod auctor tractatus, qui titulus, Crudele theatrum nefandorum criminum Iesuitarum, anno 1665 in luce editi, demonstrare conatus est [For this, the simplest faith is required; otherwise, it can hardly be persuaded unless you are willing to say that the lack of perfection is compensated by profligacy and various crimes, as the author of the treatise entitled "The Cruel Theater of Unspeakable Crimes of the Jesuits," published in 1665, attempted to demonstrate]. The work mentioned here is otherwise unknown, possibly the title is distorted.

aliae religiones excellunt, in eo eminentiore¹⁵⁴ modo Societatem lucere in Ecclesia Dei,¹⁵⁵ praeter cantum¹⁵⁶ et victus asperitatem,¹⁵⁷ quibus discrepamus a monachis, omnia in Societate melius haberi ipsa etiam subiecta.¹⁵⁸ Notentur defectus, ex quibus ostendatur minus feliciter alios religiosos satisfacere posse illi occupationi in qua concurrunt nobiscum.

Maiore¹⁵⁹ conatu eundem est contra illos religiosos, qui scholas erudientiae iuventuti instituere vellent in locis, ubi id cum dignitate et fructu Societas nostra¹⁶⁰ obiit.¹⁶¹ Ostendatur principibus¹⁶² tales homines fore perturbationi reipublicae.¹⁶³ Proponatur academicis externis illos religiosos magis, quam

154 1654: eminentiori.

155 1668 *comm. b*: Quoad exteriorem palatiorum (collegiorum) splendorem et vivendi genus verum est, sed de aliis partibus non item, uti R. quodam P(ater) Valerianus Magnus Capuccinus id scripto aliquo deducere incepit, sed morte praeventus tam utili labori finem imponere non potuit [As for the external splendor of palaces (colleges) and their way of living, this is true, but in other respects, not so much. For example, a certain Capuchin father Valerianus Magnus began to detail this in a writing, but, having been preempted by death, he was unable to complete such a useful work].

156 1657: cautum; 1668: chorum; 1668 *comm. c*: Ad quem quidem celebrandum Pius v P(ontifex) M(aximus) haud dubie ex optima et sincerissima intentione Iesuitas (ceterorum instar monachorum) alligare conatus quidem est; sed sine fructu nam in faciem ei obsteterunt, fortassis ex inter alias ratione, ne dum chorum tenendo horas impenerent, interim hinc inde occasio una aliave ad utilitatem privatam ordini serviens praeterlaberetur [Indeed, Pope Pius v undoubtedly attempted to bind the Jesuits (following the example of other monks) in best and sincerest intention; but this effort was fruitless because they opposed in his face, probably, among other reasons, so that when they spend hours leading the choir, the opportunity sometimes does not slip away to serve the private interest of the order].

157 1668 *comm. d*: Alias enim tam robusta corpora Iesuitae non enutrire possent [Otherwise, the Jesuits could not feed such robust bodies].

158 1654: ipsa etiam subiecta *om.*; 1668 *comm. e*: Nimia et propria laus s ordet, quasi nulla inter ceteros monasticos ordines subiecta cum Iesuitis comparanda invenirentur, quae praesumptio? Sed proverbium Germanis frequens est: Was soll der Treck, wann er nicht stinckt? [Excessive self-praise is foul, as if no subjects could be found to compare with the Jesuits among other religious orders. What presumption? But there is a common German proverb: *What's the point of dirt if it doesn't stink?*].

159 [1620?] et 1654: Majori.

160 1668: Societatis nostrae.

161 1668 *comm. f*: Si hoc mirum non est tot doctores inter monachos, quod inter Iesuitas, non inveniri, nam eo ipso quia hi illis iuventutem erudiri prohibent, subiecta quasi furantur monachis [If it is not surprising that there are not as many doctors among the monks as there are among the Jesuits, it is because the Jesuits prohibit the youth from being educated by them, thereby stealing their subjects from the monks, as if to say].

162 1654: Principi.

163 1668 *comm. g*: Calumniam et invidiam Iesuitae in tantum sibi associarum, ut ex vitiis virtutes fecerint [The Jesuits have so closely allied themselves with trickery and envy that they have turned vices into virtues].

nos ipsis in ruinam, suggerant principibus sufficere Societatem erudiendae iuventuti.¹⁶⁴ Quod si litteras pontificum pro se habeant, aut cardinalium commendationes,¹⁶⁵ agant per principes apud pontificem, cui ostendatur Societatem bene fungi suo munere, procurabunt testimonia a civitatibus, in quibus sua collegia habeant bonae suae¹⁶⁶ conversationis.¹⁶⁷ His etiam diligenter persuadendum erit timendas perturbaciones accessu diversarum scholarum et praeceptorum, esto religiosi sint.¹⁶⁸ Interim nostri pro viribus curent¹⁶⁹ studia exerceri et specimina edi cum applausu aliorum.

VI De conciliandis viduis opulentis¹⁷⁰ Societati¹⁷¹

Deligantur¹⁷² ad hoc opus propectae¹⁷³ aetatis patres colore vivido:¹⁷⁴ visitentur crebrius eadem a nostris. Quae¹⁷⁵ affectum ostenderit¹⁷⁶ in¹⁷⁷ Societatem, vicissim Societatis nostrae opera ei¹⁷⁸ offeratur; si acceptat coeperitque

164 1668 *comm. h*: In hoc puncto Iesuitae se viros praestiterunt, nam ubicunque sua habent collegia, alius religionis ordinibus iuventutem erudire vel gymnasia publica habere non permittunt [In this regard, the Jesuits have distinguished themselves as men, for wherever they have their colleges, they do not allow other religious orders to educate the youth or run public schools].

165 1654: condonationes.

166 1654: *om*.

167 1668 *comm. i*: Cum feminis formosioribus, quibus collegiorum fores nocte dieque patent [With the more beautiful women, for whom the doors of their colleges are open both day and night].

168 1668 *comm. k*: Nam Iesuitica potestas impatiens consortis erit [For Jesuit power will be impatient of having an equal share].

169 1654: Interim curent nostri pro viribus.

170 1654: *om*.

171 1668 *comm. on the entire chapter*: Hoc monitum adeo perspicue et dextre a Societate explicatum est, ut nihil annotare potuerim, nisi ad specialia descendere et exemplis hinc inde adductis dicta verificare volupe fuerit; quia vero illa sanctissimo ordini satis nota sunt, nolui crambem ei bis coctam apponere [This instruction has been so clearly and skillfully explained by the Society that I could not annotate anything unless I descended into specifics and verified the statements with examples taken from here and there; since those matters are well known to the most holy order, I did not want to serve double-cooked cabbage to it].

172 1654: Eligantur.

173 1615: pro rectae; 1670: propectae.

174 1654: *om*.

175 1654: [...] patres, & crebro visitentur, quae.

176 1654: ostendunt.

177 1654: erga.

178 1654: *om*.

frequentare nostras ecclesias, detur ei¹⁷⁹ talis confessarius, qui eam¹⁸⁰ bene dirigat et constantem in viduitate servanda¹⁸¹ faciat, enumerando bona viduitatis, quibus¹⁸² meritum amplum sit¹⁸³ obtentura. Ut¹⁸⁴ res¹⁸⁵ tota melius illi¹⁸⁶ cedat, comitatus famulorum diminuendus suadeatur,¹⁸⁷ ordinentur officiales, aulae et praefecti bonorum praescribantur quae spectant ad gubernationem domus, habita ratione loci et personae. Imprimis¹⁸⁸ autem efficiat confessarius, ut eius consiliis aquiescat vidua, et directionem sequatur, tanquam fundamentum futuri boni spiritualis, proponatur usus sacramentorum, frequens auditio sacri, recitatio lytaniarum, exhortationes sint bis vel ter in hebdomadam de bono viduitati, de molestiis matrimonii iterati, periculis novisque gravaminibus eiusdem.

Facete¹⁸⁹ proponat viros nobiles quorum illa vidua, cum¹⁹⁰ qua agitur, non abnuerat connubium,¹⁹¹ iidemque¹⁹² viri ita describantur, declarando mores et vitia ipsorum,¹⁹³ ut audiendo vidua, nec cogitationem assumat¹⁹⁴ de matrimonio. Proinde eum sunt in affectu¹⁹⁵ erga viduitatis statum, quam primum commendentur eis¹⁹⁶ vota religiosa, ut emissio¹⁹⁷ voto castitatis,¹⁹⁸ omnem sibi aditum praecludant ad secundas nuptias, quo tempore maxime suadendum, ut ex aula abigantur iuvenes liberiores in iocis, pauci admittantur hospites, in iisque¹⁹⁹ tractandis sit mediocritas.

179 1654: eis.

180 1654: eas.

181 1654: in conservanda viduitate.

182 1654: in quibus.

183 1654: sint.

184 1654: & ut.

185 1612: *err.* utres.

186 1654: *om.*

187 1654: 1654: famulorum (memento tituli) suadetur minuendus.

188 1654: Primo.

189 1615: Facetem; 1654 et 1670: Facile.

190 1654: de.

191 1612: connubio.

192 1654: illi denique.

193 1654: illorum.

194 1612: assamat; 1654: sumat.

195 1654: cum fuerit affecta.

196 1654: *om.*

197 1654: admisso.

198 1612: eastitatis.

199 1654: eis.

Praefecti pagorum, sacellani, alique officiales tales sint qui aut ex²⁰⁰ nostrorum commendatione habeantur,²⁰¹ aut a nostrorum nutu dependeant. Huc²⁰² ubi progressum fuerit, paulatim ad bona opera inducenda erit vidua quae tamen praestabit²⁰³ ex directione patris sui²⁰⁴ spiritualis.

VII Quis modus conservandi viduas in viduitate et de dispositione reddituum quos habent²⁰⁵

Si praeter²⁰⁶ communem affectum, testetur²⁰⁷ vidua clenodiis²⁰⁸ aut pecuniae non modica summa²⁰⁹ suam in Societatem²¹⁰ liberalitatem, fiat particeps meritorum Societatis nostrae,²¹¹ si emisit²¹² votum castitatis, renovet illud more nostro bis in annum.²¹³ Exponatur ordo nostrae²¹⁴ Societatis

200 1654: *om.*

201 1654: indigeant.

202 1654: Hinc.

203 1654: semper stabit.

204 1654: *om.*

205 1668—a *general introduction to the comm. on the chapter*: Et hoc monitum quoque tam operosissime deductum est, ut annotamento ullo fere non egeat, nisi quis exemplis dicta illustrare velit; quod quidem ipsemet fecissem, nisi iustam ad id volumen requiri vidissem. Interim in gratiam lectoris sequentes annotatiunculas adiacere placuit [And this instruction has been explained in such great detail that it hardly requires any annotation, unless one wishes to illustrate the statements with examples. I would have certainly done so myself had I not seen that a full volume would be necessary for it. In the meantime, I decided to add the following annotations for the reader's benefit (i.e., comm. a–l)].

206 1654: Vidua, si propter.

207 1654: testetur de nobis.

208 1654: *om.*

209 1668 comm. a: *Nam parva summa isti avari patres non contenti sunt* [Because those greedy fathers are not satisfied with a small amount].

210 1654: ostendat suam in Societatem.

211 1654: nostrae Societatis.

212 1654: emisit.

213 [1620?], 1668 et 1670: in anno; 1654: bis in anno more nostro; 1668 comm. b: Imo opus esset ut quotidie votum castitatis a lascivis illis patribus renovaretur, quot impraegnationes honestarum alias sed ab eis seductarum matronarum filiarumque impedirentur? Vovent quidem Iesuitae castitatem, sed fortasse eo animo pro eius conservatione erant, quo Augustinus l(ibro) 8 Confess(ionum) c(apite) 8, n(umero) 2. a Deo se petisse castitatem in exordio adolescentiae suae ipsemet scribit: “petieram a te (Deus) castitatem, et dixeram: da mihi castitatem et continentiam, sed noli modo. Timebam enim, ne me cito exaudires et cito saneres a morbo concupiscentiae, quem malebam expleri quam extinguere.” [See *Confess.* 8, 17 according to modern editions.] Pudicos nempe mores oculis aliorum vendunt

domesticus, qui²¹⁵ si placuerit, praescribatur pro²¹⁶ aula; indicentur²¹⁷ confessiones menstruae;²¹⁸ tum²¹⁹ pro festis²²⁰ Christi Domini, Beatae²²¹ Vrginis²²² et apostolorum constituentur syndici²²³ inter mares et feminas, qui defectus notent inter aulicos et famulas²²⁴ referantque magnificae;²²⁵ interdicanur nutus, susurri, clandestina colloquia; delinquentes severe castigentur.

Sint²²⁶ in aula honestae puellae quae varia ornamenta²²⁷ conficiendo pro templis se in pietate²²⁸ exercent; supra²²⁹ se habeant manu ductricem, quae laborantibus attendat et mores educeat. Visitentur viduae crebro²³⁰ et iucundis colloquiis²³¹ spiritualibus tamen²³² conserventur et faveantur; non tractetur rigide cum ipsis in confessionibus, nisi tunc, cum minor est spes aliquid ab

alii animo sunt [Indeed, it would be necessary for the vow of chastity to be renewed daily by those lascivious fathers, as many impregnations of mothers and daughters, otherwise honorable, but seduced by them, would be prevented? For the Jesuits vow chastity, but probably they are motivated by the same intention as Augustine, who in book 8, chapter 8, 2 of his *Confessions* [= 8,17], writes that he himself sought chastity from God at the beginning of his adolescence: "I asked of you (God) chastity, and I said: give me chastity and continence, but not yet. For I feared that you would soon hear me and soon heal me from the disease of desire, which I preferred to be fulfilled rather than extinguished." Indeed, those who sell modest customs before the eyes of other people, others are in their hearts].

214 1654: *om.*

215 1654: *cui.*

216 1654: *om.*

217 1654: *incalcentur crebrae.*

218 1654: *om.*

219 1654: *om.*

220 1654: *profestis.*

221 1654: *Divae.*

222 In old print abbreviated: *B. V.*

223 1657: *synadicis*—*manu corr.*

224 1654: *familiares.*

225 1654: *Magnifico.*

226 1615: *sin.*

227 1654: *ornamenta varia.*

228 1654: *in pietate se.*

229 1654: *super.*

230 1654: *crebrius*; 1668 *comm. c.*: Imo nimis crebro viduae a Iesuitis visitantur, in primis iuniores formosioresque, testante id quotidiana experientia [Indeed, too often widows are visited by the Jesuits, especially the younger and more attractive ones, as attested by daily experience].

231 1654: *colloquiis iucundis.*

232 1668 *comm. d.*: Adeo sunt iucunda patrum colloquia cum viduis (imprimis iunioribus, nam aetate profestas non multum curant, nisi quotidie aliquid ab eius accipiant) et spiritualia, ut statim animadverti possit, ex cuius spiritus dictamine et inspiratione illa profluant [The fathers' conversations with widows (especially the younger ones, for they care little about those who are older unless they receive something from them every day) are so

eis accipiendi.²³³ Proderit quoque²³⁴ ad conservandas viduas, si pleraque fiant in gratiam viduarum, ut ingressus in aedes nostras, colloquia quando et cum quibus placet e nostris.²³⁵ Non permittantur in frigoribus domo exire, aut dum se deterius habere²³⁶ sentiunt.²³⁷ Nuptiae filiarum²³⁸ exornentur carminibus studiosorum externorum,²³⁹ si exequiae peragendaе sunt,²⁴⁰ ornatur lugubris licet, splendidus tamen adhibeatur, catafalci²⁴¹ non sit vulgaris structura.²⁴²

Demum²⁴³ quidquid fieri potest ad viduarum sensualitatem (modo sint liberales et addictae intime Societati²⁴⁴) fiat, caute²⁴⁵ tamen et secluso scandalo. Agendo²⁴⁶ de dispositione reddituum, quos habent viduae, proponatur ipsis illa²⁴⁷ perfectio laudata status hominum²⁴⁸ sanctorum, quando²⁴⁹ neglectis

pleasant and spiritual that it can immediately be noticed from which spirit's voice and inspiration they flow].

233 1654: percipiendi; 1668 *comm. e*: Modo omnia a viduis ad beneplacitum Iesuitarum inque eorum commodum fiant, cetera et quae sinistre alii interpretari possent, istis impune permittenda, pro Deum immortalem [Widows actually do everything for the good pleasure of the Jesuits and their benefit, and the rest, even things that others might interpret negatively, should be granted to them with impunity, for God's sake!].

234 1654: *om.*

235 1668 *comm. f*: Ut saepius eiusmodi spiritualibus ac iucundis colloquiis recreatae viduae ansam dein habeant domi maiori satisfactione et iucunditate cogitationes suas pascere [So that widows, more often refreshed by such spiritual and pleasant conversations, would then have the opportunity at home to nourish their thoughts with greater satisfaction and joy].

236 1654: habere deterius.

237 1668 *comm. g*: H(oc) e(st) ubi per nimiam cum robustis p(atribus) consuetudinem familiaritatemque habitam hydropisi trimestri se laborate sentiunt, adhibitisque contra eam meretricum consuetis remediis lectulo detinentur (damit sie das künftige weinen eines jungen Jesuiterleins verhüten) [That is: where, due to excessive familiarity and companionship with robust fathers, they feel themselves suffering from a three-month dropsy, and by applying the usual remedies of prostitutes against it, they remain in bed (in order to prevent the future crying of a baby Jesuit)].

238 1654: filiorum.

239 1654: *om.*

240 1654: sint.

241 1654: conotaphium (*sic!*).

242 1654: structurae.

243 1654: denique.

244 1654: modo tamen sint addictae ex animo Societati.

245 1654: fiet cuate.; 1668 *comm. h*: Ne homines simplices ac pii sciant et deinde sinistre de hisce congressibus iudicent [So that simple and pious people do not find out about these meetings and judge them unfavorably].

246 1654: Secluso scandalo agendum.

247 1654: ista.

248 1654: *om.*

249 1654: qui.

amicis,²⁵⁰ sua bona in Iesu Christi pauperes erogant,²⁵¹ adducantur exempla viduarum, quae hac ratione brevi in sanctas²⁵² evaserunt. Quare dum se viduae²⁵³ in nostras manus resignant,²⁵⁴ paratae sequi directionem patris spiritualis, serio inculcetur, ut maioris meriti sint illarum actiones coram Deo,²⁵⁵ ne religiosis quem personis²⁵⁶ dent eleemosynas, inscio confessario,²⁵⁷ sed adnotatis iis quae se daturas alicui decreverunt, schedulam²⁵⁸ exhibeant confessario, qui detrahare aut addere potest, prout videbitur.

Caveant confessarii frequentem aditum aliorum religiosorum²⁵⁹ ad viduas,²⁶⁰ ne post se feminas natura inconstantes abducant. Dum multa²⁶¹ est pecunia ex bonis collecta, ne hinc moveantur viduae ad secundas nuptias.²⁶² Proponant confessarii, immo²⁶³ suadeant ordinarias pensiones, quibus

250 1654: suis amicis.

251 1654: in Iesu Christi pauperes bona sua erogabant.

252 1654: hac ratione in sanctas brevi.

253 1654: viduae dum se.

254 1654: se resignant in manus.

255 1654: apud Deum.

256 1654: personis quidem.

257 1615 (eleemosinas instead of eleemosynas), 1657 et 1668 ; 1612: ne [...] confessario *om.*; 1668 *comm. i*: Quilibet inter Iesuitas libentissime oculum unum amitteret, ut caeterorum ordinum religiosi omnes caeci fierunt, et ille deinde horum proventus eleemosynasque sibi appropriare possent; huius rei testimonium habes illustre in occupatis monasteriis Eberspergensis in Bavaria, Millestettensi in Styria et aliis [Any Jesuit would be very happy to lose one eye so that all the religious of other orders would become blind, and then they could appropriate the income and alms of these others; you have clear evidence of this in the occupied monasteries of Ebersberg in Bavaria, Millstatt in Styria, and others. Previously, the Benedictine monastery in Ebersberg was given to the Jesuits in 1595, and Millstatt Abbey was given to the Jesuits in 1598].

258 1668 *comm. k*: R(everendi) P(atres) Dominicani sine dubio statim e catalogo seu schedula expugnerentur, nam hos extreme patres Societatis odio habent. Cuius causa inter plures haec quoque potissimum est, aut esse videtur, discrepantia illorum ab horum sententia in conceptione B(eatae) Virginis, quam Dominicani in macula originali cum S(ancto)Thoma et [t]ota veneranda antiquitate, Iesuitae vero sine labe originali rationibus non satis (ut quibusdam videtur) validis conceptam asserunt [Undoubtedly, the Reverend Dominican Fathers would be immediately removed from the roster or list, for the fathers of the Society hate them the most. The primary reason for this, among several, seems to be the discrepancy between their views and those of the latter regarding the conception of the Blessed Virgin. While the Dominicans claim that she was conceived with original sin, in accordance with Saint Thomas and all venerable antiquity, the Jesuits assert that she was conceived without original sin, relying on argumentation that some consider insufficient].

259 1654: aliorum Religiosorum aditum.

260 1654: ad viduas permittere.

261 1612: nulla.

262 1654: ne hinc [...] nuptias *om.*

263 1654: imo.

sublevent necessitates singulis annis nostrorum collegiorum et domorum professorum, praecipue²⁶⁴ domos²⁶⁵ professae Romanae,²⁶⁶ eandem pecuniam impendere possunt, in casulas et paramenta templi,²⁶⁷ quae pro nostris sacris aedibus servire possunt post mortem viduae. Exponantur²⁶⁸ defectus ecclesiarum nostrarum coram²⁶⁹ viduis, structurae imperfectae²⁷⁰ collegii, inducantur ad sumptus faciendos pro rebus perpetuam eis gloriam conciliaturis,²⁷¹ ut sunt templa, ciboria, aedificia quae consulto non cito perficiantur, ut habeant in quod suam liberalitatem possint exercere; id ipsum faciendum cum benefactoribus et principibus, qui nobis aliquid sumptuose extruunt. Si clenodia sint, suadeatur aeternitati ea conservanda,²⁷² si dentur a viduis ad sepulchra nostrorum beatorum Romam.²⁷³

Comprobetur id exemplis²⁷⁴ aliarum matronarum, quae id praestiterunt. His de causis ostendetur illas summam perfectionem assecuturas,²⁷⁵ dum rerum terrenarum amore se exuendo²⁷⁶ earum Christum Dominum in servis Societatis suae possessorem instituerint.²⁷⁷ Quod si filios et²⁷⁸ filias Dei

264 1654: *om.*

265 Sic 1612, [1620?], 1657, 1668; 1615 et 1670: Domos.

266 1654: Romae etc. *Thereafter*: Ne forte Viduae ad secundas nuptias moveantur.

267 1654: Ecclesiae.

268 1615: [...] possunt. Post mortem viduae exponantur.

269 1654: *om.*

270 1654: structura imperfecta.

271 1654: conciliaturos.

272 1654: illa consecranda.

273 [1620?] et 1654: Romae; 1657, [1660?], 1668 et 1670: Romanorum; 1668 *comm. l*: Praeter S(anctum) Ignatium Lojolam ordinis fundatorem et S(anctum) Franciscum Xaverium (quem tamen multi volunt non fuisse membrum Societatis, sed tantum a Iesuitis hoc asseri, ac in habitu eis alias consueto sic depingi, ut in maiori veneratione eorum ordo fiet), propter tot ab illo S(ancto) Xaverio patrata miracula; quam tamen litem meam non facio), ac Stanislaum Kost<k>am, plures non habet Societas in Sanctorum album relatos. Nec mirum est, nam quum R(everendi) Patres solum quaerunt terrena in vita sua, eorum memoria cum corporibus terrae, h(oc) e(st) oblivioni, consecratur [Besides Saint Ignatius of Loyola, founder of the order, and Saint Francis Xavier (whom many believe was not a member of the Society, but is only claimed to be so by the Jesuits, and who is depicted in their customary attire so that their order may be held in greater reverence—this is due to the numerous miracles performed by Saint Xavier; however, I do not engage in this dispute), and Stanisław Kostka, the Society does not have more saints on the list. It is not surprising, because the Reverend Fathers seek only earthly matters in their lives, and their memory, along with their bodies, is consecrated to the earth, that is, to oblivion].

274 1654: semper exemplo.

275 1657, [1660?], 1668 et 1670: assecutas.

276 1654: eximendo.

277 1654: instituerunt.

278 1654: aut.

obsequio dicare voluerint, non est liberalitas eorum spernenda, accipiendo quae offerrentur,²⁷⁹ parcius tamen²⁸⁰ ab iis²⁸¹ viduis accipiendum quae filios et²⁸² filias ad saeculum dirigunt.

VIII De remediis,²⁸³ ut filii et filiae nostrarum devotarum religiosum amplectantur statum²⁸⁴

Suaviter et fortiter id matri viduae peragendum.²⁸⁵ Filiabus molestia sit²⁸⁶ virgis, minis, abstinentiis, asperius tractando, denegando ornatum muliebrem²⁸⁷ exquisitum, pollicendo maiorem dotem, si velit²⁸⁸ esse²⁸⁹ monialis, exaggeret futuri mariti furores,²⁹⁰ gravamina matrimonii, prae se ferat mater ipsa²⁹¹ dolorem, se non fuisse monialem. Demum ita agat²⁹² contra²⁹³ filias, ut taedio victae manendi apud matrem aspirent ad monasterium.²⁹⁴

Cum filiis conversentur nostri familiariter, accipiantur ad collegia, in quibus illa ostendantur ipsis,²⁹⁵ quae moveant²⁹⁶ ad ingrediendum²⁹⁷ nostram

279 [1620?]: offerunt; 1668: offerent.

280 1612: tum.

281 1654: illis.

282 1654: aut.

283 1654: modis.

284 1668 *general comm. on the chapter*: Quia hoc monitum eandem cum duobus antecedentibus materiam nervose tractat, nihil annotare volui nec potui, testantur enim ea omnia familiarum quarundam extinctiones et ruinae a Societate procuratae in hunc finem, ut scilicet bonorum et divitiarum possessiones ab illis relictas collegiis suis acquirerent [Since this instruction addresses the same matter as the previous two in a forceful manner, I did not want, nor could I add anything, for it attests to all the extinctions and ruin of certain families caused by the Society in order to acquire the possessions and wealth left by them to Jesuit colleges].

285 1654: a matribus suadendum.

286 1654: molesta sit *om*.

287 1654: muliebrem ornatum.

288 1654: vellent.

289 1654: fieri.

290 1654: furorem.

291 1654: *om*.

292 1654: agant.

293 1654: apud.

294 1654: religionem.

295 1654: illis.

296 1654: movent.

297 1654: ingrediendam.

Societatem,²⁹⁸ ut sunt horti vicini collegiis, in quibus fiunt recreationes, in refectoriis ostendatur mundities,²⁹⁹ et exterior conversatio inter nostros, munuscula, faceta colloquia, ad spiritum³⁰⁰ tamen non omittantur. Sint penes tales viduarum filios instructores amicissimi nobis, immo futuri de nostris.³⁰¹ Subtrahet mater³⁰² filiis necessaria ad tempus modicum, exponat intricata negotia ex parte bonorum. Si ad alias provincias iverint³⁰³ studiorum causa, ita illos mater³⁰⁴ non delicate tractet³⁰⁵ pecunia, ut taedio victi, in exteris nationibus³⁰⁶ religionem ingredi serio meditentur.

IX De reditibus augendis collegiorum³⁰⁷

Serio inculcetur confessariis principum, magnatum, et matronarum, ut dum spiritualia illis conferunt, temporalia pro bono communi Societatis ab eisdem recipiant.³⁰⁸ Quo circa³⁰⁹ non omittant occasiones acceptandi³¹⁰ dum aliquid

298 1654: religionem.

299 1612 et 1615: mundities.

300 1654: ad recreandum spiritum.

301 1654: the entire sentence *om.*

302 1654: Subtrahant matres.

303 1612: iuverint.

304 1654: ita illos mater *om.*

305 1654: tractentur.

306 1654: regionibus.

307 1654: Collegiorum agendis.

308 1668: pro bono Societatis ab iisdem accipiant; 1668 *comm. a*: Praeeunte Simone Mago in Actis Apostolicis, nisi dicere velis: qui servit altari vivat de altare [As Simon Magus proceeded in the Acts of the Apostles, unless you want to say: who serves at the altar should live from the altar].

309 1654: ideo.

310 1668 *comm. b*: Hoc observatur a Iesuitis diligentissime; alias tot splendidissima collegia, quae regum et principum palatia si non superant, tamen maxime aequant, non videntur; saepissimeque non expectant occasiones, sed praeoccupant, nocte dieque nil aliud somniant cogitantve, quam quomodo huius vel illius bona ac pecunias sibi acquirere possint, vulturum inde rapacissimorum nomine a multis ideo cohonestati ac leonibus famelicis comparat, qui acutissimis oculis vicinum sibi pabulum designant, ut insiliant et discerpant. Sic Iesuitae opulentorum hominum thesauros hiantibus oculis quasi devorantes conspiciunt omnemque lapidem movent, ut insilire et sibi acquirere possint. S(ancti) Ingatii primi Societatis fundatoris symbolum fuisse fertur: sordet mihi terra, cum coelum aspicio. Hodierni vero patres, si non verbis tamen factis symboli loco usurpant: sordet nobis coelum, cum terram aspicimus [This is what the Jesuits observe most diligently. Otherwise, one would not see so many magnificent colleges, which, if not surpassing royal and princely palaces, certainly match them. And they often do not wait for opportunities but anticipate them; night and day, they dream and think of nothing else

offertur et, si differatur, in memoriam revocent nimium³¹¹ affectum minime prae se ferendo. Qui ex³¹² confessariis minus industrii in hac re erunt, tanquam bono communi minus affecti, amoveantur a principibus³¹³ domique³¹⁴ exagitentur. Magno dolore audivimus³¹⁵ iuvenes viduas, morte immatura praeventas, culpa nostrorum supellectilem templi³¹⁶ multum preciosam³¹⁷ nostris non legasse, neque³¹⁸ acceptasse dum superstites viduae offerent, cum ad talia aquirenda, non tempus sed voluntas offerentis spectari debet. Adeant civium domos,³¹⁹ aulas nobilium,³²⁰ nec non viduarum, ex quibus omnibus perquirant prudenter, num³²¹ pro animae suae³²² bono vel ipsi, vel eorum³²³ amici aut affines ecclesiis³²⁴ aliquid sint legaturi.³²⁵

but how they can acquire the goods and money of this or that person. For this reason, they are often honored with the name of the most rapacious vultures and compared to hungry lions, who, with their keen eyes, identify nearby prey to pounce upon and tear apart. Thus, the Jesuits, with greedy eyes, seem to devour the treasures of wealthy men, moving every stone to pounce and acquire them for themselves].

It is said that the symbol of Saint Ignatius, the first founder of the Society, was: *I despise the earth because I look to the sky* (according to Guillaume de la Perrière, *Typus mundi in quo eius calamitates et pericula nec non Divini, humanique amoris antipathia, emblematicae proponuntur* {Antwerp: Joan(nes) Cnobbaert, 1627}: “Quam sordet mihi terra, dum coelum aspicio”—“How the earth disgusts me when I look at the sky”). However, today’s fathers, if not in words, then in deeds, adopt a different motto: *We despise the sky because we are looking at the earth*].

311 1654: *om.*

312 1654: *e.*

313 1654: a Principibus amoveantur.

314 1654: denique.

315 1654: Audimus enim magno dolore nostro.

316 1654: templis.

317 1654: *om.*

318 1654: nec.

319 1654: domos civium.

320 1654: nobilium aulas.

321 1654: an.

322 1654: animarum suarum.

323 1654: ipsorum.

324 1654: ecclesiae.

325 1668 *comm. c.* Quanta auri fames est in Iesuitis? Quos verbis S(ancti) Chrysostomi alloqui placet: quousque, ait, dic quaeso, ita insanimus in colligendis pecuniis? Quae rabies cogit quotidie a tam molesta concupiscentia infestari et nunquam satiari, sed deterius habere quam ebrii? Non videmus, quod ii, qui ante nos fuere, quamvis totius orbis victores essent, nudi et solitarii ex hac vita abrepti sunt? Hoc solum inde consecuti, quod rationes et poenae pro manibus illic ab eis exigenterentur. Chrys(os)t(omus) t(omo) I in c(apite) 11 Gens(eos) [How great is the hunger for gold in the Jesuits? I find it fitting to address them with the words of Saint Chrysostom: “Until when, I ask you, tell me, will we go mad in collecting money? What madness compels us to be constantly plagued by such a burdensome and insatiable desire, worse than drunkards? Do we not see that those who

Idem³²⁶ perquirendum a parochis et praelatis, qui prius inducantur ad officia spiritualia facienda, quo tempore multa nostri³²⁷ possunt lucrari. Apud hos omnes studeant captare benevolentiam, explicando gratitudinem Societatis et fidelem executionem³²⁸ ratione³²⁹ locorum, quae accipiunt a benefactoribus secus³³⁰ quam alii saeculares³³¹ sacerdotes et monachi. Habeant notitiam³³² hortorum, lapidearum, videarum,³³³ civitatum in quibus resident, pagorum, praediorum a quibus possessoribus, quibus contractibus, cum quibus gravaminibus teneantur, et num illa bona³³⁴ vel³³⁵ per contractus, vel receptionem filiorum in Societatem aut donationem habere possint, expediantur.

Devotis et devotabus³³⁶ Societatis nostrae,³³⁷ quandoque bona sua, collegia vendant,³³⁸ cum pacto³³⁹ quod post breve tempus Societas gratis eadem sit³⁴⁰ ab ipsis receptura. Si viduas nobis³⁴¹ addictas contingat habere tantum filias, eas dirigant ad religionem monialium, dote quacunque eis data,³⁴² cetera,³⁴³ uti³⁴⁴ pagos, clenodia, totamque possessionem³⁴⁵ nostri facile lucrabuntur. Si autem tantum unum filium aut plures vidua Societati nostrae amica³⁴⁶ habuerit,³⁴⁷ nullaque sit spes filios sive filium³⁴⁸ fore in Societate,³⁴⁹ indicetur

came before us, even though they were conquerors of the whole world, were taken from this life naked and alone? They achieved this only because accounts and punishments awaited them there." Saint Chrysostom, volume 1, chapter 2 of *On Genesis*].

- 326 1654: idemque.
- 327 1654: nostri multa.
- 328 1654: explicatio [...] fidelem *om.*
- 329 1654: rationem.
- 330 1654: aliter.
- 331 1615 et 1657: saeculares; [1620?] et 1654: *om.*
- 332 1612 et 1670: noticiam.
- 333 1654: vinearum, lapidearum.
- 334 1654: et [...] bona *om.*
- 335 1654: vel si.
- 336 1654: Devotariis.
- 337 1654: nostrae Societatis.
- 338 1654: Patres sua bona vendant.
- 339 1654: cum spe.
- 340 1654: sit ea gratis.
- 341 1654: *om.*
- 342 1654: drata quacunque dote.
- 343 1654: *om.*
- 344 1654: Hac via.
- 345 1654: superllectilem.
- 346 1654: vidua [...] amica *om.*
- 347 1654: habeant.
- 348 1654: filium aut filios.
- 349 1654: in Societate fore.

matri sufficere,³⁵⁰ si integras possessiones filiis vel filio relinquat,³⁵¹ ad³⁵² collectam pecuniae summam, et³⁵³ suam propriam dotem posse legare Societati.

Accedit viduas esse unius³⁵⁴ aut alterius pagi ad pietatem propensas³⁵⁵ Societatis studiosissimas,³⁵⁶ hae inducantur ad inscribenda bona nostris collegiis, ipsae³⁵⁷ interim³⁵⁸ contentae sint annuam suscipere contentationem,³⁵⁹ ut Deo commodius vacent cura rerum temporalium liberae.³⁶⁰

X De disciplinae rigore ostendendo³⁶¹ in Societate

Testabimur³⁶² disciplinae rigorem, eiiciendo a nobis, quandocunque videtur Societati, esto sint cuiuscunque conditionis et status senes, iuvenes consumpserint aetatem et vires, morbo calculi et alio quocunque³⁶³ postquam ingressi sunt Societatem, affecti fuerint.³⁶⁴ Causae (praeter casus³⁶⁵ reservatos, ob quos pollutione excepta, licita erit dimissio) hae erunt eiectionis,³⁶⁶ si devotas nostras et amicos Societati utiles ad alias religiones dirigunt, aut parentibus indicant,³⁶⁷ sive illis a quibus impediuntur,³⁶⁸ ne ingrediantur Societatem. Si in resignatione bonorum erga consanguineos affectum ostendunt,³⁶⁹ non dando totum Societati. Prius tamen tales per aliquot annos in Societate³⁷⁰

350 1654: *om.*

351 1654: se integras possessiones filio aut filiis non debere.

352 1654: proinde.

353 1654: *ac.*

354 1654: viduas Civitatis, oppidi.

355 1654: propensas in pietatem.

356 1654: & Societatis studiosas.

357 1654: *om.*

358 1654: &.

359 1654: ex nostris suscipere sustentationem.

360 1654: libere seposita.

361 1615: ostendo; 1657, [1660], 1670: ostendenda.

362 1654: Testabitur.

363 1612: *err.* quocuuque.

364 1654: Societatem contracto, licita erit dimisso.

365 1654: Causae propter quas.

366 1654: reservatos [...] eiectionis *om.* Instead of it: Isti sunt igitur ejiciendi.

367 1654: inhibeant.

368 1654: a quibus impediuntur *om.*

369 1654 et 1657: ostendant.

370 1668 *comm. a:* Ecce vehementem amorem et curam honorum adipiscendorum et pecuniae in Iesuitis! Huic fisco alas suas sic implicuerunt, ut nullo modo se expedire queant. Quae autem pro animo curae vigilans? Quae animi est hereditas? Quantum pro spiritu laboratur? Quae meditatio suscipitur ad capitalis causae defensionem? Pleraque omnia charo carpori fiunt, huic seritur, huic occatur, huic metitur. Liceat dicere: haec

mortificentur fratres in officiis vilibus ponantur,³⁷¹ detineantur in scholis inferioribus, ut³⁷² ibi doceant, altiora studia, praecipue³⁷³ quartus theologiae annus,³⁷⁴ non³⁷⁵ concedatur.

Capitula frequentius³⁷⁶ tempore mensae dentur. Patres prohibeantur a confessionibus excipiendis,³⁷⁷ arceantur a conversatione externorum, accipiantur res charae ex cubiculis, frequentes poenitentiae publice³⁷⁸ assignentur. Hinc erit facile³⁷⁹ progredi ad dimissionem. Si tales personae notatae in supra dictis³⁸⁰ vitiis conquerantur coram provincialibus,³⁸¹ non credatur facile, excusetur factum, dicatur teneri eos³⁸² obedire superiori, ubicunque non est peccatum.³⁸³ Nec³⁸⁴ sint scrupulosi in dimissione superiores, cum enim ordo noster gaudeat nomine Societatis et sociorum, non mirum Societati³⁸⁵ esse³⁸⁶ annexam dimissionem. Nam Societas et sociorum vincula facilius solvuntur,³⁸⁷ neque sunt perpetua.

est sapientia carnis, sed fatuitas spiritus, haec hominis providentia, sed negligentia est Christiani. Sunt verba P(atris) Drexelii in suo Tribunal(i) l(ibro) I, c(apite) 8, § 1. p(ost) m(etrum?) 143 [Behold the intense love and care for acquiring honors and wealth in the Jesuits! They have so entangled their wings in this purse that they cannot free themselves in any way. But what concerns are vigilant for the soul? What is the inheritance for the soul? How much effort is made for the spirit? What meditation is undertaken in defense of a case facing a death sentence? Most things are done for the dear flesh; it is sown for this, reaped for this, and measured for this. Let it be said: this is the wisdom of the flesh, but the foolishness of the spirit; this is human prudence, but the negligence of the Christian. These are the words of Father Drexelius in his *Tribunal*, in book 1, chapter 8, §1, after verse 143 (see Jeremias Drexel [1581–1638], *Tribunal Christi seu arcanum ac singulare cuiusvis hominis in morte iudicium* [Munich: Cornelius Leysser, 1632], 143)].

371 1654: instead of: frates [...] ponantur—after “mortificentur”: si fuerint Adjutores, in vilibus servitiis occupentur.

372 1654: nec.

373 1654: nec.

374 1654: annus Theologiae.

375 1654: om.

376 1654: om.

377 1654: audiendis.

378 1654: publicae.

379 1654: facile erit.

380 1654: talis.

381 1615: om. de immediatis Superioribus aut Officialibus.

382 1654: eos teneri.

383 1654: nec esse injustum.

384 1654: Non.

385 1654: om.

386 1654: est.

387 1612: err. solvuuntur.

Dimissio coepit cum instituto Societatis, id³⁸⁸ evidenter ex eo patet, quia³⁸⁹ Societas habeat vota simplicia pro scholasticis, coadiutoribusque³⁹⁰ formatis,³⁹¹ quae vota non habent mutuum contractum, ac si Societas habet obligationem personas cum talibus votis in Societate retinendi semper, id enim nequaquam est, tantum enim obligatio cadit in voventem,³⁹² non in Societatem, quae potest cum talibus votis quoscunque dimittere, quando et quacunque de causa³⁹³ sibi videbitur.

Licet autem³⁹⁴ in Societate³⁹⁵ alii faciant professionem quatuor votorum, alii trium votorum solennium more aliorum monachorum, tamen et tales a Societate dimitti possunt.

XI Qualiter se unanimiter praestabunt nostri³⁹⁶ contra dimissos³⁹⁷

Quoniam tales multum obesse possunt³⁹⁸ Societati,³⁹⁹ proinde obvietur⁴⁰⁰ his modis. Antequam e Societate dimittantur,⁴⁰¹ promittat⁴⁰² eiusque rei

388 1654: quod.

389 1654: quod.

390 1654: & Coadjutoribus.

391 1654: *om.*

392 1654: *aliter after* Coadjutoribus: id est, Fratribus laicis, ob quae vota Societas obligationem non habet personas retinendi cum talibus votis; tamen obligatio cadit in voventem.

393 1654: et [...] causa *om.*

394 1654: praeterea.

395 1654: *om.*

396 1612: Qualiter unanimiter praestabunt se; 1654: Quales se nostri praestabunt.

397 1668—a general introduction to the *comm.* on the chapter: Exquisitissimum commentarium in hoc monitum edere possent illi, qui Societatis ordini valedixerunt et ad alia ac alia officia tam ecclesiastica quam saecularia fuere promoti. E quibus aliquot mihi noti ea narrare, quae nunquam fere credere potuissem nisi iam praesenti monito in relatorum fide confirmarer [The most exquisite commentary could be written on this instruction by those who bid farewell to the Society and were promoted to various ecclesiastical and secular offices. Several people I know among them have narrated things I would scarcely have believed if not for the present instruction confirming the credibility of those who reported it].

398 1654: possunt obesse.

399 1654: in mutlis Societati; 1668 *comm. a*: Viderunt enim fortassis, quae non consentanea cum instituto tam Sanctae Societatis esse iudicarunt [They have seen, perhaps, things that they judged to be not in accordance with the regulations of the so-holy Society].

400 1654: obvietur proinde.

401 1654: emittantur.

402 1654: promittant.

testimonium⁴⁰³ relinquat se de Societate nihil⁴⁰⁴ sinistre dicturum.⁴⁰⁵ Praecludant aditum dimisso⁴⁰⁶ ad eos⁴⁰⁷ spirituales et seculares⁴⁰⁸ dominos quorum ipse aucupari⁴⁰⁹ posset gratiam, ibique habere locum. Dicantur malae eius inclinationes, vitia, defectus, quos de se in manifestatione conscientiae aliquando⁴¹⁰ superioribus aperuerat, et iuxta quam in Societate dirigebatur, cedendo in hoc iure suo.⁴¹¹

Quod si erunt⁴¹² domini nostris non addicti, per viros graves⁴¹³ nobis addictos curetur impediri favor dimisso apud eum⁴¹⁴ qui non est affectus nobis.⁴¹⁵ Et si non potest induci ad avertendum animum, a dimisso saltem inducatur ad non favendum omni ex parte.⁴¹⁶ Scribantur per collegia,⁴¹⁷ qui nam sint dimissi et cum exaggeratione causae dimissionis proponantur, de dimisso in exhortationibus⁴¹⁸ dicatur,⁴¹⁹ quod interum⁴²⁰ ardentem petat⁴²¹ ingredi Societatem. Externis⁴²² insinuentur causae dimissionis, illae⁴²³ ob quas vulgus nos⁴²⁴ odio habet.⁴²⁵ Sic enim plausibilior erit⁴²⁶ dimissio quorumcunque.

403 1654: testimoniam.

404 1654: nihil de Societate.

405 1654: dicturos sinistre.

406 1654: *om.*

407 1654: eis ad.

408 1615 et 1657: seculares.

409 1654: aucupari.

410 1654: *om.*

411 1612 et 1615: in hoc iuri hoc suo; [1620?]: iuri suo; 1654: in hoc suo iure.

412 1654: fuerunt.

413 1654: graviores.

414 1654: Dimissi apud eos.

415 1654: qui [...] nobis *om.*

416 1654: ex omni parte.

417 1612: *err.* collegia.

418 1654: in exhortationibus de dimisso.

419 1654: dicatur item.

420 1654: *om.*

421 1654: petierit.

422 1615: E aeternis; 1654: exterius; 1657, 1668, 1670: & aeternae.

423 1654: *om.*

424 1654: *om.*

425 1654: habere solet; 1668 *comm. b.*: Quae vero sint illae causae ob quas vulgus ordini S(ancti) Ignatii non bene vult, licet non addantur, tamen facillime possunt deprehendi; Benevolo Lectori e monitis hisce editis colligere nullus labor erit [As for the reasons why the common people do not look favorably upon the order of St. Ignatius, though they are not explicitly added, they can easily be discerned. It will be no difficulty for the benevolent reader to gather them from the instructions published here].

426 1654: erit plausibilis.

Si dimissus habeat creditum contra nos dicendo,⁴²⁷ obvietur huic rei per nostros graves viros, qui dictis dimissi⁴²⁸ opponant⁴²⁹ auctoritatem⁴³⁰ Societatis, famam, fructum, quem facit in Ecclesia Dei, bonam existimationem vitae⁴³¹ et doctrinae,⁴³² ob quae regibus et⁴³³ principibus,⁴³⁴ et⁴³⁵ magnatibus⁴³⁶ sunt⁴³⁷ a confessionibus concionibusque, explicent zelum nostrum in proximos,⁴³⁸ multo magis in unumquemque hominem Societatis suae.⁴³⁹ Invitentur ad prandia⁴⁴⁰ illi, apud quos dimissus videtur habere

427 1654: habet contra nos dicendum.

428 1654: *om.*

429 1654: dicant.

430 Sic [1620?]; 1612: auctoritatem; 1615, [1660], 1657, 1668 et 1670; 1612: aut bonitatem.

431 1668 *comm. c*: An vero in rei veritate vita patrum Societatis congrua sit existimationi exteriori, haud facile aut iuramento aliquo affirmarem, quis enim digito tot contradicentium labella compescere posset? [But whether, in truth, the lives of the Society's fathers are consistent with their outward reputation, I would not easily affirm with any oath, for who could silence the lips of so many detractors with just a finger?].

432 1668 *comm. d*: Etiam de doctrinae, quam hoiderni p(atres) Societatis tradunt, perfecta sinceritate non pauci dubitant, ac quibusdam haud infimae sortis viris videtur illos plane nova antea nunquam audita et ex haereticorum principiis orta docere; notum est, quod acutissimus Capucinus R(everendus) P(ater) Valerianus Magnus Iesuitas non tantum in publicis scriptis haereseos insimularit, sed et in literis ad S(anctum) P(atrem) Alexandrum VII, p(ontificem) m(aximum) de dato Brinnae in Moravia 28. April(is) 1656 et Praegae 10. Novemb(ris) 1660 (quae typo evulgatae mihi ad manus sunt) idem perscripserit. An ita sese habeat, videant ipsi [Even the perfect sincerity of the doctrine taught by modern Jesuit fathers is doubted by many, and it seems to some people of not inconsiderable stature that they teach things entirely new and previously unheard of, originating from heretical principles. It is known that a very astute Capuchin, Reverend Father Valerianus Magnus, not only accused the Jesuits of heresy in his public writings but also wrote the same in letters to Pope Alexander VII, the supreme pontiff, dated April 28, 1656, in Brno, Moravia, and November 10, 1660, in Prague (which were published in print and are in my possession). Whether this is indeed the case, let them judge for themselves].

433 [1620?], 1657, [1660?], 1668, 1670: *om.*

434 1654: et Populis.

435 1612 et 1615: *om.*

436 1654: *om.*

437 1654: accepta est, ut sint.

438 1668: *err. proximo*; 1668 *comm. e*: Quem zelum in proximum? Si dixissent scelera nostra in proximos, veritati magis congrua scripsissent, nisi quis zelum Iesuitarum in proximos appellare velit, cum viduarum et orphanorum bona pecuniasque ad se rapiunt, et per hunc zelum amittunt Coelum [What kind of zeal for one's neighbor? If they had spoken of our crimes against our fellow men, they would have written something more truthful—unless one wishes to call the Jesuits' zeal for their neighbors the act of seizing the goods and money of widows and orphans, and through this zeal, they lose heaven].

439 1654: nostrae.

440 1654: *om.*

partes,⁴⁴¹ quibus persuadendum erit, ne faveant dimisso et teneri⁴⁴² eos praesumere de religione, quo tempore causas dimissionis exponent, omnem eius probabilitatem ostendendo⁴⁴³ et⁴⁴⁴ defectus⁴⁴⁵ dimissi omnes enucleate exponendo nihil omittendo esto dubia aliqua sint.⁴⁴⁶ Caveant⁴⁴⁷ dimissos promovere ad ulla beneficia⁴⁴⁸ ecclesiastica, nisi aut dederint non modicam pecuniam,⁴⁴⁹ aut sua bona inscripserint,⁴⁵⁰ aut singulari modo testati fuerint se amicos esse Societatis. Id etiam principi et regi persuadeant confessarii,⁴⁵¹ ut collaturi alicui honores argumentum accipiant eius bonitatis ex liberalitate et bono affectu eius in Societatem nostram, fundamento ei collegium⁴⁵² aut quod simile ei praestando.

Si contigat dimissos habere favores⁴⁵³ hominum, diligenter inquiratur in vitam ipsorum et mores, et defectus per amicos et devotas nostras ordinis inferioris⁴⁵⁴ divulgent.⁴⁵⁵ ipsae⁴⁵⁶ ne dimissis⁴⁵⁷ faveant, aut apud se conservat dimissos, terreantur censuris, negetur absolutio, si sint pertinaces.⁴⁵⁸

441 1654: partem.

442 [1620?] et 1654: temere.

443 1612: astruendo; 1615, [1620?] *et al.*: ostendendo.

444 1654: *om.*

445 1612: defecius.

446 1668 *comm. f*: H(oc) e(st) etsi pura putaque mendacia fient, hoc enim vitium Iesuitis valde inhaeret, licet id simulationis et aequivocationis honestis nominibus palliare conantur [That is, although they become pure and outright lies, this vice strongly adheres to the Jesuits, even if they try to conceal it under the honorable names of simulation and equivocation].

447 1654: Caveant tamen.

448 1654: ullo modo promovere ad beneficia.

449 1654: peconiae summam.

450 1668 *comm. g*: Peritissimi artifices Iesuitae sunt, quia ex vitiis virtutes facere possunt, ex falsis vera et ex veris falsa, haecque omnia si pecuniae ac bona illis tradantur, felicissime perficiunt [The Jesuits are the most skilled craftsmen, because they can turn vices into virtues, falsehoods into truth, and truth into falsehood, and if money and goods are given to them, they accomplish all these things most successfully].

451 1654: Animadvertant etiam Principum vel Regum Confessarii.

452 1654: Collegia.

453 1654: favorem.

454 1654: inferioris ordinis.

455 1654: divulgentur.

456 1654: ipsis.

457 1654: *om.*

458 1668 *comm. h*: Vetulas secundum proverbium apud Germanos in usu: wo der Teuffel nicht hin kan, schickt er ein altes Weib [Old women—according to a German proverb: where the devil cannot go, he sends an old woman].

Laus dimissi⁴⁵⁹ extenuetur argutis⁴⁶⁰ propositionibus,⁴⁶¹ ambiguisque,⁴⁶² ita tamen, quod⁴⁶³ possint avertere⁴⁶⁴ animos hominum a dimisso et eius fidem minuere. Successus mali qui accidunt dimissis, evulgentur⁴⁶⁵ cum magna commiseratione⁴⁶⁶ in⁴⁶⁷ exhortatione, ut reliqui terreantur,⁴⁶⁸ et vel inviti maneant in Societate.

XII De delectu iuvenum pro Societate modoque eos retinendi

Summa arte et industria opus est, ut⁴⁶⁹ recipiantur iuvenes⁴⁷⁰ ingenii boni,⁴⁷¹ forma non contemnenda,⁴⁷² genere nobiles, et opulenti.⁴⁷³ Ut tales

459 1654: eorum.

460 1654: argumentis.

461 1654: propositionibusque.

462 1654: in contrarium vergentibus.

463 1654: ut.

464 1654: divertere.

465 1654: divulgantur.

466 1654: miseratione.

467 1654: &.

468 1654: *err.* terreatur.

469 1654: etenium.

470 1654: qui sunt.

471 1668 *comm. a*: Quorum ingenia capacia fient ad perdiscendas varias Iesuitarum technas et fraudes, ut deinde iisdem ad bonum Societatis quam commodissime uti possint [Their capable minds will be shaped to master various Jesuit techniques and tricks, so that they can use them for the benefit of the Society in the most advantageous way].

472 1654: ac formae elegantis vel non contemnendae; 1668 *comm. b*: Forma iuvenes fient non contemnenda, ut cum tempore iuniores viduae aliaque feminae libentius illis pro confessariis uti, et tanquam patres suos spirituales maiori amore prosequi queant [In terms of appearance, let the young men be of an admirable form, so that, in time, younger widows and other women will be more willing to use them as confessors and pursue them with greater affection as their spiritual fathers].

473 1668 *comm. c*: Quia priora tria recipiendorum iuvenum requisita non semper in omnia ac quaevis subiecta cadunt, ingenium nempe bonum, forma excellens, nobilitas generis; ideoque additur quartum, ut isti iuvenes sint opulenti, hisce enim maxime insidiantur vulpes Ignatiani testantibus hoc praxi quotidiana et infinitis parentum familiarumque illustrium exinde obortis querelis [Since the first three requirements for receiving young men do not always apply to all and every subject, namely good character, excellent appearance, and noble descent, a fourth is therefore added: that these young men be wealthy, for it is this that the Ignatian foxes most cunningly seek, as demonstrated by daily practice and countless complaints from prominent parents and families arising from it].

pertrahantur, ostendatur illis⁴⁷⁴ favor a scholarum praefectis, non permittantur vexari⁴⁷⁵ a praeceptoribus, laudentur crebrius, dentur ipsis⁴⁷⁶ munera, accipiantur ad vineam, tractentur fructibus, in solennitatibus accipi possunt⁴⁷⁷ ad refectorium. Cum aliis ad virgas descendendum, obiicienda⁴⁷⁸ crimina ex aliquibus⁴⁷⁹ coniecturis, iratus vultus ostendendus, acrius compellendi et reprehendendi,⁴⁸⁰ iuvenilis aetas, ad omnia mala quod sit⁴⁸¹ in illis proclivis ostendatur, nisi religiosi fiant damnatione aeterna terrendi.⁴⁸²

Dum in Societatem admitti petunt, non statim admittantur, differantur ad tempus, interim foveantur, in colloquiis⁴⁸³ commendetur illis suave institutum,⁴⁸⁴ ita enim magno desiderio crescente alacrius instabunt admitti, etsi voluerit postea⁴⁸⁵ exire aliquis ex talibus,⁴⁸⁶ revocetur illi⁴⁸⁷ ardens studium,⁴⁸⁸ quo ingressum in Societatem urgebat.⁴⁸⁹ Quoniam vero maxima est⁴⁹⁰ difficultas, in alliciendis senatorum filiis et hominum⁴⁹¹ ditiorum in patria, si tales sint, mittantur Romam ad novitium,⁴⁹² prius tamen praemoneatur de ipsis⁴⁹³ generalis aut provincialis Romanus. Quod si in Germaniam, Galliam, Italiam⁴⁹⁴ venerint, et Societatem affectaverint, sine scrupulo⁴⁹⁵ suscipiantur ex⁴⁹⁶ illis dominiis, in quibus monarcha Societati est addictus,⁴⁹⁷ sub tali enim domino haec et similia erunt peragenda; siquidem illius subditi cum

474 1654: eis.

475 1654: vagari.

476 1654: eis.

477 1654: ad vineam [...] possunt *om.*

478 1654: objiciantur.

479 1654: *om.*

480 1654: reprehendi & compellendi.

481 1654: quod sit ad omnia mala.

482 1654: nisi ... terrendi *om.*

483 1654: Collegiis.

484 1654: eis suave institutum illius.

485 1654: postea velint.

486 1654: ex istis.

487 1654: ipsis.

488 1654: desiderium.

489 1654: urgebant.

490 1654: est magna.

491 1654: *om.*

492 1612 et 1615: novitium.

493 1654: de ipsis praemoneantur.

494 1654: Italiam, Flandriam.

495 1654: et [...] scrupulo *om.*

496 1654: in.

497 1654: Monarcha addictus est Societati.

nostro favore indigeant, non facile contra⁴⁹⁸ nos insurgent, etsi⁴⁹⁹ insurgant, nihil⁵⁰⁰ lucrabuntur. Non omittantur occasiones inducendi⁵⁰¹ filios eorum, qui studiorum causa⁵⁰² ad nostra gymnasia ex aliis provinciis⁵⁰³ veniunt, maxime tunc, cum incipiunt pecuniam amittere, et partim pudore⁵⁰⁴ amissae pecuniae,⁵⁰⁵ partim metu parentum aut affinium ob molestias, quas timent, induci se⁵⁰⁶ sinunt; res habuit bonum successum in Germanis et Polonis.⁵⁰⁷

Inconstantiae occurrendum⁵⁰⁸ pro qualitate personae exhortationibus de malo successu dimissorum bonoque vocationis.⁵⁰⁹ Ut vero parentes et affines ingredientium ad nos⁵¹⁰ sint contenti, ostendatur⁵¹¹ excellentia instituti nostri,⁵¹² et tantus⁵¹³ applausus mundi⁵¹⁴ et honor qui deferitur a principibus Societati.⁵¹⁵ Insinuent se in intimam familiaritatem ipsorum,⁵¹⁶ reddantque eos contentos, si id necessitas et personae dignitas⁵¹⁷ postulabit.

498 1654: in.

499 1654: si.

500 1654: nil vel valde parum.

501 1654: abducendi.

502 1654: gratia.

503 1654: ex aliis Provinciis ad nostra Gymnasia.

504 1654: *om.*

505 1654: pecuniae amissae.

506 1654: se induci.

507 1654: in Germanis, Frnadis & Polonis.

508 1654: Hic constantius occurrendum.

509 1654: bonoque vocationis *om.*

510 1654: ad nops ingredientium.

511 1654: ostendatur illis.

512 1654: nostri instituti; 1668 *comm. d.*: Institutum Societatis nullo modo culpandum, sed quia ab hoc instituto P(atres) longissime abscedunt, tota ideo Societas in magno odio habetur [The Institute of the Society should not be blamed in any way, but because the fathers deviate so greatly from it, the entire Society is held in great hatred].

513 1654: totius.

514 1668 *comm. e.*: Cur attentitis applausum mundi, amantissimi patres, cum non sitis amplius de mundo? An nescitis amicitiam mundi esse inimicitiam Dei secundum S(anctum) Iacobum? [Why do you seek the applause of the world, beloved fathers, when you are no longer of the world? Do you not know that, according to Saint James [4:4], friendship with the world is enmity with God?].

515 1668 *comm. f.*: Principes plerosque mancipiorum instar a Iesuitis haberi universus fere Catholicus orbis clamat, admiratur, deplorat et mutationem avidissime exoptat. Deus vota secundet! [Almost the entire Catholic world cries out that most rulers are treated by the Jesuits as if they were their property, marvels, laments, and ardently desires change. May God grant these wishes!].

516 1654: *om.*

517 1654: qualitas personae.

XIII De monialibus

Caveant offendere moniales nostri confessarii, cum tantae sint benefactrices, ut aliquae fundationem⁵¹⁸ iuverint⁵¹⁹ collegiorum, plurimae mediam dotem⁵²⁰ dederint annuente monasterio et abbatissa. Quare ob clausuram non eas⁵²¹ molestent, relinquant episcopis: conservent potius favorem monialium, ne contra nos agant ob dimidiatas dotes, easque⁵²² exprobrent⁵²³ nostris dates.

XIV De casibus reservatis et causis dimittendi a Societate⁵²⁴

Praeter casus descriptos in instructione, a quibus solus superior absolvet⁵²⁵ aut ordinarius confessarius ex eius licentia,⁵²⁶ hos casus videlicet sodomiam,⁵²⁷

518 1654: *om.*

519 1654: inveniantur Fundatrices.

520 1654: dotem mediam.

521 1654: eas non.

522 1654: sed eas.

523 1654: approbent.

524 1668 general *comm.* on the chapter: Praesens monitum ullis notis illustrare supervacuum foret, siquidem Iesuitarum favor erga moniales satis superque notus. Si tamen apud summum pontificem bullam illi impetrare possent, vigore cuius (sicut quidam ordines monachorum facere coacti sunt) hae monasteria sua relinquere et societati tradere tenerentur, certe non praeterirent; initio iam duro facto monasteriis Faelckenhagensi in Westphalia anno 1626, Gnadenbergensi in Superiori Palatinatu, Neuburgensi ad Danubium, et Merkemensi in Flandria [Explaining the present instruction with any commentary would be superfluous, since the Jesuits' favor toward nuns is very well known. However, if they were able to obtain a bull from the pope, under which (as some monastic orders have been forced to do) the nuns would be required to abandon their monasteries and hand them over to the Society, the Jesuits would certainly not pass up such an opportunity. This has already been implemented in the monasteries of Falkenhagen in Westphalia in 1626, Gnadenberg in the Upper Palatinate, Neuburg on the Danube, and Merkem in Flanders]. The Gnadenberg monastery, originally owned by the Bridgettines, was secularized as early as 1563. The monastery in Neuburg an der Donau was last abandoned by Benedictine nuns in 1584, and a Jesuit college was not opened there until 1622, the year of Loyola's and Xavier's canonization.

525 1654: absolute.

526 1654: *add.* absolvere potest.

527 1668 *comm. a*: Bone Jesu, quid de sociis tuis audio? Ergo sunt inter eos sodomitae, fornicatores, adulteri, superatores, impudicis? Cur concedis tales nefarios homines socios se tuos appellare? An oblitus es verborum ex divino tuo ore prolatorum: Qui me non sequitur, non potest esse meus discipulus? Si non discipulus, cur socius? Proh Deum Immortalem, quis tam horrenda et abominanda flagitia a membris sanctissimae Societatis committi unquam somnare potuerit? Memini me legisse S(ancti) Augustini

fornicationem, adulterium, stuprum, tactus impudicos maris aut⁵²⁸ feminae. Et si quis quacunque ratione moliatur contra Societatem qualicunque zelo,⁵²⁹ sciant esse causas⁵³⁰ dimissionis a⁵³¹ Societate, nec prius absolvantur quam prius⁵³² extra confessionem promiserint se id manifestaturos per se vel per confessorium superiori, qui si advertet peccatum esse cum complice aut in grave

effatum: quid prodest nomen, ubi res non est? Quam multi vocantur medici, qui curare non norunt? Quam multi vocantur vigiles, qui tota nocte dormiunt? Sic multi vocantur Christiani, et in rebus non inveniuntur, quia hoc quod vocantur non sunt: id est, in vita, in moribus, in fide, in spe, in charitate. Quomodo ergo te gloriaris esse Christianum? Nomen habes, et facta non habes. Qui Christum non habet in se, Christianus non potest dici [margin note: H. Drexel. *Tribunal. Christ. l. 1, c. 7, § 3. Ex Aug. T. 9, in epist. l. 10. 35.4. c. 3 et 55.5 ac T. 10 Serm. 13. In Nat. Dom.*] Si huius sanctissimi doctoris sententia Christiano nomine indignus est, qui Christum non imitatur, indignior certe erit titulo socii Jesu, nam socium Christi se nominare aliquid maius excelsiusve in se continet, quam Christianum tantum esse, major ad id requiritur imo maxima perfectio tam in doctrina, quam in vita et moribus. Ideo R(everendi) Patres cito citius vestram vitam, ac si vera scripsit saepius allegatus P(ater) Valerianus M(agnus) vestram doctrinam, vestros mores actionesve corrigite, Christum vestrum magistrum, cuius socii vocari vultis, induite et imitami, ut omnes Christiani vos vere pro eius sociis habere possint [Good Jesus, what do I hear about your companions? Are there sodomites, fornicators, adulterers, oppressors, and the impure among them? Why do you allow such wicked men to call themselves your companions? Have you forgotten the words spoken from your divine mouth: "He who does not follow me cannot be my disciple" [cf. Lk. 14:26–27]? If not a disciple, why a companion? By the Immortal God, who could have ever dreamed that such horrendous and abominable crimes could be committed by members of the most holy Society? I remember reading the saying of Saint Augustine: "What good is a name when the reality is absent? How many are called physicians who do not know how to heal? How many are called watchmen who sleep all night long? Likewise, many are called Christians, but they are not found in deeds—in life, morals, faith, hope, or charity. So how can you boast of being a Christian? You have the name, but you lack the deeds. He who does not have Christ within him cannot be called a Christian" [Augustine, *Ten Tractates on the Epistle of John to the Parthians*, 4, 4]. If the teaching of the most holy doctor declares that someone who does not follow Christ is unworthy of being called a Christian, then it is certainly even more unfit to bear the title of a companion of Jesus. For calling oneself a companion of Christ involves something greater and loftier than merely being a Christian; it requires the utmost perfection, both in doctrine and in life and conduct. Therefore, Venerable Fathers, reform your lives as soon as possible, as if Father Valerianus Magnus, so often quoted, had truly written this. Clothe yourselves with Christ, your Master, whose companions you wish to be called, so that all Christians may truly consider you his companions].

528 1654: &.

529 1654: qualicunque in causa.

530 1654: causas esse.

531 1654: e.

532 1654: om.

damnum Societatis, non absolvat, nisi⁵³³ poenitens promittat, aut⁵³⁴ se ipsum scripturum hac de re⁵³⁵ generali, aut dederit facultatem scribendi confessario, aut superiori de tali causa.⁵³⁶ Alias nullo⁵³⁷ modo absolvat poenitentem.

Generalis vero⁵³⁸ casu poenitentis cognito, re collata cum secretario de casu poenitentis, id⁵³⁹ concludet, quod pro Societate expedire videbit,⁵⁴⁰ et tali poenitenti dimissionem ex Societate⁵⁴¹ assignabit, quam si acceptare noluerit, nunquam valide poterit absolvi.⁵⁴² Id faciendum conclusimus cum theologis nostris⁵⁴³ in casibus reservatis, et approbatione⁵⁴⁴ Sedis Apostolicae frustra quibusdam repugnantibus. Taceat tamen confessarius ob id dimittendum a Societate⁵⁴⁵ poenitentem. Si dixerit de se poenitens⁵⁴⁶ extra confessionem, dimittatur, si dicere noluerit, servatur cum ipso illa ordinatio scripta contra fictos. Interim tam diu non absolvatur, quam diu noluerit dicere extra confessionem.

Si aliqui⁵⁴⁷ ex confessariis nostris audierint⁵⁴⁸ aliquam externam personam⁵⁴⁹ cuiuscunque sexus cum homine Societatis rem turpem habuisse, non eam prius absolvat,⁵⁵⁰ quam dicat extra confessionem nostram,⁵⁵¹ et si dixerit, dimittatur noster,⁵⁵² externa persona⁵⁵³ absolvatur. Si duo e nostris⁵⁵⁴ sodomiam committant,⁵⁵⁵ qui non manifestabit,⁵⁵⁶ dimittatur, qui prior

533 1654: *add.* aut.

534 1654: *om.*

535 1654: hac de re *om.*

536 1612: casu.

537 1612: *err.* nullo.

538 1654: *om.*

539 1654: *om.*

540 1654: iudicebit.

541 1615, 1657, [1660?], 1668, 1670: expedire [...] ex Societate *om.*; *add.* poenam.

542 1652: quam si acceptaverit, poterit absolvi.

543 1654: cum Theologis nostris conclusimus.

544 1654: approbatis.

545 1654: *om.*

546 1654: *om.*

547 1654: aliquis.

548 1654: audiverit.

549 1654: personam externam.

550 1654: absolvat.

551 1654: *om.*

552 1654: noster dimittatur.

553 1612: *err.* parsona; 1615: extrema Persona.

554 1654: e nostris *om.*

555 1615: committent.

556 1654: manifestaverit.

manifestabit, retineatur in Societate, sed ita mortificetur, ut velit, nolit post⁵⁵⁷ parva interiecta mora alium sequatur.

Poterit etiam Societas cum sit corpus quoddam, his de causis se exonerare personis, si successu temporis eos⁵⁵⁸ deprehenderit,⁵⁵⁹ esse crassos in moribus et loquela,⁵⁶⁰ imo⁵⁶¹ quascunque viderint superiores causas, generali monito quamlibet a⁵⁶² Societate dimittent.⁵⁶³ Ut⁵⁶⁴ citius dimittantur, vexentur, fiant omnia contra inclinationes ipsorum,⁵⁶⁵ negentur quae petit,⁵⁶⁶ esto res parve sint, arceantur a studiis maioribus, dentur sub⁵⁶⁷ tales superiores de quibus non sint contenti. Nec tales teneantur in Societate qui vexati insurgunt in superiorem,⁵⁶⁸ de eoque⁵⁶⁹ coram fratribus conqueruntur, aut displicere sibi⁵⁷⁰ dicunt quae fiunt in Societate quoad viduas et directionem⁵⁷¹ rerumpubl(icarum), laudantque Venetos,⁵⁷² a quibus pulsa⁵⁷³ Societas.

Immediate ante dimissionem acriter exagitetur,⁵⁷⁴ dimittendus⁵⁷⁵ amoveatur⁵⁷⁶ a certo officio, et nunc ad hoc nunc ad illud officium obeundum mittantur, interim reprehendatur,⁵⁷⁷ quod⁵⁷⁸ non bene faciat officium sibi commissum pro levi excessu⁵⁷⁹ duriores assignentur poenitentiae, ex

557 1654: postea.

558 1654: *om.*

559 1612: deprehenderit.

560 1654: in loquela & moribus.

561 1654: *add.* quandoque.

562 [1620?]: e; 1654: de.

563 1615: *err.* dimitteut.

564 1654: & ut.

565 1654: contra eorum voluntatem.

566 1654: petunt.

567 1654: iis.

568 1654: Superiores.

569 1654: iis.

570 1654: sibi displicere.

571 1654: directiones.

572 1668 *comm. b*: Ac Gallos, quod Societatem quondam eiecerint, et tam hi quam Veneti illam durioribus praescriptis conditionibus deinde receperint. Addi h(oc) l(oco) etiam debuissent archiepiscopi Salisburgenses, qui de Iesuitis introducendis in dioecesin suam nihil unquam audire voluerunt [And the French, because they once expelled the Society; both they and the Venetians later took it back under stricter prescribed conditions. Here, we should also have added the archbishops of Salzburg, who never wanted to hear about the introduction of Jesuits into their diocese].

573 1654: expulsa.

574 1654: expulsionem acrius exagitentur.

575 1654: dimittendi.

576 1654: amoveanturque.

577 1654: reprehendantur.

578 1654: quasi.

579 1654: *add.* gaviore &.

cathedra⁵⁸⁰ tempore mensae defectus recitentur, ita ut confundatur,⁵⁸¹ et per id tempus dum notabilem impatientiam ostenderit,⁵⁸² aliis, audientibus et videntibus,⁵⁸³ tanquam is qui est aliis⁵⁸⁴ scandalo, dimittatur.⁵⁸⁵ Prius tamen res eius revideantur,⁵⁸⁶ et aliquo iuveatur ire⁵⁸⁷ ad videam vel vicinum collegium, interim quo in loco minime sperat,⁵⁸⁸ in eo⁵⁸⁹ dimittatur.⁵⁹⁰

XV Qui⁵⁹¹ conservari et foveri debent⁵⁹² ex personis Societatis

Primum locum tenent⁵⁹³ strenui operarii qui non modo spirituale Societatis⁵⁹⁴ bonum, sed etiam⁵⁹⁵ temporale promovent,⁵⁹⁶ ut sunt opulentarum viduarum confessarii, qui dum ad decrepitam aetatem accedunt, amoveantur a viduis, alii⁵⁹⁷ ipsis⁵⁹⁸ cum recentibus viribus, et aetate sufficiantur.⁵⁹⁹

580 1654: a cathedratore.

581 1654: confundantur.

582 1654: ostendant.

583 1654: videntibus & audientibus.

584 1654: aliis est.

585 1654: dimittantur.

586 1654: rem videant.

587 1654: ire jubeantur.

588 1654: minus sperabunt.

589 1654: *om.*

590 1654: emittantur.

591 1654: Quae.

592 1657, [1660?], 1668 et 1670: Quis [...] debet.

593 1654: teneant.

594 1612: *err.* Societates.

595 1615: et.

596 1654: promoveant; 1668 *comm. a*: De temporalibus enim Iesuitis maior est cura quam de spiritualibus, quod per praecedentia monita perspicue videre est, in quibus omnia, quae dicuntur, sapiunt carnem non spiritum [The Jesuits' concern for temporal matters is greater than for spiritual ones, as the previous instructions clearly show; in them, everything that is said reveals a focus on the flesh rather than the spirit].

597 [1620?] et 1654: & alii.

598 1654: *om.*

599 1668 *comm. b*: Quia viduae ut plurimum sunt lascivae, praesertim iuniores, sapientissime a P(atribus) Societatis constitutum est, ut decrepitae aetatis confessarii dimoveantur, suffectis aliis virium robustarum qui tempore necessitatis tam spiritualibus, quam corporalibus officiis viduis, illis praesto esse possint; de viduis provectionis aetatis minor P(atribus) est cura, nisi sint opulentae; his optant felicissimum ex hac vita transitum ad alteram beatiorem, ut citius earum bonis opibusve gaudere possint [Since widows are often dissolute, especially younger ones, the fathers of the Society wisely established that elderly confessors should be removed, and replaced with others of robust strength, who could assist widows in both spiritual and bodily matters in times of need. As for elderly

His⁶⁰⁰ concedantur quaecunque petunt in cibo, vestitu aliisque rebus, nec vexantur a ministris poenitentibus.⁶⁰¹ Contra tales non sint creduli⁶⁰² superiores. Habeatur et⁶⁰³ eorum ratio⁶⁰⁴ qui defectus minimos in aliis notatos superiori deferunt⁶⁰⁵ aut positi in officio ministri, subministri,⁶⁰⁶ bedelli, alios mortificare sciunt, non ex affectu, sed amore disciplinae religiosae.⁶⁰⁷ Foveantur iuvenes illi, qui sunt affines nostrorum benefactorum et fundatorum, quare mittendi ad studia Romam;⁶⁰⁸ si studeant in propria provincia, concedantur illis⁶⁰⁹ ea quibus foveri possint.⁶¹⁰ Fiat gratia illis etiam iuvenibus, qui nondum resignationem bonorum fecerunt pro Societate, post factum pane non lacte pascendi.⁶¹¹ Nec ii⁶¹² postremum locum habeant, qui multos selectos iuvenes ad Societatem inducunt, tanquam bene affecti Instituto Societatis.

xvi⁶¹³ De contemptu divitiarum⁶¹⁴

Ne nimium affectum nobis⁶¹⁵ ascribant⁶¹⁶ divitiarum,⁶¹⁷ iuvabit mediocres⁶¹⁸ non admittere eleemosynas pro ordinariis officiis quae fiunt a nostris, negentur

widows, the fathers care less for them unless they are wealthy; for these, they eagerly await their happiest transition from this life to a more blessed one, so they can sooner enjoy their wealth and resources].

600 1654: hisque.

601 1657, [1660?], 1668 et 1670: poenitentiaris; 1668 *comm. c*: Licet tales aliquid commiserint, ob quod duriores poenitentia alias iis assignandae forent, tamen non attendatur, ne crebrioribus eiusmodi poenitentibus iniunctis corpore animoque debiliuntur, ac dein viduas cum bono Societatis visitare impedirentur [Although they may have committed offenses for which they would otherwise be assigned more severe penances, this is not considered, lest their bodies and souls be weakened by more frequent penances of this kind, and thus prevent them from visiting widows for the benefit of the Society].

602 1654: crudeles.

603 1654: *om*.

604 1654: ratio eorum.

605 1654: Superioribus referunt.

606 1615: Subministri *om*.; 1654: ministri, subministri *om*.

607 1654: *om*.

608 1654: quare Romam mittendi ad studia.

609 1654: eius.

610 [1620?] et 1654: possunt; 1615, 1657, 1668 et 1670: possent.

611 1668 *comm. d*: Secundum illud, fistula dulce canit, volucres dum decipit auceps [According to the saying, "the pipe plays sweetly while the bird-catcher deceives the birds].

612 1654: Nec ii *om*.

613 1612: *err. xv*.

614 Sic 1612, [1620?] et 1615; 1657 et 1668: Quid praeterea tum declinandum tum observandum.

615 1654: nobis affectum.

616 1612, [1620?]: ascribant; 1657, 1668 et 1670: adscribant.

617 1654: divitiarum ascribant; 1668 *comm. a*: An vero non adscribendi Iesuitis fient affectus divitiarum iudicare poterit prudentissimus lector ex omnibus hisce privatis monitis

sepulturae viles in templis nostris.⁶¹⁹ Cum viduis acrius agant,⁶²⁰ quae se exhauserunt⁶²¹ dando nostris,⁶²² idem faciendum⁶²³ cum personis nostris,⁶²⁴ qui⁶²⁵ pro Societate fecerunt resignationem, imo quandoque⁶²⁶ tales dimittantur, aut⁶²⁷ nihil eis reddando,⁶²⁸ aut saltem⁶²⁹ bene detrahendo ob⁶³⁰ sumptus a Societate eorum causa praestitos.⁶³¹

[Indeed, a very prudent reader can judge from all these private instructions that the Jesuits' attachment to wealth is not merely attributed to them].

618 1654: mediocriter.

619 1654: viles a nostris.

620 1654: agendum.

621 1654: excusant a.

622 1668 *comm. b*: Nisi viduae semper habeant, quod dent Iesuitis, statim cessant eorum erga illas affectus, et crebriores visitationes, ita ut nuper aliquis patres Societatis similes esse non inscite dixerit hominibus illis: Humeris quos si quis gestat in urbem.

Ausoniam, Domiti quae caput orbis erat;

Nec tamen ad portam placide deponat eosdem,

Gratia praeteriti nulla laboris erit.

[Unless widows always have something to give to the Jesuits, their affections toward them immediately cease, including their frequent visits. Thus, someone recently said, not without wisdom, that the fathers of the Society resemble these people: "The arms that carry someone to Ausonian Rome, where Domitius (in fact, Domitian [51–96 CE, 181–96 CE]) was the head of the world, should not gently rest at the city gates; there will be no gratitude for past labor"]. The epigram quoted here was already attributed to Philip Melanchthon (1497–1560).

623 1654: agendum.

624 1654: nostris personis.

625 1654: dum.

626 1654: cum.

627 1615: *add.* si.

628 1654: reddendo eis.

629 1612: saltim; 1654: *om.*

630 1654: ad.

631 1668 *comm. c*: Ecce specimen Iesuiticae ingratitude! Ethnicorum veterum dictorum fuit: hominem ingratum si dixeris, omnia vitia dixeris, hoc illi ex sana ratione hauserunt, et qui Christo nomen dederunt, religiosi, socique eius nominari volunt, ingratitude colant? Stupenda res! Aliter ergo docent, quam faciunt? Ac aliter faciunt, quam docent? Quis tales non odio haberet? Quis illis bona sua opes suas tradat, resignet, donec, si nec nimia pro omnibus beneficiis praestitis gratitudinis guttula speranda? Ego certe si croesi opes possiderem ne obulum quidem huic avarae et ingratitude vitio laboranti Societati optarem, sed omnia mea in egenos potius distribuere vellem, sic a Deo eorum retributionem sperare possem [This is an example of Jesuit ingratitude! An ancient saying of the pagans was: "If you call someone ungrateful, you have named all the vices." They derived this from sound reasoning, and those who have taken the name of Christ, who wish to be called religious and his companions, do they cultivate ingratitude? Astonishing! Do they teach one thing and do another? And do they act differently than they teach? Who would not despise such people? Who would entrust their wealth to them, relinquish it, or donate it, if one cannot expect even a drop of gratitude in return for all the benefits given? Certainly, if I possessed the wealth of Croesus, I would not give even a penny to

Haec privata monita diligenter servant penes se superiores et paucis idque⁶³² gravibus⁶³³ ea patribus communicent, ex iisque⁶³⁴ instruant alios quomodo serviant cum fructu⁶³⁵ Societati, neque ut scripta ab altero, sed ut ex peculiari prudentia deprompta aliis communicent. Quod si absit, in manus externorum⁶³⁶ haec monita veniant,⁶³⁷ quoniam sinistre ea interpretabuntur,⁶³⁸ negentur hoc sensu esse Societatis, per istos confirmando e nostris de quibus certo scitur eos talia ignorare. Opponantur his privatis monitis generalia monita et ordinationes impressae aut scriptae, his privatis contrariae. Demum inquiratur, an non ab aliquo e nostris prodita sint (neque enim⁶³⁹ superior ullus erit tam negligens in asservandis tantis decretis Societatis), etsi in aliquem vel leves erunt coniecturae, illi imputentur et ex⁶⁴⁰ Societate dimittatur.

...

Testimonia de Iesuitis Italarum et Hispanorum quorundam

1.⁶⁴¹ Salvo iudicio summorum pontificum, qui hoc Institutum Ignatistarum approbarunt, voce communi de illis fertur, quod sint patres arte iniqua, fraude dolosa, dolo maligno. Praeter consuetudinem et morem omnium religiosorum post multos annos exactos in Societate, personas dimittunt. Fabius de Fabiis⁶⁴² hic⁶⁴³ Neapoli ex uno collegio dimisit undecim, quorum unusquisque multum exegerat aetatem in Societate, in Biondum concionatorem praestantissimum, ad quem audiendum tota confluebat Roma, eo usque deservitum⁶⁴⁴ est, ut pelleretur ex Societate. Quid duo illa lumina Cicalae germani fratres, professi quattuor⁶⁴⁵ votorum, lectores theologiae, pontifici Clementi VIII. gratissimi,

this Society, suffering from the vice of greed and ingratitude. Instead, I would prefer to distribute all my wealth to the needy, so that I could hope for their retribution from God].

632 [1620?]: eaque; 1654: iisque; 1657, [1660?], 1668 et 1670: eisque.

633 1654: gravioribus.

634 1654: eis.

635 1654: cum fructu serviant.

636 1654: exterorum.

637 1654: deveniant.

638 1654: quoniam [...] interpretabuntur *om*.

639 1615: n.; 1654, 1657, [1660?], 1668, 1670: *om*.

640 1654: e.

641 Sic 1615.

642 *Corr*. In all editions: Fabis.

643 [1660?] et 1670: hinc.

644 1612: desaeuitum.

645 1612: quattuor; 1615, [1660?] et 1670: 4.

oblatam ab ipso dignitatem cardinalatus reiecerunt, difficillimas legationes felicissime expediverunt, post mortem Clem[entis] 8. in odium pontificis Clem[entis] generalis Claudius, verius Aqua cruenta, quam Aqua viva,⁶⁴⁶ eos de Societate pepulit.

II.⁶⁴⁷ Deus sit benedictus, qui sedavit motus Venetorum cum Paulo v. vel eo fructu, quod sua sanctitas vidit, quantum iesuitis favere debeat, qui blanditiis et ementito zelo religionis tantorum scandalorum extitere capita.

III.⁶⁴⁸ Dolenda res est iesuitas habuisse fautorem sui ordinis Gregorium XIII., a quo privilegia, quae volebant, impetrabant. Ego de illorum valore dubito, cum fuerint data in praeiudicium ordinariorum, et ad petitionem feminarum, quae ob antiquas consuetudines multum apud pontificem illum poterant, et per easdem Iesuitae sua obtinebant privilegia.

III.⁶⁴⁹ De bonitate iesuitarum difficile est aliquid affirmare, nam querelae de ipsis, quae veniunt ex omnibus fere regnis et provinciis, convincunt eorum malitiam.⁶⁵⁰

v.⁶⁵¹ Conversatione mea familiari didici, quae volebat ex me scire D. V.⁶⁵² de votis scilicet, et gradibus iesuitarum. Vota sunt illorum duplicia: solennia et simplicia. Haec ligant voventem, non religionem, unde potest talem cum talibus votis quandocunque vult Societas dimittere. Solennia vota alii faciunt tria, alii quatuor,⁶⁵³ videlicet eundi sine viatico in omnes orbis partes. Gradus quattuor,⁶⁵⁴ primo⁶⁵⁵ scholastici et coadiutores,⁶⁵⁶ qui post novitatum faciunt vota. 2.⁶⁵⁷ formati coadiutores, qui eadem vota simplicia faciunt publice, nec illa renovant, ut faciunt scholastici, qui bis⁶⁵⁸ in annum sua vota renovant. Et quidem si sint sacerdotes, voantur formati coadiutores spirituales, illi sunt, qui assidui sunt in confessionibus audiendis pauperum, et qui invisunt infirmos et in fimo iacentes. 3. professi trium votorum sunt paucissimi, 4. sunt professi quattuor⁶⁵⁹ votorum, qui suas habent commoditates, quas volunt,

646 1612: Aquaviva; 1670: Aqua-viva.

647 Sic 1615; 1612: §.

648 Sic 1615; 1612: §.

649 Sic 1615; 1612: §.

650 1612: maliciam.

651 Sic 1615; 1612: §.

652 Probably the initials of the interlocutor referred to by the author.

653 1615: faciunt 3. alii 4.

654 *Corr.* 1612: quatuor; 1615: 4. 1.; [1660?] et 1670: quatuor: 1.

655 1615: Gradus 4. 1.

656 1615: coadiutores.

657 1612: Secundo.

658 1615: quibus.

659 1612, [1660?] et 1670: quatuor; 1615: 4.

conversantur cum viduis, principibus, sunt a confessionibus⁶⁶⁰ monarcharum, demum qui regimini rerum pub[licarum]⁶⁶¹ sunt intenti et pecuniae congerendae, et congregandae sunt peritissimi. Talia tamen omnia vota sunt, ut sit penes generalem facultas cum talibus votis dimittendi a Societate, quae certe gravissimum est consumpta aetate, rebus suis prospicere, quando et valetudo, et aetas sunt debilitata. Exurge Deus et corrige has fraudes, fieri enim nequit, ut non decipiantur multi iuvenes, quos habent sub sua cura.

VI.⁶⁶² Mirum est iesuitas funestas historias de religiosis, praecipue Dominicanis inserere inter curiosa sua scripta, ut fecit Del Rio,⁶⁶³ non alio fine, quam in odium eorundem, suae vero Societatis sanctitatem commendandum; cum inter ipsos multa, quae accidunt mala astute celant. Bernae in Moravia, sub rectore Campano, quidem Iesuita (qui quando volebat, sumebat ad suum cubiculum S[ancti]S[simu]m⁶⁶⁴ Sacramentum) a daemone cum corpore raptus, non amplius comaruit. Multi post mortem apparendo se damnatos esse confitentur. Morituri maledicunt diei nativitatis suae, quod Societatem ingressi fuissent. Adeo aut diuturnis inter se odiis dissident, ut informando se invicem apud suum generalem et superiores vix morituri sibi condonant, aut ablatam famam restituunt.

VII.⁶⁶⁵ Venetorum Respub[lica] eiectis Iesuitis pace domestica et externa cum S[ancti]S[sim]o⁶⁶⁶ Paulo v. perfruitur, hanc invident illis Germani, magis tamen Poloni, qui cum sint serviliores,⁶⁶⁷ partim amore privati⁶⁶⁸ commodi, partim spe assequendi honores per iesuitas, qui sunt penes regem, iesuitarum dominium patiuntur eorumque conciliis, ut rex administret Poloniam sui maximo odio permittunt. Qui favor dominorum in Iesuitas, si non eversionem, facit tamen dissidia perpetua reipub[licae].

VIII.⁶⁶⁹ Ex quo tempore religiosi ordines exorti sunt in Ecclesia Dei nulla unquam religio tanta sibi vendicavit, quanta vendicat sibi Societas Iesu, ut monarchas regant, dominos in subditos incitent,⁶⁷⁰ viduas custodiant, ad vota inducant bona ipsorum recipiendo, affines eorum haereditaria successione

660 1612: Confessionibus.

661 [1660?] et 1670: rerum p.

662 Sic 1615; 1612: §.

663 1615: DELRIO.

664 1615, [1660?] et 1670: S. S.

665 Sic 1615; 1612: §.

666 1615: S. S. (also possible: Sua Santitate).

667 1615: servi viliores.

668 1615: private.

669 Sic 1615; 1612: §.

670 1615: subditos concitent.

privent, blandiendo ipsis magnam eius vivendi licentiam concedunt, matrimonia dissuadent, ut liberius libidinibus cum eisdem indulgeant.

IX.⁶⁷¹ Non possum stultiloquos ferre defensores Iesuitarum. Nam praetendendo quod fecerint aliquem in Ecclesia fructum, excusant eorum scelera et facta odiosa, quae enim consequentia fidem auxerunt catholicam, ergo debent regere respub(licas), ergo decipere et pertrahere ad se iuvenes nobiles, eosdemque quando placet eiicere, a viduis emungere, et ementiri pecuniam. Certe Deus vineae agricola, si non per illos, per alios providisset, sed audiunt confessiones⁶⁷² frequenter, certe audeo dicere. Qui Iesuitis contentur, aut sunt ambitiosi⁶⁷³ et simoniaci, aut avari, aut subdoli, dolisque malis quidpiam in illa repub(lica), ubi Iesuitarum extat regimen, assequi volunt.

Ex Polonis

I⁶⁷⁴ *Bernardi Macieiovi⁶⁷⁵ Cardin(alis) S(anctae) R(omanae)*

E(cclesiae) Archiepisc(opi) Gnes(nensis) ad principem Venetiarum

Si iudicium meum de Iesuitis Illustr(issimus) M(agistratus) v(enetorum) expectit refugio, de me dico, poenitet me Iesuitarum fuisse fautorem, adverti enim et meo malo, et reipub(licae) multa illi in felicia evenisse, quae nunquam sensisset, si Sereniss(imus) noster Sigismundus, senatorum Regni, non Iesuitarum sententias, in regimine reipub(licae) amplexus fuisset.

II⁶⁷⁶ *Eiusdem ad Legatum*

Habent privilegia Iesuitae, quibus episcopos⁶⁷⁷ iurisdictione superant, id utinam in Dei honorem cedat. Ego quantum videre possum, privilegia ipsorum tendunt in libertatem peccandi, et contemptum⁶⁷⁸ cleri,⁶⁷⁹ his enim reiectis, confugiunt ad Iesuitas, qui dum eos facile absolvunt a casibus⁶⁸⁰ reservatis, ordinario et peccatis viscosis, multiplicant pseudopliticos⁶⁸¹ catholicos,

671 Sic 1615; 1612: §.

672 1612: Confessiones.

673 1612: ambiciosi.

674 Sic 1615; 1612: sine numero; [1660?] et 1670: 1.

675 1612: *err.* Maciecouii; [1660?] et 1670: *err.* Macieronii.

676 Sic 1615; 1612: sine numero; [1660?] et 1670: 2.

677 1615: *err.* Episcop(us).

678 1615: contemptum.

679 1612: Cleri.

680 1612: Casibus.

681 1612: Pseudopliticos; 1615: Pseudopliticos.

solidae pietatis et solidae timorataeque conscientiae catholicorum minuunt numerum.

III⁶⁸² *Georgii Radzivil⁶⁸³ S(anctae) R(omanae) E(cclesiae) Car(dinalis) Episc(opi) Cracov(iensis)*

Mirum est quam suaviter Iesuitae animos hominum subintrent, blandiuntur alacriter, pungunt acriter, spiritualibus verbis cor inungunt,⁶⁸⁴ sed pecuniam fortiter emungunt. Iesuitas mea experientia suadeo nemo habeat sibi nimis familiares, si episcopi suam conservare auctoritatem⁶⁸⁵ volunt, nihil per eos, sed per se cum suis praelatis, quae spectant ad clerum et dioecesis, gubernationem peragant.

IV *Petri Miskowski⁶⁸⁶ Episc(opi) Cracov(iensis) ad Sixtum⁶⁸⁷*

In synodo provinciali nuper celebrato promovente episcopo Cuiaviensi res Iesuitarum, multa illis concessa, quae religiosos quosvis inolescere faceret. Tuae Sanctitatis⁶⁸⁸ erit visis statutis, eadem confirmare aut improbare. Ego ut veritatis utar stilo, vocationem intuendo Iesuitarum, timeo ne templariis sint similes, qui plausibilibus modis procurantes ornatum et ordinem ecclesiarum, in tantam potentiam exceverunt, ut regibus fuissent graves, nam qua ratione movere possunt reges contra subditos, faciliori subditos contra regem. Utinam false dicam Iesuitas esse subtile malum, pietatis studiis in orthodoxos salutare, quid praetendere, eventu extremo, quo nescio, velim non ruina, aut tumultu perpetuo rerumpub(licarum).

V⁶⁸⁹ *Demetrii Sulikoviⁱ Archiepiscopi Leopoli(iensis)*

Iesuitae scriptis contra haereticos sunt strenui milites, custodes Romanae fidei. Conversatione cum principibus sunt malorum fabricatores, cum viduis sanguisugae pecuniarum, cum pueris in scholis deceptores, solide artes non edocendo et ad se boni ingenii pueros allegando.

682 Sic 1615; 1612: sine numero.

683 1615: Radzi; [1660?]: Radzivilii.

684 1615: ungunt.

685 Sic 1612 et 1615: postclass.: auctoritatem.

686 1612: Miszhovski; 1615: Miskowsky.

687 *Corr.* 1612 et 1670: Xistum; 1615 et [1660?]: Xestum.

688 1615: sanctitati.

689 Sic 1615; 1612: sine numero.

VI⁶⁹⁰ *Eiusdem*

Scholae Iesuitarum Reipub(licae) Christianae aliquem adferunt fructum, Iesuitis maximum, nam pro se meliora ingenia deligendo, patres, familiam et patriam, hoc bono privant, qui magis exornare potuissent et se, et suos, pessimum vero, quia blande deceptos, iterum a se eiiciunt, quibus difficilis sit ad altas praelaturas aditus, aut ab ipsorum dimissorum fessas vires, aut serenissimi regis aversionem animi persuasione Iesuitarum, ne illis faveat, quos a se Iesuitae eiecerant.

VII.⁶⁹¹ Mihi certe persuadere volebant, ne providerem uni ab illis dimisso meae dioecesis, et quaerenti mihi rationem, cur in tantum in eum desaevirent, responderunt, ut taedio victus ob malum suum successum angulum aliquem quaerat, neque sit in oculis nostris aut successu fausto rerum suarum, alios ad imitationem sui pertrahat de nostra Societate.

VIII.⁶⁹² Obedientiam se praestare summis pontificibus Iuesuitae menituntur. Iulius IV. et Pius V. bullis suis praeceperunt, ut omnes sacerdotes Societatis Ignatianae fierent trium votorum professi, qui non possent esse quattuor⁶⁹³ votorum. Contrarium auditur, vix in una provincia tres extare, aut unum professum trium votorum, plurimos sacerdotes esse tantum trium votorum simplicium, ut facilius expediantur a Societate.

IX.⁶⁹⁴ Scio librum edendum in lucem, in quo fraudulentum describitur institutum Iesuitarum. Dixerim ego tyrannicum, nam penes generalem unum, tota est potestas statuendi et irritandi quidquid vult in Societate, omnibus frustra reclamantibus, et uni homini tantum attribuere, quantum sibi ex Christi privilegio in rebus tantum fidei vendicat Christi vicarius. Exprobravi id ego mihi familiari Iesuitae, qui mihi respondit: Solum Claudium Aquavivam id sibi attribuisse, ideoque multos etiam professos ex Hispanis eiecisse, qui cum ea iurisdictione volebant in Hispania habere provincialem, cum qua dabatur tempore Ignatii.

X.⁶⁹⁵ Iesuitae frustra mitigant sinistros sermones hominum de se falsis historiis, pessime illis accidisse narrando, qui de illis aliter, quam ipsi velit, sentiunt. Sixtum⁶⁹⁶ v.⁶⁹⁷ ideo cito mortuum fuisse aiunt, quod⁶⁹⁸ se cucullos

690 Sic 1615; 1612: sine numero.

691 Sic 1615; 1612: sine numero.

692 Sic 1615; 1612: §.

693 *Corr.* In all editions: quattuor.

694 Sic 1615; 1612: §.

695 Sic 1615; 1612: §.

696 *Corr.* In all editions: Xistum.

697 1615: vero.

698 1612: *err.* qnod.

flavos induere iussisset, Clementem VIII.⁶⁹⁹ ea hora mortuum, qua volebat approbare sententiam dominicanorum de gratia.⁷⁰⁰ Nepotem eius Petrum multis morbis tabescere, Paulo V.⁷⁰¹ ideo mortuum nepotem, quod non statim ad primam petitionem canonisasset Ignatium.

Prosa in laudem Iesuitarum

Opulentes⁷⁰² Iesuitae semper quaerunt civitates,
 Quia volunt habere immunitates,
 Piam adventus sui in regna promunt rationem,
 Quia totius reipub(licae) affectant gubernationem,
 Confessarii et concionatores curant esse regum, principumque virorum,
 Ut sint dispensatores reipublicae honorum,
 Praedicando paupertatem pecunia non possunt saturari,
 Quam uxores apud maritos iubent furari.
 Hoc furtum compellant lucrum de uxoris dote,
 Sic furando feminae maritos, manent a scrupulis⁷⁰³ semotae.
 Divitibus viduis persuadent facere religiosa vota,
 Quantum hinc ditescant Iesuitae prudens lector nota.
 Non cessant Iesum proponere nudum bonis spoliatum,
 Donec sibi videant a viduis thesaurum oblatum,
 Divitium confessarii student esse feminarum,
 Ut sint participes monetarum,
 In confessionibus⁷⁰⁴ indagandi pollent vena,
 Quid lateat non tam in conscientia, sed in camera, vel crumena.
 Eunt frequenter divites salutatum,
 Expiscando quid sit pro se ex pecunia paratum,
 Ad confessiones si eos vocant incarcerati,
 Dicunt condonate filioli sumus occupati.
 Occupant bona capituli et fundationes altarium,
 Denegatum est hoc illis, a Venetis dominis marium.
 Ius patronatus possident ad multas⁷⁰⁵ paraechias,

699 1615: 8.

700 1612: De Gratia.

701 1615: 5.

702 1612: Opulentas.

703 1612: scrupuli.

704 1612 et 1615: Confessionibus.

705 1612: *err.* multas.

Quid miraris,⁷⁰⁶ si Iesuitae regunt reges et monarchias,
 Querela de ipsis est, quia decipiunt opificem.
 Quid mirum? Si ad bellum contra Venetos concitarunt Paulum v.
 pont[ificem].
 Non habent sui ordinis certum habitum,
 Ut ad decipiendum homines, et feminas maxime, habeant facilem
 aditum.
 Plus boni fecerunt, faciuntque in Ecclesia dominicani et franciscani,
 Non tamen ideo sunt iactabundi et vani.
 Nec propter fructum a se factum rexerunt reges,
 Quia diligentius sui ordinis servarunt leges.
 Facta a se Iesuitae licet parva amplificant,
 Unde animos hominum mentiendo falsificant.

Turnacii⁷⁰⁷ Anno MDCXII

• • •

Between the first edition of the *Monita privata* of 1612 and the new, extended, and revised version, which first appeared in Paderborn in 1661, there is a marked increase in the number of editions of this work during the 1650s and early 1660s. Some of the editions from that time appeared under a modified title and included letters to the reader. Below are two of them: one printed in 1654 in Groningen, where the *Monita* is referred to for the first time as *secreta*, not *privata*, and an undated one, probably from 1660 or 1661, titled *Aurea monita religiosissimae Societatis Jesu* ([1660?], repeated in 1670). The tradition of the *Aurea monita* continues with the 1718 edition entitled *Arcana monita religiosissimae Societatis Jesu: In gratiam politicorum omnium edita*, in which the same letter to the reader is included.

1654

Salve Lector,

Exhibeo tibi medullam politices eorum hominum, qui a tremendo omnibus potestatibus Iesu nomine appellationem sibi arrogant. Quippe cum omnes pii maximopere sibi gratulentur, quod Iesu Christi patres, fratres, sorores et matres proprio Servatoris ore sint renunciati, hi, ut primum ex illo abyssi puteo

706 1615: moraris.

707 1612: Turaci.; [1660?] et 1670: Turatii.

emersere, *gratias egerunt, quod non essent sicut caeteri hominum*, et vulgares fratrum titulos dedignati, socios Iesu sese nuncupandos pertenderunt, patria scilicet meditantes facere cum eo, *cui olim data est omnis potestas in coelo et in terra*. Nempe ut in muneris societatem admissi, suum Christo in coelos imperium relinquant, ipsi in terras sibi vendicent, quo *dominentur a mari usque ad mare et a flumine usque ad terminos orbis terrarum*. Huic fini quo iure, qua iniuria consequendo, quibus hactenus ad illud monarchiae fastigium non paucos moliti sunt gradus, admiranda omnibus politicis excogitarunt media, quae praeter execranda illa Cabalae Hildebrandicae et Bonifacianae capita, comprehenduntur quoque *Monitis* hisce *secretis* (sive arcanis coryphaeorum illius Societatis *constitutionibus*), quae cum aliquot abhinc annis manu cuiusdam religiosi neque mali, neque illiterati fideliter descripta mihique, et paucis quibusdam aliis communicata inter chartas meas hucusque delituissent, foras eliminanda, publicique iuris facienda putavi, certus me hanc ob rem multas gratas relaturum gratias non ab universa modo Republ[ica] Christiana, verum et ab ipsis Lojoliticae Societatis professoribus non paucis, quorum interest non ignorare secreta Societatis suae. Cui, tu Lector, aut fave, aut ab illa tibi cave! Siquidem optas, ut te servet salus, quod in huiusce novi anni auspicio animitus tibi comprecor.

Greetings, Reader,

I offer to you the core of the politics of those people who arrogate to themselves the name of Jesus, a name that is awe-inspiring before all powers. Indeed, since all the devout greatly rejoice that the fathers, brothers, sisters, and mothers of Jesus Christ have been proclaimed by the very mouth of the Savior himself, these individuals, as soon as they emerged from that abyssal pit, “gave thanks that they were not like other men.”⁷⁰⁸ Disdaining the common titles of brothers,⁷⁰⁹ they aspired to be called companions of Jesus, evidently intending to make their dwelling with him, “to whom all power in heaven and on earth was once given.”⁷¹⁰ Indeed, having been admitted into his company, they leave

⁷⁰⁸ The sentence echoes the words of the Pharisee in the Parable of the Pharisee and the Tax Collector from the Gospel of Luke 18:11. In this biblical passage, the Pharisee stands and prays about himself, saying: “God, I thank thee that I am not like other men—extortioners, unjust, adulterers, or even like this tax collector.”

⁷⁰⁹ That is, as in the monastic tradition.

⁷¹⁰ Cf. Matthew 28:18, where Jesus says, “All authority in heaven and on earth has been given to me.”

Christ his dominion in the heavens, while they themselves claim dominion on earth, to rule from sea to sea and from the river to the ends of the earth.⁷¹¹

To this end, whether by right or by injustice, they have devised astonishing methods, which not only include the execrable principles of the Hildebrandian and Bonifacian cabals,⁷¹² but are also encompassed in these Secret Instructions (or the arcane constitutions of the leaders of that Society). These were faithfully transcribed several years ago by the hand of a religious person who was neither evil nor uneducated, and were communicated to me and a few others, having remained hidden among my papers until now. I thought it necessary to bring them to light and make them public, confident that I will receive many thanks, not only from the entire Christian Republic but also from not a few members of the Loyolan Society itself, who have an interest in not being ignorant of their Society's secrets.

You, Reader, either support this or protect yourself against it! If you wish for your own salvation, I sincerely wish it for you at the start of this new year.

[1660?] = 1670

Candido et prudenti Lectori salutem.

Offerimus tibi, optime Lector, opus quantitate parvum, dignitate magnum, omnibusque aetatibus ac saeculis⁷¹³ celebrandum, reverendissimorum nempe

711 Cf. Psalm 72:8: "He shall have dominion also from sea to sea, and from the river unto the ends of the earth." In this context, "the river" typically refers to the Euphrates, one of the most significant rivers in the biblical Middle East, often used as a reference point for the boundaries of expansive kingdoms or territories promised or given by God to the people of Israel.

712 The terms "Hildebrandian" and "Bonifacian cabals" refer to the influential periods under Pope Gregory VII (Hildebrand) (1020–85, 1073–85) and Pope Boniface VIII (1235–1303, 1294–1303), both pivotal figures in asserting the power of the papacy over secular rulers. The "Hildebrandian cabal" alludes to the reforms and policies of Pope Gregory VII, best known for his role in the Investiture Controversy—a significant conflict with the Holy Roman emperor that centered on whether the pope or the emperor held ultimate authority over bishops in the empire. Gregory VII's governance emphasized the supremacy of the church over secular powers, often leading to significant tensions and disputes. The "Bonifacian cabal" refers to the actions and policies of Pope Boniface VIII, notorious for his struggles with King Philip IV of France (1268–1314, 1285–1314) and for issuing the papal bull *Unam sanctam*, which declared the pope's supreme spiritual authority as necessary for salvation. Boniface's era was marked by intense conflicts with secular authorities, culminating in his eventual humiliation and death shortly after an attack by French forces—an event that significantly weakened papal prestige.

713 [1660] et 1670: seculis.

patrum Societatis Iesu monita, initia atque progressus complectentia civitatis cuiusdam radices agentis atque in eiusmodi molem surgentis, quae sua magnitudine admirabilis censi possit. Quae certe caterorum politicorum omnium canones et praecepta ingenio, sollertia, doctrina, rerum maximarum usu diuturno et comprobato tantum excedunt, *quantum lenta surgunt inter viburna cupressi*.⁷¹⁴ Quis enim est hodie coetus academicorum sive caeterorum sapientium, quos oculos Solis intuetur, qui sanctitate et prudentia, et celeritate crescendi amplificandique eos homines vincat, quos Iesuitas vocamus? Qui admiratione operum suorum eo proveci sunt, ut maxmiorum regum et principum opes non modo aequent, sed eorundem aulas, respublicas, et magistratus orbis terrarum soli propemodum regant, et quasi totius religionis ac sapientiae Christianae apex et regula perhibeantur. Qui in suis stadiis totum orbem terrarum felicissime currentes, religiosos omnes, veteres et recentiores, theologos, patres cum matribus, et politicos emunctissimae naris, longissimis intervallis post se relinquunt ; qui sua in Deum admirabili pietate atque in orbem Christianum universum charitate mirifice accensi, stupendo mentis acumine eo penetrarunt, quo vix unquam sapientum unus pervenit, ea deprehenderunt, quae antea oculatissimi quidem Argi lynceis luminibus cernere aut perspicere non potuerunt.

De maximorum scilicet pontificum divinitate, inque omnes reges et principes absoluta perpetuaque potestate, quam coelitus ex ipsius Christi institutione ac demum iure successionis, quo S[ancti] Petri cathedram occuparunt, eiusdemque piscandi homines retibus insistent, donati sunt. Tibi enim, tibi soli Petro, inquit Christus, successoribusque tuis e tuis lumbis prodeuntibus, inque tua cathedra Romae constitutis, ego, cui data est omnis potestas in coelis atque in terris, dabo claves Regni coelorum, imo etiam terrarum,⁷¹⁵ ut tu atque illi, oves meas, hoc est, omnes Christianos pascatis, minus autem obsecundantes virga ferrea castigaretis atque si aliter fieri non possit, confringatis. Neque coelorum claves tantum, sed etiam terrarum, ut quibuscunque compedes in terris adhibituri estis, isti etiam in coelis pro captivis et vinctis aestimentur.

Hinc ille patrum nostrorum doctrinae et vincula Petri animum non modo, sed etiam corpus omnium regum atque principum penetrantia de extripatione lolii impuri, de beneficio fidei in credentes et Ecclesiae Romanae

714 See Virgil, *Ecl.* 1, 25: *quantum lenta solent inter viburna cupressi*. The verb *surgere* appears four times in *Ecl.* in other contexts (*Ecl.* 4, 9: *surget gens aurea*; 5, 39: *carduus et spinis surget*; 6, 39: *incipiant silvae cum primum surgere*; 10, 75: *surgamus: solet esse gravis cantantibus umbra*).

715 See Matt. 16:19.

obtemperantes, deque pensatione perfidiae in perfidos ac rebelles,⁷¹⁶ quas ex principiis naturalibus, primorum parentum lapsu obscuratis ac dudum in Democriti profundo natantibus, in lucem patres nostri *iesuitae* felicissime revocarunt. Ut perfecto de hoc ordine haut immerito possit affirmari, quod Ennius de suo Scipione: *Unus homo*.⁷¹⁷ Sic nos: unus ordo nobis labantem restituit rem. De veritatis autem et mendaciorum distinctione, in qua una re omnis sapientia consistit, quis unquam argutior est visus inter philosophos veteres, Ecclesiae Patres atque Doctores omnes, quam isti in nuper inventa subtilissima nominum et verborum aequivocatione, in decipularum, veneficiorum, latrociniorumque in tyrannos, reges nempe, atque principes contumaces usu? Ut nimirum hi sanctissimis dolis atque fraudibus non minus, quam ursi, lupi, leones, caeteraeque humani generis ferae bestiae, solertissime pervestigentur, capiantur, et extirpentur.

Isti, isti igitur soli sunt, qui istud periculosae plenum opus alaeae, corde, ore, lingua, fortisque calamo aggressi, reges atque principes contumaces, Ecclesiae Romanae monstra, tanquam Herculis clava perdomuerunt; qui non velut Aesopici boves ranas, sed tanquam Apostolicae ranae boves disrumpunt. O vere beatos ac salutare viros ad expurgandam et reformandam rem Christianam atque ad istud praememoratum virus eliminandum coelitus delapsos, per quorum prudentiam nisi porro steterit hic orbis, qui tot saeculis praecipitem ruinam nobis minatur, brevi eum collabi, et penitus interire necesse erit! Isti, isti igitur soli sunt Atlantes nostri, qui astra omnia, qui coelum, qui stellae, qui ipsam machinam coelestem ac terrestrem humeris suis ferunt. Ipsi columna sunt, quibus hoc totum, quod oculi cernunt et non cernunt, sustinetur. De quibus quidam illorum Cretensis scripsit: Iungantur in unum dies cum nocte, tenebrae cum luce, calidum cum frigido, sanitas cum morbo; nunquam tamen futura spes est, quod in caput ullius Iesuitae haeresis cadere possit.

Isti sunt, qui omnium hominum, minimorum maximorumque odia, invidia, iras, castigationes sustinere, infamiam ac dedecus dissimulatione spernere, per omnes hominum coetus, Ecclesia, fora,[6] compita, tabernae, pro fidelibus colligendis ambulare, ire denique et redire atque ex dispendio qualicunque magnum compendium et lucrum apprehendere norunt.

716 [1614] Placentia: acrebelles.

717 See Ennius, *Annales*, 12, 363: *Unus homo nobis cunctando restituit rem* (One man's delay has restored our state)—referring to Q. Fabius Maximus, surnamed Cunctator (c.280–203 BCE), not to P. Cornelius Scipio. Interestingly, Cunctator was an ancestor of the Jesuit Fabio de Fabiis mentioned in the first testimony appended to the *Monita* (see below).

Isti sunt, qui exilia et proscriptiones columbina modestia tolerare, damnaque sui restituti serpentina prudentia facile pensare didicerunt.⁷¹⁸ Nec enim omnes intelligunt, quantum et quam ingens his sacerdotibus vectigal sit breve exilium, qui nunquam minus exulant, quam cum in exilium sunt pulsi. Cogitate, quaeso, inquit Comicus, mus pusillus quam sit sapiens bestiola, aetatem quae uni cubili nunquam committit suam; etenim si unum ostium obsideatur, aliud perfugium quaerit.⁷¹⁹ Sic profecto his santissimis viris omne solum patria est, planum est, ut piscibus aequor, ex uno enim collegio, aut regno, aut civitate pulsi, iuxta praeceptum Servatoris in aliam colonias deducunt. Et habet in his magnum exemplum, si statuatur, forsitan aliquid ex iniquo, sed quod illorum postea publica utilitate amplissime pensatur, modo utcunque sit ventus, exin ipsorum vertatur velum. Quod si profecto quisquam alius, illi per quam optime norunt, quorum capita adeo coelestia igneque sunt, quae instar ollarum, quas antepsas⁷²⁰ vocamus, etiam flammis non subiectis cibos conficiunt.

Horum igitur praesentibus aureisque monitis tu frui, prudens Lector, in his per omnem vitam suam te exerce, ut hoc manu ductu hominum scilicet beatissimorum, recte incedas per hos ignes suppositos cineri doloso. Bene vale et huic ordini iustissima quaeque precare.

Greetings to the candid and prudent Reader!

We offer you, excellent Reader, a work small in quantity but great in dignity, to be celebrated by all ages and centuries: namely the instructions of the most reverend fathers of the Society of Jesus, encompassing the beginnings and progress of a certain state taking root and rising into such a mass that its size may be considered admirable. These instructions certainly surpass all other political canons and precepts in ingenuity, skill, learning, and long-standing experience in important matters, as much as cypresses rise slowly among the viburnum.⁷²¹ Who among today's assembly of scholars or wise men, whom the

⁷¹⁸ Mt. 10:16.

⁷¹⁹ Plautus, *Truc.* 865–69: “Scio equidem sponsam tibi esse et filium ex sponsa tua, / et tibi uxorem ducendam iam, esse alibi iam animum tuum; / et quasi pro derelicta sis habiturus. sed tamen / cogitato mus pusillus quam sit sapiens bestia, / aetatem qui no cubili <uni> umquam committit suam.”

⁷²⁰ [1660?] and 1670: antepsas. Most likely should be *authepsas* (from Gr. αὐθέψης): self-boiler, urn.

⁷²¹ Virgil uses this comparison to illustrate the superiority of one thing over another, just as in this preface, the growth of cypresses among viburnum emphasizes a qualitative difference. This suggests that the Jesuits (like the cypresses) surpass the common or lesser (viburnum) in terms of development and virtue. The metaphor, borrowed from Virgil, enriches the text by implying that the qualities of the Jesuits are not only superior but

sun beholds, surpasses these men, whom we call Jesuits, in holiness, prudence, and the speed of growth and expansion? They have advanced so far in the admiration of their works that they not only match the wealth of the greatest kings and princes but almost solely govern their courts, republics, and magistrates around the world. They are considered the apex and rule of all Christian religion and wisdom.

In their endeavors, they have most successfully spread throughout the entire world, leaving behind all religious people—old and new—theologians, parents, and even the sharpest politicians at great distances. Ignited by their remarkable piety toward God and extraordinary charity for the entire Christian world, they have penetrated with astounding mental sharpness to a level rarely attained by the wise, discerning what even the sharp-eyed Argus could not see with his lynx-like vision.⁷²²

Concerning the divinity of the supreme pontiffs and their absolute and perpetual power over all kings and princes, which they have been granted from heaven by Christ's own institution and, ultimately, by the right of succession through which they occupy the chair of St. Peter and persist in casting the nets for fishing souls. For to you, and to you alone, Peter, Christ said, and to your successors from your lineage, seated in your chair in Rome: "I, to whom all power in heaven and on earth has been given, will give the keys of the Kingdom of Heaven, and indeed of the earth, so that you and they may feed my sheep—that is, all Christians—and chastise with an iron rod those who are less obedient, even to the point of breaking them if necessary." Not only the keys to the heavens but also to the earth, so that whatever bonds you impose on earth shall also be considered in heaven.

From this, the teachings of our fathers and the bonds of Peter penetrate not only the souls but also the bodies of all kings and princes. These teachings concern the rooting out of impure tares, the benefit of faith for believers and those obedient to the Roman church, and the weighing of treachery in traitors and rebels. These teachings, obscured by natural principles and the fall of the first parents, have long floated in Democritus's depths, until our Jesuit fathers most successfully brought them to light. Thus, it can rightly be said of this order,

also enduring and majestic, much like how the cypress is viewed in comparison to more common shrubs.

⁷²² The phrase alludes to two mythological figures renowned for their exceptional sight: Argus Panoptes, a giant with many eyes known for his vigilant watchfulness, and the lynx, often depicted as having the ability to see through solid objects. This comparison underscores the Jesuits' profound insights, suggesting they possess a level of discernment that surpasses even these legendary figures of extraordinary vision.

as Ennius said of Scipio: "One man." And so for us: "One order has restored the faltering state."

Regarding the distinction between truth and lies, in which all wisdom resides, who has ever been more shrewd among the ancient philosophers, church fathers, or doctors than these men? They have mastered the most subtle equivocations of names and words, the use of traps, poisons, and attacks against tyrants, particularly kings and defiant princes. With the holiest tricks and frauds, they skillfully track, capture, and eliminate such rulers, no less than bears, wolves, lions, and other wild beasts of mankind.

These men, and these men alone, have undertaken this dangerous work, filled with risk, with heart, voice, tongue, and a bold pen. They have subdued kings and rebellious princes, the monsters of the Roman church, as if wielding Hercules's club; not like Aesopian oxen crushing frogs, but like apostolic frogs bursting oxen.⁷²³ O truly blessed and salutary men, sent from heaven to purge and reform Christianity and to eliminate this aforementioned poison. Unless the world continues to stand by their prudence, which has averted ruin for so many centuries, it will soon collapse and utterly perish.

These men, and these men alone, are our Atlases, who bear the stars, the heavens, and the very framework of both heaven and earth on their shoulders. They are the pillars upon which all that is seen and unseen rests. Concerning them, a certain Cretan wrote: "Let day be joined with night, darkness with light, heat with cold, health with sickness;⁷²⁴ yet there will never be hope that heresy can fall upon the head of any Jesuit."

These men are able to endure the hatred, envy, wrath, and punishments of all men, from the least to the greatest. They scorn infamy and disgrace with dissimulation, walking through every assembly of men—churches, fora,

723 The reference to "Hercules's club" alludes to the legendary strength and heroic challenges faced by Hercules, suggesting that the Jesuits are similarly engaged in epic battles of moral and spiritual significance. The comparison between "Aesopian oxen" and "Apostolic frogs" draws on fables and biblical symbolism—while in Aesop's fables, oxen (representing large, powerful figures) easily crush frogs (smaller, seemingly insignificant creatures), the text reverses this dynamic. Here, the Jesuits, as smaller but divinely empowered "frogs," are capable of overwhelming the "oxen," representing powerful secular authorities. This reversal emphasizes the Jesuits' unexpected power and influence, portraying them as divine underdogs triumphing over earthly powers.

724 This passage employs the literary device of merging opposites, along with the historical reputation of Cretans for paradox, to emphasize the exceptional doctrinal integrity and resilience of the Jesuits against heresy. This approach not only underscores their capabilities but also aligns them with a divine or cosmic order that transcends ordinary human contradictions.

crossroads, and taverns—gathering the faithful. They know how to go forth and return and how to seize great profit and gain from any loss.

These men have learned to endure exiles and proscriptions with dove-like modesty and to easily compensate for their own losses with serpent-like prudence.⁷²⁵ For few understand how great a revenue a brief exile is for these priests, who never feel less exiled than when they are driven into exile. “Consider,” says the Comedian, “how wise the little mouse is, which never entrusts its life to a single hole; for if one entrance is blocked, it seeks another refuge.”⁷²⁶ Indeed, for these most holy men, every land is home, just as the sea is to fish. When expelled from one college, kingdom, or city, they settle colonies in another, following the command of the Savior. In this, they provide a great example—if one sets aside, perhaps, some small injustice—but afterward, their public utility more than compensates for it. However the wind blows, they turn their sails accordingly. And if anyone knows this well, it is certainly these men, whose heads are so heavenly and fiery that, like *authepsas*,⁷²⁷ they cook food even without fire.

Therefore, enjoy these present and golden instructions, prudent Reader, and practice them throughout your life, so that, guided by these most blessed men, you may walk rightly through the fires concealed beneath deceitful ashes. Farewell, and pray for all that is just for this order.

725 The expression “*columbina modestia tolerare, damnaque sui restituti serpentina prudentia*” combines the New Testament symbols of the dove and serpent to convey an approach of enduring with humility while restoring losses with cunning prudence. It reflects the advice from Matthew 10:16, advocating for a balanced demeanor of innocence and wisdom in navigating worldly challenges.

726 Cf. Plaut, *Truculentus*, 865–69: “I know indeed you have a fiancée and a son by your fiancée, and you are to marry a wife, yet your heart is already elsewhere; and as if you were to be deserted. But still, consider how wise the tiny mouse is, a creature that never commits its life to one lair alone.”

727 The term “*authepsa*” refers to an ancient self-heating cooking vessel, ingeniously designed to heat its contents without direct flame contact, using the principle of a double boiler. This device exemplifies advanced Roman culinary technology and serves as a metaphor for the Jesuits’ ability to achieve significant outcomes through indirect and innovative means, reflecting their strategic and adaptive approaches in various endeavors.

Secreta Monita Societatis Iesu

Praefatio [the preface to the 1661 edition]

Privata haec monita custodiant diligenter et penes se servant superiores, paucisque ex professis ea tantum communicent et aliquae de iis instruant non professos, quando nimirum et quanto cum fructu Societati usui sit; illaque non nisi sub sigillo silentii, ne quidem ut scripta ab altero, sed ex peculiari experientia desumpta. Et quia multi ex professis horum secretorum sunt conscii, ideo vel ab initio cavit Societas, ne ullus conscius horum posset ad alias religiones se conferre, excepta Carthusianorum, ob perpetuam vitae abstractionem et indelebile silentium, quod etiam Sacra Sedes confirmavit.

Cavendum omnino, ne in manus externorum haec monita deveniant, quia sinistre ea ininterpretarentur, destinationi nostrae invidentes; quod si hoc accidat (quod absit!), negentur haec esse sensa Societatis, idque per illos confirmando e nostris, de quibus certo constat, quod ea ignorent, opponanturque his monita nostra generalia et ordinationes seu regulae impressae vel scriptae.

Superiores etiam sollicite semper et caute inquirant, an alicui externo a nostris haec monita prodita sint. Nullus etiam haec pro se aut pro alio transcribet aut transcribi permittet, nisi conscio generali vel provinciali; et si de asservandis tantis secretis Societatis de aliquo dubitetur, in contrarium illi imputetur et dimittatur.

Preface

These private instructions should be diligently kept and retained by the superiors themselves, communicated only to a few of the professed, and used to instruct the non-professed as appropriate and as beneficial to the Society. These should only be shared under the seal of silence, not presented as writings by someone else but drawn from personal experience. And since many of the professed are aware of these secrets, the Society has, from the beginning, taken care to prevent anyone privy to them from joining other religious orders, except for the Carthusians, because of their perpetual withdrawal from worldly life and indelible silence, which the Holy See has confirmed.

Utmost care must be taken to prevent these instructions from falling into the hands of outsiders, as they would maliciously misinterpret them, envious of our mission. Should this occur (God forbid!), it must be denied that these are the views of the Society. This denial should be confirmed by those among us who

are known with certainty to be unaware of them, and our general instructions and printed or written ordinances or rules should be presented in opposition.

Superiors should always inquire carefully and cautiously whether these instructions have been disclosed to any outsider by members of the Society. No one is to transcribe these instructions for themselves or allow them to be transcribed by others, except with the knowledge of the general or provincial superior. If there is any doubt regarding someone's ability to safeguard such important secrets of the Society, it should be held against them, and they should be dismissed.

I Qualem Societas praestare sese debeat, cum incipit de novo alicuius loci foundationem

1. Ut se gratam reddat incolis loci, multum conducet explicatio finis Societatis praescripti in regulis, ubi dicitur Societatem summo conatu in salutem proximi incumbere, aequae atque in suam. Quare humilia obsequia obeunda in xenodochiis; pauperes et afflicti et incarcerati invisendi; confessiones prompte et generatim excipiendae, ut insolita in omnes charitate et rei novitate eminentiores incolae nostros admirentur et ament.

2. Meminerint omnes facultatem ad exercenda Societatis ministeria modeste ac religiose petendam, et omnes tum ecclesiasticos praesertim, tum saeculares, quorum auctoritate indigemus, benevolos sibi facere studeant.

3. Ad loca distantia etiam eundum, ubi eleemosynae quantumvis parvae recipiendae exposita necessitate nostrorum, eadem deinde dandae aliis pauperibus, ut sic aedificentur ii, qui nondum Societatem noverunt et sint in nos tanto liberaliores.

4. Omnes eundem videantur spirare spiritum, ideoque eundem modum exteriorem addiscant, ut uniformitas in tanta diversitate personarum unumquemque aedificet, qui secus fecerint, tamquam nocui, dimittantur.

5. Caveant nostri emere fundos in initio, sed si quos emerint nobis benesitos, fiat hoc mutato nomine aliquorum amicorum fidelium et secretorum; et ut melius luceat paupertas nostra, bona, quae sunt vicina locis, in quibus collegia habeamus, per provincialem assignentur collegiis remotis, quo fiet, ut numquam principes vel magistratus habeant certam notitiam reddituum Societatis.

6. Non divertant nostri cum intentione residendi per modum collegii nisi ad urbes opulentas. Finis enim Societatis est imitari Christum Salvatorem nostrum, qui Jerosolymis maxime morabatur, alia autem loca minus praecipua tantum pertransibat.

7. Summum pretium a viduis semper extorquendum, inculcata illis summa nostra necessitate.

8. In unaquaque provincia nemo nisi provincialis noverit praecise valorem reddituum. Sacrum autem esto, quantum corbona Romana contineat.

9. Concionentur nostri et ubique in colloquiis propalent se ad puerorum instructionem et populi subsidium venisse, ac omnia gratis et sine personarum exceptione¹ praestare, nec esse in gravamen communitatis, ut ceteri ordines religiosi.

II Quomodo principum, magnatum et primariorum p(atres) Societatis familiaritatem acquirant et conservabunt

1. Conatus omnis ad hoc in primis adhibendus, ut principum et primariorum ubique locorum aures et animos obtineamus, ne sit qui in nos audeat insurgere, quin immo omnes cogantur a nobis dependere.

2. Cum autem experientia doceat principes et magnates tum praesertim affici personis ecclesiasticis, quando odiosa eorum facta dissimulant, sed in meliorem potius partem ea interpretantur, ut videre est in matrimoniis contrahendis cum affinibus, aut consanguineis, aut similibus, animandi sunt, qui haec aut similia affectant, spe facta per nostros istius modi dispensationes facile a summo pontifice impetrandi, quod faciet si explicantur rationes, proferantur exempla et recitentur sententiae favorabiles titulo communis boni et maioris gloriae Dei, quae est scopus Societatis.

3. Idem faciendum, si princeps aggreditur aliquid faciendum non aequè magnatibus omnibus gratum. Permovendus nempe unum ei et instigandus, ceterum vero animi commovendi ad hoc, ut principi sese accommodent, neque contradicant. In genere tamen tantum nec umquam ad particularia descendendo, ne Societati imputetur, si male negotium successerit, et siquidem hoc aliquando factum reprobetur, recitentur monita contraria haec plane prohibentia et adhibeatur auctoritas aliquorum patrum, de quibus constat, quod haec ipsa monita illos lateant, qui etiam cum iuramento asserere poterunt Societatem, quoad haec quae illi improperantur, calumniam pati.

4. Iuvabit etiam non parum ad occupandos principum animos, si nostri dextre et per tertias personas insinuent se ad legationes honorificas et favorabiles ad alios principes aut reges pro illis obeundas, praesertim apud

¹ 1661: acceptione.

pontifices et supremos monarchas; hac enim occasione sese et Societatem commendare poterunt, quare non nisi zelosi valde et versati in instituto nostro eo erunt destinandi.

5. Alumni principum et domestici praecipue, quibus familiariter utuntur, per munuscula praecipue et varia pietatis officia vincendi sunt, ut tandem nostros fideliter de humoribus et inclinationibus principum ac magnatum instruant, et sic facile illis Societas sese accommodabit.

6. Experientia etiam docuit in domo Austria, aliisque regnis Galliae, Poloniae, et cetera ceterisque ducatibus, quantum Societas sese iuverit tractandis matrimoniis inter principes. Quare prudenter proponantur exquisiti coniuges, qui cum parentibus vel amicis nostrorum sunt amici vel familiares.

7. Feminae principes per domesticas potissimum, quae a cubiculis sunt, facillime vincentur; quare illae omnibus modis foveantur, sic enim ad omnia, etiam secretissima, in familia aditus patebit.

8. In conscientiis magnatum regendis sequentur nostri confessarii sententiam illorum auctorum, qui liberiores conscientiam faciunt contra opinionem, aliorum religiosorum, ut relictis illis a nostra directione et consiliis toti velint dependere.

9. Tam principes, quam praelati alique omnes, qui Societati favorem extraordinarium praetare possunt, participes faciendi sunt omnium meritorum Societatis, exposito illis momento huius summi privilegii.

10. Insinuandae etiam caute et prudenter facultates amplissimae Societatis absolvendi etiam a casibus reservatis respectu aliorum pastorum aut religiosorum, item dispensandi in ieiuniis, debito reddendo aut petendo, matrimonii impedimentis aliisque notis, in quo fiet, ut plurimi ad nos recurrant et obstringantur.

11. Invitandi ad conciones, sodalitates, orationes, actiones, declamationes et cetera, in quibus carminibus, inscriptis thesibus honorandi, tum si expedit in triclinio mensa, excipiendi variisque et dictis salutandi.

12. Inimicitiae et dissensiones inter magnates ad nos distrahendae erunt, ut componantur, sic enim in notitiam familiarium et secretorum paulatim poterimus devenire et alterutram partem nobis devincire.

13. Quod si monarchae vel principi serviat aliquis Societati parum addictus, invigilandum, ut sive per nostros, sive potius per alios ille in amicitiam ac familiaritatem Societatis inducatur, promiscis favoribus ac promotionibus per principem aut monarcham suum procurandis.

14. Caveant omnes quacumque ratione dimissos a Societate et praesertim illos, qui sua sponte ab ea discedere voluerunt, apud quemquam commendare, aut promovere; quia quantumcumque illi dissimulent, semper tamen irreconciliabile odium adversus Societatem gerunt.

15. Denique ita omnes solliciti sint: principes, magnates et magistratus cuiusque loci conciliare, ut etiam contra consanguineos et affines, et amocos suos pro illis, quando occasio sese obtulerit, strenue fideliterque agant.

III Quomodo agendum Societati cum illis, qui magnae sunt auctoritatis in rep(ublica) et quamvis divites non sint, aliis tamen modis iuvare possunt

1. Praeter supradicta, quae fere omnia proportionaliter illis applicari possunt, curanda est gratia illorum adversus adversarios nostros.

2. Utendum etiam auctoritate, prudentia et consilio eorum ad contemptiorem bonorum et acquisitionem variorum munerum a Societate obeundorum; adhibito etiam tacite et plane secreto illorum nomine in augmentatione bonorum temporalium, si satis, illis putetur confidendum.

3. Adhibendi etiam, ut mitigent et compescant homines viliores et plebem Societati nostae contrariam.

4. Ab episcopis, praelatis et aliis superioribus ecclesiasticis pro diversitate rationum et pro pensione in nos ea exigenda, quae fuerint opportuna.

5. In quibusdam partibus satis erit, si procuretur, ut praelati et parochi efficiant, quod subdicti illorum Societatem reveantur et ipsi ministeria nostra non impedian in aliis locis, ubi plus possunt, ut in Germania, Polonia et c(etera) sacrosancte colendi, ut auctoritate illorum et principum monasteria, parochiae, praepositurae, patronatus, altarium foundationes, loca pia fundata ad nos divelli possint; facillime enim ea assequi poterimus in locis, ubi Catholici haereticis et schismaticis permixti sunt. Demonstrandum eiusmodi praelatis immensum fructum et meritum ex talibus mutationibus oriundum a sacerdotibus, saecularibus et monachis non exspectandum; quod si fecerint, laudandus palam illorum zelus, etiam scripto inculcandaque memoria facti perpetua.

6. Conandum eo fine, ut praelati tales nostris tum a confessionibus, tum a consiliis utantur, et si quidem in spe sint aut praetensione ad altiores gradus in Curia Romana, iuvandi omni contentione ac conatu amicorum, ubicumque ad hoc conferre volentium.

7. Curent etiam nostri apud episcopos et principes, ut dum fundant collegia ac ecclesias parochiales, Societas habeat potestatem statuendi vicarium habentem curam animarum, ipse vero superior loci pro tempore existens sit parochus, et sic totum regimen ecclesiae illius erit nostrum, et parochiani omnes Societati plene erunt subiecti, ut quidvis ad illis impetretur.

8. Ubi academici sunt nobis repugnantes vel Catholici, aut haeretici cives fundationes impediennes, ibi per praelatos conandum et primariae cathedrae concionatoria occupentur, sic enim continget Societatem aliquando saltem necessitates ac rationes per occasionem saltem exposituram.

9. Maxime vero praelati ecclesiae devinciendi erunt, quando agetur de beatificatione aut canonizatione nostrorum, et tunc omnibus modis a magnatibus et principibus litterae procurandae erunt, in quibus apud Sedem Apostolicam negocium promoveatur.

10. Si contingat praelatos aut magnates legationem obire, cavendum sedulo ac praeveniendum, ne aliis religiosis, qui nobiscum certant, utantur, ne affectum in illos transferant et provincias ac civitates, in quibus nos moramur, inducant. Quod si huiusmodi legati transiverint illas provincias vel civitates, ubi Societas collegia habet, excipiantur magno honore et affectu et pro modestia religiosa tractentur.

IV Quae commendata esse debeant concionatoribus et confessariis magnatum

1. Nostri principes virosque illustres ita dirigant, ut solum ad maiorem Dei gloriam tendere videantur et ad talem austeritatem conscientiae, quam ipsimet principes concedunt; neque enim statim, sed sensim spectare debet directio illorum externam et politicam gubernationem.

2. Ideo saepe illis inculcandum distributionem honorum et dignitatum in Rep(ublica) spectare ad iustitiam graviterque Deum offendi a principibus, si contra eam spectant et ex passione procedunt. Protestentur spe ac serio se nullo modo velle in Reip(ublicae) administrationem ingerere, sed invitos dicere, ratione officii sui, tum ubi semel bene haec apprehenderint, explicetur, quibus virtutibus praediti esse debeant, qui ad dignitates et munia publica ac primaria assumendi sunt nominenturque tandem, et commendantur ab illis, qui sunt sinceri amici Societatis. Hoc tamen non fiet immediate per nostros, nisi princeps ad hoc coegerit, sed plus gratiae habebit, si interponantur amici vel familiares principis.

3. Quocirca confessarii et concionatores nostri informantur ab amicis nostris, qui pro quovis munere sunt apti, praesertim tales, qui erga Societatem liberales sunt, horum nomina apud se habeant et suo tempore cum dexteritate sive per se, sive per alios principibus insinuent.

4. Meminerint summopere confessarii et concionatores principes suaviter et blande tractare, nullo modo in concionibus et privatis colloquiis perstringere,

omnes pavores ab illis remove et in spe, fide, iustitia politica potissimum adhortari.

5. Munuscula parva vix unquam pro privato usu acceptent, sed commendent necessitatem communem provinciae aut collegii, domi cubiculo simpliciter instructo gaudeant, neque curiose nimis se vestiant et ad abiectiores personas, quae in palatio sunt, iuvandas ac consolandas prompte se conferant, ne solis magnatibus praesto esse videantur.

6. Quam primum post mortem officialium curent, ut de substituendis amicis Societatis mature agant et suspitione se eximant extorti regiminis ; quare etiam, uti supradictum est, immediate se non impendent, sed amicos fideles ac potentes, qui sustinere invidiam possunt, si quae oriatur.

v Quomodo agendum cum religiosis, qui iisdem in Ecclesia, quibus nos functionibus vacant

1. Genus istud hominum ferendum nimose, interim principibus et illis, qui aliqua auctoritate valent et aliquo modo nobis addicti sunt, explicandum et indicandum opportune nostram Societatem omnium ordinum continere perfectionem, praeter cantum et exteriorem in victu et vestitu asperitatem et, si quae religiones in aliquo excellent, Societatem eminentiori modulo licere in Ecclesia Dei.

2. Inquirantur et notentur defectus aliorum religiosorum quibus prudenter et plerumque per modum deplorationis apud fideles amicos paulatim detectis ac propalatis ostendatur, minus feliciter illos satisfacere istis functionibus, quibus nobiscum concurrunt.

3. Maiori conatu eundem est contra eos, qui scholas pro iuventute docenda institutuere volunt istis locis, in quibus cum honore et utilitate nostri docent. Ostendant principibus et magistratibus tales fore perturbationi et seditioni Reip(ubliae), nisi imediantur, quae ab ipsismet pueris, qui diversimode instruuntur, incipient, denique Societatem sufficere iuventuti erudiendae. Quod si religiosi litteras pontificias obtinuerint aut cardinalium commendationem pro se habeant, agant nostri contra per principes ac magnates, qui pontificem informant de bene meritis Societatis et sufficientia, ut per illam pacifice iuventus instruatur, procurent etiam et exhibeant testimonia a magistratibus danda de bona illorum conversatione et institutione.

4. Interim pro viribus nostri studeant edere specimen singulare virtutis et doctrinae exercendo studiosos in studiis aliisque plausibilibus ludis scholasticis, magnatibus ac magistratibus et populo spectantibus.

VI De conciliandis Societati viduis opulentis

1. Deligantur ad hoc opus patres provectae aetatis, complexionis vivacis et conversationis gratae; ab illis visitentur viduae illae et simul atque affectum aliquem erga Societatem ostendunt, vicissim opera et merita Societatis illis offerantur, quod si acceptent et ecclesias nostras visitare coeperint, prospiciatur eius de confessario, a quo bene dirigentur praesertim in ordine ad constantiam in statu vidali, enumerando et laudando illius fructus et felicitatem certoque spondeant et tamquam obsides promittant aeternum meritum hac ratione conquirendum et efficacissimum esse medium ad purgatorias poenas evitandas.

2. Procuret idem confessarius, ut facello vel oratorio alicui domi adornando occupentur, in quo meditationibus aliisque exercitiis spiritualibus vacare possint, ut sic facilius a conversatione et procorum visitationibus avocentur et quamvis sacellanum habeant, nostri tamen a celebratione missae et praecipue ab exortationibus opportune faciendis non abstineant et sacellum sub se continere studeant.

3. Cautè et sensim mutandae, quae ad gubernationem dumus spectant, sic habita ratione personae, loci, affectus et devotionis.

4. Amoliendi potissimum tales domestici (sed paulatim), qui plane cum Societate non communicant aut correspondent talesque commendandi (si qui substituendi sint), qui a nostris dependeant aut dependere velint, sic enim omnium, qui in familia aguntur, participes esse poterimus.

5. Totus conatur confessarii hoc spectet, ut vidua eius consilio in omnibus utatur et acquiescat, quod ostendatur per occasionem, esse unicum fundamentum profectus spiritualis.

6. Consulatur et celebretur frequens usus sacramentorum, praesertim poenitentiae, in quo intima animi sensa et tentationes quascumque liberrime aperiat, deinde frequens communio, auditus sacri ipsiusmet confessarii, ad quod invitabitur cum promissis peculiaribus precibus, recitatio litaniarum et quotidianum examen conscientiae.

7. Iuvabit etiam non parum ad plenissimam cognitionem omnium inclinationum eius, confessio generalis, etiamsi alias alteri facta fuerit, iterata.

8. Exhortationes fient de bonis viduitatis, de molestiis matrimonii praesertim iterati, de periculis, quae simul incorruntur et c(etera), quae maxime ad hominem sunt.

9. Proponendi subinde et dextre proci aliqui, sed tales, a quibus scitur bene viduam abhorrere, describantur aliorum vita et mali mores, si qui putentur illi arridere, ut sic universim secundas nuptias nauseet.

10. Quando ergo circa viduitatis statum bene affectam esse constat, tunc commendanda vita spiritaulis, non religiosa, cuius incommoda potius proponenda et exaggeranda, sed qualis fuit Paulae, et Eustochii,² et c(eterorum), prospiciatque confessarius, ut quantocius³ voto castitatis saltem ad biennium vel triennium emisso, omnem aditum ad secundas nuptias excludat, quo tempore omnis conversatio cum sexu impari et recreationes etiam cum consanguineis et affinibus prohibendae titulo maioris coniunctionis cum Deo. Ecclesiastici autem, a quibus vidua visitabitur, aut quos visitabit, si omnes excludi nequeant, tamen tales sint, qui ex nostrorum commendatione admittantur, vel a nostrorum nutu deprendeant.

11. Huc usque, ubi progressum fuerit, paulatim ad bona opera praesertim elemosynas inducenda erit vidua, quae tamen nulla ratione prestabit sine sui patris spiritualis directione. Cum plurimum intersit, ut cum discretione talentum in lucrum spirituale detur et elemosynae male collocatae sint saepe causa vel fomentum peccatorum, et sic simplicem tantum fructum et meritum causent.

VII Quomodo conservandae viduae et disponendum de bonis, quae habent

1. Urgeantur continuo, ut pergant in devotione et operibus bonis, sic, ut nulla hebdomada transeat, quin sua sponte aliquid in honorem Christi, B(eatae) Virginis aut patroni sui praescindant a sede superfluis, quod ipsum in pauperes erogent, vel oranatui templorum destinent, donec spoliis plerisque et primitiis Aegypti sint exutae.

2. Quod si praeter communem affectum suam erga Societatem nostram, liberalitatem testentur idque facere continuent, fiant omnium mieritorum Societatis participes, cum indulto speciali provincialis aut etiam, si tantae personae funerint, generalis.

3. Si emiserint votum castitatis, renovent illud more nostro bis in anno, concessa illis pro illa die recreatione honesta cum nostris.

4. Visitentur crebro et iucundis colloquiis, et historiis spiritualibus ac facetiis recreentur et foveantur, iuxta uniuscuiusque humorem et inclinationem.

5. Non tranctentur nimis rigide in confessione, ne morosae nimis fiant, nisi forte amissa spe gratiam illarum aliunde occupatam recuperandi, in quo magna discretione de inconstanti mulierum genio iudicandum,

² Sic 1661 et 1759; 1782: fuit paucae &c., *manu corr.* Paulae Viduae et Eustachii.

³ 1611: quantocyus.

6. Arceantur ingeniose a visitationibus et festivitibus aliorum templorum, maxime religiosorum, et inculcetur illis omnes aliorum ordinum indulgentias in Societatem esse refusas.

7. Si lugendum ipsis sit, permittatur ornatus lugubris cum honesta maestate aliquid spirituale simul et mundanum spirans, ut non apprehendant se a viro spirituali plane gubernari. Denique modo non sit periculum inconstantiae et erga Societatem fideles et liberales inveniantur, concedatur illis quidquid ad sensualitatem requirunt, moderate et excluso scandalo.

8. Collocentur apud viduas aliae puelleae honestae et parentibus divitibus ac nobilibus natae, quae nostrorum directioni et modo vivendi palatim assuefiant. His praesit aliqua a confessario totius familiae ad hoc electa et constituta, succiiciantur syndicationibus aliisque consuetudinibus Societatis et, quae sese accommodare nolunt, dimittantur ad parentes vel alios, a quibus adductae erant, describantur tanquam discolae,⁴ difficilis genii, et c(etera).

9. Nec minor cura sanitatis et recreationis illarum, quam salutis habenda erit. Quare si de valetudine conquerantur, statim ieiunia, cilicia, disciplinae, aliaeque poenitentiae corporales prohibebuntur; neque permittantur ad templum etiam exire, sed domi secreto et caute administrentur. Dissimuletur cum illis ingressus in hortum vel collegium, modo secreto id fiat, permittantur colloquia et recreationes secretae cum iis, qui maxime arriserint.

10. Pro dispositione reddituum, quos habet vidua in favorem Societatis facienda, proponatur perfectio status hominum sanctorum, qui relicto mundo parentibus et bonis abdicatis, cum magno resignatione et animi hilaritate Deo servierunt. Exponantur in ordine ad hoc, quae habentur in constitutione et examine Societatis, de istiusmodi renuntiatione et abnegatione omnium rerum. Allegentur exempla viduarum, quae sic brevi in sanctas evaserunt, cum spe canonisationis, si sic in finem usque perseveraverint, ostendaturque ipsis non defuturam ad hoc nostrorum apud pontificem auctoritatem.

11. Imprimendum ipsis hoc firmiter, si conscientiae⁵ perfecta quiete frui velint, omnino sine murmuratione, taedio⁶ aut ulla renitentia interiori sequendam esse tam in temporalibus, quam in spiritualibus confessarii directionem, tanquam a Deo peculiariter destinati.

12. Instruendae etiam per occasionem gratius esse, si personis ecclesiasticis, maxime religiosi spectatae et exemplaris vitae eleemosynas suas dent, non nisi conscio tum et approbante confessario.

⁴ 1661 et 1759: dyscolae.

⁵ 1661: conscienciae.

⁶ 1661: murmuration, etaedio.

13. Cavebunt diligentissime confessarii, ne quocumque praetextu huiusmodi viduae illorum poenitentes alios religiosos invisant, aut familiaritatem cum illis ineant; quod ut impedian, conabuntur suo tempore depraedicare Societatem tanquam ordinem superlativum prae ceteris et utilissimum in Ecclesia, maioris auctoritatis apud pontificem et principes omnes, perfectissimum in se, quia dimittit noxios et inidoneos, adeque sine spuma et facibus vivit, quibus scatent monachi, plerumque indocti, bardi, segnes, salutis suae incurii, venticolae et c(eteri).

14. Proponant Confessarii et suadeant illis ordinarias pensiones et tributa, quibus sublevantur annuatim collegiorum et domorum professorum debita, praecipue domus professae Romae, nec immemores sint ornamentorum templi, cereae, vini, et c(eterorum) ad celebrationem missae sacrificii necessariorum.

15. Quod si in vita sua vidua ex pleno bona sua Societati non inscripserit, proponatur illi per occasionem et praesertim ingruente gravi morbo aut periculo vitae egestas, novitas et multitudo plurimorum collegiorum nondum fundatorum, inducanturque suaviter et fortiter ad sumptus faciendos, quibus aeternam gloriam sunt fundaturae.

16. Idem faciendum cum principibus et benefactoribus aliis: persuadendum, inquam, ea, quae perpetua sunt, in hoc mundo et in altero aeternam illis gloriam a Deo paritura, quod si hinc inde aliqui malevoli allegent exemplum Christi, qui non habebat, ubi caput reclinaret, velintque Socios Iesu similiter esse pauperimos, ostendatur et serio imprimatur passim omnibus, Ecclesiam Dei nunc mutatam et monarchiam factam, quae auctoritate et potentia magna tueri se debet, contra potentissimos inimicos et esse lapidem illum parvum excisum, qui crevit in montem maximum, praedictum per prophetam.

17. Istis, quae addictae sunt eleemosynis et ornatui templorum, ostendatur crebro summam perfectionem in eo consistere, quod terrenarum rerum amore sese exuentes, ipsum Christum eiusque Socios earum possessores faciant.

18. Sed quia minus semper sperandum a viduis, quae liberos suos ad saeculum dirigunt, videbimus.

VIII Quomodo faciendum, ut filii et filiae viduarum religiosum aut devotarium statum amplectantur

1. Sicut matribus fortiter, sic nostris suaviter in hac materia est agendum: matres nimirum instuendae, ut proli suae reprehensionibus, castigationibus et c(eteris) molestiae sint a teneris, dum provectiones praesertim filiae fuerint, muliebrem ornatum et clenodias illis negent; optando saepe et Deum rogando, ut

ad statum ecclesiasticum adspirent, et pollicendo insignem dotem, si moniales esse voluerint. Exponant saepe difficultates, quae in matrimonio sunt omnibus communes et, si quas ipsaemet in particulari expertae sint, dolendo, quod coelibatum suo tempore matrimonio non praetulerint. Denique sic agant continuo, ut filiae praesertim taedio vitae apud matrem tali modo transigendae de statu religioso cogitent.

2. Cum filiis conversentur nostri familiariter, si quidem ad Societatem nostram apti visi fuerint, introducantur opportune in collegium et ostendantur, explicanturque illis ea, quae quoque modo grata futura et ad Societatem amplectendam invitatura creduntur, ut sunt horti, vineae, domus rurales et praedia, ubi nostri sese recreant. Narretur illis itineratio ad diversa regna, communicatio cum principibus mundi et quaecumque iuvenilem aetatem oblectant, in refectorio et cubiculis exterior mundities, blanda conversatio inter nostros, regulae nostrae facilitas, cui tamen compromissa est gloria Dei, Ordinis denique nostri super alios praeeminentia et colloquia simul facta cum piis commisceantur.

3. Moneantur quasi ex revelatione interdum ad religionem in genere, deinde caute insinuetur perfectio et commoditas nostrae prae ceteris, exponanturque tum in publicis exhortationibus, tum in privatis colloquiis, quam sit grave contra vocationem divinam calcitrare, tandemque inducantur ad facienda exercitia spiritualia, ut de statu vitae deligendo concludant.

4. Procurent nostri, ut huiusmodi adolescentes instructores habeant Societati addictos, qui continuo invigilent et hortentur, si autem reluctantur, subtrahentur hinc inde aliqua, ut taedio vitae afficiantur. Exponat mater difficultates familiae. Tandem si non ita commode fieri possit, ut sua sponte animus ad Societatem adiiciat, mittantur titulo studiorum ad remota Societatis gymnasia, et ex parte matris pauca submittantur solatia, ex parte vero Societatis adhibeantur lenocinia, ut affectum in nostros transferant.

IX De reditibus collegiorum augendis

1. Nemo quantum fieri poterit ad ultimam professionem admittatur, quamdiu successiones aliquas exspectet, nisi fratrem se iuniorem habeat in Societate, vel ob alias graves causas. In omni tamen et ante omnia consulendum est amplificationi Societatis secundum fines superioribus notos, qui in hoc saltem conspirent, ut Ecclesia ad maiorem gloriam Dei pristino nitori restituatur et totius cleri non nisi unus sit spiritus, quocirca frequenter monendum est et passim promulgandum Societatem partim constare ex professis adeo mendicis, ut praeter largitiones quotidianas fidelium careant omnibus omnino,

partim etiam aliis patribus pauperibus quidem, sed qui possident bona stabilia, ne sint in gravamen populi pro studiis ac functionibus suis, ut sunt ceteri mendicantes; ideoque serio inculcent confessarii principum, magnatum, viduarum et aliorum (a quibus Societas multum sperare potest) ea, aequae hanc materiam concernunt, ut dum spiritualia illis conferunt et divina ad minimum terrena et temporalia ab illis recipiant, neque vix unquam omittant occasiones recipiendi, cum offertur, si autem promissum fuerit et differatur, prudenter in memoriam revocetur, quantum tamen fieri potest omnem affectum erga divitias dissimulando, quod si quis ex confessariis sive magnatum, sive aliorum ad haec in praxin redigenda minus industrius videatur, tempori et caute amoveatur, alio in locum eius suffecto, et si necessarium sit ad maiorem poenitentium satisfactionem ad remotiora collegia relegatur, dicendo Societatem plurimum illius persona ac talentis ibidem indigere. Nuper enim audivimus iuvenes viduas immatura morte praeventas, negligentia nostrorum suppellectilem valde pretiosam, templi Societatis dicatam non legasse, eo quod tempestive accepta non esset. Neque est ad similia acceptanda tempus, sed bona poenitentium voluntas spectanda est.

2. Praelati, canonici, pastores alique opulenti ecclesiastici industriis variis ad exercitia spiritualia sunt alliciendi et paulatim sic mediante affectu erga res spirituales Societati concilandi, deinde eorum liberalitas paulatim prognosticanda.

3. Non negligent confessarii interrogare poenitentes suos (opportune tamen) de nomine, familia, affinibus, parentibus, amicis, bonis, dein spectare successiones illorum, statum, intentionem ac resolutionem, quam si nondum sumpserint Societati favorem, oportebit persuadere. Quod si spes alicuius utilitatis prima fronte affulgeat, quia non expedit de omnibus simul interrogare, iubeantur sive titulo maioris elucidationis conscientiae, sive poenitentiae medicinalis, hebdomadatim confiteri et honeste ab eodem confessario invitentur, ut quod una vix inquirere non potuit, pluribus inquirat. Quod si successerit ex voto, si femina⁷ fuerit, ad persistendum in frequenti confessione et visitatione, si vir ad sodalitatem frequentandam, et familiaritatem nostrorum quoque modo inducatur.

4. Quae de viduis dicta sunt, eadem agenda circa mercatores, cives opulentos et coniugatos prole carentes, intelligantur, a quibus non raro Societas ex asse haereditatem acquireret, si prudenter haec praxes executioni mandentur. Potissimum autem haec observanda erunt circa opulentas devotarias nostros

7 1661, 1759 et 1782: foemina.

frequentantes, quae si non sint parentibus valde nobilibus natae, tantum ad summum poterit vulgus obmurmurare.⁸

5. Rectores collegiorum conabuntur habere notitiam domorum, hortorum, praediorum, vinearum,⁹ pagorum ceterumque bonorum, quae a primariis nobilibus, mercatoribus aut civibus possidentur, et si fieri potest gravaminum ac redituum, quibus onerantur, sed caute in praestandum et efficacissime per confessionem, sodalitatem ac privata colloquia. Quod si confessarius poenitentem divitem adeptus sit, continuo rectorem moneat et omni modo fovere conetur.

6. Porro summa rei in eo constituenda est, quod nostri omnes apposite benevolentiam poenitentium et aliorum, quibuscum conversantur captare norint et singulorum inclinationi se accommodare.¹⁰ Quapropter ad loca, quae a divitibus et nobilibus inhabitantur, provinciales provideant, ut multi mittantur, et ut provinciales id prudentius ac feliciter faciant, rectores de messe illos accurate instruere suo tempore meminerint.

7. Inquirant etiam an contractus et possessiones per receptiones filiorum in Societatem ad illam transire possint, et si fieri potest, explorent an bona aliqua sic per pactum aliquod conducta, vel aliter collegio cedere possint, ut post tempus Societati cedant, ad quem finem Societatis necessitas et gravamen debitorum, omnibus praesertim magnatibus et divitibus intimanda erunt.

8. Si contigerit viduas aut coniugatos divites nobis addictos tantum habere filias, eas nostri blande dirigent ad statum devotarium vel ad religionem monialium; dote aloqua illis relicta, cetera Societati paulatim acquirentur. Quod si filios habeant, qui Societati apti erunt, ad illam allicientur, alii ad alias religiones, etiam certo minimo compromisso inducendi erunt. Sed si filius unicuique sit, quibuscumque modis ad Societatem pertrahendus erit eique metus omnis parentum ex animo removendus et vocatio Christi inculcanda est, ostendendo etiam Deo sacrificium gratissimum fore, si parentibus insciis et invitis aufugerit, deinde mittantur ad novitatum remotum, praemonito prius generali. Quod si filios et filias habeant, prius filiae in monasterium vel statum devotarium dirigantur, deinde filii in Societatem cum successione bonorum pertrahantur.

9. Superiores huiusmodi viduarum et coniugatorum confessarios suaviter et fortiter moneant, ut sese utiliter pro Societate secundum haec monita impendant. Quod si non fecerint, alii eorum loco substituantur, et ipsi removeantur, sic ut notitiam cum illa familia fovere non possint.

8 1782: obmurmuratione, *manu corr.* obmurmurare.

9 1661: viearum.

10 1661: acommodare.

10. Viduae vel aliae personae devotae, quae videntur magno affectu ad perfectionem tendere, inducantur ad hoc tamquam ad efficacissimum medium perveniendi ad apicem perfectionis, si omnes suas possessiones Societati cedant, et vivant annona Societatis, quae illis secundum exigentiam continuo administrabitur, ut sine ulla cura ac sollicitudine¹¹ Deo liberius serviant.

11. Ad persuadendam efficacius paupertatem Societatis superiores a ditioribus personis Societati addictis mutuent pecunias sub chirographo, quarum solutio differatur. Deinde tempore morbi praesertim periculosi talis persona constanter visitetur et omni ratione praeveniat, ut tandem moveatur ad reddendum chirographum. Sic enim nostri non agnoscentur testamento et interim nihilominus lucrabimur absque invidia succedentium in bona morientis.

12. Conveniet etiam ab aliquibus personis pecuniam sub annuo redditu sumere et eandem nummo altiori alibi constituere, ut redditus redditum compenset. Interim enim fieri poterit, ut amici, qui pecunias sic mutuo dederunt, misericordia nostri moti, lucrum aut subinde etiam capitale sive testamento, sive donatione inter vivos, Societati cedant, dum collegia struuntur aut templa aedificantur.

13. Utiliter etiam Societas sub nomine mercatorum divitum nobis addictorum negotiari poterit; sed respiciendum certum ac copiosum lucrum, etiam in Indiis, quae Societati non tantum animas, verum etiam opes multas hactenus, Deo favente, subministrarunt.

14. Procurent nostri habere in locis, ubi resident, medicum aliquem Societati fidelem,¹² quem apud aegros prae ceteris praecipue commendent et extollant, ut vicissim ipse nostros prae ceteris religiosis commendans efficiat, ut passim apud primarios aegrotos et praesertim moribundos vocemur.

15. Confessarii sint assidui in visitandis aegris, potissimum, qui periclitantur, et ut alios religiosos ac ecclesiasticos inde honeste eliminant, procurent superiores, ut tempore illo, quo confessarius discedere cogitur ab aegrotis, continuo alii succedant, et aegrotum in bonis propositis foveant. Interim incutiendus erit prodenter horror inferni, et c(etera) ad minimum purgatorium, demonstrandumque, quod sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccatum, nusquam autem melius eleemosynas imendi posse, quam in huiusmodi personarum alimentum ac subsidium, qui ex vocatione sua profitentur charitatem erga salutem proximi. Sic enim illi participes faciendos et satisfacturos aegrotos pro peccatis propriis, quia charitas operiit

11 1661: sollicitudine.

12 1782: Procurent nostri in locis, ubi resident, habere medicum societati fidelem.

multitudinem peccatorum; describi potest quoque charitas, tamquam vestis illa nuptialis, sine qua nemo admittitur ad mensam coelestem. Denique ex Scriptura et sanctis patribus alleganda erunt, quae respectu habito ad capacitatem aegroti, efficacissima iudicabuntur ad illum permovendum.

16. Mulieres conquerentes de vitiis aut molestiis suorum maritorum deceantur subtrahere secreto summam aliquam pecuniae, illamque Deo offerre pro expiandis peccatis maritorum et impetranda illis gratia.

x De disciplinae huius rigore privato in Societate

1. Dimittendus erit quilibet vel cuiusvis conditionis vel aetatis, alio colore quaesito tamquam hostis Societatis, qui devotas nostras vel alios amicos alienaverit a templo nostro vel frequentatione nostrorum aut eleemosynas ad alia templa, vel alicui opulento, aut bene Societati congruo illam dissuaserit. Tum etiam qui circa tempus, quo de bonis propriis disponendum erat, affectum erga consanguineos potius quam erga Societatem ostenderint. Hoc enim magnum immortificati animi signum est et convenit professos esse plane mortificatos, item qui eleemosynas a poenitentibus aut aliis amicis Societatis ablatas ad consanguineos suos pauperes diverterint. Ut autem de causa dimissionis suae postea non conquerantur, non dimittantur statim, sed prohibeantur primo ab audiendis confessionibus, mortificentur et vexentur exercitiis vilissimorum officiorum, cogantur ad ea in dies praestanda, a quibus aversionem maximam habere cognoscuntur, removeantur ab altioribus studiis ac honorificis muniis, urgeantur capitulis ac reprehensionibus publicis, arceantur a recreationibus et conversatione externorum, subtrahantur in vestibis aliisque utensilibus ea, quae omnino necessaria non sunt, donec ad murmurationem et impatientiam inducantur, et tunc tamquam nimis immortificati et aliis malo exemplo perniciosi dimittantur, et si ratio dimissionis parentibus aut praelatis Ecclesiae danda sit, dicantur non habuisse spiritum Societatis.

2. Dimittendi insuper erunt, qui scrupulum fecerint in acquirendis Societati bonis, dicanturque esse nimium proprio iudicio addicti, quod si apud provinciales rationem facti sui reddere voluerint, non audiantur, sed urgeantur ad regulam, quae omnes obligat ad caecam obedientiam praestandam.

3. Reflectendum erit ab initio et a teneris, quinam maxime in affectu erga Societatem proficiant, qui autem affectum erga alios ordines aut pauperes, aut parentes tenere deprehenduntur, cum sint futuri inutiles, modo supra dicto paulatim ad dimissionem disponantur.

XI Qualiter se nostri unanimiter praestabunt contra dimissos e Societate

1. Quoniam dimissi saltem aliquorum secretorum conscii sunt, plerumque obsunt ac proinde eorum conatibus obviandum erit his modis: antequam e Societate dimittantur, inducantur, ut promittant scripto et iurent se nihil de Societate unquam sinistri scripturos vel dicturos; interim superiores servant scripto malas inclinationes, defectus ac vitia illorum, quae ipsi aliquando in manifestatione conscientiae suae pro more Societatis dederunt, quibus si necesse fuerit, Societas apud magnates et praelatos ad illorum promotionem impediendam se iuvare poterit.

2. Scribatur quamprimum per collegia, quoniam dimissi sint, exaggerenturque causae dimissionis generales, immortificatio animi, inobedientia, parvus affectus erga exercitia spiritualia, proprium iudicium et c(etera). Deinde moneantur alii omnes, ne cum illis ulla ratione correspondeant, et si ab externis de dimissis mentio fiat, loquantur omnes uniformiter et passim dicant, Societatem neminem dimittere sine gravibus causis, eicere instar maris cadavera et c(etera); insinuentur etiam caute huiusmodi causae, propter quas odio habemur, ut plausibilior sit dimissio.

3. In domesticis exhortationibus persuadeatur dimissos esse planew inquietos et continuo Societatem repetere, exaggerenturque infortunia eorum, qui post discessum a Societate male perierunt.

4. Obciandum etiam erit accusationibus, quas dimissi e Societate facere possent, per auctoritatem virorum gravium, qui passim declarent Societatem neminem sine gravi causa dimittere, neque praescindere sana membra, quod confirmari potest per zelum, quem habet, et generatim ostendit Societas erga animas externorum, quanto magis erga domesticos suos?

5. Deinde huiusmodi magnates aut praelati, apud quos dimissi aliquid auctoritatis aut fidei sibi conciliare coeperint, omni genere beneficiorum a Societate praeveniendi sunt ac obstringendi. Explicandum illis quomodo bonum commune unius religionis tam celebris, quam utilis Ecclesiae, praeponderare debeat bono privato qualiscumque personae, quod si affectus erga dimissos perseveret, iuvabis causas dimissionis exponere et exaggerare, etiam quae non adeo certa sunt, modo per probabilem consequentiam deducantur.

6. Omni modo praecavendum erit, ne praesertim ii, qui sua sponte Societatem deseruerunt, promoveantur ad aliqua officia aut dignitates Ecclesiae, nisi se suaque omnia Societati submiserint et addixerint ita, ut omnibus constare possit, quod a Societate omnino dependere velint.

7. Procuretur tempori, ut ab exercitio functionum celebrium in Ecclesia, ut sunt conciones, confessiones, evulgationes librorum et c(etera), quantum fieri

potest, sint remoti, ne affectum et plausum vulgi sibi concilient. Eo fine diligentissime in vitam ac mores illorum erit inquirendum nec non in sodalitia, occupationes et c(etera), et intentiones dimissi, quocirca efficiendum erit, ut cum aliquo e familia illa, quam dimissi incolunt, nostri peculiarem correspondentiam habeant. Quamprimum autem quidpiam minus laudabile aut censura dignum deprehensum¹³ fuerit per personas inferioris ordinis nobis addictas in vulgus dispergatur, deinde magnates vel praelatos, qui dimissos foveant, futurae infamiae indiciis teneantur. Quod si nihil committant reprehensione dignum et laudabiliter se gerant, extenuentur argutis propositionibus ambiguisque verbis eorum virtutes operaque, quae commendantur, donec aestimatio et fides, quae antea illis adhibebatur, imminuatur. Societatis etiam plane interest dimissos et praesertim eos, qui eam sua sponte deseruerunt, prorsus supprimi.

8. Infortunia et eventus sinistri, qui illis accidunt, quamprimum divulgandi sunt, imploratis tamen precibus personarum piarum, ut non credantur nostri ex passione procedere. Domi vero omnibus modis exaggerentur, ut alii contineantur.

XII Quinam conservari ac foveri in Societate debeant

1. Primum locum tenere debent strenui operarii, qui scilicet non minus temporale quam spirituale Societatis bonum promovent, quales sunt plerumque confessarii principum ac magnatum, viduarum et devotarum opulentarum, concionatores et professores, et quicumque horum secretorum sunt conscii.

2. Corruentes viribus et defecti aetate, secundum quod talenta sua pro bono Societatis temporali impenderunt adeo, ut habeatur decens ratio messis praeteritae; praeterquam quod adhuc apta instrumenta sint ad deferendos superioribus defectus ordinarios, quos in reliquis domesticis, cum perpetuo domi sint, animadvertunt.

3. Dimittendi illi numquam erunt, quantum fieri poterit, ne Societas male audiat.

4. Praeterea fovendi quicumque ingenio, nobilitate aut divitiis excellunt, praesertim si amicos et consanguineos Societati addictos habeant et potentes, et revera ipsi sincero affectu erga Societatem sint, secundum explicationem supra datam. Mittendi illi Romam vel ad universitates celebriores, ut studeant. Si autem in provincia studuerint, peculiari affectu et favore professorum sunt promovendi, quoad usque cessionem bonorum suorum fecerint Societati, nihil

13 1661: depraehensum.

illis denegetur, sed postquam illam fecerunt, mortificentur, ut ceteri¹⁴ semper tamen respectu aliquo habito ad praeterita.

5. Erit etiam ratio peculiaris eorum apud superiores, qui selectos aliquos iuvenes ad Societatem allexerint, quandoquidem affectum suum erga Societatem non parum testati sunt, sed quamdiu illi nondum professi sunt, videndum ne nimium illis indulgeatur, ne forte fortuna, quos ad Societatem adduxerunt, reducant.

XIII De delectu iuvenum in Societatem admittendorum et modo retinendi

1. Summa prudentia contendendum est, ut deligantur iuvenes ingenio bono, forma non contemnenda, genere nobiles aut, quod minimum horum, aliquo excellentes.

2. Ut facilius ad institutum nostrum pertrahantur, peculiari affectu quamdiu student a praefectis scholarum et magistris sunt praeveniendi. Extra tempora scholae ab iisdem sunt instruendi, quam gratum Deo sit, si quis illi se et sua omnia,¹⁵ praesertim in Societate filii sui, consecret.¹⁶

3. Ducantur occasione data per collegium et hortum, immo aliquando etiam ad villas, et cum nostris versentur tempore recreationum et paulatim famiaries fiant, cavendo tamen ne familiaritas pariat contemptum.

4. Non permittantur castigari et in ordinem redigi a praeceptoribus cum aliis discipulis.

5. Munusculis ac privilegiis variis, aetati illorum conformibus, devinciendi sunt et maxime colloquiis spiritualibus sunt animandi.

6. Inculcetur illis haec fieri dispositione divina tamquam ad Societatem electis prae tot aliis idem gymnasium frequentantibus.

7. Aliis occasionibus, praesertim exhortationibus, terrendi sunt minis damnationis aeternae, nisi divinae vocationi obtemperent.¹⁷

8. Si Societatem ingredi constanter petant, differatur illorum admissio, quamdiu constantes manent; quod si mutabiles appareant, quamprimum et omnibus modis foveantur.

9. Admoneantur efficaciter, ne ulli familiari suo et ne quidem parentibus vocationem suam aperiant, priusquam admissi sint; quod si deinde aliqua illos tentatio resiliendi superveniat, in integro tum ipse, tum Societas erit, et si

14 1661: caeteri.

15 1782: si qui illi se suaque omnia.

16 1782: consecrent.

17 In the 1784 edition, this sentence is a part of subsection 6.

illa superata fuerit, semper erit occasio illos rememoratione¹⁸ eiusdem postea animandi, si tempore novitiatus aut post emissa vota simplicia obveniat.

10. Quia vero maxima difficultas est ini alliciendis magnatum, nobilium, senatorum¹⁹ filiis, quamdiu apud parentes sunt, qui illos ad succedendum illorum officiis educant. Persuadendum illis per amicos potius quam per personas Societatis, ut illos in aliis provinciis et remotis universitatibus collocent, in quibus nostri docent, praemissis instructionibus ad professores de qualitate et conditionibus illorum, ut affectum illorum Societati facilius et certius concilient.

11. Quando ad aetatem aliquomodo maturam pervenerint, inducendi erunt ad facienda aliqua exercitia spiritualia, quae in Germanis et Polonis saepe bonum successum habuerunt.²⁰

12. Perturbationibus et afflictionibus illorum occurrendum erit, pro qualitate et conditione uniuscuiusque adhibitis demonstrationibus et exhortationibus privatis de malo successu divitiarum et bono vocationis non contemnendo sub poena indictionis poenae infernalis.

13. Apud parentes, ut facilius filiorum suorum desiderio in Societatem ingrediendi condescendant, ostendatur excellentia instituti Societatis prae aliis religionibus, sanctitatis et doctrinae Patrum nostrorum aestimatio integra apud omnes, honor et applausus universalis, qui Societati a summis et a minimis defertur; et recenseatur numerus principum et magnatum, qui magno animi sui solatio in hac Societate Iesu vixerunt et mortui sunt, et etiamnum vivunt; ostendatur quam gratum Deo sit, quod iuvenes sese illi mancipient, praesertim in Societate filii sui, et quam bonum sit viro, cum portaverit iugum Domini ab adolescentia sua. Quod si de teneritudine et minus perfecta aetate disceptetur, declaretur facilitas instituti nostri, quod praeter trium votorum observationem nihil aliud, quod valde molestum sit, continet et quod valde spectandum est, nullam regulam obligare, nequidem sub peccato veniali.

XIV De casibus et causa dimittendi e Societate

1. Praeter casus expressos in Constitutionibus, a quibus solus superior aut confessarius ordinarius, cum eius licentia absolvere poterit, sunt sodomia, molities, fornicatio, adulterium, stuprum, tactus impudicus maris aut feminae, praeterea si quis quacumque zeli causa aut occasione quomodolibet quidquam

18 1782 *err.* remuneratione.

19 1782: *add.* acconciariarum.

20 1782: affectum saepe habuerint.

grave moliatur contra Societatem, eiusque honorem aut utilitatem, quae etiam omnes sunt iustae causae dimissionis.

2. Quod si quis aliquid huiusmodi confiteatur sacramentaliter, non prius absolvatur, quam promiserit se extra confessionem superiori manifestaturum per se vel per confessarium. Tum superior concludet pro bono communi Societatis, quod melius videbitur et, si certa spes sit criminis occultandi, conformi poenitentia plectendus erit, sin vero quam primum dimittendus. Caverit sibi interim confessarius dicere poenitenti illum periclitari de dimissione.

3. Si quis ex nostris confessariis audiverit ab aliqua persona externa, quod cum aliquo e Societate rem turpem commiserit, non eam prius absolvat, quam extra confessionem aperuerit nomen illius cum quo peccavit. Quod si dixerit, adhuc non absolvatur, nisi iureiurando se obstrinxerit se nunquam id ulli mortalium revelaturum sine consensu Societatis.

4. Si duo ex nostris carnaliter peccaverint, si prior manifestaverit, in Societate retineatur, alter dimitatur. Sed deinde is, qui ditinetur ita mortificetur et undequaque affligatur, ut prae taedio et impatientia occasionem det dimissioni, quae statim arripiatur.

5. Poterit etiam Societas, cum sit nobile et praestans in Ecclesia a se praescindere huiusmodi personas, quae ad instituti nostri executionem minus idoneae videbuntur, quamvis initio satisfecerint, et facile invenietur occasio. Si nempe continuo vexentur et omnia fiant contra illorum inclinationem, subiciantur superioribus tetricis, arceantur a studiis ac functionibus honorificentioribus et c(eteris), donec obmurmurent.

6. Retinendi etiam nullatenus sunt, qui aut superioribus palam insurgunt, aut alam aut clam apud socios ac potissimum externos conqueruntur. Item, qui apud domesticos vel externos modum agendi Societatis, quoad acquisitionem aut administrationem bonorum temporalium condemnant vel alias rationes agendi, verbi gratia conulcandi ac supprimendi male affectos erga Societatem, vel dimissos et c(etera), quin etiam qui Venetos, Francos aut alios, a quibus Societas pulsa et gravia damna passa est, in colloquiis ferunt aut defendunt.

7. Ante dimissionem acerrime agitandi sunt ii, qui dimittentur, amovendi a consuetis officiis et modo huic, modo illi applicandi, interim quantumcumque bene praestiterint, continuo²¹ reprehendi eoque titulo alteri applicandi. Pro leviori culpa, quam forte commiserint graves poenae assignentur, confundantur publice usque ad impatientiam, tandemque tamquam aliis perniciosi dimittantur; ad hoc autem locus, de quo minime opinantur, eligatur.

21 1661: *om.*

8. Si de aliquo nostrorum spes certa sit de obtinendo episcopatu aut alia dignitate ecclesiastica, praeter consueta Societatis vota, cogatur alterum emittere, quod semper bene de instituto Societatis sensurus sit ac dicturus,²² neque alio confessario quam, qui de Societate sit,²³ utetur. Quinimo se in nullis rebus alicuius momenti quidquam dispositurum, nisi audito iudicio Societatis; quod quia cardinalis Toletus non observavit, Societas a sancta sede impetravit, ut posthac nullus Maranus, perfidiae Iudaicae aut Mahometicae haeres, admittatur. Qui tale votum praestare noluerit et tamquam acerrimus Societatis hostis quantumcumque celebris esset, dimittatur.

xv²⁴ Quomodo agendum cum monialibus et devotariis

1. Caveant valde confessarii et concionatores offendere moniales aut illis dare occasionem tentationis contra vocationem, sed contra affectu potissimum superiorum sibi conciliato procurent confessiones saltem extraordinarias excipere et conciones apud eas facere, si gratitudinem illarum vicissim experiantur. Multum enim iuvare Societatem possunt nobiles, praesertim ac divites abbatiae, tum per se, tum per parentes ac amicos suos, adeo, ut mediante notitia primariorum monasteriorum paulatim in notitiam et amicitias totius fere civitatis Societas venire possit.

2. Vetandum tamen ex altera parte devotabus nostris, ne monasteria feminarum²⁵[1] frequentent, ne vivendi ratio illa ipsis magis arrideat et sic Societas exspectatione omnium bonorum, quae possident, frustretur. Inducantur vero ad praestandum votum castitatis et obedientiae in manibus confessarii sui ostendaturque illam vivendi rationem esse conformem primitivae Ecclesiae moribus, utpote lucentem in domo et non sub modio sine proximi aedificatione ac fructu animarum; praeterquam quod exemplo viduarum illarum evangelicarum Christo in sociis suis benefaciant de substantia sua; denique omnia, quae in praeiudicium claustralis vitae sunt, exponantur eique appllicent, huiusmodi instructiones illis sub secreti sigillo communicent, ne forte ad aures religiosorum perveniant.

²² 1782: censurus, ac dicturus sit.

²³ 1782: quam de societate utatur.

²⁴ In 1782 as Caput XVI.

²⁵ 1661 et 1782: foeminarum.

XVI²⁶ De contemptu divitiarum palam prae se ferendo

1.²⁷ Ne seculares nobis adscribant nimium affectum erga divitias, iuvabit nonnumquam recusare eleemosynas minoris momenti, quae pro officiis a Societate praestitis offeruntur. Quamquam ab iis, qui omnino nobis sunt addicti, etiam minimas quascumque acceptare conveniat, ne avaritiae arguamur, si tantum dona insigniora admittamus.

2. Negandae erunt sepulturae personis vilibus in templis nostris, quamvis valde addicti fuerint Societati, ne videamur pluralitate mortuorum divitias venari et constet de beneficiis, quae a mortuo recipimus.

3. Cum viduis aliisque personis, quae Societati plaraque sua dederunt, agendum erit valde resolute et acius ceteris²⁸ paribus, quam cum aliis, ne videamur propter considerationem bonorum temporalium illis favere plus quam ceteris. Immo idem obsevari convenit respectu illorum, qui in Societate sunt, sed postquam bonorum suorum cessionem et resignationem in favorem Societatis fecerint. Et si necesse sit, a Societate dimittantur, sed omni cum discretionem, ut saltem partem eorum, quae Societati dederunt ei relinquunt aut morientes testamento legent.

XVII De mediis promovendi Societatem

1. In primis in hoc incumbant omnes, ut etiam in rebus parvi momenti unum semper sentiant et saltem exterius dicant. Sic enim quantumcumque res mundi huius turbidae fuerint, Societas semper necessario augebitur et confirmabitur.

2. Sic omnes lucere nitantur doctrina et exemplis, ut reliqui religiosi, praesertim ii, qui de clero sunt, pastores et c(eteri) superentur, tandemque vulgus omnia a nostris tantum praestari optet, quin immo²⁹ hoc palam dicatur, non requiri in pastoribus doctrinam tantam,³⁰ modo suo munere bene fungantur. Consilio enim Societatem iuvare posse, quae idcirco studia summopere commendata habet.

3. Fovendi reges ac principes hac doctrina, quod fides Catholica in praesenti statu persistere nequeat sine politismo, sed ad hoc magnum opus discretionem. Hac ratione nostri grati erunt magnatibus et ad intimiora consilia adhibebuntur.

26 In 1782 as Caput xv.

27 In 1782 without subdivision.

28 1661 et 1782 (here and in the next sentences): caeteris.

29 1782: imo.

30 1782: tantam doctrinam.

4. Foveri poterunt novis lectissimis et certissimis undequaque transcriptis.

5. Neque parum conferet, si magnatum et principum dissensiones caute ac secreto nutriantur, etiam cum mutua virium infractione. Quod si animadverteretur verisimiliter conciliandos, Societas quamprimum illos pacificare contendet, ne aliunde praeveniatur.³¹

6. Ingeneranda omnibus modis, praesertim vulgo et magnatibus, opinio de Societatis erectione per singularem providentiam divinam iuxta prophetis Joachimi Abbatis, ad hoc, ut Ecclesia depressa ab haereticis elevetur.

7. Tum magnatum et episcoporum gratia obtenta occupandi pastoratus et canonicatus ad reformationem cleri exactionem, qui olim sub certa regula cum episcopis suis vivebant et ad perfectionem tendebant. Ac tandem ad abbatias et praelaturas aspirandum, quas attenta ignavia ac stupiditate monachorum, ubi vacaverint, non erit difficile assequi. Etenim ex re Ecclesiae omnino foret, si omnes episcopatus a Societate tenerentur, immo Sedes Apostolica posideretur, praesertim si pontifex, bonorum omnium princeps, temporalis fieret. Quare omni ratione temporalia Societatis prudenter tamen et secreto paulatim extendenda, neque dubium, quin tunc aurea saecula et pax continua ac universalis, et consequenter benedictio divina Ecclesiam comitaretur.

8. Quod si spes non affulgeat ad haec perveniendi, cum equidem necesse sit, ut veniant scandala, pro tempore invertendus erit status politicus et incitandi principes nostris familiariter utentes ad bella mutua et importuna, ut sic ubique Societas imploretur ac impendatur reconciliationi publicae, ut communis boni auctrix et primariis beneficiis et dignitatibus ecclesiasticis compensetur.

9. Deinque hoc saltem conabitur Societas efficere acquisita principum gratia et auctoritate, ut ab illis, a quibus non amatur, saltem timeatur.

31 In 1782 further text without numbering subsections/paragraphs.

The Society of Jesus's Private Instructions

I How the Society Should Present Itself When It Receives a Foundation in a New Place

The initial paragraph intriguingly functions on two levels: it serves both as a behavioral guide for the Jesuit order and as a parody, offering a satirical critique of Jesuit practices. While the formal language and structure mirror traditional religious virtues, the context suggests a potentially insincere or self-serving intent, particularly evident in phrases like “they may be more generous toward us,” which imply hidden motives for humility and charity. When viewed as a parody, these instructions seem humorous, seemingly exaggerating Jesuit practices to critique or mock the order’s methods and motivations. The portrayal of these directives as secretive, especially in a satirical light, injects intrigue, possibly aiming to shock or scandalize by unveiling “insider” information or ridiculing the order’s perceived pretensions. The text’s rhetorical strategies, including parallelism, anaphora, and vivid imagery, skillfully mimic Jesuit language while subtly subverting it through parody. This approach casts the Jesuit order in a dubious light, transforming virtuous language into a vehicle for criticism, suspicion, and humor. Thus, whether interpreted as a genuine exposé, a humorous caricature, or a combination of both, this dual-functioning excerpt stands out as a complex and multifaceted rhetorical piece, rich in both guidance and critique.

In order that it may be received and accepted by the inhabitants of the place, where it was recently established, much will be conducive to this: the explanation of the Society’s goal, prescribed in the second rule of the *Regulae Societatis*: to devote oneself to the salvation of one’s neighbor as well as oneself.¹ Therefore, humble services must be performed, strangers in hospices and those cast in dung must be visited, confessions of anyone must be heard, and it is necessary to go to distant places; alms must be sought and given to the poor in the sight of others, so that, edified by our deeds, they may be more generous

1 This formulation echoes the Jesuit Constitutions (Examen, c. 1, n. 2 [3]): “Finis huius Societatis est non solum saluti et perfectioni propriarum animarum cum divina gratia vacare, sed cum eadem impense in salutem et perfectionem proximorum incumbere,” which was indeed reproduced in the second paragraph of the Rules. On the double goal of the Society, see François Courel, “La fin unique de la Compagnie de Jésus,” *AHSI* 35 (1966): 186–211, <https://archive.org/details/ahsi-1966/page/1/mode/1up> (accessed September 13, 2024).

toward us. All should practice external modesty so that they may edify others, or those offending among us may be dismissed for this reason.

II What Must Be Done to Gain the Intimate Familiarity of Rulers and Magnates

The chapter outlines intricate strategies for the Jesuits to insinuate themselves into the inner circles of rulers and magnates, weaving in the importance of the term nostri. This Latin word, translating to “our own” or “ours,” emphasizes the cohesive, secretive, and exclusive nature of the Jesuit order, underscoring an us-versus-them mentality and binding members of the Society together in a unified cause. The detailed strategies include interpreting rulers’ actions favorably, supporting their desires (even controversial ones like waging war), engaging in manipulative diplomacy, gifting, proposing marriages, and handling reserved religious matters such as absolving sins and granting dispensations. The text also alludes to the Jesuits’ role as confessors, their use of probabilism, and their cultural engagements like theatrical performances and rhetorical compositions to win favor. By employing terms like nostri and insinuate and crafting the content to resonate with Jesuit internal practices, the author creates an ominous and conspiratorial tone. The systematic way the strategies are laid out and the sense of insidious infiltration paint the Jesuits as master manipulators, working behind the scenes to control and influence the powerful by any means necessary, reflecting a cynical and intensely anti-Jesuit portrayal of the Society.

Considerable efforts are essential for this; experience has shown that rulers are positively influenced by spiritual and ecclesiastical persons when their offensive deeds are not harshly criticized but interpreted more favorably.² This is

2 In the context of chapter 2, it is pertinent to refer to a passage from Ignatius of Loyola's 1541 letter to his early Jesuit companions Paschase Broët (c.1500–62) and Alfonso Salmerón (1515–85). Broët, a French Jesuit, and Salmerón, a Spanish Jesuit and biblical scholar, were among the first companions of Ignatius and played significant roles in the formative years of the Society of Jesus. Their contributions were vital in establishing the Jesuit order's foundational principles and practices. This excerpt sheds light on the genuine Jesuit practice of *accomodatio* in interactions with influential figures, a theme that the *Monita privata* later cleverly exaggerates. Loyola advised: “When interacting with individuals of stature or influence, to attract their goodwill for the greater glory of God our Lord, it is essential to first understand and then adapt to their temperaments. For those with a spirited and quick-witted disposition, respond in kind with lively and cheerful discussions on virtuous and holy subjects, avoiding a demeanor that is too solemn or somber. Conversely, if they are more reserved, deliberate, and serious in their communication, mirror these traits as such behavior will resonate

evident in marriages arranged by rulers with their relatives, which face great difficulty due to public opinion condemning such unions. Thus, when rulers pursue these and other ambitions, they should be encouraged, believing they will achieve their desires, and reasons that enhance their desires should be provided, namely that such a marriage will lead to a greater bond and the glory of God.³ When a prince undertakes actions not universally favored, like waging war, his will must be supported, and he should be encouraged to be resolute.⁴ Influential individuals in the kingdom should be won over to support the ruler's will,⁵ but specifics should be avoided to prevent direct association with us; however, if challenged, general warnings that seem to endorse our position can be cited. Undertaking missions on matters pleasing to rulers helps in gaining their familiarity. By small gifts, we can win over the inner circle of the rulers, ensuring our members are well informed about the prince's character, preferences, and ways to gain his favor, without violating the rights of virtue and conscience.⁶ Opportunities should be taken to endear ourselves to magistrates and rulers.

with them. This approach aligns with the principle of 'I became all things to all men' [1 Cor. 9:22]," <https://library.georgetown.edu/woodstock/ignatius-letters/letteri#letter> (accessed September 15, 2024).

- 3 The phrase "maioris vinculi et gloriae Dei" in the text, translating to "of a greater bond and the glory of God," may allude to the Jesuit motto "Ad maiorem Dei gloriam" (For the greater glory of God). This potential reference could either align the described actions with the Jesuits' stated mission or, given the apparently critical tone of the document, serve as a cynical twist on the motto to critique the methods and intentions of the Society.
- 4 The repeated use of the verb "monere" (to warn or advise) in the text and the text's title, *Monita privata*, emphasizes the advisory or cautionary nature of the content. Beyond aligning with the *Monita*'s critical tone, this choice of wording also resonates with the Jesuit lingo, reflecting a specific aspect of their internal governance, where "monere" and "monita" signify instructions or admonitions from superiors to subordinates. It illustrates the hierarchical and disciplined nature of the Society, acting with a singular purpose, and serves to underscore the portrayal of the Jesuits in this anti-Jesuit document as both manipulative and rigorously organized in pursuing their goals.
- 5 The Latin verb "insinuent" (from "insinuo") in this context carries several layers of meaning and rhetorical weight. Literally, it implies a method of subtle infiltration or indirect influence, suggesting that the Jesuits wind their way into the minds of influential figures. Metaphorically, it resonates with common anti-Jesuit portrayals of the order as secretive, manipulative, and sly. Historically, this choice of wording aligns with existing prejudices and suspicions of Jesuit political intrigue and hidden agendas. Additionally, if the text is imitating the internal language of the Jesuits, the term may be an attempt to present an insider's unflattering view of the Society's methods. This multifaceted usage serves to reinforce the text's overall anti-Jesuit message, crafting a specific and critical image of the Jesuits that resonates with broader societal fears and criticisms at the time.
- 6 The inclusion of the phrase "however, preserving the right of virtue and conscience" provides a multifaceted perspective on the portrayal of the Jesuits within this text. While, on the one hand, it might be seen as a concession to acknowledge the Jesuit emphasis on moral

If rulers are unmarried, suitable virgins affiliated with ours and their families should be suggested as potential wives. These women should be described in flattering terms, as the rulers would themselves prefer. This approach can transform strangers into allies through these marital connections, a strategy proven effective through the House of Austria in the realms of Poland, France, and other duchies and territories.⁷ To maintain the favor of these women, a deep love for our Society should be instilled in them through various means, including through maids devoted to us. In this way, they will reveal the secrets of their mistresses and other information essential to us.

In guiding the consciences of magnates, favor authors who advocate for a more lenient conscience over the stricter views of monks. This will ensure magnates follow our guidance and rely on our advice. To win over rulers, magnates, and prelates, share with them the merits of our order, such as extensive powers to absolve from reserved sins and censures and to grant dispensations regarding fasting, debt reconciliation, marriage impediments, and other vows. Invite them to our schools, welcome them with poetry, and dedicate theses to them.⁸ If appropriate, they should be treated well at meals and, if their status warrants, greeted in various languages by ours. Help settle disputes between magnates. Should a ruler be subservient to us, promise favor, and confer honors through our influence to others who are initially alien to us. Ultimately, ensure

decision-making, including their significant contributions to the discussions on conscience, probabilism, and sacramental confession, it also serves as a nuanced rhetorical device. By juxtaposing the idea of preserving virtue and conscience with the manipulative tactics described elsewhere in the document, the author may be highlighting a perceived contrast or hypocrisy within the Jesuit order's methods. This phrase reflects both an understanding of real aspects of Jesuit philosophy and a critical portrayal aimed at questioning the sincerity or integrity of these principles in practice.

- 7 The original text's reference to "through the house of Austria in the realms of Poland, France, and other duchies and territories" serves as a clue pointing toward the geographical focus of the document. Mentioning the House of Austria and its influence in places like Poland and France indicates a focus on central European power dynamics, specifically during the reigns of historical figures like Sigismund III of Poland (1566–1632, 1587–1632) and Louis XIII of France (1601–43, 1610–43). For a more detailed geopolitical context, see the introduction.
- 8 These lines allude to the Jesuits' significant influence as spiritual advisors, employing probabilism to guide moral decisions. Probabilism allowed for flexibility in moral judgments and was often associated with Jesuit moral theology. The Jesuits were able to grant dispensations and absolve "casus reservati"—particularly grave sins reserved for absolution by higher church authorities. The use of probabilism in conjunction with these powers depicts the Jesuits as sophisticated and flexible moral guides, though within the context of this anti-Jesuit document, these descriptions may be employed to depict their influence as manipulative and overreaching, wielding their spiritual authority to control and further their own agenda. More on reserved cases in chapter XIV. See Robert Aleksander Maryks, *Saint Cicero and the Jesuits: The Influence of the Liberal Arts on the Adoption of Moral Probabilism* (Farnham: Ashgate, 2008).

that rulers, great lords, and prelates are so devoted to the Society that they act on its behalf against their own kin and do not support anyone dismissed from the Society. Promised honors should be conveyed to these leaders, and upon their conferment, they should be celebrated with verses written by our students upon their first visit to the jurisdiction.⁹

III What Will the Lords Care for Us When They Are Destitute of Money but Have Much Authority in the Republic and Can Benefit Us in Other Ways¹⁰

Chapter III delineates the strategies the Society of Jesus purportedly employed to engage with and influence secular lords, bishops, and rulers across various regions, particularly in German-speaking lands and Poland. The chapter's rhetoric is multifaceted, intricately detailing the Jesuits' political maneuvering, including their methods of acquiring property, managing colleges and churches, and the politics of canonization. It provides an insight into how they might negotiate the religious landscape of Catholic, heretical, and schismatic territories. The

9 The reference to greeting with "little books of poems by students" at the first entrance of the place where jurisdiction will be exercised is an allusion to the Jesuit tradition of using theater, rhetorical arts, and literary compositions as means of engaging with the political and social elite. These cultural productions, often prepared by students in Jesuit colleges, were not only part of the educational curriculum but also served diplomatic and ceremonial purposes. They were employed to honor and cultivate relationships with sponsors, patrons, and rulers in the territories where the Jesuits operated. Within the context of this text, this practice may be portrayed as another subtle strategy to win influence and favor with those in power. Cf. *Ratio studiorum* [404]: "Affigantur carmina scholae parietibus alterna. Carmina affinis fere mensibus ad aliquem celebriorem diem exornandum; vel magistratus promulgandos, vel alia quapiam occasione, selectissima quaeque a discipulis descripta. Imo etiam pro regionum more aliquid prosae brevioris; quales sunt inscriptiones, ut clypeorum, templorum, sepulcrorum, hortorum, statuarum; quales descriptiones, ut urbis, portus, exercitus; quales narrationes, ut rei gestae ab aliquo divorum, additis interdum, non tamen sine lectoris permissu, picturis, quae emblematis, vel argumento proposito respondeant" (Poems are to be affixed alternately to the walls of the school. Poems related to the celebration of some notable day every few months; whether for announcing magistrates or for any other occasion, the most select ones written by the students. Indeed, even according to the custom of the regions, some shorter prose works; such as inscriptions, like those of shields, temples, tombs, gardens, statues; such as descriptions, like that of a city, harbor, army; such as narratives, like the deeds performed by one of the saints, sometimes adding, but not without the reader's permission, pictures, which correspond to the emblem or the proposed theme).

10 The term "republic" is being used in this text as in "state." There is no discussion of political systems here.

author depicts the Jesuits as both manipulative and adaptable, able to strategically align themselves with various power structures while guarding against competition from other religious orders and secular clergy. Through specific examples and nuanced descriptions, the chapter constructs an image of the Society as a power-hungry and cunning order, unafraid to exploit ecclesiastical and secular systems to further its influence. The tone is one of both admiration for the Jesuits' effectiveness and a warning about their perceived machinations.

Such lords, if they are secular, should be courted for their goodwill and assistance against our adversaries: favor for legal disputes, authority, and power for the purchase of villages, houses, gardens, and stone structures for constructing dwellings for our Society, especially in those cities that do not want to have ours.¹¹ These same lords should be conciliated to mitigate, indeed to restrain, the fury of lesser men who cooperate with us in no way.

Regarding spiritual figures, such as bishops and archbishops, the demands must be tailored according to the diversity of nations and what the opportunity of the matter will show. In certain regions, it must be ensured that prelates and parish priests who are subordinate to them respect ours and do not obstruct our ministries; in other regions, more is needed. For in Germany and Poland, bishops hold significant authority,¹² and with little effort and in collaboration with the ruler, they can grant us monasteries, parishes, provostships,¹³

11 Cf. the anti-Jesuit text from the time of the Zebrzydowski Rokosz, *Consilium*: "Primum operam dant, ut in primariis regni aut provinciae urbibus seminaria, collegia, templa quam plurima, tanquam instantis messis suae horrea, vel occupent vel exstruant" (They first endeavor to occupy or build as many seminaries, colleges, and temples as possible in the principal cities of the kingdom or province as if they were warehouses for their immediate harvest). Jan Czubek, ed., *Pisma polityczne z czasów rokoszu Zebrzydowskiego 1606–1608*, 3 vols. (Kraków: Akademia Umiejętności, 1918), 3:27.

12 The reference to the particular authority of bishops in Germany and Poland may offer insight into the author's awareness of these regions' ecclesiastical and political landscape. It is worth noting that several bishops were related by blood to the Jesuits in this period. For example, Stanisław Roz[d]rażewski (c.1540–1619) was an older brother of Hieronim (1546–1600), the bishop of Kujawy and secretary to Kings Sigismund Augustus (1520–72, r.1548–72) and Stephen Báthory (1533–86, r.1576–86). He was buried in the Jesuit Il Gesù Church in Rome. Melchior Grodziecki (1584–1619) was a paternal nephew of Jan (d.1574), the bishop of Olomouc. Mikołaj Wołucki (d.1605) was likely a paternal nephew of Paweł (c.1531–1599), bishop of Łuck, etc.

13 In an ecclesiastical context, "praepositurae" refers to positions or offices of prelates who are in charge of certain jurisdictions within the church. The term is often translated as "provostships" or "prepositures," and it usually denotes a leadership or administrative role, such as the head of a chapter of canons in a cathedral or a collegiate church. These

and the foundations of altars,¹⁴ despite any tension that may arise from secular priests.¹⁵

What we can achieve in those places where Catholics are mixed with heretics and schismatics¹⁶ should be demonstrated to the bishops, and they will be shown that they will bear great fruit in this way,¹⁷ something they cannot

roles can include both pastoral and administrative duties, depending on the specific traditions and canon law of the ecclesiastical institution they are part of.

- 14 “Fundationes altarium,” referring to the “foundations of altars,” denotes the historical practice of establishing and endowing altars within the church. This tradition involved not just the construction of the physical altar but also the allocation of resources for its perpetual care and the performance of liturgical services, particularly the celebration of Mass. Such endowments were typically acts of devotion, executed by affluent individuals or families seeking spiritual merit, commemoration, or the ongoing remembrance in prayers and Masses for the repose of their souls. This custom was an integral aspect of ecclesiastical and spiritual life in medieval and early modern Christian Europe, illustrating the interplay between religious devotion and social practices of the time. This Jesuit “prerogative” is criticized in “Prosa in laudem Iesuitarum,” published below.

- 15 In the late sixteenth century, the Jesuits’ influence and growth were facilitated by the support of various Catholic authorities, including bishops and secular rulers. For example, in Munich, Duke William V of Bavaria (1548–1626, r.1579–97) invited the Jesuits to establish a college in 1559, and the Jesuits were granted control over several parishes in the region. Similarly, the foundation of the English College in Rome in 1579 by Pope Gregory XIII (1502–85, r.1572–85) was part of the Counter-Reformation efforts to train English priests, with the Jesuits playing a crucial role in its administration. These instances exemplify the collaboration between the Jesuits, bishops, and secular rulers in acquiring ecclesiastical properties, which sometimes led to tensions with secular clergy who saw the Jesuits’ growing influence as a threat.

- 16 In the context of the *Monita*, the terms “heretics” and “schismatics” refer to distinct groups within Christian denominational divides, as understood by the Catholic Church during the period. Heretics (Protestants like Lutherans, Calvinists, or Polish/Czech Brethren) are individuals or groups who, according to Catholic doctrine, hold and propagate beliefs that are deemed to be in error or contrary to the essential teachings of the church. This often involved doctrinal disagreements on fundamental aspects of faith, such as the nature of the Trinity or the role of sacraments. On the other hand, schismatics (like Orthodox Christians) are those who, while maintaining core doctrinal beliefs of Christianity, have broken away from the administrative and ecclesiastical authority of the Catholic Church. The primary issue in schism is not doctrinal error but the refusal to submit to the pope’s authority or to remain in communion with members of the church who acknowledge that authority. The distinction is significant in the Jesuit strategy described in the *Monita*, as it implies a tailored approach to reintegration of these groups into the fold of the Catholic Church, with heretics needing doctrinal correction and schismatics requiring reconciliation with the church’s authority.

- 17 The statement reflects a historical reality in which bishops often invited the Society of Jesus to their dioceses, recognizing the Jesuits’ efforts in combating heresy and promoting the Catholic faith. Notably, Cardinal Stanislaus Hozjusz (Hosius [1504–79]), a prominent Polish bishop, invited the Jesuits to the diocese of Warmia in Poland and sponsored the

expect from secular priests and monks except for singing.¹⁸ Their zeal should be praised and the perpetual memory of the deed inculcated. Such foundations that the Society will succeed in, in place of secular priests, will be easily obtained by those bishops who confess to ours, depend on our direction, and are in expectation of higher levels of a more opulent bishopric through our means.¹⁹

Ours must work with both bishops and rulers to ensure that, when founding our colleges next to parish churches, only ours have the right to appoint the perpetual vicar responsible for the care of souls; the current superior of the place will act as the parish priest, and the entire administration of the church

foundation of their first college in Braniewo (Braunsberg) in 1565. Other examples include the invitation extended to the Jesuits by the archbishop of Milan, Charles Borromeo (1538–84), and the support offered by the Spanish bishops during the establishment of Jesuit colleges and missions. These invitations were typically in response to the perceived threat of Protestantism or other challenges to Catholic orthodoxy, and the Jesuits were seen as valuable allies in these religious battlegrounds.

18 The comparison here reflects both a practical and rhetorical distinction between the Jesuits and other religious orders or secular clergy. On the one hand, the Jesuits were known for their adaptability, mobility, and focus on missionary and educational work rather than monastic practices like choir singing. Their lack of obligation to the common monastic choir allowed them more freedom to travel and engage in apostolic activities. On the other hand, this statement might also be seen as subtly elevating the Jesuits' role by contrasting their active and diverse ministry with what could be portrayed as the more limited and ritualistic contributions of other clergy. Whether this reflects an actual disdain for other religious orders or merely emphasizes the Jesuits' distinctiveness would depend on the broader context and intent of the author. For further insights into Jesuit distinctiveness, see Robert Aleksander Maryks, ed., *Exploring Jesuit Distinctiveness: Interdisciplinary Perspectives on Ways of Proceeding within the Society of Jesus*, Jesuit Studies 6 (Leiden: Brill, 2016), <https://doi.org/10.1163/9789004313354> (accessed September 15, 2024).

19 The relationship between Jesuits and bishops often extended beyond mere spiritual guidance to deeper collaboration in pastoral and administrative matters. This connection can be traced to figures such as Hosius, mentioned above; Adam Konarski (1526–74), bishop of Poznań, founder of the Jesuit college in Poznań (1572); Walerian Protasewicz (c.1505–79), bishop of Vilnius, founder of the Jesuit college in Vilnius (1570), transformed into the Academy of Vilnius in 1579 (*Academia et Universitas Vilmensis Societatis Jesu*), and Hieronim Rozdrażewski (c.1546–1600), bishop of Kujawy, whose brother, Stanisław (1540–1619), was the first rector of the Jesuit college in Pułtusk (1566–72). In France, Cardinal François de La Rochefoucauld (1558–1645), bishop of Senlis, was known to be close to the Jesuits and sought their counsel. In the Spanish territories, Archbishop Bartolomé Lobo Guerrero (1546–1622; in office 1607–22) of Lima was instrumental in promoting Jesuit missions in South America. Alessandro Valignano (1539–1606), the Jesuit visitor to the East Indies, worked closely with bishops to organize and expand Jesuit missions in Asia. These collaborative relationships demonstrate the intricate and multifaceted ways in which the Jesuits interacted with and influenced the ecclesiastical hierarchy of their time.

will fall under ours. The construction of colleges will be overseen in locations where academics oppose us or where Catholic or heretical citizens prohibit us from foundations in their cities.²⁰ They will also arrange for preaching pulpits²¹ in the principal churches of the more distinguished cities.²² When the matter of beatifying or canonizing one of ours arises,²³ the case should

20 This passage reflects the Jesuits' strategic efforts to secure university privileges for their colleges in the face of opposition from established academic institutions and various religious groups. In Polish cities like Kraków and Poznań, these attempts were met with significant resistance. Some scholars place the *Monita* exactly within the context of the Poznań dispute. In Kraków, despite establishing a college, they were unable to obtain university privileges, primarily due to opposition from the Kraków University. This contrasted with their success in Vilnius, where they received such privileges from King Stephen Báthory. Paul F. Grendler's work provides an in-depth analysis of these dynamics, illustrating the complex interplay of academic, religious, and political factors influencing the Jesuits' expansion in Europe during this period. See Paul F. Grendler, *Jesuit Schools and Universities in Europe, 1548–1773*, Brill Research Perspectives in Jesuit Studies 1 (Leiden: Brill, 2018).

21 The Latin term "cathedra concionatoria" literally translates to "preaching chair." In ecclesiastical terms, it refers to the pulpit or the chair from which sermons are delivered within a church. The cathedra denotes a seat of authority and is often used to signify the chair or throne of a bishop in his cathedral church, symbolizing his teaching authority—especially when it comes to preaching. However, "cathedra concionatoria" specifically emphasizes the function related to preaching or delivering homilies and sermons.

22 This passage reflects the Jesuits' desire to maintain control over the administration of their colleges and associated parishes and their strategy in navigating opposition. By ensuring that only Jesuits had the right to appoint the perpetual vicar, a priest responsible for the ongoing spiritual care of a parish in the absence of the regular parish priest, the Society sought to exercise more direct influence over the spiritual and temporal care of the souls in their charge. Moreover, the mention of overseeing the construction of colleges and arranging for preaching pulpits indicates their proactive approach in seeking influence within the cities, even in the face of opposition from scholars, Catholics, or heretical citizens. Such connections enabled the Jesuits to navigate the complex ecclesiastical and political landscapes of the time, securing support and autonomy for their educational and ministerial endeavors.

23 The process of beatification and canonization within the Catholic Church involved intricate negotiations and often required the support of influential figures. By 1612, the Society had begun the process for several of its members. Ignatius of Loyola (c.1491–1556) was beatified on July 27, 1609 by Pope Paul V (1550–1621, r.1605–21). Additionally, Stanisław Kostka (1550–68) was beatified on August 19, 1605, and Luigi (Aloysius) Gonzaga (1568–91) was beatified on October 19, 1605, also by Pope Paul V. The canonization of these figures (Ignatius in 1622, Kostka and Gonzaga in 1726) and many others involved building support from bishops, rulers, and other powerful individuals, as well as navigating the political and religious landscape of the time. These efforts underscore the importance that the Society of Jesus placed on officially recognizing its members' sanctity and reflect the political and ecclesiastical maneuvering often associated with such endeavors. The beatification of these figures before 1612, and the absence of any canonized Jesuit saints at the time of this text's publication, may have given additional weight

be promoted with the Apostolic See through magnates' letters.²⁴ If any of these nobles are dispatched on legations, care should be taken not to let them become acquainted with other religious orders that have agreements with us, lest they transfer their affections to them and introduce them into the provinces where we are prominent.²⁵

Therefore, if prominent men pass through provinces where ours are, they should be received at the colleges and treated with religious modesty.²⁶

IV What Should Be Recommended to Preachers and Confessors of Rulers and Magnates

Chapter IV elaborates on a fictionalized strategy that the Jesuits use in directing and controlling the nobility. The text is crafted with careful rhetoric to present the Jesuits as manipulative and duplicitous, emphasizing their supposed focus on political governance under the guise of spiritual direction. Using specific

to the issue and made it a noteworthy point of discussion or contention. For more on this topic, see *Journal of Jesuit Studies*, special issues: "Jesuits and Sanctity," 9, no. 1 (2022), <https://brill.com/view/journals/jjs/9/1/jjs.9.issue-1.xml>; and "How to Be a Jesuit Saint," 9, no. 3 (2022), <https://brill.com/view/journals/jjs/9/3/jjs.9.issue-3.xml> (accessed October 31, 2024).

24 The usage of "magnates" within the context of *Monita privata* may suggest the Central-East European origins of the text's author. In the early modern period, "magnates" specifically referred to the high aristocracy in regions such as Poland, Hungary, and Bohemia, denoting individuals with substantial political and social sway. This term's presence in the document aligns with the vernacular of that era and region, indicating that the author was likely familiar with or part of the sociopolitical landscape of Central-East Europe, where the nobility class wielded enormous influence. For the Jesuits, maintaining favorable relationships with these magnates would have been crucial for establishing and securing their presence and privileges within these territories.

25 This convoluted passage addresses the strategic concern within the Society of Jesus regarding the potential shift of noble patrons' support toward other religious orders. It advises caution to prevent influential figures, especially those engaged in diplomatic endeavors, from forming attachments with other religious groups that might have some form of alliance or "symbolize" (from medieval Latin "symbolizare," that is, "to agree") with the Jesuits. The aim is to safeguard the Jesuits' preeminent position in certain regions by limiting the influence of competing orders, such as the Dominicans and Franciscans, whose growing influence could disrupt Jesuit dominance. A loss of noble support would have posed a significant threat to the Jesuits' ability to secure resources and protect their expanding educational and spiritual missions.

26 This section reflects the Jesuits' careful balancing act of aligning with influential nobles while simultaneously guarding against potential competition from other religious orders, such as the Dominicans, Franciscans, and Augustinians. During the sixteenth and seventeenth centuries, these orders often competed for patronage, influence, and territorial expansion.

verbs such as “inculcate” and employing vivid metaphorical expressions like not straying “even a fingernail’s breadth,” the author builds an image of the Jesuits as insidious influencers. The mention of accepting modest gifts and living in humble chambers criticizes perceived Jesuit hypocrisy and laxism. The chapter’s language, filled with insinuations and allusions, paints the Jesuits as scheming political operators, exploiting their roles as confessors and advisors to rulers for their gain.

In order that the direction of kings, princes, and illustrious men be rightly instituted through ours, they must direct them in every way so that their direction seems to aim at the conscience the rulers entrust to them.²⁷ However, this direction should not aim immediately but gradually at external political governance.²⁸ Therefore, they must often impress upon the

27 The Latin expression “conscientiam concredere” encapsulates a key aspect of the Jesuit role as spiritual directors, particularly in their relationship with rulers and other high-ranking individuals. Entrusting one’s conscience to a Jesuit confessor was not merely a matter of private spiritual guidance; it had profound political and social implications, reflecting the Jesuits’ expertise in moral theology and casuistry. This practice of guiding the conscience could influence decisions with significant consequences for governance and public policy. The anti-Jesuit sentiment expressed in this text may reflect a reaction to this influence, seen as an undue intrusion into secular affairs. For a deeper exploration of this theme, see the special issue of the *Journal of Jesuit Studies* 4, no. 2 (2017), <https://brill.com/view/journals/jjs/4/2/jjs.4.issue-2.xml> (accessed September 16, 2024).

28 The Jesuits’ Fifth General Congregation (1592/93) in its decrees 47 and 48 explicitly articulated the Jesuit commitment to abstain from secular and political affairs. This decree underscored the Society’s foundational purpose of spreading faith and harvesting souls through spiritual means, emphasizing that involvement in secular politics and state governance was contrary to their religious mission. Recognizing the inherent risks of such entanglements, the decree strictly forbade Jesuits from engaging in public or political matters of princes and states. This policy was intended to preserve the purity of their spiritual objectives and to avoid the distractions and conflicts that could arise from political involvement. This stance was not only a reaffirmation of their religious dedication but also a strategic measure to maintain the Society’s focus and integrity in a period marked by complex political and religious dynamics. Despite the decree’s clear directives, the Society of Jesus found its principles challenging to implement in practice. Even post-decree, several Jesuits remained prominent as political advisors and participants in the affairs of the courts where they were appointed, deviating from the strict non-involvement in secular matters as mandated by their own regulations. Subsequently, the Society’s many authors also addressed political matters directly. One notably contentious issue was the debate on tyrannicide, which sparked some of the most severe criticisms against the Jesuits. See John Padberg, ed., *For Matters of Greater Moment: The First Thirty Jesuit General Congregations; A Brief History and a Translation of the Decrees* (St. Louis, MO: Institute of Jesuit Sources, 1994), 12–13, 200–201. See also Harro Höpfl, *Jesuit Political Thought* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), esp. 53–63; Robert Bireley, *The Jesuits and the Thirty Years War: Kings, Courts, and Confessors* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003).

rulers²⁹ that the distribution of goods and dignities in the republic must be aligned with justice and that God is gravely offended if the rulers sin against it. However, they should declare that they do not wish to interfere in any administration of the republic and that they speak of these matters reluctantly, in accordance with their duty.³⁰

Once the rulers have grasped this, let it be explained to them what virtues the men to be appointed to the dignities of the republic must possess. The recommendations for dignities should be drawn from friends of our Society, as well as those individuals whose promotion would benefit the Society. They should not name them to the ruler themselves but through the intimate friends of our Society and of the ruler. Thus, confessors and preachers should be informed by ours, who are men of virtue, power, wealth, and generosity toward us in every part of that dominion. They should keep the names of these individuals with themselves and introduce them to the ruler, skillfully praising them. This way, those whom confessors and preachers have previously commended may find promotion by the rulers more accessible when the opportunity arises.

Confessors and preachers of rulers should remember to treat them gently and in no way offend them in sermons or private conversations.³¹ They should moderately accept confections and distilled waters, be content with little money for private use, and, while in the palaces, should retire to humbler

29 The verb “*inculcare*” used in this context carries a weighty connotation, emphasizing the persuasive influence that Jesuit confessors and counselors could exert. Translated as “to impress upon” or “to inculcate,” it implies a persistent and determined effort to instill principles, values, or beliefs. This word reflects not only the Jesuits’ approach to spiritual direction but also their pedagogical methods, deeply rooted in their broader mission of education and moral guidance. In their role as spiritual directors, Jesuits sought to guide the moral and ethical decisions of those they counseled, including monarchs and high-ranking officials. The use of “*inculcare*” here suggests, particularly to critics of the Jesuits, an overzealous or manipulative approach, reflecting a broader mistrust of the Jesuit order’s influence in both religious and political governance.

30 The rhetorical device being employed here could be seen as irony, where the writer presents the Jesuits as apparently caring about religious matters (justice, conscience, sin) while subtly insinuating their underlying political ambition and manipulation. It is a tool to criticize and cast doubt on the sincerity and authenticity of the Jesuits’ intentions. In the broader context of anti-Jesuit writings, this technique would be consistent with efforts to portray the order as Machiavellian, using religion as a cover for worldly ambitions. It is a way of undermining the integrity of the Jesuits by hinting at a hidden, nefarious agenda beneath the surface of pious words and deeds.

31 The reference to gentle treatment may allude to accusations of Jesuit laxism, a criticism that Jesuits were overly lenient in their moral theology, particularly in the confessional. This portrayal fits into a broader anti-Jesuit narrative that sought to depict the Society as manipulative and self-serving. Blaise Pascal’s *Provincial Letters* (1656–57) famously criticized Jesuit moral theology, including perceived laxism, and could be a contextual touchstone for this allusion.

chambers.³² They should wisely inculcate to their rulers not to stray even a fingernail's breadth from the counsel of spiritual fathers.³³

They should ensure to be informed as soon as possible of the death of officials of the republic and act promptly about replacements. To remove themselves from suspicion of external governance, they should not promote friends' causes before rulers themselves but rather entrust them to others.

V What Is to Be Done with Religious Who, While Agreeing with Us in Many Occupations,³⁴ Detract from Us a Lot

Chapter v outlines a strategic approach for the Jesuits to handle potential competition from other religious orders, which are not named explicitly, enhancing the universal nature of the threat they perceived. The language is carefully crafted to depict the Jesuits as the embodiment of religious excellence, emphasizing their supremacy in all aspects except specific monastic practices like chanting and austere living. Without referring to specific historical competitions, the text touches on the competitive nature of educational control. Various rhetorical devices, including amplification and exaggeration, are employed to underscore the Jesuits' superiority and subtly create fear to deter potential rivals. These devices manipulate perceptions by portraying the Jesuits as divinely sanctioned, diligent, and deserving of their prominent role, while belittling potential competitors. The chapter unveils a methodical and ambitious approach to maintaining influence,

32 This passage alludes to the expectations of modesty and humility traditionally associated with the religious but possibly also to criticisms against Jesuits, particularly for indulging in luxury and excessive comfort. The reference to "confections and distilled waters" may symbolize worldly temptations and luxuries, while "retiring to humbler chambers" contrasts the ostentation of some Jesuits with the ideal of simplicity and poverty.

33 There may be an underlying insinuation here. The advice might be interpreted as an exaggerated portrayal of the Jesuit approach, suggesting they manipulate those they counsel. The image of not straying "even a fingernail's breadth" can be seen as hyperbolic, reflecting an accusatory tone that the Jesuits demand unquestioning obedience and exercise undue influence over the powerful.

34 The Latin text uses the term "symbolizare," which already appeared in chapter III. Derived from medieval Latin, *symbolizare* means "to agree" or "to come to a shared understanding." In the context of the *Monita privata*, it is used to convey the idea of alignment or cooperation, particularly in matters where other religious orders appear to agree or overlap with the Jesuits in terms of occupation or influence. The repetition of this term across multiple chapters emphasizes the Jesuits' concern about religious competitors who might symbolically align with them on certain activities, such as education, but pose a threat to their unique influence and control. The use of this term subtly highlights the Jesuits' strategic focus on differentiating themselves while maintaining their supremacy within the church.

offering a window into the strategies and priorities attributed to the Jesuits in this period. This reflects their reputation for calculated control, leadership within the church, and their ability to present themselves as the ultimate authority in both spiritual and educational realms.

We must bear the burden of these religious with unyielding courage. Therefore, it must be impressed upon people that our order possesses the perfection of all religious orders and that in whatever areas other religious orders excel, the Society shines even more brightly in the church of God, except in chant and austerity of life, where we differ from monks.³⁵ Everything else in the Society is considered superior, even the subjects themselves.³⁶ The deficiencies of other orders should be noted to demonstrate they are less capable of fulfilling the tasks in which they compete with us.³⁷

35 The reference to the Jesuits differing from monks in “chant and the harshness of life” emphasizes some of the distinctive features of the Jesuit order compared to traditional monastic communities. Monks, particularly those in more ascetic orders, often prioritize liturgical chant and a rigorous ascetic lifestyle, whereas Jesuits are known for their flexibility and adaptability (*accomodatio*) in various cultural contexts. This adaptability allows the Jesuits to engage more directly with their mission of education, evangelization, and practical service in the world, distinguishing them from the more insular or contemplative monastic traditions. The Jesuit approach to penance and spiritual discipline is also tailored to the individual’s spiritual needs and circumstances, often decided in consultation with a spiritual director, rather than being uniformly imposed across the community, as seen in monastic orders. In the previous chapter, which dealt with ingratiating bishops, the author reduced the monks’ “utility” to their role in liturgical chant, underscoring a broader criticism of monastic life as lacking practical engagement with the world.

36 This hyperbolic statement might be used to caricature the Jesuits as arrogant or self-aggrandizing, claiming superiority in all aspects over other religious orders. It could be a deliberate exaggeration by the author to paint the Jesuits in an unflattering light, emphasizing their pretentiousness. Such hyperbole fits into the broader rhetorical strategy of the *Monita privata*, which uses exaggeration and subtle satire to criticize the Jesuits’ perceived ambitions and methods. The depiction of the Jesuits as claiming supremacy in everything (except chant and asceticism) amplifies their portrayal as manipulative and self-serving, adding to the text’s overall anti-Jesuit tone.

37 The competition for educational dominance between the Jesuits and other religious orders was a notable feature of the era. In Poland, this rivalry later became particularly evident between the Jesuits and the Piarists (Scolopi), who were founded in 1597 and established in Poland in 1642. Both orders sought to establish schools and influence educational policies, with the Piarists focusing on educating poor boys—a mission that sometimes overlapped with Jesuit objectives. In other regions, similar dynamics emerged: in Italy, the Jesuits faced competition from the Somaschi Fathers, and in France, from the Oratorians. These educational rivalries were not just about teaching but often involved political maneuvering and appeals to local and papal authorities, reflecting broader tensions over influence within the church and society. For the Jesuits, maintaining

Greater effort must be made against those religious who wish to establish schools for educating youth in places where our Society has already carried out this task with dignity and success. It must be demonstrated to rulers that such individuals will cause disturbances in the republic. It should be suggested to external academics that these religious, rather than ours, would bring about their downfall. Rulers should be advised that the Society alone is sufficient for educating youth.

If these religious possess papal letters or commendations from cardinals, they should act through rulers to the pope, to whom it will be demonstrated that the Society is fulfilling its role well. Testimonies from the cities where our colleges exist, affirming our good conduct, should be procured. Care must also be taken to diligently persuade others to fear the disturbances that might arise from the presence of various schools and teachers, even if they are religious. Meanwhile, our members should ensure that studies are pursued and examples of our work are published with the applause of others.

VI On Winning Affluent Widows to the Society

In chapter VI, the author exposes a Jesuit strategy for influencing affluent widows to support the order, revealing a manipulative and calculated approach to securing financial and social influence. Presented as a detailed plan, the text portrays the Jesuits as systematically targeting wealthy widows through the careful selection of confessors, frequent visits, and persistent spiritual direction. While the surface text engages with the practices of spiritual care, the underlying rhetoric paints these actions as self-serving, portraying the Jesuits as using spiritual guidance for control rather than genuine care. The chapter emphasizes the widow's frequent participation in sacraments and attendance at Mass, suggesting these practices are tools for manipulation. By highlighting the benefits of widowhood and cautioning against remarriage, the author draws on theological notions, possibly inspired by Paul the Apostle's teachings, to imply a cynical manipulation of Christian doctrine. The Jesuits are depicted as strategically reducing the widow's household, installing loyal officials, and gradually taking control of her decisions, reinforcing the image of calculated influence and opportunism. The tone of the chapter is both revealing and accusatory, constructing a damning image of the Jesuits' tactics. The specific guidance on dealing with widows serves as a broader critique of the Society, illustrating a blend of spiritual zeal, pastoral cunning,

dominance in education was crucial to their broader mission of shaping future leaders and exerting spiritual and intellectual influence across Europe.

and organizational manipulation, fitting neatly into the larger framework of anti-Jesuit sentiment woven throughout the *Monita privata*.³⁸

Let fathers of advanced age, with a lively complexion,³⁹ be selected for the task of engaging with these widows, whom ours should visit more often. If a widow has shown affection for the Society, in turn, let the works of our Society be offered to her; if she accepts and begins to frequent our churches, let such a confessor be given to her, who will guide her well and make her constant in maintaining widowhood, enumerating the benefits of widowhood, by which she is to obtain ample merit.

38 Olwen Hufton's historical research, as presented in her article, provides valuable context to the *Monita*'s claims by shedding light on the complex interplay between altruism, reciprocity, and the intricate relationships between the Jesuits and their female patrons. While Hufton's work highlights the positive aspects of these relationships, such as mutual support and charitable contributions, it also acknowledges the underlying tensions and controversies, particularly regarding the Jesuits' reliance on their wealthy patrons. Notable examples include figures like Donna Leonora d'Este (1515–75) and Isabella Roser (b. c.1456), who were deeply involved with the Jesuits. Similar dynamics can be observed in the Polish context. Dorota of the Goryński family, known first as Mińska and later as Barzyna through her marriages, generously endowed the Jesuit house and the Church of St. Barbara in Kraków before her death in 1613. Other notable patrons include Elżbieta Łucja Gostomska Sieniawska (1573–1624), who founded the Jesuit college in Lviv, and Anna Alojza Ostrogska Chodkiewicz (1600–54), who established the Jesuit college in Jarosław. These women played a crucial role in securing the Jesuits' influence through their financial support and social connections. Additionally, Elżbieta Potocka Szczuczyna (c.1700–66) is remembered for her sponsorship of Jesuit sermons and numerous acts of charity in Lviv. These examples from Poland, along with those from Italy and elsewhere, enhance our understanding of the pan-European nature of the Jesuits' reliance on female patronage and the complexities of these relationships, which were often marked by both mutual benefit and controversy. Hufton's work deepens our appreciation for the subtleties of these interactions while providing context for the claims made in the *Monita*. See Hufton's "Altruism and Reciprocity: The Early Jesuits and Their Female Patrons," *Renaissance Studies* 15, no. 3 (2001): 328–53.

39 The term "colore vivido" in the original text carries a broader connotation than its direct English translation of "complexion." In this context, it refers not only to physical appearance but also encompasses a range of characteristics, including expressiveness, personality, and communication style. The phrase suggests the selection of individuals who are not only lively or healthy-looking but who also possess a dynamic and engaging character, an expressive manner, and a compelling way of speaking. This multifaceted understanding of "colore vivido" emphasizes the importance of selecting individuals who could interact effectively and appealingly with widows. Such individuals were chosen not only for their physical presence but also for their ability to win trust, foster relationships, and subtly influence the wealthy widows through personal charisma. This strategic emphasis underscores the calculated nature of the Jesuits' efforts to form close relationships with influential patrons.

In order that the whole matter may go better for her, it should be advised that her entourage of servants be reduced, officials should be appointed, and stewards of the estate organized. Prescriptions should be made concerning the management of the household, taking into account the location and the person. Above all, the confessor should ensure that the widow acquiesces to his advice and follows his direction as the foundation of future spiritual good. The use of sacraments should be proposed,⁴⁰ frequent listening to sacred teachings, recitation of litanies, and exhortations should be given twice or thrice a week, emphasizing the benefits of widowhood, the troubles of remarrying, and the dangers and new burdens of the same.⁴¹

The confessor should cleverly suggest noble men, whom the widow had not previously refused for marriage, and describe these men in such a way, highlighting their manners and vices, that upon hearing about them, the widow does not even entertain the thought of marriage. Once they are inclined toward

40 The encouragement of frequent sacramental confession and Communion, as outlined in this text, reflects a central aspect of Jesuit spiritual practice. Rooted in the *Devotio Moderna* tradition, this emphasis on regular participation in the sacraments was not only distinctive but also influential in shaping the spiritual lives of early modern Catholics. For the Jesuits, frequent confession and Communion were key components of their mission to spiritually guide and engage laypeople, helping to strengthen their influence within Catholic communities. However, this approach was controversial and faced strong opposition from the Jansenists, who emphasized original sin, divine grace, and predestination. The Jansenists viewed the Jesuits' promotion of frequent Communion as overly lax, arguing that it diminished the seriousness of sin and grace. For them, such practices represented a dangerous departure from traditional church teachings, which reserved Communion for those in a state of grace after significant penitential preparation. These theological disputes, particularly concerning the nature of free will and grace, created deep rifts within the church, especially in the second half of the seventeenth century, and became one of the central points of contention between the two movements.

41 The commendation of widowhood and caution against remarriage found in this text has biblical roots, particularly in the teachings of Paul the Apostle. In his First Letter to the Corinthians (7:8–9), Paul expresses a preference for the single state, including widowhood, over marriage, though he acknowledges that marriage is preferable to “burning with passion.” Paul further elaborates on this idea in verses 32–35, where he suggests that the unmarried and widows are free from worldly concerns and can be more devoted to the Lord's affairs. Historically, this passage from Paul has been interpreted as a theological endorsement of celibacy and widowhood, which were often considered spiritually superior states by the early church and later monastic traditions. The sentiment expressed in this chapter reflects a long-standing theological tradition within the church that encouraged widows to remain unmarried and dedicate their lives to God. Various religious orders, including the Jesuits, applied these teachings by promoting the spiritual benefits of widowhood, sometimes encouraging wealthy widows to support the church through acts of charity. This interpretation of Paul's message became especially significant in contexts where religious influence over widows was seen as a way to secure both spiritual and material support for ecclesiastical institutions.

widowhood, religious vows should be recommended as soon as possible, so that, having taken a vow of chastity, they may completely close off any path to a second marriage. At that time, it is especially advisable that young men, who are too free in their jests, be removed from the household, few guests be admitted, and that moderation be maintained in dealing with those who remain.

The prefects of the rural districts, chaplains, and other officials⁴² should either be recommended by our people or depend on the nod of our people. Once progress has been made to this point, the widow will gradually be led to perform good works, which, however, she will carry out under the guidance of her spiritual father.⁴³

VII What Method of Preserving Widows in Widowhood, and concerning the Disposition of the Revenues They Have

Chapter VII of this anti-Jesuit parody delves into strategies for preserving widows in their state of widowhood and managing their wealth, outlining methods for securing their loyalty and financial support for the Society of Jesus. The chapter advises rewarding widows' generosity by including them in the merits of the Society and encouraging them to renew their vows of chastity and adopt Jesuit customs.

42 In this passage, the roles of "prefects of the rural districts, chaplains, and other such officials" are crucial to the broader strategy of influencing and guiding widows. The term "prefects of the rural districts" could be contextually understood as akin to estate managers, who wield significant influence over rural governance and land management. These individuals had authority over day-to-day operations and were responsible for ensuring the smooth running of estates, which gave them considerable control over economic and social matters. The selection of these officials, based on their esteem for or dependency on the Jesuits' recommendation, highlights a strategic approach to extending influence beyond spiritual matters and into the secular and administrative domains. By ensuring that such key figures are aligned with or indebted to the Jesuits, the order creates a network of influence that facilitates the gradual guidance of widows toward "good works" under Jesuit direction. This network is not merely about spiritual guidance; it represents a deliberate effort to leverage social and administrative structures in order to consolidate control. The strategic placement of these officials demonstrates the Jesuits' understanding of social dynamics and their ability to manipulate these systems to achieve their objectives, blending spiritual leadership with worldly governance.

43 The concept of a "spiritual father" (*pater spiritualis*) providing guidance and direction became an integral part of early modern Catholicism, with the Jesuits playing a crucial role in its development. Stemming from their emphasis on frequent sacramental confession, the Jesuits extended this relationship into a form of spiritual mentorship. The spiritual father would not only offer absolution but also provide personal guidance, counsel, and support throughout the individual's spiritual journey. This transformation in the confessor's role from a purely sacramental figure to a holistic spiritual mentor was a hallmark of Jesuit apostolate.

It emphasizes the monitoring of decorum, offering leniency in confessions, providing special privileges, and urging widows to fund Jesuit projects, particularly the maintenance of colleges reliant on alms. From a rhetorical perspective, the text adopts an instructional tone, as if delivering a genuine guide, outlining specific steps to manipulate widows' spiritual commitments and financial assets for the benefit of the Society. The detailed guidance on managing widows, from controlling their behavior to leveraging their wealth, serves as a satirical critique of Jesuit practices. By alluding to actual Jesuit customs, the text enhances its credibility, painting a damning portrait of how widows' vulnerabilities could be exploited. The interweaving of real Jesuit spiritual practices with a cynical, manipulative interpretation makes the critique both more biting and believable. This duality creates an insidious portrayal of the Jesuits, presenting their spiritual guidance as deeply intertwined with financial manipulation and self-interest, resonating with existing suspicions and hostility toward the Society.

If, in addition to common affection, a widow shows her generosity toward the Society with not insignificant sums of money or valuable possessions, let her become a participant in the merits of our Society. If she has made a vow of chastity, let her renew it in our manner twice a year. Let the domestic order of our Society be explained, and if she finds it agreeable, let it be prescribed for her household.⁴⁴ Monthly confessions should be encouraged, and for the feasts of Christ the Lord, the Blessed Virgin, and the apostles, syndics—both male and female—should be appointed to note deficiencies among household members and servants, reporting them in a distinguished manner. Nods, whispers, and clandestine conversations should be forbidden, and those who transgress should be severely punished.⁴⁵

44 In the Society of Jesus, the practice of renewing vows holds significant importance, particularly for Jesuits in formation, known as scholastics. According to the Jesuit Constitutions (sections 346–47), scholastics must renew their vows twice a year, specifically at Christmas and Easter. This renewal serves as a reaffirmation of their commitment to Christ in chastity, poverty, and obedience, reflecting the Jesuit emphasis on continuous spiritual formation, personal conversion, and growth in virtue. The *Monita privata* repurposes this practice, applying it to widows and suggesting that they renew vows of chastity twice a year under Jesuit guidance. This can be seen as a satirical exaggeration of actual Jesuit practices, implying a manipulative strategy to further bind widows to the Society. Additionally, the mention of monthly confessions reflects a distinctive aspect of Jesuit spirituality. Frequent sacramental confession and communion, rooted in the *Devotio Moderna* tradition, were central to Jesuit ministries, fostering both personal holiness and deeper spiritual engagement. The emphasis on frequent confession was also a means of maintaining a close spiritual relationship between the Jesuits and those under their guidance, reinforcing the Jesuit ideal of ongoing spiritual growth.

45 In the Society of Jesus, a “syndic” is an individual appointed within the house to oversee matters of decorum and exterior propriety. According to the Jesuit Constitutions (271), the syndic’s duty involves inspecting the church and the house, noting any unbecoming

Let there be respectable young women in the household, who can engage in piety by making various ornaments for the churches. They should have a guide above them who supervises their work and cultivates their manners. Widows should be visited frequently and engaged in pleasant yet spiritual conversations. They should be supported and favored, and in confessions, they should not be dealt with harshly unless there is little hope of receiving anything from them.⁴⁶

It will be helpful for preserving widows in widowhood if many things are done to favor them, such as granting them entry into our houses and allowing them conversations with those they prefer among us.⁴⁷ They should not be permitted to leave the house in cold weather or when they feel unwell.⁴⁸

behavior or appearance and reporting it either to the superior or directly to the person at fault, depending on their authority. In the *Monita privata*, the role of the syndic is extended beyond the Jesuit house to the households of widows, where they are tasked with monitoring the behavior of both male and female servants. This mirrors the Jesuit practice but with a more manipulative twist, suggesting that control over the widow's household is a means of exerting greater influence over her life and decisions. The reference to syndics in this context reinforces the satirical depiction of Jesuits as controlling not only the spiritual lives of their patrons but also their daily surroundings, all under the guise of maintaining decorum and propriety.

46 The instruction to deal leniently with widows in confessions, as presented in this anti-Jesuit text, can be interpreted as reflecting an opportunistic or manipulative approach, possibly to gain financial favors from the widows. While the Jesuits were renowned for their dedication to the sacrament of confession and their role as spiritual directors, the portrayal here suggests a lack of spiritual rigor and integrity in their confessional practice. This aligns with broader criticisms of the Society, particularly from Jansenist circles, who often accused the Jesuits of moral laxity and a too-permissive approach to confession. The Jansenists, emphasizing a more austere understanding of sin, grace, and penance, frequently accused the Jesuits of promoting a form of "easy absolution" that undermined true contrition and repentance. In this context, the leniency toward widows depicted in the *Monita* is presented not as an act of pastoral care but as a calculated strategy to secure financial or material gains, reinforcing the satirical critique of Jesuit practices as self-serving and manipulative.

47 The mention of students adorning celebrations with verses reflects the Jesuit educational emphasis on rhetoric and composition, which was a core component of their curriculum. As mentioned earlier, students were often tasked with crafting verses or literary pieces for special occasions, such as religious festivals or visits by dignitaries, as part of their training in eloquence and literary skills. This practice aimed to develop students' abilities to articulate and present ideas persuasively, a key element of Jesuit pedagogy. In the context of this anti-Jesuit booklet, however, this practice is portrayed in a more cynical or manipulative light. The crafting of verses may be seen as a way to flatter benefactors and win favor, suggesting that even educational exercises were employed for self-serving purposes. While the text critiques this as a form of manipulation, it nonetheless reflects a genuine aspect of Jesuit education, where rhetoric and public display played important roles in cultivating influential relationships and advancing the Society's objectives.

48 The phrase "satisfy the sensualities" may refer to the Jesuit practice of engaging the senses through spiritual exercises, processions, and other aspects of their ministry. Jesuit

The weddings of daughters should be adorned with verses written by external scholars, and if funerals are to be arranged, let them be splendid, though mournful, and the catafalque should not be of ordinary design. Finally, whatever can be done to appeal to the sensibilities of widows—provided they are generous and intimately devoted to the Society—should be done, but with caution and without causing scandal.

When discussing the disposition of the revenues that widows have, they should be presented with the ideal of perfection seen in holy individuals who, neglecting their friends, distributed their wealth to the poor in the name of Jesus Christ. Examples should be brought forth of widows who, by doing this, quickly achieved sainthood. Therefore, when widows resign themselves into our hands and are prepared to follow the direction of their spiritual father, it should be impressed upon them that their actions will have greater merit before God. They should not give alms to religious persons without the confessor's knowledge; instead, they should present a list of what they intend to give, and the confessor can subtract or add as he deems fit.

Confessors should be wary of frequent visits by other religious to the widows, lest these visits lead women, who are naturally inconstant, away.⁴⁹

spirituality often emphasized the use of all five senses in their well-known Spiritual Exercises, where participants were encouraged to visualize and emotionally experience biblical scenes as a way to deepen their religious devotion and understanding. This sensory engagement was intended to make spiritual realities more vivid and personal, fostering a closer connection to God. However, in the context of this anti-Jesuit booklet, the phrase may be portrayed with a more negative or manipulative intent. The idea of engaging the senses is twisted to imply indulgence or manipulation of physical desires, suggesting that the Jesuits use sensory experiences not for genuine spiritual growth but rather to control and influence the widows for their own benefit. This portrayal reinforces the text's broader critique of Jesuit practices as self-serving and deceptive, casting suspicion on their methods of fostering devotion.

49 The phrase "by nature inconstant," as used in this early modern text pertaining to the Jesuits, reflects the gender norms and biases prevalent during that period. The Jesuits, an exclusively male religious order founded in the sixteenth century, were deeply influenced by the patriarchal and hierarchical societal structures of their time. This era was characterized by rigid gender roles and a predominantly patriarchal worldview, elements that inevitably shaped the Jesuits' perceptions and writings. Such views on women, including the notion of them being "inconstant," were widespread and reflected the stereotypical and often misogynistic beliefs of the period. This perception influenced how religious orders, including the Jesuits, interacted with and guided women, particularly in their pastoral work. While these perspectives were normative in the early modern era, it is essential to contextualize them as products of their historical setting, recognizing that they are now understood to be outdated and discriminatory. Today, such views bear little resemblance to contemporary understandings of gender equality and individual behavior. This footnote aims to provide historical insight without imposing anachronistic judgments,

When a significant amount of money has been gathered from the widow's assets, confessors should ensure that this does not prompt widows to remarry. Instead, they should propose, and even urge, the establishment of ordinary pensions to help meet the annual needs of our colleges and professed houses, particularly those in Rome.⁵⁰ The same funds can be used for small buildings and church vestments, which can be dedicated to our sacred buildings after the widow's death.

The widows should be made aware of the deficiencies in our churches and the unfinished structures of our colleges, and they should be encouraged to make expenditures for projects that will secure them perpetual glory, such as temples, ciboria, and buildings that are deliberately not completed quickly, so that they might have ongoing opportunities to exercise their generosity. This strategy should also be applied to benefactors and rulers who build costly projects for us. If there are valuables, they should be advised to preserve them for eternity, such as by donating them to the tombs of our blessed in Rome.⁵¹

acknowledging the evolution of societal attitudes toward gender over time, while also noting how these biases shaped Jesuit practices and interactions with female patrons.

50 The reference to the financial needs of the professed houses in Rome alludes to the Jesuit Constitutions' stipulation that these houses should live on alms and the free-will offerings of the faithful (part 7, chapter 2, no. 1). This practice was central to the Jesuit commitment to poverty and their reliance on divine providence. The professed members of the Society, who had taken final vows, were expected to live without fixed incomes, trusting in the generosity of benefactors to sustain their missions. However, in the context of this anti-Jesuit critique, the reliance on alms is portrayed in a more cynical light. The *Monita privata* suggests that this practice is less about spiritual poverty and more about strategically manipulating wealthy patrons, such as widows, to secure financial support. By framing the Jesuits' need for donations as part of a broader plan to exploit their benefactors, the text casts suspicion on the sincerity of the Society's commitment to poverty. This portrayal reinforces the work's overall critique of the Jesuits as self-serving and financially opportunistic rather than genuinely reliant on divine providence.

51 The reference to "the sepulchers of our blessed in Rome" alludes to the graves or tombs of those considered blessed or beatified within the Jesuit order, particularly located in key Jesuit sites such as the Church of the Gesù, the mother church of the Society of Jesus in Rome, which houses the tomb of St. Ignatius of Loyola. These tombs were not only places of pilgrimage and devotion but also held symbolic importance as sites that reflected the spiritual legacy of the Society's founders and its most venerated members. In the context of this anti-Jesuit text, the instruction for widows to send valuable items (*clenodia*) to these sepulchers is presented as a manipulative tactic, casting the Jesuits as using the veneration of their blessed members as a pretext for extracting wealth. This directive fits into the broader narrative of portraying the Jesuits as financially exploitative, suggesting that religious devotion is being cynically used as a cover for accumulating material riches. The *Monita privata* thus leverages the symbolic importance of these tombs to heighten its critique of Jesuit practices, painting the Society as more focused on material gain than on genuine spiritual devotion.

This should be supported by examples of other matrons who have done the same. For these reasons, it will be demonstrated that widows can attain the highest perfection by relinquishing their love for earthly things and making Christ the Lord the possessor of their wealth, through the servants of his Society. If they wish to dedicate their sons and daughters to the service of God, their generosity should not be rejected, but we should accept gifts more sparingly from those widows who direct their children toward the secular world.

VIII Regarding the Remedies, So That the Sons and Daughters of Our Devout Followers Embrace the Religious State

In chapter VIII, the focus is on how the sons and daughters of the Society's devotees might be influenced to embrace a religious state. The advice provided is both manipulative and coercive, reflecting the anti-Jesuit sentiment that permeates the text. The widowed mother is instructed to exert control over her daughters by denying them feminine adornments, employing threats and abstinences, and emphasizing the burdens and hardships of marriage. For her sons, she is encouraged to be frugal, withholding necessities to create dissatisfaction with worldly life, thus subtly guiding them toward a religious calling. The language of the chapter underscores the strategic and scheming nature of these interactions, portraying the cultivation of devotion and spirituality as acts of manipulation and control. The text casts a critical light on the Jesuits, suggesting that their guidance is less about genuine spiritual care and more about orchestrating outcomes for their benefit. The chapter thus presents a stark and cynical portrayal of religious indoctrination, painting the Jesuits as calculating figures who use coercive tactics to secure loyalty.

This must be carried out gently yet firmly by the widowed mother. For daughters, make the situation troublesome through the use of whips, threats, abstinences, and harsher treatment. Deny them exquisite female adornments, promise a larger dowry if they wish to become nuns, and exaggerate the furies of a future husband and the burdens of marriage. Let the mother herself display sorrow, regretting that she was not a nun. In the end, act in such a way against the daughters that, overwhelmed by the tedium of staying with their mother, they aspire to enter a monastery.

Let ours converse familiarly with the sons, and let them be accepted into colleges, where they will be shown things that will move them toward entering our Society. These include the gardens near the colleges, where recreational activities take place, and the refectories, where cleanliness is displayed. The external conversations among our members should be pleasant and witty, yet

not neglecting spiritual matters. The sons of such widows should have instructors who are very friendly to us and even future members of our Society. The mother should withhold necessities from her sons for a short period, presenting them with complicated matters concerning property. If they go to other provinces for the sake of their studies, let the mother not treat them generously with money, so that, overcome by tedium, they may seriously contemplate entering the religious life in foreign lands.

IX On Increasing the Revenues of the Colleges

Chapter IX purports to reveal the intricate strategies employed by the Society of Jesus to increase the income of their colleges. It portrays the Jesuits as manipulating relationships with influential figures, including rulers, nobles, matrons, and widows, subtly balancing spiritual guidance with calculated requests for material support. The rhetorical tone is critical and suspicious, casting the Jesuits' actions as self-serving and manipulative rather than genuinely spiritual. By detailing these tactics, the text aims to raise concerns about the Society's methods and influence, suggesting they are more focused on acquiring worldly wealth than offering sincere spiritual guidance. The chapter likely resonates with readers already skeptical of the Jesuits, reinforcing negative stereotypes and deepening mistrust and opposition.

It must be seriously inculcated to the confessors of rulers, magnates, and matrons that, while they confer spiritual benefits on them, they should also receive temporal benefits for the common good of the Society. Therefore, they should not miss opportunities to accept what is offered, and if it is deferred, they should subtly remind them without appearing overly eager. Those confessors who are less diligent in this matter should be regarded as less concerned with the common good, removed from their positions with the princes, and reprimanded at home.

We have heard with great sorrow of young widows, prematurely deceased, whose fault—due to the negligence of ours—was not bequeathing their very precious church furnishings to us, nor accepting when the surviving widows offered. In acquiring such things, it is not the timing but the willingness of the offeror that should be considered. They should visit the homes of citizens, the households of nobles, and also those of widows, from all of whom they should prudently inquire whether, for the good of their soul, either they, their friends, or relatives might bequeath anything to the churches.

The same inquiries should be made of parish priests and prelates, who should first be encouraged to perform spiritual duties, during which time many

of ours can gain much. Among all these, they should strive to capture goodwill, explaining the gratitude of the Society and the faithful administration of the places they receive from benefactors, unlike other secular priests and monks. They should be knowledgeable about gardens, stone quarries, widows, the cities in which they reside, villages, estates—who the owners are, under what contracts, and with what burdens these properties are held—and whether those goods can be acquired either through contracts, by accepting their sons into the Society, or by donation.

Devout followers of the Society sometimes sell their goods to the colleges with an agreement that, after a short time, the Society will receive them back for free. If it happens that widows devoted to us have only daughters, they should be directed to the religious life of nuns, with whatever dowry is provided; the rest—such as villages, jewelry, and all other possessions—will be easily gained by ours. However, if a widow friendly to our Society has only one son or more, and there is no hope that the sons or son will enter the Society, it should be suggested to the mother that it suffices if she leaves her entire possessions to the sons, while the collected sum of money and her own dowry can be bequeathed to the Society.

Moreover, there are widows from various places inclined toward piety and most devoted to our Society. These should be encouraged to assign their properties to our colleges, while they themselves should be content to receive an annual pension, so that they may more conveniently devote themselves to God, free from the care of temporal matters.

x On Showing the Rigor of Discipline in the Society

The paragraph outlines stringent disciplinary measures within the Society, particularly regarding the expulsion of members for various reasons. It implies that the Society exercises rigorous control over its members, even to the point of expelling those who have dedicated years of service or are suffering from ailments like kidney stones. Grounds for expulsion include diverting devotees to other religious orders and showing undue affection toward family in matters of possessions. Before expulsion, members may undergo “mortification” through lower-ranked roles and public penances. The text also advises superiors not to be overly cautious in dismissing individuals, stating that the Society is under no obligation to retain any member, even those who have taken vows. Beyond detailing disciplinary protocols, the passage implicitly highlights an authoritarian atmosphere, portraying the Society’s strictures as harsh and unforgiving, with a focus on the Society’s interests over the well-being of individuals.

We will demonstrate the rigor of discipline by expelling individuals whenever it seems fit to the Society, regardless of their condition or status—whether they are old, young, having spent their strength and age, or afflicted with stone disease or any other ailment after entering the Society.⁵² Causes for ejections⁵³—excluding reserved cases where it would be lawful, except in cases of pollution,⁵⁴ include directing our devoted followers and friends, who are useful to the Society, to other religious orders, or informing their parents or other individuals who prevent them from entering the Society, particularly if, in resigning their goods, they demonstrate affection toward their relatives by not donating everything to the Society.

However, such individuals should first be mortified for several years within the Society, assigned to menial offices, and restricted to teaching in the lower schools. Higher studies, especially the fourth year of theology, should not be granted.⁵⁵ Public chapters of faults should be held more frequently during meals.⁵⁶ Fathers should be prohibited from hearing confessions and kept

52 The Constitutions of the Society of Jesus ([209]–[217]) outline four principal causes that may justify dismissal from the Society. The first cause involves incorrigible passions or vices that offend the Divine Majesty. The second pertains to the individual's impact on the good of the Society, including hidden impediments, notable incompetence, or setting a harmful example through words or deeds. The third concerns simultaneous harm to both the good of the Society and the individual, such as physical illnesses or an inability to adapt to obedience and the Society's way of proceeding. The fourth cause involves matters contrary to the good of those outside the Society, such as hidden marital bonds, legal servitude, or significant debts. These causes are rooted in the overarching concern for the honor and glory of God, the welfare of the Society, the individual, and others outside the Society. Dismissal, if justified by any of these causes, is not seen as an act of uncharity but as a decision aligned with the service of God and the mission of the Society.

53 The use of the term “eicere” (to expel or eject), as opposed to the more common Jesuit term “dimissio” (dismissal), may reflect a deliberate rhetorical choice to convey a harsher sense of rejection. This stronger language emphasizes a more forceful or abrupt severing of ties, distinguishing it from the relatively formal and procedural connotations of “dimissio.”

54 “Pollution” in this context refers to a particular moral failing, often associated with impurity or sexual misconduct. The Constitutions of the Society of Jesus outline reserved cases for dismissal, including grave offenses such as apostasy, heresy, schism, homicide, and other serious crimes. Moral offenses related to purity and obedience are also treated with greater severity and may require intervention from higher authorities within the Society.

55 The “resignation of goods” within the Society of Jesus refers both to the relinquishment of personal property in accordance with the vow of poverty and to the severing of financial and material ties with one's family.

56 The term “capitulum [culparum publicum]” refers to the public chapter of faults, a monastic practice in which members of the religious community openly confess their minor faults or are admonished by a superior in a communal setting, often during a meal. This practice aims at fostering humility, transparency, and mutual accountability within

away from interactions with outsiders. Their dear possessions should be taken from their rooms, and frequent public penances should be assigned. From this point, it will be easy to proceed to dismissal.

If individuals noted for the above faults complain before the provincials,⁵⁷ they should not be easily believed. The act should be excused, and it should be explained that they are bound to obey their superior as long as there is no sin involved.⁵⁸ Superiors should not be scrupulous in dismissing individuals. Since our order rejoices in the name of the Society and its members,⁵⁹ it is no wonder that dismissal is a part of the Society, as the bonds of the Society and its members are more easily dissolved and are not perpetual.

Dismissal has been part of the Society since its establishment, and this is evident from the fact that the Society has simple vows for scholastics and formed coadjutors. These vows do not constitute a mutual contract, as if the

the community. It emphasizes the communal dimension of religious life, where each member is responsible not only for their own spiritual growth but also for supporting the growth of others. In the Jesuit context, the call for more frequent *capitula* could be seen as a call for a more rigorous observance of community life and spiritual ideals.

57 In the context of the Society of Jesus, the authority to dismiss members varies according to their status within the Society. According to part 2, chapter 1 of the Constitutions, the provincial can dismiss novices and those with simple vows (with communication from the superior general in individual cases), while only the general can dismiss those who are professed of solemn vows. This hierarchical structure underscores the seriousness with which dismissal is handled and the careful consideration given to such decisions within the Society.

58 The principle to “obey the superior, wherever there is no sin,” is firmly grounded in the Jesuit Constitutions. This passage emphasizes complete devotion to obedience, recognizing the superior as representing Christ and requiring both external compliance and an interior resignation of personal will and judgment. The text specifies that obedience should be “entirely and promptly” executed, even in matters “difficult and repugnant to sensitive nature,” and extends to “all things in which no sin is seen.” The superior’s will is to be regarded as the rule for individual will, aligning with “the first and supreme rule of all good will and judgment, which is the Eternal Goodness and Wisdom” ([284]).

59 The statement could be read as a criticism or mockery of the Jesuits’ practices surrounding dismissal. It may argue that, while the Jesuits promote values of companionship and society, they are willing to dismiss or expel members, possibly for reasons the text’s author finds trivial or unjust. The use of the word “rejoices” and the phrase “it is not surprising that dismissal is associated with the Society” could be seen as sarcastic, highlighting a perceived hypocrisy or inconsistency between the Jesuits’ stated values and their actions. The sentence might criticize the Jesuits for being too quick to dismiss members, despite their emphasis on community and companionship, pointing to this as evidence of a flaw or failure in the Society’s approach. It may also be an attempt to tarnish the Society’s reputation by closely associating it with the act of dismissal, implying that this is a defining feature of the order. This passage connects thematically to the testimonies of famous dismissals appended to the *Monita*.

Society were obligated to always retain individuals with such vows. The obligation falls only on the person making the vow, not on the Society, which can dismiss anyone with such vows whenever and for whatever reason it seems fit.⁶⁰

Even though some in the Society make a profession of four vows, and others of three vows in the solemn manner of other monks, these individuals too can be dismissed from the Society.

XI How Ours Will Unanimously Behave against Those Dismissed

In chapter XI, the practices and principles of the Jesuit order are depicted through a conspiratorial and accusatory lens. Contradicting the compassionate approach to dismissal described in the Jesuit Constitutions, the text accuses the Society of using manipulative and controlling tactics, akin to modern non-disclosure agreements. The author insinuates malevolent success and sinister motivations behind these actions. The rhetoric mirrors the historical works of Pedro de Ribadeneyra (1526–1611) and János Nádasí (1613–79), who chronicled the misfortunes of those who left the order. However, this text twists their tradition into a critique of the Jesuits.

Since such individuals can cause much harm to the Society, certain methods must be employed to counteract them. Before they are dismissed from the Society, they must promise and leave a written testimony stating they will not speak ill of the Society.⁶¹ The dismissed person's access to both spiritual

60 The reference to the profession of four or three solemn vows within the Society of Jesus underscores the varying levels of commitment within the order. While some members make a profession of four vows—including a special vow of obedience to the pope regarding missions—others take three solemn vows, as is common in other monastic traditions. However, it is important to note that even those who have taken such solemn vows can be dismissed from the Society. This reflects the Society's distinct understanding of religious vows and emphasizes that, despite the seriousness of the commitment, the Society retains the authority to dismiss members if necessary. The dismissal procedures for those with solemn vows are more strictly defined and typically require higher authority within the Society, as outlined in the Jesuit Constitutions (part 2, chapter 1, "Dismissal from the Society," particularly §3 regarding the dismissal of the professed of solemn vows).

61 The requirement for dismissed members to promise not to speak ill of the Society, as outlined in this conspiratorial document, can be compared to a modern-day non-disclosure agreement (NDA). An NDA is a legally binding contract that compels parties to maintain the confidentiality of specific information, preventing disclosure to unauthorized individuals. In the politically charged and secretive environment of the time, this practice within the Society likely served a similar purpose—ensuring that internal matters,

and secular lords, whose favor he might seek and where he could find a place, should be blocked. His bad inclinations, vices, and defects—which he may have revealed during his confessions to superiors⁶² and for which he was directed while in the Society—should be mentioned, as he has yielded his right to secrecy in this regard.

If the lords involved are not devoted to us, those who are devoted to us, being highly regarded, should ensure that the dismissed does not receive favor from those who are less sympathetic to us. And if it cannot be arranged to turn the lord's mind away, at least he should be persuaded not to support the dismissed person in any way. It should be reported through our colleges who has been dismissed, with the reasons for their dismissal exaggerated. It should also be said during exhortations that the dismissed individual ardently desires to re-enter the Society. The causes for dismissal should be subtly shared with outsiders, especially those for which the common people hold us in contempt, so that dismissals are seen as more justified and plausible.

If a dismissed person is heard speaking against us, respected members of the Society should counter these statements by asserting the authority, reputation, and the spiritual fruit the Society bears in the church of God. They should emphasize the good esteem of our life and teachings, which earns us the trust of kings, princes, and magnates for confessions and sermons. They should also explain our zeal for serving others, especially each member of our own Society. Those in favor of the dismissed should be invited to meals and persuaded not to support the dismissed, encouraging them to trust the Society's judgment. During these meals, the reasons for the dismissal should be fully explained, presenting all the relevant evidence, and all faults of the dismissed should be meticulously laid out, omitting nothing, even if some aspects remain doubtful.

Be cautious in promoting the dismissed to any ecclesiastical benefits unless they have given a considerable amount of money, assigned their goods to us, or

potential criticisms, or sensitive information remained confined within the organization, thus safeguarding its reputation and interests.

62 The manifestation of conscience, as described in the Jesuit Constitutions (§155), was a key practice within the Society of Jesus, requiring all members to disclose their inner spiritual state to their superiors. This allowed superiors to actively engage in each individual's spiritual discernment and offer guidance. In the translated text, the reference to revealing inclinations, vices, and defects previously shared with superiors during this manifestation suggests a practice potentially aimed at control and influence. While the manifestation of conscience was intended to promote spiritual growth and understanding within the Society, it could also serve as a means of exerting authority and managing members, particularly in cases of dismissal. This dual function—spiritual guidance and organizational control—reflects a nuanced aspect of the practice, which may be further critiqued in the context of this anti-Jesuit parody.

specifically demonstrated their friendship with the Society. Confessors should also persuade princes and kings that when conferring honors on someone, they should take the individual's generosity and good will toward our Society as evidence of their worthiness, especially if they provide a college or similar foundation for us.

If the dismissed gain any support, a diligent investigation into their lives, behaviors, and faults should be conducted through our friends and devoted followers, especially those of the lower orders, and these findings should be spread to prevent people from favoring or sheltering the dismissed. If they persist in favoring the dismissed, they should be threatened with censures, and absolution should be denied if they remain stubborn.

Any praise of the dismissed should be diminished through subtle and ambiguous statements,⁶³ crafted in such a way as to turn people's minds away from the dismissed and reduce their credibility. The misfortunes that befall the dismissed should be publicized with great sympathy during exhortations, so that others may be frightened and remain in the Society, even if unwillingly.⁶⁴

63 The use of the term *argutum* (wittiness) in this passage is particularly noteworthy, given its broader significance in early modern literature, especially within the genre of the epigram. During this period, *argutum* encompassed more than mere cleverness or humor; it was an essential rhetorical tool, often employed to convey complex ideas through concise, pointed expressions. In this context, the instruction to diminish praise of the dismissed "with clever and ambiguous propositions" aligns with the era's appreciation for *argutum*. This tactic required a sophisticated command of language, enabling the speaker or writer to subtly shape the audience's perception. The strategic use of *argutum* reflects the rhetorical finesse prized in the period, offering insight into the Jesuit order's nuanced internal communications, as well as the broader cultural appreciation for eloquence and subtlety in discourse.

64 The emphasis on the unfortunate fates of those expelled from the Society of Jesus in early Jesuit literature reflects a broader historical trend. Pedro de Ribadeneyra, a prominent Spanish Jesuit hagiographer known for his unwavering loyalty to the Jesuit order, illustrates this in his *Diálogos en los cuales se trayan algunos ejemplos de personas que habiendo salido de la religión de la Compañía han sido castigados severamente de la mano de Dios* (Dialogues in which are brought forth some examples of people who, having left the order of the Society, have been severely punished by the hand of God), composed between the late sixteenth century and 1607. This series of dialogues recounts divine punishments inflicted on individuals who left the Society, serving as both a cautionary tale and a reinforcement of loyalty to the Jesuit cause. Similarly, János Nádasí, in his *Tristes annuae desertorum* (The sorrowful annual letters of the deserters), compiled annual letters about deserters from the Society, focusing on their subsequent misfortunes. Intriguingly, Nádasí's collection includes the account of Zahorowski, the purported author of the *Monita secreta*. These writings reveal the Society's concern with its reputation and the perception of its members. By emphasizing the severe consequences for those who left, the Jesuits conveyed the notion of divine providence favoring their

XII On the Selection of Young Men for the Society, and the Way to Retain Them

Chapter XII offers a critical perspective on the Jesuit method of recruiting and maintaining new members. Contrasting sharply with the Jesuit Constitutions, the booklet outlines a strategy emphasizing enticing candidates through artifice and opportunism, specifically targeting young men of noble birth, wealth, and pleasing appearance. The rhetoric of the text strategically manipulates these recruitment methods into appearing insidious, with phrases like “utmost skill and industry are required” to employ tactics of flattery, gifts, and temporal inducements alongside chastisements and severe reproaches to control behavior. The text also hints at the international politics of recruitment, emphasizing the Society’s willingness to adapt its approach in regions like the German-speaking lands and Poland, where the relationship with ruling monarchs is a factor. The repeated mention of regions like the German-speaking lands and Poland highlights the Jesuits’ strategic flexibility in adapting their recruitment tactics to local political contexts, especially where monarchs were supportive. This emphasis serves to suggest ethical lapses in how the Jesuits navigated these power dynamics and stokes concerns about their growing influence in such regions. Moreover, the language used to describe the recruitment process, including warnings and scruples, introduces moral ambiguity, questioning the integrity of the Jesuit mission. The booklet transforms what might be seen as thoughtful discernment and care in recruitment—as described in the Jesuit Constitutions—into a calculated and manipulative strategy, thus serving the author’s broader critical agenda against the Society.

The greatest skill and effort are required to recruit young men of good intellect, not of contemptible appearance, noble birth, and wealth.⁶⁵ To attract such

order while underscoring the spiritual dangers of abandoning it. This narrative offers a glimpse into the complex relationship between religious dedication, social politics, and reputation management within the early Jesuit order. For further scholarly analysis of obedience and disobedience within the Spanish Jesuit order during the sixteenth and seventeenth centuries, see Doris Moreno Martínez, “Obediencias negociadas y desobediencias silenciadas en la Compañía de Jesús en España, ss. XVI–XVII,” *Hispania* 74, no. 248 (2014): 661–86, doi: 10.3989/hispania.2014.019 (accessed September 25, 2024).

65 This description deviates significantly from the Jesuit Constitutions. The parody highlights recruitment strategies focused on noble birth, intellect, and wealth, as well as manipulative retention methods, such as favoritism and strategic chastisement. In contrast, the Constitutions emphasize virtuous internal qualities ([148]–[156]) and minimize the importance of extrinsic factors like nobility and wealth ([161]). Additionally, the

individuals, show them favor from the school prefects, do not allow them to be harassed by teachers, praise them frequently, give them gifts, invite them to the vineyard and offer them some fruits. They may be received at the refectory during celebrations. When dealing with others, accusations should be based on some conjectures, and an angry face should be shown; they should be sharply rebuked and reprimanded, and it should be demonstrated that their youthful age makes them prone to all evils unless they become religious. They should be frightened with the threat of eternal damnation.

When they ask to be admitted to the Society, do not admit them immediately; delay their admission for a time. In the meantime, nurture them with conversations and commend our sweet institution to them. As their desire grows, they will insist more eagerly on being admitted. If, after joining, someone later wishes to leave, remind him of the fervent enthusiasm with which he sought entry into the Society.

Since it is especially difficult to attract the sons of senators and wealthy men in their home country, if such young men show interest, they should be sent to Rome for the novitiate. However, they should first be brought to the attention of the general or the Roman provincial. If they come to Germany, France, or Italy and express a desire for the Society, they should be accepted without hesitation from those dominions where the monarch is favorable to the Society. Under such a ruler, these and similar things should be done, and if the ruler's subjects need our favor, they will not easily rise against us. Even if they do, they will gain nothing.⁶⁶

text's portrayal of the coercion applied to those who who leave or are dismissed contrasts sharply with the Constitutions' more compassionate approach ([225]–[230]).

- 66 This paragraph highlights the strategic measures employed by the Jesuit order to recruit young men from noble or wealthy backgrounds. It outlines a process where candidates may be sent to Rome for novitiate training with prior approval from high-ranking Jesuits. The text specifically emphasizes the ease of recruitment in regions like Germany, France, and Italy, under monarchs sympathetic to the Society as of 1612. In France, King Louis XIII initially ruled under the regency of his mother, Maria de' Medici, and later under the influence of Cardinal Richelieu (1585–1642), both known for their favorable stance toward the Jesuits. In the Holy Roman Empire, Emperor Matthias (1557–1619, r.1612–19) ruled during a period of escalating religious tensions that would culminate in the Thirty Years' War. Although not deeply devoted to the Jesuits, Matthias showed a degree of tolerance toward them, which provided a measure of stability for the Society's activities. In Spain, King Philip III (1578–1621, r.1598–1621) was a loyal supporter of the Jesuits, actively backing their missions. Meanwhile, in Italy, the Papal States were governed by Pope Paul v (r.1605–21), who was also generally supportive of the Jesuit mission. The support of these rulers is depicted as advantageous, offering the Society protection from opposition and easing recruitment efforts. This portrayal contrasts with the official Jesuit Constitutions,

Do not miss opportunities to attract the sons of those who come to our schools for studies from other provinces, especially when they begin to lose money. Partly from the shame of losing money and partly from fear of the troubles they expect from their parents or relatives, they allow themselves to be induced into joining the Society. This strategy has had great success with Germans and Poles.⁶⁷

Inconstancy must be addressed according to the character of the individual, with exhortations about the poor outcomes of those who have been dismissed and the benefits of the religious calling. To ensure that the parents and relatives of those joining us are content, the excellence of our Institute and the great applause and honor that the world and rulers give to the Society should

which emphasize spiritual qualities and suitability for service over reliance on political or social favor.

- 67 The recurring mention of Germany and Poland in the text may signal a specific historical or cultural commentary by the author, particularly in relation to territories under the influence of the Habsburg dynasty. In the context of this anti-Jesuit parody, the focus on these regions could suggest concerns or critiques about Jesuit activities in areas where the Habsburgs wielded significant political power. The Jesuits were actively involved in educational and missionary efforts in both German-speaking lands and the Polish-Lithuanian Commonwealth, often working closely with the ruling dynasties. By highlighting these countries, the author may be emphasizing perceived failures or controversies related to the Society's influence, recruitment strategies, or interactions with the Habsburg political structures. This focus aligns with earlier references to the House of Austria in the text, which was central to Jesuit operations in regions like Poland, France, and Germany. The repeated references to these areas might also indicate broader anxieties or tensions within European society concerning the expansion and power of the Jesuit order, particularly in territories controlled by the Habsburgs, who were deeply intertwined with both religious and political interests. This concern is echoed in the writings of Paolo Sarpi, especially in his 1611 letter to Jérôme de l'Isle Grosloot (d.1622), where he critiques the Jesuits' role in Germany, an important Habsburg territory: "Gli occhi di tutti sono rivolti alle cose di Germania, le quali sono di tanto momento e così gran conseguenza, che maggior non si potrebbe pensare. Sopra tutto, io resto pieno d'ammirazione, come, essendo noto a ciascuno che i Gesuiti sono stati autori e istigatori di tutto il male occorso, siano nondimeno esenti dal partecipare ai pericoli ai quali è esposta l'altra parte, e restino sicuri di continuare a far ardere il fuoco maggiormente. Piace così a Dio di acciecar il mondo, che non vegga nella luce del sole" (All eyes are on the matters of Germany, which are of such moment and of such great consequence that none greater could be imagined. Above all, I remain full of astonishment, as it is known to everyone that the Jesuits have been the authors and instigators of all the misfortune that has occurred, and yet they are nonetheless exempt from sharing in the dangers to which the other side is exposed, and remain secure in continuing to fan the flames even more. It pleases God to blind the world, that it does not see even in the light of the sun) (*Lettere*, 2:199). Sarpi's observations reflect broader concerns about Jesuit influence in Habsburg territories, where their close ties to the ruling dynasty and their role in religious conflicts made them a significant political and spiritual force.

be highlighted. They should insinuate themselves into close familiarity with the recruits' families and ensure their contentment if necessity and the person's dignity demand it.

XIII On Nuns

Chapter XIII provides a brief directive advising Jesuits on how to navigate their relationships with nuns, who are portrayed as important benefactors. The text emphasizes the need for respect and consideration, especially regarding their seclusion and financial contributions, such as the funding of colleges. The instruction to avoid troubling them about their seclusion suggests a metaphorical respect for their autonomy and distinct spiritual roles. The rhetorical strategy blends deference with pragmatism, highlighting the practical understanding of the societal and financial dynamics at play between the Jesuits and other religious orders.

Let our confessors be careful not to offend the nuns, as they are such great benefactors that some have helped in the foundation of our colleges, and many have given half their dowry with the consent of the monastery and the abbess.⁶⁸ Therefore, to avoid troubling them over matters of enclosure, leave such issues to the bishops. Instead, preserve the favor of the nuns, lest they act against us on account of the halved dowries, and reproach those given to our Society.

XIV On Reserved Cases and Reasons for Dismissal from the Society

Chapter XIV lays bare the guidelines of the Society of Jesus concerning sacramental confession, particularly the handling of reserved cases by superiors and confessors. It explains how the superior general, after consultation, may decide to dismiss a member, reflecting the Jesuits' authority over cases typically reserved for bishops. Interwoven with historical references like the expulsion from Venice, the narrative emphasizes the controversial nature of the Society's practices. The

68 The relationship between Jesuit confessors and nuns, as highlighted in the text, reflects a practical and strategic dynamic, typical of historical interactions between religious orders. While the text does not reference specific historical figures, this context can be enriched by considering real examples, such as Abbess Magdalena Mortęska (1554–1631), who historically supported the Jesuits by founding their house in Toruń (Royal Prussia). Many Jesuits served as confessors to female religious communities, including Mortęska's Benedictine nuns.

author leverages these practices to argue against the Jesuits, painting their handling of reserved cases as manipulative and inconsistent with church norms. By invoking sexual sin and solicitation, the text seeks to provoke moral outrage, aligning with broader patterns of anti-Jesuit rhetoric, which often played on societal taboos. This blend of legal, historical, and moral reasoning reflects and intensifies the anti-Jesuit controversies of the period, revealing a complex interplay of resentment, scrutiny, and rhetorical strategy. This chapter presents a starkly different portrayal of the grounds for dismissal compared to the Jesuit Constitutions. While the Constitutions offer thoughtful guidelines that consider the well-being of the individual and the Society, the text emphasizes severe cases such as sexual misconduct and rebellion. This contrast seems to be a deliberate effort by the author to cast the Jesuit Society in an unflattering light, highlighting immoral and duplicitous behavior within the Society.

Besides the cases described in the instruction, which only the superior or an ordinary confessor with his permission can absolve—namely sodomy, fornication, adultery, rape, and unchaste touches of either a man or a woman—if anyone, for any reason, plots against the Society with any zeal, let them know these are grounds for dismissal from the Society. They shall not be absolved until they have promised outside of confession to reveal this either by themselves or through the confessor to the superior. If the superior discerns that the sin was committed with an accomplice or causes serious harm to the Society, he shall not absolve unless the penitent promises to write about this matter to the general or grants the confessor or superior permission to write about such a case.⁶⁹

Otherwise, the general shall in no way absolve the penitent. Once the general is made aware of the penitent's case, having discussed it with the secretary, he shall conclude what seems expedient for the Society and will assign dismissal from the Society to such a penitent. If they refuse to accept it, they can never be validly absolved.⁷⁰ We have decided to do this with our theologians

69 The relationship between the superior and the confessor, as described here, contrasts sharply with the portrayal in the Jesuit Constitutions. While this text emphasizes rigid control, strict reporting mechanisms, and punitive measures, the Constitutions primarily focus on spiritual development, discernment, and pastoral care. The contrast highlights the *Monita's* intent to portray the Society of Jesus as authoritarian and manipulative, whereas the Constitutions prioritize the well-being and spiritual growth of individuals through a more compassionate and developmental approach to discipline and guidance.

70 The statement regarding the use of absolution as a tool for enforcing dismissal from the Society appears to conflict with canonical law. By tying absolution to obedience in an administrative matter, the text blurs the lines between spiritual authority and

in reserved cases and with the approval of the Apostolic See, despite some opposition.⁷¹ However, the confessor must remain silent about dismissing a penitent from the Society. If the penitent speaks of it outside of confession, let them be dismissed; if they refuse to speak, the written ordinance against pretenders will be maintained. Meanwhile, as long as they refuse to speak outside of confession, they shall not be absolved.

If any of our confessors hear that an external person of either sex has had an indecent act with a member of the Society,⁷² they shall not absolve them until they speak of it outside our confession, even if our member is dismissed;

organizational control. In canonical tradition, absolution is reserved for the forgiveness of sins, and its use as a means of enforcing compliance with an internal decision suggests a manipulation of sacramental power for disciplinary purposes. This portrayal raises questions about the ethical use of spiritual authority within the Society, reinforcing the critical tone of the *Monita*.

71 The Jesuits' authority to absolve reserved cases—sins and censures typically under the jurisdiction of bishops or the Apostolic See—was a significant pastoral privilege. This faculty was first granted to the Society's early companions in Venice and to Jean Codure (1508–1541) in 1540 by Pope Paul III (1468–1549, r.1534–49). It was later expanded through papal documents such as the brief *Cum inter cunctas* (1544) and the bulls *Licet debitum* and *Sacra religionis*, which also included the power to absolve heresy, as outlined in the bull *Coena Domini*. While this practice was a notable feature of Jesuit ministry, it was not exclusive to them; other religious orders, like the Theatines, were granted similar privileges. The historical roots of these faculties trace back to the twelfth and thirteenth centuries, when the church began appointing individual priests as special confessors endowed with these privileges. This practice evolved further with various mendicant orders during the fifteenth century. By the sixteenth and seventeenth centuries, the expansion of these privileges became essential in overseas missionary fields, responding to the pastoral needs of those territories. These faculties extended beyond absolution of sins to include dispensations related to the Office of the Church, reflecting the church's adaptive approach to support apostolic and charitable work. However, these special privileges were not without controversy. They were sometimes seen as undermining episcopal authority or as favoritism toward certain orders, which sparked resentment and opposition in some circles. For more details on the handling of reserved cases within the Jesuit order, refer to chapters II and XIV of this text. For an in-depth historical overview, see Ralph Vincent Shuhler's *Privileges of Regulars to Absolve and Dispense: An Historical Conspectus and Commentary* (Washington, DC: Catholic University of America Press, 1943).

72 "Solicitation" refers to the act of a priest using the sacrament of confession to solicit or request sexual favors from the penitent. This constitutes a grave violation of both civil and canon law within the Catholic Church. Historically, such cases were reserved to the Apostolic See, underscoring the seriousness of the offense. Procedures for handling these cases were outlined in Pope Benedict XIV's (1675–1758, r.1740–58) apostolic constitution *Sacramentum poenitentiae* (1741). These norms were later incorporated into the 1917 Code of Canon Law and updated in the 1983 code. The church considers solicitation not only a grave sin but also a delict (canonical crime), which can incur penalties including dismissal from the clerical state.

the external person shall be absolved. If two of ours commit sodomy,⁷³ the one who does not reveal it shall be dismissed, while the one who reveals it first shall be retained in the Society but chastised so severely that, willingly or unwillingly, they will follow the other after a short interval.

The Society may also dismiss individuals for these reasons, as it is a kind of body: if, over time, it finds them to be coarse in manners and speech, or for whatever other reasons the superiors see fit, they will dismiss anyone from the Society with a general warning.⁷⁴ To hasten their dismissal, they shall be vexed, everything shall be done against their inclinations, and whatever they request shall be denied, even in small matters. They shall be kept from advanced studies and placed under superiors with whom they are dissatisfied. Nor should those who, when vexed, rise against the superior, complain about him before their brethren, or express displeasure with what happens in the Society regarding

73 "Sodomy" in the early modern period encompassed a broad range of sexual acts considered non-procreative or outside the bounds of lawful marriage. While the term was often associated with male same-sex relations, it could also refer to acts such as bestiality or non-vaginal intercourse between heterosexual partners. Heavily laden with moral and legal condemnation, the term reflected the societal norms and religious teachings of the time. In various jurisdictions, "sodomy" was considered a criminal offense, punishable by severe penalties, including death. Within the church, it was regarded as a grave sin, and ecclesiastical authorities actively sought to combat and punish it among both clergy and laity. The definition and understanding of "sodomy" were shaped by a complex interplay of theological, legal, and cultural factors, making it a multifaceted and often controversial issue in early modern society. These issues were addressed in many manuals for confessors produced by the Jesuits during this period, which saw significant development in the early seventeenth century.

74 This passage employs an organic, or "corporate," metaphor, a rhetorical device frequently used in discussions about the state and the church, and notably favored by Paul in his epistles. The Society of Jesus is likened to a body, with each member contributing to its overall health and functionality. The idea mirrors medical practices of the time: just as the health of the whole body depends on the well-being of each part, the well-being of the Society relies on the conduct and qualities of its individual members. Thus, the notion of "amputation"—here, the dismissal of members—serves as a necessary treatment to preserve the health of the entire body, or Society. This concept aligns with the Jesuit Constitutions, which adopt a similar corporate approach in their governance, emphasizing the role of each member in maintaining the order's overall health and effectiveness. The use of such metaphorical language underscores the perception of the Society as a unified entity, where the well-being and integrity of the whole are preserved by taking decisive action against any elements deemed harmful or unfit. This analogy between the human body and a corporate body was a powerful and common way of conceptualizing and communicating the importance of unity and purity within organizations during this period.

widows or the direction of public affairs, and who praise the Venetians (from whom the Society was expelled), be kept in the Society.⁷⁵

Just before dismissal, the person to be dismissed shall be sharply agitated, removed from a specific office, and sent now to this, now to that duty. In the meantime, they shall be reproached for not performing their assigned duties well, and harsher penances shall be assigned for even minor infractions. Their faults shall be recited from the chair at mealtime so that they are confounded. During this period, when they display notable impatience, in the sight and hearing of others, they shall be dismissed as a scandal to others. However, their affairs shall first be reviewed, and they shall be helped to go to a vineyard or a nearby college. In the meantime, they shall be dismissed from the place they least expect.

XV Those Who Must Be Preserved and Cherished among the Society's People

Chapter xv outlines the categories of individuals within the Society of Jesus who must be preserved and cherished, particularly focusing on hardworking members with connections to wealth and influence, as well as those in various ministerial roles. The author's rhetoric subtly critiques the Society, suggesting that its priorities may be more aligned with material gain and strategic relationships than with spiritual values. By highlighting internal policies that appear self-serving, this chapter reinforces the text's broader aim of portraying the Jesuits as pragmatists, potentially at odds with their publicly professed spiritual ideals.

75 The reference alludes to the Republic of Venice's expulsion of the Jesuits in 1606. This expulsion was part of broader tensions between the papacy and Venice, culminating in the Venetian Interdict. The mention of this event sets a *terminus post quem* for the publication of this text, as it could not have been written before this date. The phrase "who praise the Venetians" reflects hostility toward Venice's actions, particularly its defiance of papal authority and the expulsion of the Jesuits. This critique complicates the traditional attribution of *Monita* to the Polish Jesuit Hieronim Zahorowski, as his personal grievances with the Society would likely not have involved direct political commentary on Venice. Instead, it could reflect concerns more aligned with the broader European Jesuit experience, especially in regions where tensions between religious and secular authorities were particularly fraught, such as Italy during the Venetian Interdict. This historical reference provides valuable insight into the timing and provenance of the text, suggesting it may have originated in a context with stronger ties to European, rather than strictly Polish, political-religious struggles, and is directly related to the Venetian references in the *Monita's* appendix that we have edited and translated below.

The foremost place is held by the diligent workers who promote not only the spiritual good of the Society but also its temporal welfare, such as the confessors of wealthy widows.⁷⁶ As these confessors approach old age, they should be replaced by others with fresh strength and adequate age. Let them be granted whatever they ask in terms of food, clothing, and other things, and they should not be harassed by the ministers with penances. Superiors should not be overly trusting toward such individuals. Consideration should also be given to those who report even minor faults observed in others to the superior or who, placed in roles like ministers, assistant ministers, or beadles, know how to mortify others—not out of personal feelings but out of love for religious discipline. Young men who are relatives of our benefactors and founders should be cherished and sent to study in Rome; if they study in their own province, let them be provided with what they need to be cherished. Grace should also be extended to those young men who have not yet made the resignation of their goods for the Society;⁷⁷ after they have done so, they should be nourished with bread, not milk.⁷⁸

Lastly, those who bring many select young men to the Society, showing a good disposition toward the Society's institution, should not be overlooked.

76 See chapter VI above.

77 The reference to individuals who have “relinquished their goods for the sake of the Society” aligns with the Jesuit vow of poverty and reflects a deeper commitment to detachment from worldly possessions within the Society of Jesus. According to the Constitutions, it is considered an act of “greater perfection, detachment, and abnegation of all self-love” ([258]) to relinquish temporal goods without specifying a particular use or place for them within the Society. The ultimate decision on how these goods should be used rests with the superior general, who is viewed as best positioned to determine their use for the greater and more universal good of the Society and its spiritual mission.

78 It is important to interpret this passage, which emphasizes the special treatment of young men related to the Society's benefactors and founders, in the context of the text's parodic nature. The reference to Hebrews 5:11–14, which contrasts the need for “milk” with “solid food,” takes on an ironic tone in this context. In the epistle, “milk” traditionally symbolizes basic teachings for the spiritually immature, while “solid food” represents more advanced doctrines for those who are spiritually mature. The instruction in the text to nurture these privileged young men with “bread” (symbolizing “solid food”) instead of “milk” parodies the idea of advancing them quickly, not because of their spiritual or intellectual readiness but because of their connections. This satirical commentary critiques perceived practices within the Society, humorously suggesting that nepotism and favoritism based on lineage or association could take precedence over the spiritual and intellectual development valued by the Jesuits. The parody thus questions the integrity of the Society's commitment to the holistic growth of its members, provocatively hinting at how preferential treatment may undermine the Society's professed mission and values.

XVI On the Disdain of Riches

*Chapter XVI provides a critical view of the Jesuits' attitudes toward wealth, particularly in terms of how they manage alms, funerals, and even the treatment of members who have relinquished their wealth to the Society. The text highlights the seemingly hypocritical practices of the Jesuits, advising them to deny modest alms for ordinary services, refuse cheap burials in their churches, and even dismiss members who have made significant donations. This critique aligns with the larger theme of the *Monita privata*—a portrayal of the Society as prioritizing temporal gain over spiritual values. The unrelated final paragraph emphasizes the importance of secrecy within the Society. It details a contingency plan for handling the disclosure of confidential instructions should they be leaked to outsiders. The phrase "god forbid" underscores the Jesuits' fear of misinterpretation by those unfamiliar with the instructions' intended purpose. The proposed strategy of outright denial, coupled with the enlistment of members unaware of these instructions to confirm their ignorance, is intended as a method of damage control. This passage reveals the author's anticipation of how the Jesuits would respond if such documents were exposed. Indeed, in real life, Jesuit defenders like Mateusz Bembus (c.1567–1645) in *Monita salutaria* (Salutary admonitions [Kraków: Piotrkowczyk, 1615]) and Jacob Gretser (1562–1625) in *Contra famosum libellum cuius inscriptio est: Monita privata Societatis Jesu libri tres apologetici* (Against the famous booklet entitled Private Instructions of the Society of Jesus, three apologetic books [Ingolstadt: Angermaria, 1618]) dismissed the *Monita* as a forgery. Ironically, their denials closely mirrored the tactics suggested in the parody itself, reinforcing the portrayal of the Jesuits as secretive and manipulative. This preemptive stroke by the author deepens the parody's critique of the Society, exposing an organization that—according to the *Monita*—operates with a hidden agenda and seeks to manipulate its public image. The rhetorical strategy blends secrecy and hypocrisy, contributing to the broader anti-Jesuit sentiment that characterized early modern religious polemics. The mirroring between the content of *Monita* and the Jesuits' real-life reaction exemplifies the charged atmosphere of religious discourse during this period and serves as a testament to the author's insight into Jesuit practices.*

Lest too great a desire for wealth be attributed to us, it will be useful not to accept modest alms for ordinary services performed by ours. Let cheap funerals in our churches be denied. Widows who have exhausted themselves by giving to us should be dealt with more harshly, as should our members who have

resigned their goods to the Society.⁷⁹ Indeed, such individuals should sometimes be dismissed, either by not returning anything to them or by significantly deducting for expenses the Society has incurred on their behalf.

**[Guidelines for the Discreet Communication of Private
Instructions within the Society]**

Superiors should diligently keep these private instructions to themselves, sharing them only with a few serious fathers, who shall then instruct others on how to serve the Society fruitfully. These instructions should be communicated as if derived from the fathers' own prudence, not as writings from another source. Should these admonitions, God forbid, fall into the hands of outsiders, since they would likely be interpreted in a sinister manner, they should be denied as being representative of the Society's true sentiment. This denial should be reinforced by those among us who are undoubtedly unaware of such matters. These private instructions should be opposed by the general instructions and the printed or written ordinances that contradict them. Finally, an investigation should be conducted to determine whether someone from within our ranks betrayed the Society, for no superior would be so negligent as to fail to keep such significant decrees securely. If even the slightest suspicion falls upon someone, they should be held accountable and dismissed from the Society. Testimonies about the Jesuits of Certain Italians and Spaniards⁸⁰

In the Testimonies, a multi-faceted critique of the Jesuit order unfolds through appended texts complementing the Monita. These documents allege manipulative Jesuit practices, such as exploiting wealthy widows, political maneuvering, and calculated recruitment methods, echoing concerns raised in the Monita. The Testimonies emphasize the Jesuits' intimate political connections, particularly as confessors to monarchs like Sigismund III of Poland and Louis XIII of France, consolidating their influence through their political advice. Insights into internal governance, including member dismissal and hierarchical structures, align with the Monita's portrayal of a rigorously managed institution. Scrutiny of the Jesuits' financial dealings and relationships with benefactors further echoes the Monita's portrayal of the Society's economic tactics. The documents suggest a disparity between the Jesuits' professed values and actual conduct, highlighting efforts to discredit critics and manage public perception. They demonstrate

79 On the concept of resignation by members of the Society, see instruction x above.

80 Despite the title, there is no information in the testimonies from Spaniards.

the Jesuits' significant societal influence, from personal relationships to broader political spheres.

The *Testimonies*' inclusion in the 1612 Nysa edition of the *Monita* underscores their historical significance. The typographic link to Krispin Scharffenberg's Nysa workshop—a center of diverse religious ideologies—hints at efforts to obscure the texts' origins, possibly influenced by Jesuit connections to figures like Charles I of Habsburg, bishop of Wrocław. The presence of Jan Ostroróg's counterargument further complicates the narrative, particularly given his conversion from Lutheranism under Jesuit influence. The *Testimonies* emphasize the House of Austria's influence in regions like Poland and France during the rule of families such as the Habsburgs, underscoring the Jesuits' deep connections with rulers like Sigismund III and Louis XIII. The appendix also details Jesuit socio-political maneuvers and internal governance, offering a rich understanding of the order's practices. The geographic scope, including Venice, Bohemia, and Polish-German territories, mirrors the European landscape of the *Monita*, reflecting widespread anti-Jesuit sentiment during the early modern period. This relationship between the *Testimonies* and the *Monita* is also sharpened by the inclusion of Cardinal Bernard Maciejowski's letter to the Venetian doge and the satirical poem "*Prosa in laudem iesuitarum*," both of which sharpen the focus on Venice, enhancing the critical tone against the Society. The *Testimonies*' references to Superior General Claudio Acquaviva and the expulsion from Venice contextualize the anti-Jesuit sentiment across Europe and provide insight into the political and religious tensions of the time.

1. Except for the judgment of the supreme pontiffs, who have approved this Institute of the Ignatians,⁸¹ it is commonly said about them that they are fathers of unjust art, deceitful fraud, and malicious trickery. Contrary to the custom and manner of all religious orders,⁸² they dismiss people after

81 The author's use of the term "Ignatians" rather than the official "Society of Jesus" is notable and may reflect an intentional distancing from the formal identity of the Jesuit order. This choice of nomenclature suggests the author may not be a member of the Society and could be adopting a critical stance. It mirrors a common tactic employed by anti-Jesuit writers, particularly Protestant critics, who often used terms like "Loyoliteae" to subtly critique the order by emphasizing its founder, Ignatius of Loyola, rather than associating the group with the sacred name of Jesus. Protestants often refused to use "Society of Jesus" because they believed the Jesuits were improperly appropriating the holy name for their own ends, seeing it as an act of usurpation. This terminological shift might indicate a nuanced understanding of, and potentially disapproval toward, the Jesuits' role and influence during the period.

82 On the contrast between the Jesuits and other religious orders, see chapter v of the *Monita*.

many years spent in the Society.⁸³ Fabio de Fabiis in Naples dismissed eleven from one college,⁸⁴ each of whom had spent a great deal of time in the Society, including Biondo, an excellent preacher, to whom all of Rome's populace flocked to listen, who was so neglected that he was driven out of the Society.⁸⁵ What about those two lights, the Cicala brothers, professed in the four vows, lecturers in theology, very dear to Pope Clement VIII,⁸⁶ who rejected the dignity of the cardinalate offered by him, successfully completed most difficult legations, and after the death of Clement VIII, in hatred of Pope Clement, the general Claudio, more rightly Bloody-Water than Living-Water,⁸⁷ drove them out of the Society.⁸⁸

-
- 83 The issue of dismissal from the Society occupies a significant space in the *Monita*. See esp. chapters x–xi, xiv, and xvi.
- 84 Fabio de Fabiis (Fabi [1545–1615]) was reputed to be the last and only descendant of the famous Roman general Fabius Cunctator (c.280–203 BCE), who famously delayed Hannibal's (247–c.183 BCE) advances during the Second Punic War (218–201 BCE). Despite strong familial opposition, Fabiis joined the Society of Jesus in 1567. He later held several key administrative positions, including superior provincial of the Neapolitan province (1600–2), rector of the Roman College (1602–4), and assistant to Acquaviva (1604–8), roles which granted him the authority to dismiss members of the Society. In 1608, he was appointed assistant general for the Italian region. His writings concerning various juridical matters under Acquaviva's governance are preserved in the ARSI, Fondo Gesuitico, part 2 (Manuscripti), section 15. Jesuit historian Francesco Sacchini composed his biography. See ARSI, *Vitae* 62 and 147. See *DHCJ* 1367. His tenure overlapped with that of the Cicala brothers, who are also referenced in this paragraph.
- 85 Perhaps Bartolomeo Biondi (b. c.1548) who was dismissed on July 27, 1596 (ARSI, *Hist. Soc.* 54, fol. 15) or, more likely, Andrea Blondo, who was dismissed on June 14, 1601 (fol. 17^v).
- 86 Pope Clement VIII (1536–1605) reigned from February 2, 1592, to March 1605. Prior to his papacy, under Sixtus V (1521–90, r.1585–90), he was dispatched to Poland as a legate a latere (1588–89), where he successfully negotiated the release of Archduke Maximilian III of Austria (1558–1618; r.1612–18) who had been imprisoned after his failed claim to the Polish throne.
- 87 “Claudio the Bloody-Water rather than Living-Water.” This is a mischievous play on words based on the name of Claudio Acquaviva, the fifth superior general of the Society of Jesus, who held the position from 1581. Acquaviva's frequent admonitions are parodied in the *Monita*. The invective against him reveals intense negative feelings, likely shared by the Cicala brothers—Jesuit priests of Turkish descent mentioned in the next paragraph—who were expelled by Acquaviva despite having professed the four solemn vows of the Society. This particular animosity highlights the tension between Acquaviva and certain members of the Jesuit order.
- 88 Antonio Cicala (b.1570, Lecce–d.1629, Naples) entered the Society of Jesus, as did his brother Vincenzo (d.1616). They were relatives of the famous Turkish general Sinan Pasha Cicala (c.1545–1605). Both brothers were sent on numerous diplomatic missions to European courts by Pope Clement VIII. Vincenzo took the four solemn vows in 1600, and Antonio in 1599, but both were expelled from the Society in 1605 by Acquaviva after the death of Pope Clement. See Pirri, *L'Interdetto di Venezia*, 81–83, 87. In Paolo Sarpi's

- II. Blessed be God, who quelled the revolt of the Venetians with Paul v, or to that effect, that his holiness saw how much he ought to favor the Jesuits, who, with flattery and feigned zeal for religion, were the heads of such great scandals.⁸⁹

Historia particolare delle cose passate tra'l sommo pontefice Paolo v. e la serenissima repubblica di Venetia gli anni MDCV, e MDCVI (Venice: Roberto Meietti), 139, Antonio Cicala is mentioned as accompanying Francesco de Castro to Venice as part of an embassy: "Conduceva [Francesco de Castro] anco seco il Cigala, gesuita, come principal ministro dell'ambasceria; ma, meglio consigliato, lo lasciò tornar a Roma" (Francesco de Castro also brought with him Cigala, a Jesuit, as the principal minister of the embassy; but, upon better advice, he let him return to Rome). On August 27, 1615, the Venetian ambassador to Rome, Agostino Nani (1553–1627), wrote to the doge and senate: "The General of the Jesuits endeavored to expel from the Society the two brothers Cigàla [*sic*], who, under Clement, urged the pope to suppress the order in Spain, and who carried out many negotiations for Cardinal Aldobrandino. The support of the Spanish ambassador and the cardinal has saved them. The pope means to send them to Spain or, as others say, to England to look after Catholic interests." The documents on their dismissal case are to be found in ARSI, *Informationum 62 de dimissis e Societate*, 1:435, fols. 1000–1042.

- 89 On April 21, 1607, a peace treaty between the papacy and Venice concluded with Paul v lifting the interdict, despite Venice's refusal to amend its stance on civil jurisdiction over ecclesiastical properties and clergy. This treaty permitted the return and asset restoration of the Capuchins and Theatines but explicitly excluded the Jesuits at Venice's insistence—a decision Paul v reluctantly accepted, resulting in the Jesuits' permanent expulsion. This highlighted the papacy's miscalculation in issuing an unenforceable interdict and in demanding Jesuit obedience, which directly led to their banishment. The Jesuits, serving papal interests, were implicated as provocateurs in the broader "revolt of the Venetians" against Pope Paul v, manifesting in the 1606 Papal Interdict over jurisdictional disputes and the secular trial of clergy. Sarpi's *History of the Interdict* portrays the Jesuits as subversive agents, involved in spreading slander, covert operations, and promoting political doctrines favoring monarchy over aristocracy—doctrines that conflicted with Venetian republicanism. Sarpi accuses the Jesuits of instigating widespread unrest, justifying their expulsion as necessary for the stability of Venice. Sarpi's critical stance is evident in his *History of the Interdict* (1:72–73), where he writes: "While discussions were ongoing in Venice, Rome, and the courts of princes, the Jesuits did not cease to act adversely against the Republic, both outside Italy and within its cities. They spread many slanders, both in private conversations and public preachings, and within the Republic's domain, through letters to their followers. They also called their devotees to the borders, entering the domain in disguise to carry out malevolent acts [...]. The doctrine of the Jesuits regarding political matters, favoring monarchy over aristocracy with principles greatly opposed to the governance and institutions of the Republic, was also examined. The Jesuits have been identified as authors and instruments of all uprisings, seditions, disorders, and damages that have occurred in our times across all kingdoms and provinces of the world. Faults were found not only in individual members but also in the Society as a whole, far more than could have been imagined." This passage encapsulates the Venetian perspective on the Jesuits, framing them as a disruptive force in global politics and affirming their expulsion as justified by their role in provoking dissent.

- III. It is a matter of regret that the Jesuits had as a supporter of their order Gregory XIII,⁹⁰ from whom they obtained the privileges they wanted. I doubt their value, since they were granted to the prejudice of the ordinaries,⁹¹ and at the request of women, who, because of old customs, had much influence with that pope, and through them the Jesuits obtained their privileges.⁹²
- IV. It is difficult to assert anything about the goodness of the Jesuits, for the complaints about them, which come from almost all kingdoms and provinces, prove their malice.⁹³
- V. From my familiar conversation, I learned what a devout man wanted to know from me about the vows and ranks of the Jesuits.⁹⁴ Their vows are

90 Pope Gregory XIII reigned from 1572 to 1585 and was a strong supporter of the Jesuits. His bull *Ascendente Domino* (1584) confirmed the Constitutions of the Society of Jesus and reinforced the privileges previously granted to the order by Popes Paul III, Julius III (1487–1555, 1550–55), Paul IV (1476–1559, 1555–59), and Pius V (1504–72, 1566–72). For further details, see Agostino Borromeo, “Gregorio XIII,” in *Enciclopedia dei papi* (Rome: Istituto dell’Enciclopedia italiana Treccani, 2000), 3:200–2.

91 That is, of bishops. The privilege granted to the Jesuits allowed them to resolve the reserved cases of bishops in sacramental confession. See chapter XIV of the *Monita* above.

92 See Jacob Gretser’s *Contra famosum libellum*, 994, where he defends Pope Gregory XIII against accusations or suspicions of undue influence by women, particularly concerning the issuance of official church documents. The text acknowledges the existence of a son, explaining it either as a result of a youthful marriage or a lapse during a more passionate time of life, which the pope later atoned for through virtuous deeds. In fact, Ugo had a son, Giacomo, born to an unmarried woman named Maddalena Fulchini in 1548. Giacomo was sent to study with the Jesuits in Bologna and later became the keeper of Castel Sant’Angelo and gonfalonier general of the Holy Roman Church, the highest military position in the Papal States. He died in 1612.

93 In his *Refutatio* of this paragraph, Gretser references, among other Western anti-Jesuit works, *Actio [larvati] equitis Poloni in Jesuitas*, which was composed in the Polish milieu. See Sarpi’s letter (1:212–13): “Non credo che mai più fosse un genere d’uomini così giurati nemici della bontà e verità” (I believe there has never been a kind of men so sworn enemies of goodness and truth). On the *Actio*, see Michał E. Nowakowski, “Investigating an Anti-Jesuit Crime: The Reattributed ‘Equis Poloni in jesuitas actio prima’ (1590) and Its Impact on the Anti-Jesuit Sentiment in the Polish-Lithuanian Commonwealth” [in review].

94 Sarpi wrote about his research on the Jesuit vows in a 1610 letter to de l’Isle Grosloot (2:171): “E per rispondere a quello che V. S. mi dimanda, le dirò che le Costituzioni sono una composizione fatta dal primo principio della loro fondazione, la quale dopo poco tempo ha ricevuto un augumento intitolato: Declarationes et annotationes Constitutionum, con decreto che queste ancora siano di pari autorità alle Costituzioni: le quali cose tutte sono fatte innanzi ogni congregazione generale. In esse congregazioni fanno, secondo esigenza, nuovi decreti; ed io ho una formula di certi loro voti, nella quale si dice: Extracta ex prima Congregatione generali, tit. 6, decret. 23; tale che V. S. può comprendere quanto siano multipli le deliberazioni di queste congregazioni, poichè sono distinte per titoli e

twofold: solemn and simple. The latter bind the one who vows, not the religious order, hence the Society can dismiss such a person with such vows whenever it wishes. Some make three solemn vows, others four, namely to go without provisions to all parts of the world. The ranks are four: first, the scholastics and coadjutors, who make vows after their novitiate. Second, the formed coadjutors, who make the same simple vows publicly and do not renew them as the scholastics do, who renew their vows twice a year. Indeed, if they are priests, they are called formed spiritual coadjutors, those who are constant in hearing the confessions of the poor, and who visit the sick and those lying in filth.⁹⁵ Third, those who are professed with three vows are very few; fourth, there are those professed with four vows, who enjoy their own privileges, associate as they wish with widows⁹⁶ and princes, have access to the confessions of monarchs, and, finally, are attentive to the governance of republics and highly skilled in gathering and amassing wealth. All such vows are such that it is up to the general to have the power to dismiss someone with such vows from the Society, which is certainly most serious to look after one's own affairs when one's age and health are weakened. Arise, O God, and correct

decreti" (To answer your question, I'll say that the Constitutions are a compilation made from the very beginning of their foundation, which shortly after received an addition titled *Declarationes et annotationes Constitutionum*, with a decree stating that these too hold equal authority to the Constitutions. All of this was established before any general congregation. In these congregations, new decrees are made as needed; and I have a formula of some of their vows, which states: Extracted from the first General Congregation, title 6, decree 23; so you can understand how manifold the decisions of these congregations are, since they are distinguished by titles and decrees).

95 This is a direct reference to the first admonition of the *Monita*: "Quare humilia obsequia obeunda in xenodochiis et fimo iacentes invisendi, ad confessiones excipiendas" (Therefore, humble services must be performed, strangers in hospices and those cast in dung must be visited, [and] confessions of anyone must be heard). This reflects the emphasis on performing menial and humble tasks as part of the Jesuit mission, which the *Monita* critiques as part of a strategy to gain influence and control under the guise of religious service.

96 Widows are a prominent theme of the *Monita*, appearing in chapters VI–IX and referenced again in chapters XV and XVI. In defending the Jesuit interactions with widows, Gretsezer highlights an example from the Polish context by referencing St. Hyacinth's influence on Bolesław V the Chaste (1226–79), duke of Kraków and Sandomierz, and his wife, Kunegunda of Hungary (1234–92), in helping them maintain their vow of chastity. Gretsezer uses this example to illustrate the spiritual guidance that religious figures provided to noble widows and families during this period (995).

these frauds, for it cannot happen that many young people under their care are not deceived.⁹⁷

- VI. It is astonishing that the Jesuits insert disastrous stories about religious orders, especially the Dominicans,⁹⁸ among their curious writings, as Del Rio did,⁹⁹ with no other purpose than to incite hatred against them and to commend the sanctity of their own Society, while among themselves they cunningly conceal many evils that occur. In Brno, Moravia, under the rector Campano,¹⁰⁰ indeed a Jesuit (who, whenever he wished, took the Most Holy Sacrament to his room), was snatched away by a demon with his body and never appeared again. Many, appearing after death, confess to be damned. Those dying curse the day of their birth because they had entered the Society. So much so do they dissent among themselves with long-standing hatreds that in informing on each other to their general and superiors, those about to die hardly forgive each other nor restore the reputation taken away.¹⁰¹
- VII. The Republic of Venice, following the expulsion of the Jesuits, now enjoys both domestic and external peace, particularly with the Most Holy Paul v. The Germans envy this to them, but even more so the Poles, who, being more servile, partly out of love for private gain and partly in the hope of obtaining honors through the Jesuits, who hold sway with the king, suffer the dominion of the Jesuits and allow their counsels, so that the king administers Poland to their greatest hatred.¹⁰² This favor of the lords

97 In response to this accusation, Gretser wrote: "You clearly show what you hide under your chest, namely something about Luther or Calvin. If not the entirety of Luther or Calvin: For who among Catholics would ever dare to say that the Supreme Pontiff, the Vicar of Christ, the Successor of Saint Peter, with his Decrees & Diplomas, would support frauds, and, to ensure they are as widely spread as possible, lend them strength?" (996).

98 See the first testimony.

99 Probably Martín Delrio (1551–1608), a Flemish theologian known for his works on demonology.

100 Giovanni Paolo Campano was the rector of the college in Brno from 1581 and died in Rome in 1592.

101 Cf. instruction XIV.

102 This note may reference King Sigismund III Vasa and the Zebrzydowski Rokosz, a rebellion of the Polish nobility against the king, who was closely associated with the Jesuits. A fragment from the poem "Wotum" (c.1607) circulating among the *rokoszans* reads: "Weneci samego się papieża nie bali, / Który kazał im znowu Jezuity wsadzić; / Ale go słuchać nie chcą, wolą się z nim wadzić. / Nuż wy też, cni Polacy, ze snu się ocucicie, / A tę truciznę z siebie co rychlej wyrzucicie!" (In Venice, they were not even afraid of the pope himself, / Who ordered them to readmit the Jesuits; / But they do not want to listen to him, preferring to quarrel with him. / Now you too, honorable Poles, wake up from your sleep, / And quickly rid yourselves of this poison!). This reflects a clear connection between the

towards the Jesuits, if it does not bring about overthrow, makes for perpetual dissensions in the republic.¹⁰³

- VIII. From the time when religious orders arose in the church of God, no religious order has ever claimed as much for itself as the Society of Jesus claims in ruling over monarchs, inciting lords against their subjects, guarding widows, leading them to vows by receiving their goods, depriving their relatives of hereditary succession, granting them great liberty of life by flattering them, dissuading marriages, so that they may more freely indulge in their desires with them.¹⁰⁴
- IX. I cannot bear the foolish defenders of the Jesuits. For by pretending that they have produced some fruit in the church, they excuse their crimes and hateful deeds, which, because they have increased the Catholic faith,

expulsion of the Jesuits from Venice and the *rokosz*'s goals. In a letter to Jacques Gillot, Sarpi wrote (1:353): "Faccia di stampare al più presto i documenti ammanniti; perocchè ai veleni di già conosciuti sono da contrapporre gli antidoti. Se i Gesuiti, anco tutti, le saranno addosso, poco male: vano è il volere andar loro ai versi. Creda pure a me: tanto ella fece fin qui, che il loro odio verso di lei non può farsi maggiore; e bene ne darebbero prova, se al volere rispondessero le forze" (Proceed to print the prepared documents as soon as possible, because antidotes must be offered against the already known poisons. If all the Jesuits oppose you, it is of little consequence: it is futile to try to please them. Trust me: you have done so much already that their hatred toward you cannot grow any larger; and they would prove it if their desires matched their capabilities).

- 103 Testimonial VII draws a sharp contrast between the Republic of Venice, which expelled the Jesuits to secure peace with Pope Paul V, and Poland, where Jesuit influence is portrayed as a source of discord and unrest. This testimonial resonates with themes from the Zebrzydowski *Rokosz* texts. For example, "Ad Patres Iesuitas" criticizes the Jesuits for their political and economic ambitions, echoing Venice's strong stance against them. Similarly, *Echo rokoszańskie* calls for similarly firm opposition to the Jesuits in Poland, inspired by Venice's success. Another example is the satirical hymn "Hymnus de s. Patribus Societatis Iesu," which circulated among *rokoszans* and highlighted widespread European discontent with Jesuit political and religious influence. Together, these texts emphasize the defense of local autonomy and republican values against the Jesuits' support of monarchical systems, reflecting the critique in testimonial VII of Jesuit interference in Poland. Additionally, the appended poem "Prosa in laudem Iesuitarum" in the Nysa edition of the *Monita* belongs to the same genre of anti-Jesuit poetry that emerged from Venice. Another Polish text that echoes testimonial VII is *Consilium de recuperanda et in posterum stabilienda pace Regni Poloniae* (1607), which states: "Sicut vel ex Venetorum exemplo intelligere possumus, quos hæc Secta per universam Italiam pro pestilentissimis hæreticis proclamare dicitur, idéo saltem, quòd latis seu potius renovatis Legibus, Jesuitarum cupiditati frenum injicerunt" (Just as we can understand from the example of the Venetians, whom this sect is said to proclaim throughout all of Italy as the most pestilential heretics, therefore at least, because with the laws being broadened or rather renewed, they have put a bridle on the greed of the Jesuits).

- 104 This testimony reads like a table of contents of the *Monita*.

therefore they should govern republics, therefore deceive and attract to themselves noble youths, and when it pleases them, expel the same, extort from widows, and lie about money. Certainly, God, the vineyard keeper, if not through them, would have provided through others, but they frequently hear confessions, indeed. I dare to say that those who confess to the Jesuits are either ambitious and simoniacal, or greedy, or cunning, and with evil schemes, want to achieve something in that republic where the Jesuits' regime exists.

**I Of Bernard Maciejowski, Cardinal of the Holy Roman Church,
Archbishop of Gniezno,¹⁰⁵ to the Ruler of the Venetians**

If the Most Illustrious Magistrate of Venice seeks my judgment about the Jesuits, I must express, speaking for myself, that I regret having been a supporter of the Jesuits. I have noticed, to my detriment and to the republic's, many unfortunate events have occurred, which would never have been experienced if Our Most Serene Sigismund, the senators of the kingdom, had embraced the opinions not of the Jesuits but in the governance of the republic.

II To the Legate

The Jesuits possess privileges by which they surpass bishops in jurisdiction, I hope that this contributes to the honor of God. As far as I can tell, their privileges lead to the freedom of sinning and the contempt of the clergy. Those who reject these, take refuge with the Jesuits, who, by easily absolving them from reserved cases and grievous sins, increase the number of pseudo-pious Catholics and decrease the number of Catholics with solid piety and a fearful conscience.

¹⁰⁵ Cardinal Bernard Maciejowski was a key figure in the Polish–Lithuanian Commonwealth and the Catholic Church, closely associated with the Jesuit order. Educated at the Jesuit college in Vienna and later studying theology in Rome under the influence of prominent Polish Jesuit Piotr Skarga (1536–1612), Maciejowski maintained strong ties with the order. His leadership roles, including bishop of Kraków (1600–5) and archbishop of Gniezno (1606–8), placed him at the center of Poland's religious transformation during the Counter-Reformation, much of which aligned with Jesuit objectives. His work in reforming the Polish church according to the Council of Trent's (1545–63) decrees further demonstrates his connection to Jesuit teachings. If authentic, this letter must have been written between 1606 and 1608.

III Of Jerzy Radziwiłł, Cardinal of the Holy Roman Church, Bishop of Kraków¹⁰⁶

It is astonishing how subtly the Jesuits ingratiate themselves with people—they flatter eagerly, sting sharply, anoint the heart with spiritual words, but they strongly extort money. From my experience, I advise that no one should be too familiar with the Jesuits if bishops want to preserve their authority. They should do nothing through them but by themselves with their prelates, carry out what pertains to the clergy and the governance of the diocese.

IV Piotr Myszkowski, Bishop of Kraków,¹⁰⁷ to Sixtus v

In the recently celebrated provincial synod, initiated by the bishop of Kuyavia,¹⁰⁸ many things were granted to the Jesuits, which would make any religious order arrogant. It will be for Your Holiness, having seen the statutes, to confirm or disapprove them. I, to use the pen of truth, in considering the vocation of the Jesuits, fear they may be similar to the Templars, who, by plausible methods seeking the adornment and order of the churches, grew into such power that they became a burden to kings. For by what means they can move kings against subjects, with an easier one, subjects against the king. I wish to falsely say that the Jesuits are a subtle evil, beneficial in piety studies against the orthodox, what to pretend, by the ultimate event, which I do not know, I do not wish for ruin or perpetual turmoil of republics.

¹⁰⁶ Cardinal Jerzy Radziwiłł (1556–1600) was a significant figure in the Polish–Lithuanian Commonwealth's religious and political scene, with strong ties to the Jesuits. Originally educated in Calvinist schools, he converted to Catholicism under the influence of Skarga. Radziwiłł's ecclesiastical career, including his roles as bishop of Vilnius (1579–91), bishop of Kraków (1591–1600), and cardinal, reflects the Jesuits' influence in the upper ranks of the church during the Counter-Reformation. His efforts to implement reforms aligned with the Council of Trent, along with his diplomatic missions to the Papal States, underscore his close connection to the Jesuit-led Counter-Reformation in both the church and the Polish–Lithuanian Commonwealth. If authentic, this letter would have been written between 1591 and 1600.

¹⁰⁷ Piotr Myszkowski (c.1510–91), as bishop of Płock (1567–77) and later of Kraków (1577–91), was initially a strong supporter of Jesuit activities. His patronage is demonstrated by his support for their initiatives, including backing Skarga's foundation of the Arcybractwo Miłosierdzia in Kraków. However, Myszkowski also supported the Kraków Academy in its conflicts with the Society of Jesus. If authentic, this letter would have been written between 1585 and 1590, during the pontificate of Sixtus v (born Felice Peretti).

¹⁰⁸ Hieronim Rozdrażewski (1546–1600), bishop of Kujawy (1582–1600), whose older brother Stanisław (1540–1619) was a Jesuit and the first rector of the college in Pułtusk.

v Demetrius Sulikovius, Archbishop of Lviv¹⁰⁹

The Jesuits are vigorous soldiers in writing against heretics, guardians of the Roman faith. In their dealings with princes, they are fabricators of evil, with widows, they are bloodsuckers of money, with boys in schools, they are deceivers, not teaching solid arts, and attracting boys of good intellect to themselves.

vi The Same

The schools of the Jesuits bring some fruit to the Christian Republic, but the most to the Jesuits themselves, for by choosing the better talents for themselves, they deprive fathers, families, and the homeland of this good, who could have more greatly adorned both themselves and their own. The worst part, however, is that having sweetly deceived, they again expel them, for whom it is difficult to gain access to high prelatures, either because of the tired strength of those dismissed by them or the very serious king's aversion of mind by the persuasion of the Jesuits, not to favor those whom the Jesuits had expelled.

They certainly tried to persuade me not to provide for one dismissed by them in my diocese, and when I asked for the reason why they were so enraged against him, they replied, so that, defeated by weariness due to his bad success, he might seek some corner and not be in our sight or by the fortunate success of his affairs, lead others to imitate him out of our Society.

The Jesuits lie about rendering obedience to the supreme pontiffs. Julius iv and Pius v in their bulls, commanded that all priests of the Ignatian Society become professed of three vows, who could not be of four vows. The contrary is heard, that scarcely in one province are there three, or one professed of three vows, most priests being only of three simple vows, so that they may be more easily dispatched from the Society.

I know of a book to be published that describes the fraudulent institution of the Jesuits. I would call it tyrannical, for in the hands of the general alone lies all the power to establish and annul whatever he wants in the Society, with all others vainly protesting, and to attribute to one man as much as the vicar of Christ

¹⁰⁹ Jan Dymitr Solikowski (1539–1603), archbishop of Lviv (1587–1603), played a pivotal role in the Counter-Reformation in Poland and maintained close interactions with Skarga. His tenure saw significant religious reforms, including the 1593 Lviv Synod and the 1596 Synod of Brest, which formalized the union between the Catholic and Orthodox Churches. Solikowski worked closely with Skarga, particularly when he was appointed as the administrator of reclaimed churches in Riga, with Skarga serving as his advisor. If authentic, this letter would have been written between 1587 and 1603.

claims for himself by Christ's privilege only in matters of faith. I reproached a Jesuit familiar to me for this, who responded to me: Only Claudio Acquaviva had attributed this to himself; therefore, he had expelled many, even professed from the Spaniards, who wanted to have in Spain a provincial with that jurisdiction, which was given during the time of Ignatius.

The Jesuits vainly soften sinister speeches of men about themselves with false stories, telling the worst that has happened to those who feel differently about them than they wish. They say Sixtus v died quickly because he ordered himself to wear yellow hoods. Clement VIII died at the hour he wanted to approve the Dominican opinion on grace. His nephew Peter is wasting away with many diseases, Paul v's nephew died because he did not immediately at the first request canonize Ignatius.

*Prose in Praise of the Jesuits*¹¹⁰

Wealthy Jesuits, in cities they reside,
 Seeking immunities, with pride,
 Claiming piety as they arrive in lands,
 Aiming to govern with cunning hands.¹¹¹

110 Despite being titled "Prose in Praise of the Jesuits," this text is undeniably poetic in both structure and style. It uses rhyme, rhythm, and a clear stanzaic form, which are hallmarks of poetry rather than prose. This mislabeling as "prose" could be an ironic or satirical choice, possibly intended to mock or criticize the Jesuits by contrasting their lofty, prose-like vows with the rhythmically structured accusations of hypocrisy and ambition laid out in poetic form. In early modern literature, it was not uncommon for satirical or rhetorical works to be labeled "prose" even if they had a poetic structure, often as a way to emphasize that the work aimed at persuasive or moral critique, rather than purely artistic or lyrical expression.

111 Cf. Sarpi's letter to Jacques Leschassier (1550–1625): "In quanto all'arcano modo di agire dei Gesuiti in questi stessi luoghi da cui già vennero espulsi, credo che la S. V. abbia colto perfettamente nel segno. Si crede per molti indizi, e questi assai probabili, che alquanti di loro, con mutate vesti, s'introducano nelle nostre città; e ciò senza troppe malagevolezze. Le ragioni perchè ciò fanno, sono due: la prima, per tenere in fede e nella soggezione i loro adepti, affinchè non passino in altre mani; l'altra, per appropriarsi il danaro che loro suol essere pagato dalle vedove e dagli altri ricchi superstiziosi. Quanto alla meraviglia da lei provata che questo segua, tornando a danno de' parrochi e dei pastori ordinari, stantechè i Gesuiti non permettono in verun luogo che i loro devoti trattino cogli ordinari di alcuna cosa senza saputa e senza il loro permesso; più è da maravigliare ch'essi vengano favoriti da molti fra quei medesimi pastori, tinti pur troppo della stessa pece" (Regarding the secret manner in which the Jesuits act in these very places from which they have already been expelled, I believe Your Excellency has hit the mark perfectly. It is believed, based on many indications—quite probable—that some of them, in changed clothes,

As confessors to kings, they seek their role,
 In public honors, they take control.
 Preaching of poverty, yet wealth they crave,
 Urging wives from husbands to save.

They compel theft as a dowry's gain,
 Thus wives, in thievery, keep husbands free from stain.
 To widowed rich, religious vows they sell,
 Observe how Jesuits from this swell.

They cease not Jesus, stripped and poor, to show,
 Till widows' treasures toward them flow.
 Confessors to rich women, they aspire,
 Sharing in wealth, their sole desire.

In confessions, they probe, not for the soul's peace,
 But what lies in chambers, wealth's increase.
 They visit the rich, inquiring of their lot,
 Seeking what riches for them are wrought.

To prisoners' confessions, they turn away,
 "Forgive us, little sons," they say, "we're held at bay."
 They claim goods of the altar and chapter,
 Denied by Venetian lords, those sea-capturers.

Patrons to parishes, they claim their right,
 Rule over kings, in monarchs' sight.
 Craftsmen deceived, their common plaint,
 Even Paul v to war, they made a saint.

have infiltrated our cities with little difficulty. The reasons are twofold: first, to keep their followers loyal and submissive, ensuring they do not turn to others; second, to appropriate the money typically paid to them by widows and other rich superstitious people. As for your wonder that this occurs, to the detriment of parish priests and ordinary pastors, since the Jesuits do not allow their devotees to deal with ordinaries without their knowledge and permission, it is more astonishing that many among these same pastors favor the Jesuits, unfortunately tainted by the same corruption [89]). This approach is echoed in *Consilium*: "For while on the one hand they display a certain miraculous control of life, an angelic chastity, and a devout devotion to religious piety, on the other hand, a deep avarice so cruel, and such a clever artifice of encircling noble families and deceiving widows and orphans." See Czubek, *Pisma polityczne*, 3:40.

No certain habit marks their order's guise,
To deceive men and women, their prize.
Dominicans, Franciscans, in church, do more,
Yet boast not, nor vain glory store.

Not ruling kings for fruits they've grown,
Their order's laws more strictly known.
Jesuits, though deeds be small, amplify,
Thus with lies, men's minds they falsify.

The Two Polish Translations of the *Monita secreta Societatis Iesu*

Editorial Commentary

1 Foundations of the Edition

1.1 1767—*Handwritten Translation from the Year 1767*

An anonymous translation preserved in a small manuscript (k.nlb. 48) contains exclusively the fair copy of this work. The manuscript bears the title: *Monita secreta Societatis Iesu to jest Rady tajemne Towarzystwa Jezusowego z łacińskiego na portugalski, włoski, francuski, niemiecki etc., teraz zaś i na polski język przetłumaczone. A[nno] D[omini] MDCCLXVII* (Monita secreta Societatis Iesu, that is, the Secret Instructions of the Society of Jesus, translated from Latin into Portuguese, Italian, French, German, etc., and now also into Polish. In the year of our Lord 1767), MS PAN Biblioteka Kórnicka (The Polish Academy of Sciences Library in Kórnik near Poznań), shelfmark 103. The codex has no earlier ownership marks, so its provenance is unknown.

1.2 1784—*Printed Translation from the Year 1784*

The anonymous translation titled *Przewodnik, czyli Skryte rzędy ojców jezuitów* had two editions.

The first appeared in 1784 (or later): *Przewodnik, czyli Skryte rzędy ojców jezuitów z łacińskiego przełożone roku 1784*—in the 8° format, fols. A—D8, E2, s.lb. 1–65 + s.nlb. 3. The print was poorly executed: the text contains many errors, and several types were placed upside down. The edition does not have a bibliographic address, but typographic analysis shows that it was a product of Ignacy Grebel's (1741–90) Kraków press, which operated between 1780 and 1790. The basis for the edition was a copy from the Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (The Ossolineum Library) in Wrocław, call no. XVIII-6276.

This work was reprinted in the next century: *Przewodnik, czyli Skryte rzędy ojców jezuitów z łacińskiego przełożone. Roku 1784* (no place of publication). The new unchanged edition, Leipzig, 1873, was published by Juliusz Klinkhardt (1810–81) in the 8° format, fols. 1–38, 46, s.lb. 1–60.¹ The text was slightly modernized, and most of the most obvious errors in the base for the reprint were corrected. However, the Leipzig typesetter clearly did not know Polish or knew

¹ Besides, the publishing house founded in 1834 by Friedrich Julius Klinkhardt, is still in operation today, specializing in academic publications in the field of pedagogy.

it poorly, which resulted in several serious typographic errors.² The edition used was from the Biblioteka Narodowa (National Library) in Warsaw, call no. 253.403. As a derivative of the original edition, the reprint is irrelevant for establishing the correct text of the 1784 translation. Therefore, the basis for the transcription and editorial preparation in this edition was the text of the *editio princeps*.

2 Transcription Principles

In the case of the handwritten translation, the transcription took into account the copyist's autocorrections, consisting of overwriting missing letters and syllables, converting incorrect letters to correct ones, and striking through or erasing erroneous entries. The editors provided punctuation, which is consistent with current punctuation rules (the punctuation of the print, where dots and colons often appear in the middle of a sentence to indicate pauses, leaves much to be desired, and the manuscript's creator is also inconsistent with punctuation). The spelling of lowercase and uppercase letters has been modernized (e.g., in transcription, the passage *із Monarchowie y на Urzędach będące Osoby w tenczas nayłatwiey uwieść się dozwalaјą Duchownym. Kiedy Ci pobłażајą Ich czynnościom* takes the form *із monarchowie i na urzędach będące osoby wtenczas najłatwiej uwieść się dozwalaјą duchownym, kiedy ci pobłażајą ich czynnościom*), beginning pronouns referring to divine persons and theologically justified terms with a capital letter.

Modernization has been applied to contiguous and separate spellings of prepositions (e.g., *otym* → *o tym*, *wzwiązkach* → *w związkach*, *nakoniec* → *na koniec*), spellings with *nie* (e.g., *niegodzi* → *nie godzi*, *nie mało* → *niemało*), spellings with the word *czas* (e.g., *na ów czas* → *naówczas*, *tym czasem* → *tymczasem*, *w ten czas* → *wtenczas*), and other compounds (e.g., *dla tego* → *dlatego*, *przed się wzięty* → *przedsięwzięty*). The hyphen has been used to indicate polysemy in recordings of *czyli* (so) and *czy-li* (whether), as well as *też* (also, too) and

2 For example, "Rozdział I." instead of "Rozdział I.," "gdiekołwiek" instead of "gdziekołwiek," "O nabywaniu Taski" instead of "O nabywaniu Łaski," "Żakich" instead of "Jakich," "Zakonniksmi" instead of "Zakonnikami," "Monarchew" instead of "Monarchów," "Pomorze" instead of "Pomoże," "Mslżeńskim" instead of "Małżeńskim." The typesetter frequently confused the letters *z*, *ż*, *z*; for instance, "książięty" instead of "książęty," "życie" instead of "życie," "można" instead of "można"; or "zādali" instead of "żādali," "Kaźnodzieje" instead of "Kaznodzieje," "należy" instead of "należy." He often also confused the letters *l* and *ł*; for example, "ślub" instead of "ślub," "jeżeli" instead of "jeżeli."

te-ż (the pronoun *te* strengthened by the particle *ż*). The spelling of compound words has been modernized, e.g., *spot=Braci* → *spółbraci*.

Abbreviations ending with a period or colon have been expanded in square brackets (e.g., *s.* → *ś[więty]*, *Sw:* → *św[ięty]*), while abbreviations without a period (e.g., *Sty* → *święty*, *Xsa* → *Chrystusa*, *Xfta* → *Chrysta*) and ligatures (e.g., *&c.* → *etc.*) have been silently expanded. The notation of old abbreviations (e.g., *i.t.d.* → *itd.*) has been modernized.

The numbering of chapters and points has been recorded in Arabic numerals, while in both translations, paragraphs have been numbered with Arabic numerals and chapters with Roman numerals.

The spelling of *i, j, y* has been modernized, adjusting in transcription *y* to *i* (e.g., spółnik *y* → *i*), *y* to *j* (e.g., *raczey* → *raczej*, *przyymować* → *przyjmować*), *i* to *j* (e.g., *iak* → *jak*, *maią* → *mają*), and *i* to *y* (e.g., *dirigowac* → *dyrygować*). Lengthenings have not been applied to the transcription of foreign words, for example *intency* → *intencji* (not: *intencyi*), *dispozycyq* → *dyspozycję* (not: *dyspozycyjq*).

The notation of vowels *o, ó, u* has been brought to its modern form (e.g., *niektorzy* → *niektórzy*, *procz* → *prócz*, *rowno* → *równo*, but also *dopomudz* → *dopomóc*, *doputy* → *dopóty*, *ogulnie* → *ogólnie*, *rużnych* → *różnych*, *szczegulnosc* → *szczegółności*), making exceptions for etymologically justified forms such as *tłomaczone*, *zwłoczenia* (and derivatives). The form *ratawać* (variant of *ratować*) has been retained, as have the forms *najczerniej*, *skrypuł*.

Nasal vowels have been transcribed according to contemporary rules (e.g., *tę rzeczy* → *te rzeczy*, *zgromadzenie fwoję* → *zgromadzenie swoje*), except for the old regular form *tesknota*. Transcriptions with split nasal vowels (e.g., *nayglembiey* → *najgłębiej*, *nieuptynoł* → *nie upłynął*, *postempkach* → *postępkach*) and secondary nasalization (e.g., *duchowieństwa* → *duchowieństwa*, *kątetuiq* → *kontentując*, *małęki* → *małeńki*) are not honored.

The inconsistent spelling of *h* and *ch* has been brought to the form valid in eighteenth-century Polish, so for example *zaphane* → *zapchane* alongside *choyności* → *hojności*, *chonorem* → *honorem*.

The spelling of the *c, ć, ċ* sequences has been modernized (e.g., *porucając* → *poruczając*, *czwiczenia* → *ćwiczenia*), *s* and *ś* (e.g., *nayścislej* → *najściślejsz*, *Swiactwa* → *świactwa*, *Swieckich* → *świeckich*), and *z* and *ż* (e.g., *Zadnemu* → *Żadnemu*), with an exception made for the old variant form *ślub* || *szlub*.

The letter *f*, found at the beginning (e.g., *fekret*, *fię*) and middle (e.g., *iftotny*, *uftawy*) of words, has been transcribed as *s*.

The consonant cluster *-szcz-* in the word *męszczyzna* has been modernized to *-żcz-* (→ *mężczyzna*) but honored in the form *w Polsce*.

Inconsistent spellings such as *rzqdać* alongside *żqdać* have been standardized to the correct form *żqdać*.

Infrequent consonant clusters such as *-jżrz-* (e.g., *dojżrzatego*), *-śrz-* (e.g., *pośrzednictwo*, *śrzedków*), and simplified spellings like *czyśca*, *czyścowych* have been retained. Forms like *pozwierzchownej* are also honored.

The spelling of geminates has been standardized to the form currently in use (e.g., *applauz* → *aplauz*, *aplikuiq* → *aplikujq*, *celli* → *celi*, *deffekta* → *defekta*, *interefsu* → *interesu*, *Kapellani* → *kapelani*, *Kolligatom* → *koligatom*, *offiara* → *ofiara*, *officerow* → *oficerów*, *okkazyq* → *okazjq*, *Summa* → *suma*).

Voicing has been rendered according to today's norm (e.g., *bydż* → *być*, *dadż* || *dadź* || *dać* → *dać*; *dopomudz* → *dopomóc*, *strzedz* → *strzec*, *wymodz* → *wymóc*; *żkqd* → *skąd*, *ztqd* → *stąd*).

The old form *nadgradzać* is left unchanged, as well as variant forms in the base text *abo* || *albo* and *wszystko* || *wszystko*.

Old internal declensions in compounds are preserved, for example *z białągłową*.

Old inflectional forms are retained, for example keeping the archaic instrumental plural endings *-emi* (e.g., *powszechnemi*, *drukowanemi*, *pisanemi*) and the demonstrative pronoun *temi*. Similarly, the ending *nieżyczemy* → *nie życzemy* has not been modified.

In words of Latin origin, remnants of foreign spelling have been removed in the range of *ae* spelled as *e* (e.g., *Praefekci* → *prefekci*), *c* spelled as *k* (e.g., *Collegiow* → *kolegiów*), *q* spelled as *kw* (e.g., *Questarze* → *kwestarze*), *th* spelled as *t* (e.g., *authorami* → *autorami*, *Kathedre* → *katedrę*), *v* spelled as *w* (e.g., *Favor* → *fawor*, *reveluiq* → *rewelujq*), and *x* spelled as *ks* (e.g., *exkuzować* → *ekskuzować*, *Xieni* → *ksieni*).

3 Critical Apparatus

The typesetting of the 1784 edition was poorly executed, hence the high frequency of conjectures. Reversed type in the base edition was considered an error requiring correction only for characters that, when reversed, produce a different meaning, for example, the letters *n* / *u*. Corrections involving the addition or modification of letters and words are indicated with square brackets, while deletions of letters or words are not indicated in the transcription—all such changes are described in the critical apparatus. The apparatus can be found in the footnotes to the transcription.

4 Annotations

Since the original text edition is accompanied by factual annotations, the commentary on the translations focuses on linguistic explanations, clarifying archaic words, idioms, and word constructions, as well as biblical references. Passages that do not have counterparts in the Latin text edition published in this work are also equipped with factual annotations.

Monita secreta Societatis Iesu to jest Rady tajemne Towarzystwa Jezusowego z łacińskiego na portugalski, włoski, francuski, niemiecki etc., teraz zaś i na polski język przetłumaczone, *a[nno] d[omini]* 1767

Do Czytelnika

[1] Czas, który wszystkie tajemnice, sekreta, najskrytsze myśli, mowy, uczynki ludzkie złe i dobre prędzej czy-li później na jawią wywodzi i odkrywa,¹ objawił oto i te *Rady tajemne jezuickie*, które oni przez wiele lat w najściślejszym zachowywali milczeniu, nie śmiejąc ani mogąc na światło publiczne wydać takowych maksym i nauk, całemu chrześcijaństwu wbrew przeciwnych,² dobre obyczaje trujących i człowieka od szczyrości do obłudy, od prawdy do kłamstwa, od pobożności do bezbożności prowadzących, a zgola w szatana przemieniających. Bo zaiste ani Talmud żydowski, ani Alkoran turecki,³ ani Machiawelli florencki,⁴ ani najniewstydlwszy i najrozwięźlejszy⁵ ateista nie potrafiłby subtelniejszych i sztuczniejszych wykoncypować⁶ reguł, jak te, które tu widzimy, na zgorszenie ułożone, daleko rozszerzone,⁷ w codziennej praktyce używane i z autorami swymi aż dotąd ochraniane.⁸

[2] O, nieszczęśliwi rodzice, którzy tym zwodzicielom edukacją dziatek⁹ swych powierzają! Nieszczęśliwa młodź, która się dostaje w ręce tak

1 *Czas, który wszystkie tajemnice [...] na jawią wywodzi i odkrywa*—odwołanie do maksymy: „Omnia tempus revelat”, którą leksykograf jezuita Grzegorz Knapiesz proponował spolszczać: „Czas wszystko otwiera (wyjawia)” (Gregorius Cnapius, *Thesaurus Polono-Latino-Graecus*, t. 3: *Adagia Polonica*, Cracoviae 1632, s. 121).

2 *wbrew przeciwnych*—przeciwnych.

3 *Alkoran turecki*—Koran, święta księga islamu.

4 *Machiawelli florencki*—Niccolò Machiavelli (1469–1527), autor *Il principe*, przywołany tu jako figura politycznego cynizmu i wyrachowania.

5 *najniewstydlwszy i najrozwięźlejszy*—najbardziej bezwstydnym i najbardziej rozwiązłym.

6 *subtelniejszych i sztuczniejszych wykoncypować*—wyrafinowanych i kunsztownych wymyślić.

7 *daleko rozszerzone*—szeroko rozpowszechnione.

8 *ochraniane*—tj. ukrywane. Ostatnie zdanie akapitu jest amplifikowanym przekładem początku posłowania do niemieckiego przekładu *Die Entlarvte Wölfe* (1761), s. 129.

9 *dziatek*—dzieci, tj. synów.

przewrotnych dozorców!¹⁰ Ci to są, jako ich z owoców poznać, którzy przychodzą w odzieniu owczym, ale wewnątrz są wilcy drapieżni (Mtt. 7,15).¹¹ Pod płaszczkiem religii, świętobliwości, pokory, cichości nosząc bezbożność, pychę, zdradę i zamieszanie, które, gdzie tylko mogą, wszczynają chętnie. Ci to są mężowie, mówiący rzeczy przewrotne, aby za sobą pociągnęli ucznie (Act. 20,30).¹² Ci to są, którzy pożerają domy wdów bogatych, a to pod pokrywką długich modlitew (Mat. 23,14).¹³ Ci to są dzisiejszych wieków faryzeuszowie obłudni, którzy obchodzą morze i ziemię pod tytułem misjonarzy,¹⁴ aby nawrócili jednego prozelitę, a nawróciwszy, czynią go synem zatracenia dwakroć większym, gdyby można, niżeli są sami (Mat. 23, *ver[sus]* 15).¹⁵

[3] Atoli nie darmo im biada¹⁶ przepowiedział Zbawiciel nasz Pan Chrystus. Jest albowiem w Bogu najlepszym nadzieja, że te Towarzystwo, nieprzystojnie nazwane Jezusowe, jak świat cały zdradliwie oszukiwało, tak też na ostatek od całego oświeconego świata oszukane będzie z ostatnią swoją hańbą i zgubą, gdy wszyscy monarchowie, powoli rozpatrzywszy się w gatunku maskowanych złoczyńców, zdarszy im zmyślonej dewocji larwę,¹⁷ poznawszy ich ustawiczne machinacje, obmierziwszy pseudo-politykę,¹⁸ postrzegszy niebezpieczeństwo życia swego i dobra pospolitego z ich całością związane, zgodzą się powszechnie na wykorzenie, wytracenie i wypędzenie ich z państw swoich przykładem Portugalii, Francji, Hiszpanii, nie wspominając dawniejszych, Moskwy, Szwecji, Danii, Holandii, owszem, i¹⁹ w Paragwarii rządzić się dłużej im nie pozwolą.²⁰

10 Dwa pierwsze zdania akapitu są przekładem ustępu posłowania do niemieckiego przekładu *Die Entlarvte Wölfe* (1761), s. 129.

11 Zob. Mt 7,15.

12 Zob. Dz 20,30.

13 Zob. Mt 23,14.

14 *pod tytułem misjonarzy*—tj. określając się mianem misjonarzy.

15 Zob. Mt 23,15.

16 *biada*—tj. zagładę.

17 *zmyślonej dewocji larwę*—maskę udawanej pobożności. Cf. *Enlarvte Wölfe* (1761), s. 65: „Ja, wir haben ihnen die Larve vom Gesicht gerissen, nachdem der Pabst, nach völliger Überzeugung von ihren schrecklichen Missethaten, von ihrem gottlosen und unmenschlichen Attentat, und von ihrer Rebellion”.

18 *pseudo-politykę*—tj. ich mieszanie się do polityki.

19 *i*—nawet.

20 Wylczenie krajów, z których wypędzono zakonników Towarzystwa Jezusowego, mało precyzyjne (nie zostali oni wypędzeni z Imperium Rosyjskiego, Szwecji, Danii, Holandii), jest dodatkiem polskiego tłumacza. Z Portugalii jezuici zostali wypędzeni w 1759, z Francji w 1774, z Hiszpanii w 1767, z Paragwaju w 1756 r.

[4] Ale pokażmy krótko ciekawemu Czytelnikowi, jako te tajemne rady na jawią²¹ wyszły. Wydane one były w autentycznym swoim języku łacińskim najpierwej przez Henryka de S. Ignatius,²² uczonego w teologii karmelitę pod zmyślonym dla uniknięcia nienawiści jezuickiej imieniem Liberii Candidi, w Argentynie, w pierwszej edycji księgi *Tuba magna* roku P[auńskiego] 1713 drukowanej.²³ Skoro zaś jezuici zatrzęśli niebem i piekłem, zapierając się, że tak bezbożne reguły nie są od ich Towarzystwa, ale od jansenistów, ich nieprzyjaciół, skomponowane, nadto, gdy powstawszy jeden jezuita nazwiskiem Huileboureg²⁴ przypisał je pewnemu Jaworowskiemu²⁵ Polakowi, tedy w drugiej edycji argentyńskiej roku następującego 1714, także i w trzeciej, dwoma tomami aukcjonowanej, tamże drukowanej roku 1717, te *Rady tajemne* zostały wyrzucone i już więcej nie włożone. Wszakże przeciwko najniewstydlivszemu wypieraniu się jezuitów dowiodę z innych przypadków, że wspomniane *Rady* są ich własne i prawdziwe.²⁶

21 na jawią—na jaw.

22 Henryk od św. Ignacego (ok. 1630–1717), zwalczający jezuitów teolog karmelicki.

23 Zob. Liberius Candidus [Henri de Saint Ignace], *Tuba magna mirum clangens sonum ... de necessitate longe maxima reformandi Societatem Jesu* (Argentinae 1713), s. 368–399 (*Monita secreta*).

24 Alphonse Huylenbroucq (Huylenbroeck, 1667–1722), belgijski jezuita.

25 Nazwisko zniekształcone (jeszcze bardziej) w niemieckim oryginale: „Hieronymus Jaorowski”. Mowa o domniemanym autorze *Monita secreta* jezuitcie Hieronimie Zahorowskim (ok. 1582–1634), o którym tak pisał w swym dziele Huylenbroucq: „Fuit vero per id tempus in Provincia Poloniae Hieronymus Zaorowski in Societate Sacerdos, ac circa annum 1611 pro meritis exautoratus aliquot post mensibus fama percrebuit, ipso autore, Religionem Societatis brevi apprime cognitum iri, nec diu post, *Monita* illa dispersa sunt manuscripta. [P. Joannes Argentus] in Poloniam venit visitator anno 161 apud hunc egit dimissus Hieronymus Zaorowski, ursitque, ut quae forte Societati donaverat, sibi restituerentur. Visitator rem arbitris committi voluit, atque optionem fecit; ut quos voluisset, binos eligeret, se quoque duos nominaturum: non placuit dimisso oblata conditio, linguamque in nos exercuit liberrimam et *Monita* quaquaversum pleno sinu diffusa sunt. Accusatio igitur est instituta, auctorque et liber famosus apud Episcopum suum delati sunt. Actio instituta et examen. Post omnia autor et liber, iudice Episcopo Cracoviensi sententiam suam tulerunt anno 1615 liber praeterea, ut dixi, in Urbe proscriptus est anno proximo 1616. quo anno Joannes Argentus, pro munere suo apud Potentissimum Poloniae Regem Sigismundum III. rem totam pro Societatis innocentia exposuit” (A. Huylenbroucq, *Vindicationes alterae adversus famosos libellos quam plurimos et novam eorum collectionem, sub titulo „Tuba magna novum clangens sonum etc.” per eruditissimum dominum Liberium Candidum Argentinae 1712*, s. 116).

26 Akapit jest nieznacznie skróconym przekładem akapitu wstępu do niemieckiego tłumaczenia *Die Entlarvte Wölfe* (1761), s. 2.

Pierwszy przypadek

[5] Gdy Chrystian, książę brunszwicki, został biskupem halberstadskim, dobył licznym wojskiem miasta Paderborn²⁷ i plundrował²⁸ kolegium jezuickie,²⁹ a zbiór ksiąg ich darował kapucynom razem z rękopismami rektorskimi, tedy między tymi znalezione te *Monita secreta*, czyli *Rady tajemne* w języku łacińskim. Nie schodziło³⁰ tu-ż na mężach wiary, godnych, którzy świadczyli, iż te-ż same *Monita* znaleziono takż w Pradze i w Lutychu.³¹ Lecz te są dzieje dawne, pódźmy raczej do świeższych.³²

Drugi przypadek

[6] W mieście papieskim Fermo,³³ gotując się niedawno pewny kapłan na misją, potrzebował niektórej³⁴ rzadkiej książki, dla której pożyczania szedł do superiora jezuickiego, który mu też chętnie ją dał, zapomniawszy wyjąć z niej te *Monita*, które on drobniuteńko pisane jak najpilniej zachował był między pargamin i deskę oprawy. Ów misjonarz, uważając, że jedna strona oprawy grubsza niż druga, zajrzał we śródek i znalazł ten skryty klejnocik. Lecz tegoż dnia pod zmrok³⁵ przybiegł posłaniec od superiora z biletem³⁶ o przysłanie tej książki tylko na moment, z obietnicą przywrócenia³⁷ jej, na jak długi czas będzie się podobało. Roztropny kapłan, nie chcąc upuścić tak dobrej okazji nabycia tak ciekawej wiadomości, ile³⁸ z autentycznej ręki superiora jezuickiego, odesłał mu wzajemnie bilet z ukłonem i wyrażeniem przyczyn, iż musi

27 Chrystian Młodszy (1599–1629), tytularny książę Brunszwiku-Lüneburga, protestancki przywódca wojskowy, w początkowym okresie wojny trzydziestoletniej prowadzący kampanię przeciwko siłom cesarskiej dynastii Habsburgów i Ligi Katolickiej. Pod koniec 1621 r. zebrał armię liczącą 10.000 żołnierzy, którą poprowadził na zimę do Westfalii, m.in. zdobywając Paderborn.

28 *plundrował*—tj. jego wojska plądrowały.

29 Kolegium jezuickie w Paderborn założono w 1580 r.

30 *Nie schodziło*—nie brakowało.

31 *w Lutychu*—w Liège.

32 Akapit stanowi przykład kolejnego akapitu wstępu niemieckiego tłumaczenia *Die Entlarvte Wolfe* (1761), s. 2.

33 Włoskie miasteczko nad Adriatykiem, 60 km na południe od Anконы.

34 *niektórej*—pewnej.

35 *pod zmrok*—wieczorem, gdy zapadł zmrok.

36 *z biletem*—tj. z pisemną prośbą.

37 *przywrócenia*—zwrócenia, tj. ponownego wypożyczenia.

38 *ile*—zwłaszcza (pochodzącej).

koniecznie z księgi niektóre *dicta* i *puncta*³⁹ wynotowawszy, co najprędzej przez jutrzejszą pocztę zasłać⁴⁰ jednemu przyjacielowi, który już po kilkokrotnie o to go listownie upraszał, a z tej racji chyba dnia jutrzejszego książkę odda. Tymczasem zawoławszy domowych,⁴¹ tejże nocy przepisać kazał wszystko od słowa do słowa. A odłożywszy na swoje miejsce manuskrypt, odesłał książkę z tysiącznymi podziękowaniami i obligacjami⁴² superiorowi.⁴³

Trzeci przypadek

[7] W mieście Nawarra⁴⁴ przytrafiło się, że rektor jezuickiego kolegium kilku młodych kawalerów do swojej wprowadził celi, rozmawiał z nimi o różnych materiach.⁴⁵ W tym razie⁴⁶ przybiega fortian i prosi go do forty. Ten, gdy zszedł na dół, zostawiwszy paniczów w izbie, ci poczęli między sobą żartem popychać się i obalili repozytorium z księgami. Rzucili się społem co żywo podnieść i poustawować znowu, niżby nadszedł⁴⁷ rektor. Między tymi księgami wpadł w ręce grafowi N. N. malusienki traktacik, mający tytuł *Monita secreta Societatis Iesu*. Ów ciekawy młodzik wetknął go nie na swoje miejsce, ale do kieszeni, a potem dawał do czytania i przepisywania wielu innym poufałym przyjaciółom.⁴⁸

[8] I tak za czasem⁴⁹ te tajemnice, przedtym niedościgłe,⁵⁰ stały się jawne za wolą Bożą, częścią przez pomienione⁵¹ przypadki, częścią przez wygnanie Jezuitów z Portugalii za wiekopomne sprzysiężenie ich przeciwko królowi Józefowi pierwszemu r[oku] P[ańskiego] 1757.⁵² Kiedy te same *Monita* w

39 *dicta i puncta*—powiedzonka i punkty.

40 *zasłać*—przesłać.

41 *domowych*—tj. służbę domową.

42 *obligacjami*—wyrazami wdzięczności.

43 Akapit stanowi skrócony przekład kolejnego akapitu wstępu niemieckiego tłumaczenia *Die Entlarvte Wölfe* (1761), s. 2–3.

44 Włoskie miasto Novara, ok. 50 km na zachód od Mediolanu. Kolegium jezuickie istniało tam od 1624 r. Polski tłumacz mylnie utożsamiał je z hiszpańskim księstwem Nawarra.

45 *o różnych materiach*—na różne tematy.

46 *W tym razie*—wówczas.

47 *niżby nadszedł*—zanim nadejdzie.

48 Akapit stanowi przekład fragmentu kolejnego akapitu wstępu niemieckiego tłumaczenia *Die Entlarvte Wölfe* (1761), s. 3–4.

49 *za czasem*—z czasem, wraz z upływem czasu.

50 *niedościgłe*—nieznane.

51 *pomienione*—wspomniane.

52 Mowa o spisku arystokracji przeciwko królowi Portugalii José o Reformador z dynastii Bragança.

odebranych kolegiach znalezione były i wraz na różne języki przetłumaczone, z których gdy się i mnie tymi czasy dostały dwa egzemplarze niemieckie, jeden *in quarto* edycji r[oku] 1761,⁵³ drugi *in octavo* r[oku] 1763,⁵⁴ im z większym podziwieniem⁵⁵ chytrłości i frantostwa⁵⁶ one czytałem, tym większą zabrałem chęć do wyłożenia⁵⁷ na język polski, mając za cel, aby ta moja jakakolwiek praca usłużyła Polakom do obudzenia sumnienia, do oświecenia myśli i otworzenia oczu, by snadź poznali zarówno z drugimi nacjami, co zacz⁵⁸ jest zakon jezuicki, a świeżym torem Hiszpanów idąc,⁵⁹ wypędzili tę zarazę z kraju i uwolnili naród swój szlachetny od najcięższego jarzma prawdziwej niewoli.

[9] Miejsze się dobrze, Czytelniku, i bądź łaskawy—tylko nie na jezuitów.⁶⁰

To the Reader,

[1] Time, which sooner or later reveals and uncovers all secrets, mysteries, the most hidden thoughts, words, and actions of mankind, both good and evil, has also now exposed these *Secret Instructions of the Jesuits*, which they kept in the strictest silence for many years, neither daring nor able to bring such maxims and teachings to public light, as they are contrary to the entire Christian faith, poisonous to good morals, leading man from sincerity to hypocrisy, from truth to falsehood, from piety to impiety, and ultimately transforming him into a servant of Satan. For indeed, neither the Jewish Talmud, nor the Turkish Koran, nor Machiavelli of Florence, nor the most shameless and dissolute atheist could devise subtler or craftier rules than those we see here, devised to scandalize, widely spread, used in daily practice, and protected by their authors to this day.

[2] Oh, unfortunate parents, who entrust the education of your children to these deceivers! Unfortunate youth, who fall into the hands of such perverse overseers! These are the ones, as can be recognized by their fruits, who come in sheep's clothing, but inwardly are ravenous wolves (Matt. 7:15). Under the guise of religion, holiness, humility, and meekness, they harbor impiety,

53 Główna podstawa przekładu: *Die Entlarvte Wölfe* (1761).

54 Wydawcom nie jest znana edycja niemieckiego przekładu *Monita* z 1763. Zapewne mowa tu o odmiennym tłumaczeniu niż to z 1761 r.: *Privaterinnerungen der Gesellschaft Jesu*, b.m., b.dr., 1762 (informację zawdzięczam uprzejmości dr Michała Nowakowskiego).

55 *podziwieniem*—zdumieniem.

56 *frantostwa*—łotrostwa.

57 *do wyłożenia*—do przetłumaczenia.

58 *co zacz*—czym jest.

59 *torem* [...] *idąc*—naśladując.

60 Parafraza końcowego zdania posłowania do niemieckiego przekładu *Die Entlarvte Wölfe* (1761), s. 129: „Leser, lebe wohl und hüte dich vor den Jesuiten”.

pride, betrayal, and confusion, which they are eager to sow wherever they can. These are the men who speak perverse things to draw disciples after them (Acts 20:30). These are the ones who devour widows' houses, and for a pretense make long prayers (Matt. 23:14). These are the hypocritical Pharisees of our age, who cross sea and land under the title of missionaries to make one proselyte, and when they have converted him, they make him twice as much a child of hell as themselves, if possible (Matt. 23:15).

[3] But it is not for nothing that our Lord Jesus Christ foretold their woe. For there is hope in the goodness of God that this Society, wrongly named after Jesus, which has deceived the entire world so treacherously, will in the end be deceived by the whole enlightened world with its ultimate disgrace and ruin, when all monarchs, having slowly realized the nature of these masked criminals, stripping them of their guise of false devotion, recognizing their constant machinations, despising their pseudo-politics, and perceiving the danger to their own lives and the public good connected with their survival, will universally agree to uproot, exterminate, and expel them from their kingdoms, following the example of Portugal, France, Spain, and earlier still, of Russia, Sweden, Denmark, Holland, and indeed, they will no longer allow them to rule even in Paraguay.

[4] But let us briefly show the curious reader how these secret instructions came to light. They were first published in their authentic Latin language by Henry de St. Ignatius, a learned Carmelite theologian under the fictitious name of Liberia Candidi, in the first edition of the book *Tuba magna*, printed in Strasbourg in the Year of Our Lord 1713. When the Jesuits, trembling with rage, denied that such impious rules were from their Society, claiming instead that they had been composed by the Jansenists, their enemies, and when a Jesuit named Huileboureg rose up and attributed them to a certain Jaworowski, a Pole, then in the second Strasbourg edition of the following year, 1714, and in the third, auctioned in two volumes and printed there in 1717, these *Secret Instructions* were omitted and never included again. Yet, in response to the most shameless denials by the Jesuits, I will prove from other instances that these instructions are indeed their own and true.

First Instance

[5] When Christian, duke of Brunswick, became bishop of Halberstadt, he captured the city of Paderborn with a large army and plundered the Jesuit college, gifting their collection of books, along with rectorial manuscripts, to the Capuchins. Among these, the *Monita secreta*, or Secret Instructions, in Latin

were found. There were trustworthy men who testified that the same *Monita* was also found in Prague and Liège. But these are old stories, so let us move on to more recent ones.

Second Instance

[6] In the papal city of Fermo, a certain priest, preparing for a recent mission, needed a rare book, which he borrowed from the Jesuit superior, who gladly lent it to him, forgetting to remove the *Monita* that had been carefully hidden between the parchment and the wooden cover of the binding. The missionary, noticing that one side of the cover was thicker than the other, peeked inside and found this hidden gem. But that very evening, a messenger arrived from the superior with a note asking for the book back for just a moment, promising to return it for as long as desired. The prudent priest, not wanting to miss such a good opportunity to acquire such an interesting piece of knowledge, especially from the authentic hand of a Jesuit superior, sent back a note in return, politely explaining that he absolutely had to take some notes from the book, which he would send to a friend by the next day's post, and for that reason, he could return the book the following day. In the meantime, he called his household together and had them transcribe everything word for word that night. After placing the manuscript back in its place, he returned the book to the superior with thousands of thanks and obligations.

Third Instance

[7] In the city of Navarre, it so happened that the rector of the Jesuit college brought a few young noblemen into his chamber and conversed with them on various matters. In the midst of this, the porter rushed in and summoned him to the gate. The rector, leaving the young men in the room, they, jokingly shoving each other, knocked over a cabinet of books. They quickly rushed to pick it up and put everything back in order before the rector returned. Among the books, Count N. N. happened to come across a tiny booklet titled *Monita secreta Societatis Iesu*. The curious young man slipped it into his pocket instead of putting it back in its place and later shared it for reading and copying with many close friends.

[8] And so, in time, these mysteries, once inaccessible, became known by the will of God, partly through the aforementioned instances, partly through the expulsion of the Jesuits from Portugal for their notorious conspiracy

against King Joseph I in the Year of Our Lord 1757. These same *Monita* were found in the confiscated colleges and were immediately translated into various languages. Two German copies came into my possession at that time, one in quarto, edition of 1761, and the other in octavo, edition of 1763. The more I read these with astonishment at their cunning and craftiness, the more eager I became to translate them into Polish, with the aim that my humble work would serve the Polish people to awaken their conscience, enlighten their thoughts, and open their eyes, so that they may, along with other nations, recognize what the Jesuit order truly is, and, following the recent example of the Spanish, expel this plague from their country and free their noble nation from the heaviest yoke of true slavery.

[9] Farewell, Reader, and be kind—but not to the Jesuits.

Przestrogi jezuickie o radach tajemnych⁶¹

[1] Przełożeni Towarzystwa Jezusowego albo tak tytułowani *superiores* powinni te reguły i rady tajemne dobrze chować i one niektórym tylko ojcom, którzy już szlub i profesję zakonną uczynili, dawać. Tym zaś, którzy jeszcze zostają na próbie, można tylko niektóre z tych punktów podług potrzeby i pożytku Towarzystwa oznajmić i objawić. Jednak to wszystko powinno się dziać przez starszych, pod przysięgą głębokiego zamilczenia i ustawicznego sekretu, prawie niby⁶² oni te nauki z własnego ułożyli doświadczenia,⁶³ a nie na piśmie od kogo mieli.

[2] Ponieważ tedy wielu zakonników te reguły wiedzą, przetoż zabraniało Towarzystwo wnet od początku,⁶⁴ aby żaden z tego zakonu nie mógł przejść do inszego, oprócz kartuzów, gdyż ci zawsze żyją na osobności samotni i zachowują ściśle ustawy milczenia. Co też stolica ś[więta] rzymska aprobowwała i potwierdzała. Najprzedej zaś dać bacność,⁶⁵ aby te prywatne tajemne instrukcje nie wpadły w ręce obce, którym nie zejdzie na przydaniu⁶⁶ do nich przeciwnych zdań i myśli z nienawiści ku nam. Atoli gdyby się to, strzeż Boże, przytrafiło, tedy trzeba dusznie⁶⁷ wypierać się takowych nauk. Co mogą uczynić ci nasi zakonnicy, którzy tych reguł nie wiedzą, oraz też mogą

61 Początek przekładu niemieckiej wersji *Monita* z 1761 r.

62 *prawie niby*—tj. sugestywnie udając.

63 1767: *err* dwie doświadczenia.

64 *wnet od początku*—od samego początku.

65 *Najprzedej [...] dać bacność*—przede wszystkim uważać.

66 *nie zejdzie na przydaniu*—nie zawahają się dopisać.

67 *dusznie*—tj. klęcząc się na duszę.

się zasłonić pokazaniem generalnych instrukcji naszych i drukowanych albo pisanych publicznych reguł ordynacji zakonu naszego.

[3] Na ostatek powinni nasi *superiores* co dzień ze wszelką przezornością badać się,⁶⁸ czy snadź ten albo ów spomiędzy naszych komu obcemu tych sekretnych nauk nie dał i nie zdradził, gdyż żaden z nas nie powinien ich ani dla siebie, ani dla kogo innego przepisywać ani do przepisowania dawać bez pozwolenia generała lub też prowincjała.

[4] Gdyby była wątpliwość, że ten albo ów może tak wielkie tajemnice zachować, tedy trzeba mu wcale⁶⁹ przeciwne rzeczy tym, które on wie, mówić i opacznie wszystko tłumaczyć. I tak go z terminu zbiwszy,⁷⁰ natychmiast precz z Towarzystwa wypędzić.

Jesuit Warnings about the *Secret Instructions*

[1] The superiors of the Society of Jesus, or those titled superiors, must carefully guard these rules and secret instructions, revealing them only to certain fathers who have already made their vows and taken their religious profession. To those still in the probationary period, only some of these points may be disclosed, according to the needs and benefit of the Society. However, all of this should be done by the elders, under an oath of deep silence and perpetual secrecy, almost as if they were presenting these teachings from their own experience and not as something received in writing from others.

[2] Since many members of the order know these rules, the Society has forbidden from the very beginning that any of its members should transfer to another order, except to the Carthusians, for they always live in solitude and strictly observe the statutes of silence. This regulation has been approved and confirmed by the Holy See of Rome. Above all, great care must be taken to ensure that these private, secret instructions do not fall into the hands of outsiders, who would undoubtedly add contrary opinions and thoughts out of hatred toward us. However, if—God forbid—this should happen, it is necessary to deny these teachings completely. Our members who are unaware of these rules can easily do this, and they may also protect themselves by showing our general instructions and the printed or written public rules of our order's ordinances.

68 ze wszelką przezornością badać się—z najwyższą czujnością sprawdzać.

69 wcale—całkiem.

70 z terminu zbiwszy—wpędziwszy w wątpliwości.

[3] Finally, our superiors must daily examine, with the utmost vigilance, whether any of our members have disclosed or betrayed these secret teachings to outsiders. No one among us should transcribe these instructions for themselves or for anyone else, nor should they allow others to do so without the permission of the general or provincial.

[4] If there is any doubt that someone may not be able to keep such great secrets, then it is necessary to tell them things that are completely contrary to what they know and to deliberately misinterpret everything. Having thus confused them, they must immediately be expelled from the Society.

Monita secreta Societatis Iesu: Rady tajemne

Towarzystwa Jezusowego

Rozdział 1. Jak się ma Towarzystwo zachować, osiadając na jakowym nowotnym miejscu

1. Żeby Towarzystwo obywatelom¹ się przymiliło i spodobało, bardzo pożyteczną rzeczą będzie przedkładać i pokazywać cel i powód w samychże regułach publicznych² zakonu naszego opisany, zwłaszcza, iż te Towarzystwo szczerze,³ tak o dobro bliźniego, jak o swoje własne ma pieczę i staranie.⁴ Stąd powinno jest,⁵ by najmniejsze usługi⁶ w szpitalach⁷ czynić, ubogie, opętane, więźnie nawiedzać, spowiedzi ochoczo i każdego słuchać. Przez co by najznacniejsi obywatele tymi od innych⁸ niepraktykowanymi uczynkami miłości⁹ oraz i takową nowością¹⁰ ujęci byli i zakonników naszych tym bardziej kochali i w podziwieniu mieli.¹¹

2. Wszyscy nasi zakonnicy mają pamiętać zawsze, aby z obyczajnością i pokorą władzy zakonu swego zażywali przy wykonaniu duchownych funkcji. Mają też usiłować zalecić się najprzedniej¹² duchownym, potym i świeckim osobom, których łaska i przyjaźń nam potrzebna być może.

3. Należy także iść i na miejsca odległe¹³ i tam jałmużny, choćby najmniejsze, zbierać, uskarżając się na niedostatki nasze. Które jałmużny rozdać potym

1 *obywatelom*—mieszkańcom.

2 *w [...] regułach publicznych*—w oficjalnych regułach.

3 *szczerze*—rzetelne, prawdziwe.

4 Aluzja do reguły: „Celem tego Towarzystwa jest nie tylko sprawię zbawienia i doskonałości własnej przy łasce Bożej się oddawać, lecz także do zbawienia i udoskonalenia bliźnich usilnie, z pomocą tejże łaski Bożej się przykładac” (*Sumariusz*, [w:] *Reguły Towarzystwa Jezusowego*, Kraków 1935, s. 4).

5 *powinno jest*—należy.

6 *najmniejsze usługi*—tj. najbardziej pokorne posługi.

7 *w szpitalach*—w przytułkach dla ubogich i starców.

8 *od innych*—tj. przez innych zakonników i księży.

9 *uczynkami miłości*—tj. uczynkami miłosierdzia (względem ciała), do których należy m.in. pocieszanie więźniów czy nawiedzanie chorych.

10 *nowością*—tj. niezwykłością (praktyk).

11 *w podziwieniu mieli*—podziwiali.

12 *najprzedniej*—przede wszystkim, w pierwszym rzędzie.

13 *na miejsca odległe*—tj. na (ubogą) prowincję.

innym ubogim, aby ci, którzy naszego zakonu jeszcze nie znają, zachęcenie i pobudzenie byli tym szczodrobliwiej naszym dobrze czynić.¹⁴

4. Wszyscy powinni pokazywać się,¹⁵ jakby jednego ducha mieli i poźwierzchnie¹⁶ między sobą się zgadzać, ażeby takowa *uniformitas*¹⁷ przy wielkiej różnicy osób każdego budowała. Przetoż kto by się inaczej sprawował, tego jako szkodliwego Towarzystwu wypędzić.

5. Nasi *patres*¹⁸ niech się strzegą na pierwszym wstępie swego kędy siedliska kupować leżące¹⁹ dobra. A jeśli by jakowe zręcznie²⁰ sytuowane kupić chcieli, niech to czynią pod pożyczonym imieniem jakiego poufałego przyjaciela,²¹ aby nasze ubóstwo tym jawniej się wydawało.²² Te zaś dobra, blisko naszego kolegium będące, prowincjał niech naznaczy innym dalszym kolegom, co nie dopuści książeć i zwierzchności nigdy dowiedzieć się co pewnego o substancji²³ naszego Towarzystwa.

6. Zakonnicy nasi niech nigdzie nie zakładają swego kolegium, prócz tylko²⁴ w wielkich i bogatych miastach, bo cel naszego zakonu jest naśladować Chrystusa Pana, który podobnie w głównym mieście Jeruzalemie najwięcej przebywał, a inne pomniejsze miasteczka, tylko przechodząc, nawiedzał.

7. Od wdów trzeba zawsze tyle pieniędzy i podarków brać, ile można. Którym²⁵ ustawicznie nasze największe niedostatki i ostatnie²⁶ potrzeby należy remonstrować.²⁷

8. W każdej prowincji ma sam tylko prowincjał właściwe intraty nasze wiedzieć.²⁸ A co się w naszym skarbcu rzymskim znajduje, to w ścisłym trzymać milczeniu: *Sacrum autem esto, quantum corbona Romana contineat*.²⁹

14 *tym szczodrobliwiej* [...] *dobrze czynić*—do okazania większej hojności.

15 *pokazywać się*—tj. postępować, by byli postrzegani.

16 *poźwierzchnie*—zewnątrznie, powierzchownie.

17 *uniformitas*—(łac.) jednorodność.

18 *patres*—(łac.) ojcowie.

19 *kędy siedliska* [...] *leżące*—tj. leżące w pobliżu naszych siedzib.

20 *zręcznie*—tj. korzystnie.

21 *pod pożyczonym imieniem jakiego poufałego przyjaciela*—tj. przez jakiegoś podstawionego zaufanego przyjaciela.

22 *tym jawniej się wydawało*—tj. było bardziej widoczne.

23 *o substancji*—o majątku.

24 *nigdzie* [...], *prócz tylko*—nigdzie indziej, jak tylko.

25 *Którym*—dopełnienie dotyczy wdów.

26 *ostatnie*—najważniejsze.

27 *remontować*—przedstawiać, przedkładać.

28 *intraty* [...] *wiedzieć*—znać dochody.

29 *Sacrum autem esto, quantum corbona Romana contineat*—(łac.) niech to, co jest w rzymskim skarbcu, będzie ścisłą tajemnicą (oryginalny cytat z *Monita secreta* za przekładem niemieckim z 1761 r.).

9. Kaznodzieje nasi powinni z katedry publicznie i na każdym miejscu w prywatnych rozmowach oświadczać, iż są nasi wyznaczeni jedynie ku nauczaniu dzieci i ku pomocy ludu, a to wszystko darmo i bez względu na osoby,³⁰ ani żeby byli ciężarem pospólstwu,³¹ jako inni zakonnicy³² być zwykli.

Rozdział 2. Jakim sposobem jezuici wkładać się mają w łaskę i przyjaźń u książąt i innych znacznych osób

1. Potrzeba najprzedniej³³ wszelkich sposobów, pracy i pilności dokładać, jak by książąt i innych wysokiego stanu ludzi łaskę pozyskać, aby nikt przeciwnym nam nie był, owszem, aby każdy nam sprzyjał i od nas dependował.³⁴

2. A gdy nas doświadczenie uczy, że ci tym duchownym jeszcze bardziej nad innych sprzyjają, którzy udają, jakoby o ich obrzydliwych³⁵ uczynkach nic nie wiedzieli albo którzy one na dobre tłumaczą,³⁶ jako to zdarza się przy ożenieniu z bliską pokrewną³⁷ lub przy tym podobnych okolicznościach, więc trzeba tych, którzy mają to przedsięwzięcie,³⁸ utwierdzać, czyniąc im nadzieję, iż za pośrednictwem naszych braci od papieża pozwolenie, czyli dyspensę, otrzymać mogą. Który też bez wielu trudności³⁹ uczyni, doniószy⁴⁰ mu przyczyny, przywiódzszy przykłady podobne i propozycje służące do interesu⁴¹ pod pretekstem pomnożenia chwały Bożej i dobra pospolitego, ponieważ ten jest cel naszego Towarzystwa.

3. Toż samo czynić należy, gdy książę takowego co zaczyna, co się nie wszystkim magnatom podoba. Wtedy umysł⁴² książęcy pobudzać i zachęcać oraz umysły tamtych zmiękczać,⁴³ aby się do woli książęcej bez sprzeciwiania nakłaniały. Wszakże zawsze tylko w terminach ogólnych,⁴⁴ nie wdając się w

30 *bez względu na osoby*—tj. nie zważając na zamożność poszczególnych osób.

31 *pospólstwu*—tj. społeczeństwu.

32 *inni zakonnicy*—tj. zakonnicy innych zgromadzeń.

33 *najprzedniej*—przede wszystkim, w pierwszym rzędzie.

34 *dependował*—zależał, był zależny.

35 *obrzydliwych*—tj. moralnie nagannych.

36 *one na dobre tłumaczą*—tj. potrafią owe przedstawić tak, jakby były czymś dobrym.

37 *pokrewną*—krewną.

38 *mają to przedsięwzięcie*—tj. mają coś takiego (złego) na sumieniu.

39 *bez wielu trudności*—tj. łatwo.

40 *doniószy*—przedstawiwszy.

41 *propozycje służące do interesu*—tj. opinie sprzyjające (jego) działaniu.

42 *umysł*—tj. zamiśl, zamiar.

43 *zmiękczać*—nakłonić.

44 *w terminach ogólnych*—tj. ogólnie, w ogólnych zarysach.

żadną szczególną rzecz,⁴⁵ by snadź,⁴⁶ jeśli by skutek niedobry nastąpił, nie przypisano winy Towarzystwu. Gdyby się zaś przytrafiło, żeby podrywiono sprawę⁴⁷ i Towarzystwo obwiniono, tedy przywodzić przestrogi⁴⁸ owym pierwszym przeciwne i od przedsięwzięcia wyraźnie odwodzące. Można się też złożyć⁴⁹ i zasłonić powagą niektórych zakonników, którym te tajemne reguły nie są wiadome, a tak ci przysięgą potwierdzić mogą, iż to wszystko, o co Towarzystwo posądzają, jest nieuczciwą potwarzą.

4. Do opanowania więc umysłów pańskich⁵⁰ dopomoże naszym niemało, gdy się albo sami, albo przez kogo trzeciego insynuować sprawnie⁵¹ będą, starając się, aby im jakie znaczne i profitne⁵² poselstwo do drugich książąt i królów, a osobiwie⁵³ do papieża, poruczone⁵⁴ było, ponieważ przez to i osoby, i Towarzystwo swoje najlepiej zarekomendować mogą. Do których funkcji takowych wyznaczać, którzy są i gorliwymi w zakonie naszym, i biegłymi.⁵⁵

5. Przede wszystkim służebnych lu[dzi]⁵⁶ książęcych, a mianowicie⁵⁷ faworytów pańskich, potrzeba skaptować podareczkami jakowemi oraz też obowiązkami⁵⁸ pobożności, ażeby naszych zakonników szczerze informowali o skłonnościach i temperamencie panów swoich, jakiego są umysłu, do czego inklinują.⁵⁹ Skąd już nasi bracia potrafią wziąć miarę i sposób, któredy się wkraść w serce pańskie.

6. Wiemy z doświadczenia, jak pomocne było Towarzystwu naszemu w Austrii, Francji, Polsce i w innych księstwach kojarzenie osób wielkich familii⁶⁰ w stan małżeński przez naszych do skutku przywodzone i stawione.⁶¹ A tak roztropniejszym sposobem zwodzić⁶² i swatać trzeba kawalerów i damy

45 w żadną szczególną rzecz—w szczegóły.

46 snadź—przypadkiem.

47 podrywiono sprawę—pokpiono sprawę, tj. zrobiono głupstwo, podjęto decyzję, która okazała się zła.

48 przywodzić przestrogi—przywoływać rady.

49 złożyć—osłonić, zasłonić.

50 pańskich—osób panujących, panów.

51 insynuować sprawnie—skutecznie doradzać.

52 profitne—obfitujące w profity, bardzo korzystne.

53 osobiwie—zwłaszcza.

54 poruczone—powierzone.

55 i gorliwymi [...], i biegłymi—i zaangażowanymi, i sprawnymi.

56 służebnych lu[dzi]—sług, dworaków; 1767 err. lu-.

57 mianowicie—zwłaszcza.

58 obowiązkami pobożności—zobowiązaniem wynikającym z pobożności.

59 inklinują—skłaniają się, mają skłonność.

60 wielkich familii—tj. rodów panujących.

61 stawione—zatwierdzone.

62 zwodzić—nakłaniać.

spowinowacane albo sprzyjażnione z powinowaconymi lub przyjaznymi⁶³ zakonników naszych.

7. Królowej lub księżnie najłatwiej się zalecić⁶⁴ można przez damy pokojowe,⁶⁵ z którymi koniecznie zabrać trzeba przyjaźń,⁶⁶ gdyż tym sposobem można mieć przystęp do wszystkiego, a najbardziej można sekretów familii⁶⁷ dowiedzieć się.

8. W rządzeniu sumnienia⁶⁸ panów mają nasi spowiednicy naśladować zdania tych nauczycieli kościelnych, którzy większą wolność dają⁶⁹ i przeciwią się nauczaniu innych zakonników,⁷⁰ aby tych opuściwszy, naszych się trzymali i radzili.

9. Książętom, prałatom i innym panom, którzy znaczne dobrodziejstwa wyświadczyć mogą Towarzystwu, trzeba wyeksplikować⁷¹ wszystkie zasługi naszego zakonu i przedłożyć pożytki, które przyniosą fundusze i przywileje onemu nadane.

10. Nasi *patres*⁷² powinni, chociaż z ostrożnością i roztropnością, remonstrować⁷³ wielką władzę, którą ma Towarzystwo, nawet od zatrzymanych grzechów⁷⁴ rozgrzeszania, większą aniżeli mieć mogą biskupi, plebani lub inni zakonnicy w dyspensowaniu⁷⁵ od postu, w małżeństwie, w pokrewieństwie⁷⁶ i tym podobnych okolicznościach. Przez co się stanie, iż wielu do nas garnąć się i nam sprzyjać będzie.

11. Zapraszać magnatów na kazania nasze do zgromadzenia, na oracje, na dialogi⁷⁷ i tym podobne akta kościelne, klasztorne, akademickie. Im na cześć pisać wiersze, dedykować dysputy, a jeśli zręczno,⁷⁸ wzywać na traktamenta,⁷⁹

63 *sprzyjażnione z powinowaconymi lub przyjaznymi*—zaprzyjażnione ze spokrewnionymi lub sprzyjającymi.

64 *się zalecić*—przypodobać się.

65 *damy pokojowe*—dwórki.

66 *koniecznie zabrać [...] przyjaźń*—naprawdę, bez wątpienia zaprzyjaźnić się.

67 *familii*—rodziny, rodu.

68 *W rządzeniu sumnienia*—w kierowaniu sumieniem, tj. podczas spowiedzi.

69 *większą wolność dają*—tj. są bardziej liberalni.

70 *przeciwią się nauczaniu innych zakonników*—tj. nauczają inaczej niż przedstawiciele innych zakonów.

71 *wyksplikować*—szczegółowo przedstawić.

72 *patres*—(łac.) ojcowie.

73 *remonstrować*—przedstawiać.

74 *zatrzymanych grzechów*—tj. grzechów, których inni nie mogą rozgrzeszyć.

75 *w dyspensowaniu*—w dawaniu dyspensy.

76 *w pokrewieństwie*—mowa o bliskim pokrewieństwie uniemożliwiającym zawarcie związku małżeńskiego.

77 *na oracje, na dialogi*—na przemówienia, na dysputy.

78 *zręczno*—wypada.

79 *na traktamenta*—na uczty, na poczęstunki.

tamże w różnych językach komplementami witać i zgoła wszelkimi sposobami do siebie pociągać.

12. Należy także wtrącić się nam w niechęci, spory i nieprzyjaźni wielkich panów, abyśmy ich zgodziwszy,⁸⁰ dla siebie najlepszy pożytek odnieśli. Abowiem przez to powoli można powziąć wiadomość i familii, i sekretów.⁸¹ Obie też strony abo przynajmniej jedną z nich obowiązać⁸² sobie.

13. Byłiby⁸³ kto w służbie pańskiej naszemu zakonowi nieprzychylny, tedy powinniśmy lub przez swoich, lub przez drugich pracować, ażby go sobie sprzyjaźnić,⁸⁴ nie skępiąc⁸⁵ obietnic do pomożenia onemu do wszelkiej łaski i promocji u dworu.⁸⁶

14. Niech się chroni każdy z naszych pod jakimkolwiek pretekstem nie rekomendować niczyjej łasce tego człowieka, który z zakonu naszego wygnany jest albo dobrowolnie wystąpił, ani dopomagać onemu do jakiego urzędu⁸⁷ i godności, ponieważ takowi ludzie mają zawsze nienawiść przeciwko naszym, choćby się najbarziej wypierali.

15. Słowem, powinien każdy z nas, ile mogąc,⁸⁸ na każdym miejscu życzliwość przełożonych i wysokich panów do siebie przyciągnąć, aby ci za podaną okazją⁸⁹ dali się nam wiernie i podufale⁹⁰ użyć, choćby przeciwko swoim krewnym i przyjaciółom.

Rozdział 3. Jak się ma zachować Towarzystwo przeciwko tym,⁹¹ którzy znaczni są w urzędzie, i tym, którzy choć nie są bogaci, jednak ważne usługi świadczyć nam mogą

1. Oprócz tego, co się wyżej namieniło, czego wszystkiego można użyć pewnym sposobem do osób w tytule tego rozdziału wspomnianych, trzeba starać się dostąpić ich łaski przeciwko nieprzyjaciółom naszym.

80 *zgodziwszy*—pogodziwszy.

81 *wiadomość i familii, i sekretów*—znajomość i rodzin, i (ich) tajemnic.

82 *obowiązać*—zjednać.

83 *Byłiby*—gdyby był, jeśliby był.

84 *sprzyjaźnić*—zjednać.

85 *nie skępiąc*—nie skąpiąc.

86 *promocji u dworu*—awansu na dworze.

87 *do jakiego urzędu*—w uzyskaniu jakiegokolwiek urzędu.

88 *ile mogąc*—ile może.

89 *za podaną okazją*—we wskazanych przypadkach.

90 *podufale*—w zaufaniu.

91 *przeciwko tym*—wobec tych.

2. Potrzeba też użyć ich godności, ich rozumu i rady, bogactw nie wspominając, z przeciwka rozmaite inne funkcje,⁹² które przez naszych zawiadowane⁹³ być mogą, przez nich wyprokuować sobie.⁹⁴ Wszakże gdy świeckie dobra pomnażać przyjdzie, użyć ich imion barzo skrycie, wprzód gruntownie zwiedziawszy,⁹⁵ że się na nich bezpiecznie spuścić można.⁹⁶

3. Użyć tych osób na okrócenie⁹⁷ i poskromienie pospólstwa i ludzi podłego stanu,⁹⁸ którzy by nam się sprzeciwiali.

4. Od prałatów, biskupów i innych starszych duchownych starać się tyle łask odbierać, ile okoliczność sprawy i przychylności ku nam pozwoli.

5. Na niektórych miejscach⁹⁹ dość będzie tego dokazać, aby prałaci i plebani to sprawili, iżby do nich należące ludzie nasze Towarzystwo w uczciwości mieli¹⁰⁰ i naszych funkcji¹⁰¹ nie przeszkadzali. Indziej zaś, gdzie ci biskupi, prałaci, księża świeccy możniejsi są, jako na przykład w Rzeszy Niemieckiej, w Polsce, tam powinniśmy ich jak najpokorniej wenerować,¹⁰² aby przez ich powagę i przez potęgę książąt klasztory, parafie, prebendy, probostwa, patronaty, altarie i miejsca cudowne odpustowe w nasze ręce dostać się mogły. A te można będzie łatwo otrzymać tam, gdzie katolicy z heretykami i syzmatykami¹⁰³ mieszkają pomieszani. Pokazawszy tylko tym prałatom pożytki wielkie i merita,¹⁰⁴ które z takowych odmian wynikną, jakich nigdy nie można się spodziewać po ordynaryjnych¹⁰⁵ księż[ach]¹⁰⁶ i mnichach. Na koniec otrzymawszy to od nich, trzeba ich gorliwość publicznie wysławiać, ustnie i na piśmie, rysując¹⁰⁷ na marmurze napisy na wiekopomną zacnych dzieł pamiątkę.

6. Gwoli dostąpieniu tego, trzeba usiłować,¹⁰⁸ aby ci prałaci naszych zakonników za spowiedników albo teologów swoich mieli. Gdy też ci panowie do

92 z przeciwka [...] funkcje—z uwagi na (pozyskanie) funkcji.

93 zawiadowane—sprawowane.

94 wyprokuować sobie—pozyskać dla siebie.

95 gruntownie zwiedziawszy—tj. upewniwszy się.

96 się na nich bezpiecznie spuścić można—można im zaufać.

97 na okrócenie—do uspokojenia.

98 ludzi podłego stanu—gminu, przedstawicieli niższej warstwy społecznej.

99 Na niektórych miejscach—tj. w pewnych krajach.

100 w uczciwości mieli—szanowali.

101 naszych funkcji—tj. w sprawowaniu naszych funkcji.

102 wenerować—oddawać cześć, uszanowywać.

103 syzmatykami—schizmatykami, tj. wyznawcami chrześcijaństwa reformacyjnego.

104 merita—korzyści.

105 ordynaryjnych—zwyczajnych, tj. nie należących do Towarzystwa Jezusowego.

106 1767: *err.* księży.

107 rysując—tj. karząc wykuć.

108 usiłować—podjąć starania.

wyższej godności u Rzymu zechcą się kasać,¹⁰⁹ tedy powinniśmy przez naszych braci albo przez naszych przyjaciół, ile możności, dopomagać im.

7. Gdy biskupi i książęta jakowe kolegia albo fary fundują, powinni nasi czujnymi być, aby nasz zakon plenipotencją¹¹⁰ dostał, wikariusza, dozór i pieczę o duszach mającego, wsadzić i żeby starszy miejsca naówczas tam był plebanem. Bowiem tym sposobem cały rząd¹¹¹ tego kościoła do nas będzie należał i wszyscy parafianie będą zupełnie nam poddani i co chcąc, od nich wymożemy.¹¹²

8. Na miejscach, gdzie akademie nam są przeciwne albo nasze fundusze katolicy, heretycy nagabają, tam usiłować mamy, abyśmy przez pomoc prałatów najpierwszą katedrę osiedli,¹¹³ bo tak nasze Towarzystwo za podaną okazją przynajmniej swoje potrzeby, gwałty¹¹⁴ i powody ich poda do wyrozumienia.¹¹⁵

9. Najprzedniej¹¹⁶ muszą nasi zjednać sobie łaskę biskupów, kiedy który z zakonu naszego ma być kanonizowany albo świętym ogłoszony. Wtedy potrzeba wyprawić i wyjednać sobie listy rekomendacyjne od książąt i znacznych panów na poparcie tego interesu¹¹⁷ u Stolicy Apostolskiej, aby jak najprędzej do skutku pożądanego przyjść mogło.

10. Kiedy się zdarzy, że niektórzy prałaci albo panowie wielcy w poselstwie jadą, niechże nasi zabiegają, aby nie przybrali¹¹⁸ sobie z innego zakonu osób nam przeciwnych i z nami spór wiodących, by snadź złym o nas rozumieniem i nienawiścią ku nam od nich nie byli zarażeni.

Rozdział 4. Jak się mają sprawować nasi teologowie, kaznodzieje, kapelani i spowiednicy u wielkich panów

1. Powinni nasi *patres*¹¹⁹ tak rządzić¹²⁰ książętami i panami, aby wszystkie ich rady zdawały się zmierzać ku chwale Bożej, trzymając sumnienie tak ich ściśle na wodzy, jak tylko panowie im dopuszczają. A dyrygować nimi w rzeczach

109 *się kasać*—dążyć, rwać się.

110 *plenipotencją*—pełnomocnictwo.

111 *rząd*—zarząd.

112 *co chcąc, od nich wymożemy*—tj. wyegzekwujemy na nich, co byśmy chcieli.

113 *najpierwszą katedrę osiedli*—tj. głosili kazania w najważniejszym kościele.

114 *gwałty*—przymusy.

115 *poda do wyrozumienia*—wyjaśni (zgodnie ze swym interesem).

116 *Najprzedniej*—najpilniej, w pierwszej kolejności.

117 *interesu*—przedsięwzięcia.

118 *nie przybrali*—nie dobrali do towarzystwa.

119 *patres*—(łac.) ojcowie.

120 *rządzić*—kierować.

świeckich, politycznych trzeba powoli¹²¹ i nieznacznie już na spowiedziach, już¹²² w prywatnych rozmowach.

2. Gwoli temu¹²³ niech często panom zalecają,¹²⁴ iż honory i godności w rze-
czypospolitej mają być rozdawane podług sprawiedliwości i że monarchowie
Boga wiele obrażają, kiedy nie podług słuszności,¹²⁵ ale podług swego upodo-
bania to czynią. Niech nasi *patres* często i serio oświadczają, iż w świeckie rze-
czy nie chcą się wdawać, jednak muszą o nich podczas¹²⁶ mówić nie z woli,
ale z powinności swojej. To gdy wzmówią w panów,¹²⁷ niech im przedkładają,
jakimi cnotami mają być obdarzeni ci, którzy do wysokich godności i publicz-
nych urzędów bywają powołani. Tym końcem mianować¹²⁸ i zarekomendo-
wać osoby nam dobrze przyjazne. Atoli lepiej to uczynić nie przez się,¹²⁹ ale
*mediate*¹³⁰ przez którego z najpoufalszych¹³¹ ludzi książęcych, gdyby nas o to
książę nie prosił.

3. Przetoż niech nasi kaznodzieje i spowiednicy pilno wybadywają się,¹³²
które osoby do których urzędów są zgodne i które osobliwie¹³³ szczodre są ku
naszym. Tych imiona sobie ponotować i onych przy okazji bądź przez nas, bądź
przez drugich dobrym sposobem przed ksiązęciem chwalić i insynuować.¹³⁴

4. Pamiętać mają nasi kaznodzieje i spowiednicy: z panami łagodnie i
przyjemnie się obchodzić, nie narażając się im w kazaniach ani w konwersa-
cji, owszem, wyjmując z nich wszelką bojaźń,¹³⁵ a upominając do wiary, do
nadziei, do światowych w sądach i rządach roztropności.

5. Niech z naszych żaden nie przyjmuje jakowego dla siebie partykularnego¹³⁶
podarku, ale niech raczej uskarża się na niedostatki nasze i potrzeby ogólne w
całej prowincji albo swego kolegium z szczególności. Niech w mieszkaniach
swych nie naśladową wystawności, kontentując się małą izdebką, w odzieniu

121 *powoli*—tj. ostrożnie.

122 *już* [...], *już*—już to, już to.

123 *Gwoli temu*—w tym celu.

124 *zalecają*—dają zalecenia.

125 *nie podług słuszności*—tj. nie według zasług.

126 *podczas*—czasami, niekiedy.

127 *w panów*—tj. panom.

128 *Tym końcem mianować*—tj. w ten sposób wskazać imiennie.

129 *przez się*—osobiście.

130 *mediate*—(łac.) za pośrednictwem.

131 *najpoufalszych*—najbardziej zaufanych.

132 *wybadywają się*—informują się, dowiadują się.

133 *osobliwie*—szczególnie.

134 *insynuować*—sugerować.

135 *wyjmując z nich wszelką bojaźń*—tj. uspokajając ich, ośmielając ich.

136 *partykularnego*—osobistego, nie publicznego.

też niech nie będą wymyślni. Niech nie omieszkiwają¹³⁷ przy każdej okazji podawać ręki by najpodlejszemu¹³⁸ we dworze pańskim, by snadź¹³⁹ nie rozumiano o nas, że tylko samym książętom i panom nadskakiwamy usługami naszymi, ciesząc¹⁴⁰ i wspierając nędzne.

6. Jak skoro¹⁴¹ kto z oficerów lub dworzan umrze, tedy powinni nasi starać się, aby książę ten wakans¹⁴² osadził taką osobą, która nam jest przyjazna, żeby zaś nasi nie przyszli w podejrzenie, iż się wdają w takowe materie,¹⁴³ przetoż niech nie sami to czynią, lecz przez wiernych i możnych przyjaciół (jak się wyżej rzekło), którzy naszym nienawistnikom usta zatkają.

Rozdział 5. Jak się mają obchodzić nasi z innymi zakonnikami, którzy tenże, co i my, urząd sprawują w Kościele Bożym

1. Tego gatunku ludzi trzeba mężnie znosić, a tymczasem, gdy się nadarzy pora, znaczniejszym panom nam poniekąd¹⁴⁴ przychylnym dać do wyrozumienia, że nasz zakon wszystkich innych zakonów doskonałości zawiera, oprócz śpiewania i pozwierzchownej ostrości¹⁴⁵ i ściśle[j]¹⁴⁶ reguły w jedzeniu i odzieniu, a jeśli w czym inne zakony nas celują,¹⁴⁷ tedy nasz zakon przecie łśni się najznaczniej¹⁴⁸ w Kościele Bożym.

2. Uważać trzeba i dociekać, aby objawić i wytknąć niektóre wady innych zakonników z niejakim politowaniem i ubolewaniem nad ich niezdolnością i niesposobnością do wykonania równych z nami funkcji.

3. Z największą zaś potęgą¹⁴⁹ trzeba się zastawiać przeciwko tym, którzy tamże, gdzie nasi bracia sławnie¹⁵⁰ i pożytecznie uczą, chcą szkoły zakładać dla edukacji młodzi.¹⁵¹ Trzeba stawiać przed oczy książęciu i zwierzchności,

137 *nie omieszkiwają*—nie zaniedbują sposobności.

138 *by najpodlejszemu*—choćby stojącemu najniżej w hierarchii.

139 *snadź*—więc.

140 *ciesząc*—pocieszając.

141 *Jak skoro*—jak tylko.

142 *wakans*—wakat, zwolnione stanowisko.

143 *się wdają w takowe materie*—zajmują się takimi sprawami.

144 *poniekąd*—w pewnym stopniu, w pewnej mierze.

145 *powierzchownej ostrości*—powierzchownej surowości.

146 1767: *err.* ściśle.

147 *nas celują*—przewyższają nas.

148 *łśni się najznaczniej*—najbardziej jaśniej.

149 *Z największą [...] potęgą*—najsilniej.

150 *sławnie*—tj. zaskarbując sobie uznanie.

151 *młodzi*—młodzieży.

iż takowi ludzie tylko niepokój i rozerwanie¹⁵² w państwie wszczynać będą, jeśli ich precz nie oddalą, za nastąpieniem niezgody między szlachetną młodzią, gdyby niejednym методом informowana była.¹⁵³ Nasi więc pokażą, iż dostatecznie¹⁵⁴ sami wystarczą do dania należytej młodzi instytucji.¹⁵⁵ Nawet choćby od papieża inni zakonnicy wyprawili sobie¹⁵⁶ na piśmie pozwolenie, tedy nasi remonstrować¹⁵⁷ mają przez instancje panów i przez jak najlepsze zalety, aby spokojnie¹⁵⁸ przy nas młodź zostawała.

4. Przy takich okolicznościach powinni nasi ojcowie szczerzej przykładać pracy, aby w obyczajnych cnotach i wyzwolonych naukach znaczne dowody pokazali swojej sposobności¹⁵⁹ i umiejętności, gdy zwłaszcza w obecności wielkich panów i zwierzchności w różnych sciencjach¹⁶⁰ młodź ćwiczą, aby powszechny aplauz¹⁶¹ sobie zjednali.

Rozdział 6. Jak się ma zalecać nasze Towarzystwo do bogatych wdów¹⁶²

1. Do tej ekspedycji¹⁶³ wyznaczyć wybór jezuitów podżytych,¹⁶⁴ ale żywego temperam[en]tu¹⁶⁵ i w obejściu¹⁶⁶ przyjemnych, którzy niech wizytują wdówki. A gdy pomiarkują,¹⁶⁷ że one mają jakąś przychylność ku Towarzystwu, tedy niech im zalecają dobre uczynki i zasługi Towarzystwa naszego. To gdy one przyjmą i zaczną do naszych kościołów chodzić, natenczas przydać im spowiednika, który utwierdzi one w przedsięwzięciu zostawania zawsze w wdowim stanie, wytłumaczyć im skutki, pożytki i szczęśliwości tego stanu z upewnieniem, iż

152 *rozerwanie*—niezgoda, skłócenie.

153 *niejednym metodem informowana była*—tj. była uczona w różny sposób.

154 *dostatecznie*—w zupełności.

155 *do dania należytej [...] instytucji*—do zapewniania odpowiedniej edukacji.

156 *wyprawili sobie*—zapewnili sobie.

157 *remonstrować*—przeciwstawiać się.

158 *spokojnie*—tj. bez niepokojów.

159 *swojej sposobności*—swoim zdolnościom (dydaktycznym).

160 *sciencjach*—naukach.

161 *powszechny aplauz*—powszechne uznanie.

162 *się [...] zalecać [...] do bogatych wdów*—zjednywać bogate wdowy.

163 *Do [...] ekspedycji*—do działania, do czynności.

164 *podżytych*—w podeszłym wieku.

165 1767: *err.* temperamtu.

166 *w obejściu*—w obcowaniu, w sposobie bycia.

167 *pomiarkują*—przekonają się, zorientują się.

przez to wiekotrwalej dostąpią zasługi i przez ten *śrzodek*¹⁶⁸ ujdą karania czystcowego.

2. Tenże spowiednik ma się starać, aby ta wdowa obrała w domu swoim który pokój za kaplicę¹⁶⁹ do nabożeństwa, aby tak można ją powściągnąć od konwersacji i wizytowania innych ludzi, którzy by ją od tego odwieść mogli. A chociaż wdowy pospolicie trzymają kapelanów, to jednak nie ma wstrzymywać naszych braci tam chodzić, msze czytać¹⁷⁰ i one napominać, ile potrzeba każe. Nawet mają starać się tego kapelana pod swą trzymać władzą.

3. W rządach gospodarskich domu wdowy ostrożnie i nieznacznie czynić odmiany, mając wzgląd na osoby, na miejsce, na skłonności i na nabożność ich.

4. Najprzedej trzeba, lecz powoli, oddalić tych domowych służebnych, którzy z naszymi żadnego nie mają związku, a gdy drudzy na ich miejsce mają być przyjmowani, takie *nastęczać*¹⁷¹ osoby, które nam sprzyjają albo sprzyjać chcą. Bo tym sposobem wiedzieć będziemy o wszystkim, co się dzieje w rodzinie.

5. Wszystko usiłowanie spowiednika niech do tego zmierza, aby wdowa na jego radzie spolegała. Który ją niech upewni, iż to jest jedyny fundament do postąpienia w duchownych rzeczach.¹⁷²

6. Radzić, zalecać i chwalić należy wdowie, aby często przyjmowała sakrament *ś[więty]*, aby co dzień litanie śpiewała i doświadczała sumnienia swego,¹⁷³ aby pokutowała i spowiadała się, rewelując wszystkie pokuszenia i wewnętrzne inklinacje¹⁷⁴ serca swego, spowiednik zaś przyrzecze jej, iż się za nią do Boga partykularnie¹⁷⁵ przyczyniać będzie.

7. Niemalże też pomoże do doskonałego poznania skłonności wewnętrznej wdowy zalecenie jej częstego powtarzania ogólnych spowiedzi,¹⁷⁶ chociażby już z tych grzechów przed innym spowiednikiem przedtym wyspowiadała się.

8. Przedkładać jej pożytki stanu wdowiego, a barziej jeszcze przykrości stanu małżeńskiego, osobiście¹⁷⁷ w zamążpójściu powtórnym, które jak wielkie niebezpieczeństwo i żalosne przypadki z sobą przynosi, jak najwyraźniej trzeba przed oczyma jej wystawić.¹⁷⁸

168 *przez ten śrzodek*—tym sposobem.

169 *obrała [...] który pokój za kaplicę*—wybrała jakiś małe pomieszczenie na kaplicę.

170 *msze czytać*—odprawiać msze.

171 *nastęczać*—podsuwać.

172 *do postąpienia w duchownych rzeczach*—do rozwoju duchowego.

173 *doświadczała sumnienia swego*—robiła rachunek sumienia.

174 *rewelując [...] pokuszenia i wewnętrzne inklinacje*—wyznając pokusy i wewnętrzne skłonności.

175 *partykularnie*—osobiście.

176 *ogólnych spowiedzi*—tj. spowiedzi ze wszystkich grzechów.

177 *osobiście*—zwłaszcza.

178 *przed oczyma jej wystawić*—przedstawiać, odmalowywać.

9. Przykłady złego małżeństwa między tymi osobami, których wdowa nienawidzi, trzeba kiedy niekiedy¹⁷⁹ i to sztucznie¹⁸⁰ przywozić. Ale pomiarkowawszy,¹⁸¹ że ona niektóre wie, które się jej podobają,¹⁸² tedy tych niecnoty i skażone obyczaje przed nią odmalować, aby tak ogólną awersją zabrała¹⁸³ do powtórnego zamęścia.

10. Gdy zatym jest rzecz pewna, że ułożyła¹⁸⁴ zostać już wdową póki życia, więc radzić jej¹⁸⁵ życie duchowne, nie zakonne albo klasztorne, którego zbyt wielkie przykrości i ciężkości, jeszcze większe niżli są w rzeczy samej, trzeba jej opisać. Ale zalecać jej życie na przykład takie, jakie było Pawła niegdyś albo Eustachiusza ś[więtego].¹⁸⁶ Tu niech jej radzi spowiednik, aby uczyniła szlub czystości przynajmniej na lat 2 albo 3 i tym sposobem aby zamknęła drzwi do powtórnego zamęścia. W tym czasie zabronić jej wszelkiego obejścia¹⁸⁷ z mężczyznami i wszelkich rozrywek z pokrewnymi,¹⁸⁸ a to pod pretekstem jak najściślejzego złączenia się z Bogiem.

11. Do tego ją na ostatek przywiódwszy, trzeba im dalej,¹⁸⁹ tym bardziej nakłaniać do dobrych uczynków, a osobliwie¹⁹⁰ do dawania jałmużny, czego ona jednak nie ma czynić bez dyrekcji¹⁹¹ ojca duchownego, ponieważ wiele na tym zależy, aby pieniądze z różnicą i rozumem¹⁹² rozdawane były na duchowną pomoc duszy, gdyż źle i nieuważnie wynalożone¹⁹³ jałmużny częstokroć są powodem do grzechów, barzo mało przynosząc pożytku i zasługi.

179 *kiedy niekiedy*—czasem.

180 *sztucznie*—sprytnie.

181 *pomiarkowawszy*—zorientowawszy się.

182 *niektóre wie, które się jej podobają*—zna takich, którzy się jej podobają (tj. z którymi może planować ponowny ślub).

183 *zabrała*—nabrała.

184 *ułożyła*—zdecydowała się.

185 *radzić jej*—doradzać jej.

186 *Pawła [...] albo Eustachiusza ś[więtego]*—w oryginale łacińskim mowa o św. Pauli i św. Eustachii („Paulae et Eustochii etc.”).

187 *obejścia*—tj. spędzania czasu.

188 *z pokrewnymi*—z krewnymi.

189 *im dalej*—wraz z upływem czasu.

190 *osobliwie*—zwłaszcza.

191 *bez dyrekcji*—bez wskazówek.

192 *z różnicą i rozumem*—tj. w postaci mądrze ulokowanych zróżnicowanych kwot.

193 *nieuważnie wynalożone*—nierozważnie dane.

Rozdział 7. Jak sobie z wdowami i ich dobrami postępować

1. Trzeba one ustawnie¹⁹⁴ zagrzewać do nabożności i dobrych uczynków, tak iżby żaden tydzień nie minął, aby co z przemożenia swego¹⁹⁵ dać nie miały na cześć P[ana] Jezusa, Panny Maryi albo jakiego świętego sobie za patrona obranego albo na ubogich, albo na ozdobę kościoła póty, ażby ogołocone zostały z sukien co kosztowniejszych, z klejnocików i innych ozdób, którymi za młodu na świecie paradowały.

2. A gdyby się w swojej ku Towarzystwu naszemu przychylności i szczodrobliwości dystygnowały nad innych,¹⁹⁶ tedy dla pomnożenia ich w tym upewnić o wszystkich zasługach¹⁹⁷ zakonu naszego, owszem, jeśli one są z przedniego stanu,¹⁹⁸ o partykularnych indulgencjach¹⁹⁹ prowincjała i generała.

3. Po uczynionym szlubie czystości powinna ponowić go podług zwyczaju naszego dwa razy do roku, w który to dzień dywertować one obficie w kompani²⁰⁰ naszych zakonników.

4. Należy często one nawiedzać, zabawiać, rozweselać, żartowliwymi i krotofilnymi²⁰¹ rozmowami, historiami duchownymi, śmieszkami²⁰² etc., każdą podług jej własnego humoru, skłonności i temperamentu rzeczą²⁰³ dogadzać.

5. Na spowiedzi niezbyt surowie się z nimi obchodzić, aby się im nie naprzykrzyć i nie odrazić od pokuty,²⁰⁴ chyba jeśliby inaczej przy nas nie mogły być utrzymane, gdyby do innych zakonników barziej niż do nas zdały się nakłaniać, tedy roztropnie trzeba wiedzieć, jak sobie postąpić z niestatkami ich białogłowskim.²⁰⁵

194 *ustawnie*—ustawicznie, stale.

195 *z przemożenia swego*—w miarę swoich możliwości.

196 *dystygnowały nad innych*—przewyższały innych.

197 *upewnić o [...] zasługach*—tj. dopuścić do łask.

198 *są z przedniego stanu*—należą do magnaterii.

199 *o partykularnych indulgencjach*—o szczególnych względach. W oryginale mowa o tym, że względy te przyznać można uzyskawszy osobną zgodę prowincjała lub generała zakonu.

200 *dywertować one [...] w kompani*—tj. zabawiać towarzystwem.

201 *żartowliwymi i krotofilnymi*—żartobliwymi i wesołymi.

202 *śmieszkami*—anegdotami, żartami.

203 *podług jej własnego humoru, skłonności i temperamentu rzeczą*—w sposób dostosowany do jej nastroju, usposobienia i charakteru.

204 *nie odrazić od pokuty*—nie zniechęcić do pokuty.

205 *z niestatkami ich białogłowskim*—tj. z kobiecą zmiennością.

6. Trzeba im przeszkadzać, aby nie nawiedzały innych kościołów ani bywały na uroczystościach u drugich²⁰⁶ zakonników, wmawiając w nie, iż wszystkie odpusty i rozgrzeszenia, jeżeli gdzie, to u jezuitów się znajdują.

7. Gdy takie wdowy wdziewają żałobę, pozwolić im ozdobnego ochędóstwa,²⁰⁷ które by razem po duchownemu i po świecku wyglądało, aby nie rozumiały, iż je nasi nazbyt duchownymi uczynić chcą. Owszem, gdy nie ma-ż niebezpieczeństwa, żeby się od nas nie odwróciły i jeśli nam nie przes-
stają dobrze czynić, tedy pozwolić im to wszystko, czego ukontentowanie i zewnętrzne zmysły²⁰⁸ żądają, tylko pomiernie²⁰⁹ i bez zgorszenia.

8. Tym wdowom, które są zacnego stanu, przydać dobrze urodzone panienki, bogatych i szlachetnych rodziców córki, które powoli do naszego życia i dozoru przywykną. Trzeba im ochmistrzynią naznaczyć za inspektorkę²¹⁰ przybraną od spowiednika i poddać je społem²¹¹ pod karność i urząd naszego Towarzystwa. A te, które nie chcą być posłuszne, odesłać rodzicom lub opiekunom, odmalowawszy²¹² je jako uparte, krnąbrne, dziwaczne²¹³ i złośliwe.

9. Nie mniejsze staranie trzeba mieć o zdrowie i ukontentowanie tych wdów, jak o dobro duszne. Dlatego gdy się skarżą na niezdrowie,²¹⁴ trzeba im zabronić postu, dyscypliny,²¹⁵ włosienic i wszelkiej morderstwa²¹⁶ ciała, nie pozwalając chodzić do kościoła, w domu im skrycie i ostrożnie usługując. Prowadzić je do naszych ogrodów i kolegów, ale to bardzo sekretne, pozwalając im tamże poufających rozmów i zabawek²¹⁷ z naszymi zakonnikami, którzy onym do gustu przypadną.

10. Gwoli wyperswadowaniu wdowie, żeby intraty i substancją swoją nam oddała i odkazała,²¹⁸ przed oczy stawiać jej doskonałość stanu ludzi świętych, którzy opuściwszy świat,²¹⁹ rodziców i przyjaciół swoich, przy tym oddawszy wszystkie majątkości, służyli Bogu z największą spokojnością i radością duszy. Tym celem trzeba im przedkładać to wszystko, co się zawiera w regułach

206 *drugich*—innych.

207 *ozdobnego ochędóstwa*—ozdobnych strojów, strojności.

208 *zewnętrzne zmysły*—zmysły (cielesne).

209 *pomiernie*—skromnie, w miarę.

210 *ochmistrzynią naznaczyć za inspektorkę*—nadzorczynię wyznaczyć na opiekunkę.

211 *społem*—razem.

212 *odmalowawszy*—charakteryzując.

213 *dziwaczne*—ekscentryczne, tj. nieposłuszne.

214 *na niezdrowie*—na osłabienie.

215 *dyscypliny*—chłosty dyscypliną.

216 *wszelkiej morderstwa*—wszelkiego umartwiania.

217 *poufających [...] zabawek*—poufnych zajęć, rozrywek.

218 *intraty i substancją swoją [...] odkazała*—dochody i majątek swój zapisała.

219 *opuściwszy świat*—tj. porzuciwszy sprawy doczesne.

fundamentalnych i przy egzaminie zakonników naszych o wzgardzeniu, wyrzeczeniu się i odumarcu²²⁰ wszystkich rzeczy. Wtąż²²¹ przywoźć przykłady takich wdów, które tym sposobem w krótkim czasie zostały ś[więte], czynić nadzieję, że też i ona kanonizowaną będzie, jeśli aż do zgonu w takowym umyśle zostanie, upewniając, iż tej kanonizacji papież nie odmówi przez wz[g]lędy²²² na Towarzystwo.

11. Wrazić jak najgłębiej umysł wdowy, że jeśli żąda zupełnego uspokojenia sumnienia zażywać, powinna bez szemrania i bez wewnętrznego sprzeciwiania się tak w duchownych, jako i w świeckich rzeczach iść za wolą swego spowiednika jako człeka od Boga sobie zesłanego.

12. Gdy czas po temu, trzeba im mówić, że Bogu najprzyjemniejszą jest rzeczą, aby jałmużny swoje dawały zakonnikom, a zwłaszcza takim, którzy przykładowie i pobożnie żyją, atoli czynić to mają wdowy za wiadomością i dozwoleństwem²²³ spowiedników swoich.

13. Niech natężoną baczość dają²²⁴ nasi spowiednicy, aby wdowy do ich spowiedzi należące, nie były pod żadnym pretekstem u innych zakonników albo żeby z nimi w ni w co się nie wdawały.²²⁵ Zabiegając temu, trzeba przed nimi jak najlepiej zachwalać zakon jezuicki jako doskonalszy nad wszystkie inne, Kościołowi barzo pożyteczny, u papieża i potentatów²²⁶ wysoce poważany i w sobie nienaganiony. Ponieważ nie cierpi u siebie²²⁷ ludzi nieumiejętnych albo nieobyczajnych, jacy są po innych zakonach prostacy, nikczemni, opoje, żarłocy, próżniacy, gnuśni,²²⁸ ospali, leniwi etc.

14. Spowiednicy mają namówić wdowy, aby naznaczyły ordynaryjne pensje²²⁹ i pewne sumy na każdy rok do wsparcia kolegium, do opłacenia długów klasztornych, a nadto do kolegiaty rzymskiej, oprócz co²³⁰ do ozdoby kościołów, na wosk, wino i tym podobne do mszy należące potrzeby.

15. Jeśli wdowa za życia swego nie chce zapisać całego majątku na nasze Towarzystwo, tedy trzeba przy każdych okazjach, a najbarziej w chorobie i w

220 *odumarcu*—tj. porzuceniu.

221 *Wtąż*—również, tak samo.

222 *przez wz[g]lędy*—przez wzgląd; 1767: *err.* przez względy.

223 *za wiadomością i dozwoleństwem*—z wiedzą i zgodą.

224 *natężoną baczość dają*—czujnie uważają.

225 *w ni w co się nie wdawały*—w nic się nie wdawały, tj. nie spoufalały się z nimi, nie zaprzyjaźniały się z nimi.

226 *potentatów*—magnatów.

227 *nie cierpi u siebie*—tj. pozbywa się.

228 *gnuśni*—gnuśni, leniwi.

229 *ordynaryjne pensje*—stałe wypłaty.

230 *oprócz co*—ponad (zwyczajowe wydatki).

niebezpieczeństwie życia,²³¹ przedkładać jej ubóstwo naszych kolegów, z których jedno nowo założone, drugie jeszcze niedokończone wymagają nakładu, który, jeśliby łożyć raczyła, wieczne sobie zbawienie i sławę zjedna.

16. Tak właśnie czynić trzeba u książąt i innych dobr[odziejów], upewniając ich, że to, co tu, na świecie, sprawuje²³² im wiekopomną pamiątkę, to samo od Boga w onym żywocie wieczny im wyjedna odpoczynek. A chociażby podczas²³³ który przeciwnik przytaczał przykład Chrystusa P[an]a, który nie miał, gdzie by głowę skłonił, wnosząc stąd, że Towarzystwo Jezusowe powinno zostawać w równymże ubóstwie, tych wszystkich trzeba mocno przekonywać, iż Kościół Boży przedtym całe inaczej się miał, iż z niego stała się monarchia, która przeciwko możnym nieprzyjaciołom swoim okazałością i potęgą walczyć i powstawać musi i że jest onym, u proroka wspomnianym, odłamany kamieniem, który się stał wielką górą.

17. Tym, którzy radzi jałmużnę dają i kościoły zdobią, oświadczać trzeba, że najwyższa doskonałość w tym zależy, kiedy się oderwą od miłości wszystkich rzeczy doczesnych, przywłaszczywszy one²³⁴ Panu Jezusowi i Jego spółbraci.

18. Lecz ponieważ najmniej spodziewać się można od tych wdów, które aplikują dzieci swoje do świata,²³⁵ przetoż obaczmy, jak byśmy w tej mierze mogli dać radę.²³⁶

Rozdział 8. Co trzeba czynić, aby dzieci wdów obrali życie zakonne

1. Jako w tej materii powinny matki zażywać największej ostrości, tak nasi ojcowie łagodni i powolni.²³⁷ Zwłaszcza trzeba matki podburzyć, aby się przeciw dzieciom swoim zaraz z maluczkości²³⁸ srożyły i przykro stawiały,²³⁹ a najbardziej gdy córki podрастаć poczną, wtenczas im odmówić mają wszelkiego ochędóstwa w strojach²⁴⁰ i wszelkich światowych ozdób, z życzeniem częstym i wzdychaniem, aby zabrały ochotę²⁴¹ do zakonu, obiecując je znacznie

²³¹ *w niebezpieczeństwie życia*—w obliczu możliwości utraty życia.

²³² *sprawuje*—zapewnia.

²³³ *choćby podczas*—gdy czasem.

²³⁴ *przywłaszczywszy one*—tj. przekazując je.

²³⁵ *aplikują [...] do świata*—wychowują do życia światowego.

²³⁶ *w tej mierze mogli dać radę*—mogli temu zaradzić.

²³⁷ *tak nasi ojcowie łagodni i powolni*—część zdania odnosi się do traktowania wspomnianych w tytule rozdziału synów i córek wdów.

²³⁸ *zaraz z maluczkości*—tj. od najmłodszych lat.

²³⁹ *przeciw dzieciom [...] srożyły i przykro stawiały*—naprzykrzały się i były wymagające wobec dzieci.

²⁴⁰ *ochędóstwa w strojach*—ozdobności strojów.

²⁴¹ *zabrały ochotę*—nabrały ochoty.

oporządzić,²⁴² jeśliby mniszkami zostały. Często też im opowiedzą ciężkości powszechne zameścia, osobliwie²⁴³ te, których same doznały na sobie, kiedy im żałować przyszło, że nie raczej zostały²⁴⁴ w panieństwie, niż za mąż szły. Owo zgoła tak mają się stawić córkom, aby one, sprzykrzywszy sobie bytność przy matce, szczerze przedsięwzięły wstąpić do klasztoru.

2. Co się tycze synów wdowich, z tymi obchodzić się mają jak najpoufalej, a jeżeli zdadzą się być zgodni²⁴⁵ do Towarzystwa naszego, więc prowadzić ich do naszych kolegiów, pokazywać im to i owo, co by się im podobać mogło i poruszyć²⁴⁶ ich ku przystani[u]²⁴⁷ do nas, jako to nasze ogrody, winnice, rekreacyjne domy na folwarkach, dokąd nasi na spacer dywertują się.²⁴⁸ Powiadać im o pięknych drogach, które nasi po różnych królestwach odprawują, o częstym swym obejściu z panami i monarchami²⁴⁹ i ogólnie o tym wszystkim, co młódź delektuje.²⁵⁰ Pokazywać im powierzchowną²⁵¹ czystość sali do jedzenia i celi każdej, wtąż miły obchód²⁵² między naszymi zakonnikami, lekkie wypełnienie²⁵³ naszych reguł, które jednak w wiecznych rozkoszy rajskich mają obietnicę, na ostatek prerogatywy²⁵⁴ naszego zakonu nad inne. Co wszystko przeplatać dyskursami²⁵⁵ wesołymi, żartownymi i duchownymi.

3. Upominać ich podczas²⁵⁶ niby z powziętego objawienia do przyjęcia zakonnej sukienki. Potym zachwalać im doskonałość i wygodę naszych klasztorów, dystyngujących się²⁵⁷ nad inne, oświadczając tak w publicznych upomnieniach, jako i w prywatnych rozmowach, jak to jest wielki grzech sprzeciwiać się Bożemu powołaniu. Na koniec pobudzać ich do praktykowania duchownych powinności,²⁵⁸ aby się dali nakłonić do obrania takiego stanu życia.

242 *znacznie oporządzić*—zaopatrzyć w wysoki posag.

243 *osobliwie*—zwłaszcza.

244 *nie raczej zostały*—nie zostały raczej.

245 *zdadzą się być zgodni*—będą się nadawać.

246 *poruszyć*—nakłonić.

247 1767: *err.* przystani.

248 *dokąd ... na spacer dywertują się*—gdzie udają się na spacer.

249 *obejściu z panami i monarchami*—przebywaniu w towarzystwie monarchów i panujących.

250 *co młódź delektuje*—co młodzież interesuje, pociąga.

251 *powierzchowną*—zewnątrzną.

252 *wtąż miły obchód*—również miłe współzycie; 1767: *err.* obchódz.

253 *lekkie wypełnienie*—łagodność.

254 *prerogatywy*—przywileje.

255 *dyskursami*—rozmowami.

256 *podczas*—czasami, raz po raz.

257 *dystyngujących się*—wyróżniających się.

258 *duchownych powinności*—tj. medytacji.

4. Niech się nasi starają, aby takowi młodzieniaszkowie takich dostali nauczycieli, którzy Towarzystwu są przyjaznymi, aby im co raz doradzali ku obraniu wspomnionego stanu. A jeśli się sprzeciwiali, trzeba im ująć wolności i wszystkiego, aby sobie swe życie sprzykrzyli. Matki niech im pokazują ucieleźliwości i małe sposoby rodziny swojej.²⁵⁹ Na koniec, jeśli i tak nie można ich ku nam nakłonić, trzeba ich posłać do odległych kolegów zakonu naszego dla stud[i]owania,²⁶⁰ gdzie od matek małe wsparcie mieć będą, nasi zaś niech wszelkimi akomodacjami²⁶¹ i przykładami starają się im przypodobać.

Rozdział 9. O sposobie pomnożenia d[o]cho[dów]²⁶² naszych

1. Póki można, nie trzeba przypuszczać żadnego zakonnika do ostatniej profesji,²⁶³ póki się spodziewa jakiej sukcesji,²⁶⁴ chyba że brat jego młodszy jest w zakonie. Przede wszystkim trzeba pracować koło rozszerzenia Towarzystwa podług celu superiorów naszych, ku temu zmierzającego, aby Kościół Boży do pierwszej wspaniałości powrócił, aby jeden tylko duch był całego duchowieństwa. Gwoli czemu²⁶⁵ wszędy rozgłaszać należy, iż te Towarzystwo złożone jest częścią z nowicjuszków tak ubogich, że oprócz codziennej jałmużny z rąk ludzi pobożnych nic więcej nie mają, częścią też z drugich starych zakonników równie ubożuchnych i za[d]nych²⁶⁶ leżących dóbr kupić niemogących, którzy co tylko mają, to obracają na wsparcie studiów i funkcji duchownych, by snadź jako inni kwestarze²⁶⁷ ludziom nie byli ciężarem. Spowiednicy więc niech to donoszą i przedkładają królom, wielkim panom, wdowom i innym, od których może spodziewać się nasz klasztor co oberwać, aby za dobro duszne i wieczne, które im dają, nasi wzięli przynajmniej ziemskie i doczesne i aby nie wypuścili nigdy z rąk pogodnej p[o]ry²⁶⁸ do chwytania się, co się chwycić daje. A gdy to, co nam od kogo obiecano, w przeciąg idzie,²⁶⁹ tedy trzeba sztucznie²⁷⁰ to

259 *ucieleźliwości i małe sposoby rodziny swojej*—w oryginale mowa o niedogodnościach życia rodzinnego (małżeńskiego).

260 1767: *err.* studowania.

261 *akomodacjami*—udogodnieniami.

262 1761: *err.* duchownych.

263 *do ostatniej profesji*—do złożenia ostatnich ślubów.

264 *jakiej sukcesji*—jakiegoś spadku.

265 *Gwoli czemu*—w tym celu.

266 1767: *err.* zanych.

267 *inni kwestarze*—tj. członkowie innych zakonów żyjących z jałmużny.

268 1676: *err.* pary.

269 *w przeciąg idzie*—przeciąga się, odwleka się.

270 *sztucznie*—zmyślnie, sprytnie.

przypomnieć, ale łakomstwo i chciwość z bogaceniem się, ile mogą,²⁷¹ w sobie ukryć i utaić.

Który z spowiedników u wielkich panów nie zda się być dość sposobnym w to potrafić,²⁷² temu trzeba, upatrzawszy porę, nie bez roztropności tę służbę odjąć, a drugiego na jego miejsce wsadzić. A dla uspokojenia owieczki jego, posłać go do odległego klasztoru, udając, że tameczne kolegium potrzebuje jego osoby i talentów. Bo niedawnośmy słyszeli, iż niektóre młode wdowy za prędką śmiercią zachwycone²⁷³ z niedbalstwa naszych braci swego bogatego majątku, nam już naznaczonego, nie legowały²⁷⁴ na nas, ponieważ zawczasu temu nie zabieżono. Gdy przy takich okazjach nie patrzeć na czas, ale na wolę dającego.

2. Trzeba różnymi wykrętami i kunsztami pociągać prałatów, kanoników, plebanów i innych bogatych księży do trzymania się z nami w rzeczach duchownych i do dobrze czynienia nam, im dalej, tym więcej.

3. Spowiednicy niech nie omieszkają w zręcznym czasie wypytać swoje owieczki o ich rodziny, o imieniu, o rodzicach, o przyjaciotach, o substancji, o sukcesorach,²⁷⁵ o z[a]myślach²⁷⁶ i przedsięwzięciach. Jeśli nie całe są ujęci od naszych, trzeba ich ku temu przywieść, aby byli przyjaznymi. Skoro jest nadzieja profitu, tedy spowiednik niech łagodnie zaleca im co tydzień spowiedź pod pretekstem większego doświadczenia sumnienia, aby tak wszystkiego się wypytał różnymi razy, czego jednym nie mógł razem. To jeśli się uda i jeśli rzecz jest z białągłową,²⁷⁷ naówczas namówić ją do częstej spowiedzi i częstego chodzenia na nasze nabożeństwa, jeśli zaś rzecz z mężczyzną, namówić go, aby był w naszych oratoriach i zgromadzeniach, jako też aby z naszymi za[wa]rł²⁷⁸ znajomość i poufałe obejście.

4. Wszystko, cośmy rzekli o wdowach, zda się do kupców, bogatych mieszczan i bezdzielnych ludzi, od których nasze Towarzystwo zwykło zupełnie dziedziczyć sukcesję,²⁷⁹ sprawując się ostrożnie podług tych przestróg,²⁸⁰ które nade wszystko dadzą się pożytecznie użyć u nabożniczek²⁸¹ uczęszczających

271 *ile mogąc*—w miarę możliwości.

272 *nie zda się być dość sposobnym w to potrafić*—nie wydaje się do tego nadawać.

273 *za prędką śmiercią zachwycone*—przedwcześnie zmarłe.

274 *nie legowały*—nie zapisały w testamencie.

275 *o substancji, o sukcesorach*—o majątku, o spadkobiercach.

276 1767: *err.* o zmyślach.

277 *rzecz jest z białągłową*—dotyczy to kobiety.

278 1767: *err.* zabrał.

279 *sukcesję*—spadek.

280 *sprawując się [...] podług tych przestróg*—przestrzegając tych wskazówek.

281 *u nabożniczek*—u dewotek.

do kościołów naszych, ile²⁸² gdy one nie są wielkich²⁸³ familii i wysokiego urodzenia.

5. Rektorowie kolegów są obowiązani dostateczną mieć wiadomość o folwarkach, majątnościach, placach, ogrodach winnych etc. należących do szlachty, kupców lub mieszczanów, jakie przynoszą intraty i jak są onerowane.²⁸⁴ A tego wszystkiego z wielką ostrożnością najlepiej można przez spowiedź lub przy częstych schadzkach²⁸⁵ lub w konwersacji wywiedzieć się. Spowiednik zaś, skoro dostanie owieczkę bogatą, powinien wraz²⁸⁶ donieść rektorowi i starać się wszelkimi sposobami ją sobie zdewinkować²⁸⁷ i trzymać.

6. Najgłówniej na tym zależy naszym zakonnikom, aby umieli zjednać sobie fawor u wszystkich,²⁸⁸ z którymi mają obejście²⁸⁹ i żeby w umysł każdego insynuować się²⁹⁰ potrafili. Dlatego niech nasi prowincjałowie posyłają tam co najwięcej zakonników, gdzie jest wiele bogatych i szlachetnych obywateli. Co żeby z tym lepszym sukcesem wykonali, niech wcześniej rektorowie uwiadomią ich o żniwie, które gdzie mieć można.

7. Przyjmując do szkół synów wdowy lub możnych panów, badać się trzeba, jeśli²⁹¹ jakie zapisy albo dobra mogą nasi sobie skorzystać,²⁹² jeśli mogą kontraktem albo zastawą one trzymać, które by za czasem²⁹³ w ręku naszych na zawsze zostały. Gwoli czemu²⁹⁴ niech nasi żalą się przed magnatami i ludźmi bogatymi na niedostatki i długi swego kolegium.

8. Jeżeli wdowa nam przyjazna albo jakie bogate małżeństwo tylko córki ma, tedy one za staraniem naszych niech zostają mniszkami, naznaczywszy im pewną wyprawę czy-li wniesienie,²⁹⁵ a inne dobra ich naszym się powoli dostaną. Jeśli zaś ma synów zgodnych do naszego Towarzystwa, tedy usiłować ich do nas namówić, a drugich, mniej sposobnych, nakłonić, aby obrali sobie inny który zakon. Wszakże byliby²⁹⁶ syn jedynak, tedy wszelkimi sposobami

282 *ile*—zwłaszcza.

283 1676: *err.* wielkich wielkich.

284 *intraty i jak są onerowane*—zyski i jakie mają obciążenia (długi).

285 *schadzkach*—spotkaniach.

286 *wraz*—zaraz, natychmiast.

287 *zdewinkować*—zjednać, zobowiązać.

288 *fawor u wszystkich*—przychyłość wszystkich.

289 *obejście*—kontakt.

290 *w umysł każdego insynuować się*—dostosować się do każdego umysłu.

291 *jeśli*—czy.

292 *sobie skorzystać*—uzyskać dla siebie.

293 *za czasem*—z czasem.

294 *Gwoli czemu*—w tym celu.

295 *naznaczywszy im pewną wyprawę czy-li wniesienie*—wyznaczywszy im jakąś wyprawę czy posag.

296 *byliby*—gdyby był.

koniecznie pociągnąć go do nas, odjąwszy mu bojaźń wszelką koligacji abo rodziców.²⁹⁷ Owszem, upomniawszy, iż za powołaniem Chrystusowym iść powinien i że Bogu przyjemną ofiarę uczyni, kiedy choćby mimo wolą²⁹⁸ rodziców uciecze z domu do kolegium. Natenczas posłać go do odległego klasztoru, uwiadomiwszy wprzód o tej sprawie generała.

9. Starsi powinni upominać, częścią mocno, częścią łagodnie, spowiedników, aby się sprawowali podług tych reguł ku pożytkowi Towarzystwa. A jeśliby tego nie czynili, tedy na ich miejsce wsadzić innych, a ich zasłać²⁹⁹ na miejsca dalekie tak, iżby stamtąd nie mogli utrzymywać przyjaźni i korespondencji z tą rodziną, u której zostawali.

10. Wdowy i inne nabożne osoby, które gorliwie do doskonałości dążą, namówić trzeba, iż najwyższego wierzchołka jej dostąpią, jeżeli wszystkie majątności swoje ustąpią Towarzystwu, kontentując się dochodem, który na wszystkie potrzeby naznaczony im będzie z klasztoru, aby bez roztargnienia i pieczołowitości³⁰⁰ życie swe jedynie na chwale Bożej trawić mogli.

11. Gwoli tym większemu przeświadczeniu wszystkich o ubóstwie Towarzystwa naszego niech nasi *superiores* u bogatych ludzi pożyczają pieniądze na obliży³⁰¹ do jak najdalszego terminu oddania. Za tym nawiedzać tych kredytorów często, a osobiwie czasu niebezpiecznej choroby,³⁰² i wymóc na nich, jak mogąc,³⁰³ aby wrócili dany obliż.³⁰⁴ Bo tak i suma przy nas zostanie, ani w testament włożona będzie,³⁰⁵ i z sukcesorami kłótni ujdziemy.

12. Nie bez pożytku też będzie wziąć u jednego, a dać drugiemu pieniądze na prowizją. Bo w tym razie³⁰⁶ może się zdarzyć, że kredytorowie³⁰⁷ nasi, czy to w testamencie przy śmierci, czy też zdrowi w podarunku przez kompasją³⁰⁸ ustąpią nam, bądź kapit[a]łu,³⁰⁹ bądź prowizji na budowanie kościołów i kolegiów.

297 *odjąwszy mu bojaźń wszelką koligacji abo rodziców*—tj. przekonawszy go, że nie się bać (gniewu) krewnych lub rodziców.

298 *mimo wolą*—wbrew woli.

299 *zasłać*—zesłać, wysłać.

300 *bez roztargnienia i pieczołowitości*—skupione (nie rozpraszając uwagi) i bez starań (o rzeczy materialne).

301 *na obliży*—na weksle, z pisemnymi poręczeniami spłaty długu.

302 *osobiwie czasu niebezpiecznej choroby*—zwłaszcza podczas choroby grożącej śmiercią.

303 *jak mogąc*—jeśli się da.

304 *wrócili [...] obliż*—zwrócili weksel (tj. umorzyli dług).

305 *ani w testament włożona będzie*—tj. zwrot długu nie wejdzie do masy spadkowej.

306 *w tym razie*—w takim wypadku.

307 *kredytorowie*—wierzyciele.

308 *przez kompasją*—powodowani współczuciem.

309 *kapit[a]łu*—pożyczki; 1767: *err.* kapitułu.

13. Może też zakon nasz pod imieniem bogatych i nam życzliwych kupców prowadzić handel, mając za cel bogaty zysk z Indii, skąd nie tylko wiele dusz, ale też wiele bogactw do nas przychodzić będzie.

14. Nasi zakonnicy po miejscach rezydencji swojej niech mają wiernych sobie i życzliwych lekarzów, których niech zalecają chorym, a ci wzajemnie też samo czynią naszym, rekomendując nas nad innych księży, przez co do najznacześniejszych pacjentów, osobiwie³¹⁰ do bliskich śmierci, będziemy wokowani³¹¹ z naszym pożytkiem.

15. Spowiednicy powinni pacjentów, ile³¹² niebezpiecznie chorujących, ustawicznie dopilnowywać, a dla wstrzymania i odstręczenia innych księży niech nasi *superiores* tak uczynią, aby gdy spowiednik od chorego oddalić się musi, wraz³¹³ na to miejsce znajdował się drugi, który by pacjenta w jego dobrej ku nam intencji utwierdzał. Tymczasem trzeba ostrożnie nastraszyć go piekłem, czystcem³¹⁴ i sądem ostatecznym, przydając, że jako woda gasi ogień, tak jałmużna zagładzi grzechy. A jako nie można jałmużny wynależć³¹⁵ lepiej, tylko na wspomnienie i wyżywienie tych osób, które przez powołanie swoje pracują koło dobra bliźniego, tak ich zasługi będą pomocne pacjentowi ku zniesieniu karan, ku zadośćuczynieniu i dostąpieniu żywota wiecznego. Bo taka jałmużna jest uczynkiem miłości, a miłość zakrywa mnóstwo grzechów. Można też tę miłość i szczodrobliwość przyrównać do szaty weselnej, bez której nikt nie domieści się³¹⁶ do stołu niebieskiego. Sumownie,³¹⁷ trzeba u chorych przywodzić na pamięć *dicta*³¹⁸ Pisma świętego i nauczycieli kościelnych,³¹⁹ którymi tylko poruszeni być mogą i nakłonieni do dobroczynności.

16. Gdy żony skarżą się na rozpustę i występki mężów swoich uprzykrzonych, dać im do wyrozumienia, aby potajemnie skramowawszy³²⁰ co pieniądze, dały naszym na zjednanie im odpustu i łaski.

310 *osobiwie*—zwłaszcza.

311 *wokowani*—wzywani.

312 *ile*—zwłaszcza.

313 *wraz*—zaraz.

314 *czystcem*—karami czyśćcowymi.

315 *wynależć*—przeznaczyć.

316 *nie domieści się*—nie zostanie dopuszczony.

317 *Sumownie*—podsumowując.

318 *dicta*—ustępy, wersety.

319 *nauczycieli kościelnych*—doktorów Kościoła.

320 *skramowawszy*—podebrawszy.

Rozdział 10. O surowości w zakonie naszym przeciwko tym, którzy się według niego³²¹ nie sprawują

1. Każdy z naszego Towarzystwa, jakiegokolwiek³²² stanu i wieku, ma być wyrzucony i za nieprzyjaciela uznany, który by osoby do nas się garnące od kościoła i konwersacji naszej³²³ odstręczał albo jałmużny na inne kościoły i zakony obracał, który by ludzi bogatych nam dobrze czynić inklinujących odmawiał, który by, mając dyspozycją nad substancją³²⁴ swoją, krewnym swoim więcej świadczył niż zakonowi swemu. Gdyż to jest znakiem umysłu nie tak jeszcze umorzonego³²⁵ i ułożonego, jak powinien być w naszej profesji.³²⁶ *Convenit enim professos esse plane mortificatos.*³²⁷ Potym, który by jałmużny zabrane od naszych owieczek abo przyjaciół rozdawał swoim koligatom.³²⁸ Ażeby takowi nie uskarżali się i na potym o wyrzucenie,³²⁹ nie zaraz ich tak karać, ale raczej:

- 1) zabronić im spowiedzi słuchać;
- 2) trapić ich rozmaitymi najpodlejszymi pracami;
- 3) przymuszać ich codziennie do takich rzeczy, które im są najnieprzyjemniejsze, nie dopuszczając im godnych studiów i zacnych funkcji, zawstydzając ich publicznie w zgromadzeniu, wyłączać od wszelkich ucies i od przestawiania z gośćmi, ująć im z odzienia i innych sprzętów do wygody, nie do koniecznej potrzeby służących tak długo, aż póki będą musieli umrzeć z niecierpliwości. Natenczas wyrzucić ich jako niezgodnych do moryfikacji³³⁰ i drugim szkodzących. Jeśliby zaś przyjaciele abo prałaci pytali o przyczynę tego wyrzucenia, tedy odpowiedzieć, że ci ludzie nie mają ducha Towarzystwa Jezusowego.

321 według niego—tj. zgodnie z jego regułami.

322 jakiegokolwiek—tj. niezależnie od.

323 od kościoła i konwersacji naszej—tj. od naszego zakonu i życzliwości ku niemu.

324 mając dyspozycją nad substancją—mogąc dysponować majątkiem.

325 umorzonego—podporządkowanego.

326 w naszej profesji—tj. w naszym zakonie.

327 *Convenit enim professos esse plane mortificatos*—„Konieczne jest, aby profesji byli w pełni umartwieni (podporządkowani)” (dosłowny cytat z *Monita secreta* za przekładem niemieckim z 1761 r.).

328 koligatom—powinowatym.

329 nie uskarżali się i na potym o wyrzucenie—i później nie skarżyli się na wyrzucenie.

330 niezgodnych do moryfikacji—nie potrafiących znosić umartwiania.

2. I tych takżę precz wypędzic, którzy mają za skrupuł zgromadzac³³¹ zakonnikowi piniądze i dobra leżące,³³² mówiąc im, iż za wiele kochają się w swoich zdaniach.³³³ A gdyby chcieli przed prowincjałem wzdać liczbę z postępów swoich albo się ekskuzować,³³⁴ tedy im rzec, iż są barzo uporczywymi,³³⁵ zatym ich nie słuchając, raczej zniewolic,³³⁶ aby przestrzegali reguły obowiązującej wszystkich wesół do ślepego posłuszeństwa.

3. Trzeba zaraz za młodu uważać tych, którzy gorącą przychylnosc mają ku zakonowi naszemu. Tych zaś, którzy się pokażą być skłonnymi ku drugim klasztorom, abo ubogim, abo pokrewnym, a przez to samo nam nieużytecznych, przygotować wcześniej na wygnanie.

Rozdział 11. Jak się jednomyślnie nasi obchodzić mają z tymi, którzy są z zakonu naszego wygnani

1. Ponieważ ci ludzie od nas wygnani, wiedząc³³⁷ niektóre przynajmniej [z] tych³³⁸ naszych tajemnic,³³⁹ mogą szkodzić Towarzystwu, przetoż trzeba im sprzeciwiać się³⁴⁰ tym sposobem pierwę, nim będą od nas wypędzeni, obowiązując ich, aby się opisali³⁴¹ i poprzysięgli, że nic na szkodę naszego zakonu ani mówić, ani pisać, ani czynić nie będą. Tymczasem *superiores*³⁴² niech schowają na piśmie registr³⁴³ ich wad, występów, złych skłonności, które przy spowiedziach podług zwyczaju naszego sami opisali spowiednikowi, którymi akcjami³⁴⁴ złymi może Towarzystwo nasze przed magnatami i prałatami oczernić ich na potym i zagrozić im drogę do wszelkiej promocji.³⁴⁵

331 *mają za skrupuł zgromadzać*—mają skrupuły, zgromadzając.

332 *dobra leżące*—dobra materialne.

333 *w swoich zdaniach*—w swoim zdaniu, tj. w swoim ego.

334 *wzdać liczbę z postępów swoich albo się ekskuzować*—sprawozdać swoje postępowanie albo się usprawiedliwiać.

335 *barzo uporczywymi*—bardzo uparci.

336 *zniewolic*—zmusić.

337 *wiedząc*—znając.

338 1767: *err.* niektóre [...] tych.

339 *[z] tych naszych tajemnic*—mowa o zaleceniach zawartych w *Monita secreta*.

340 *sprzeciwiać się*—tj. przeciwdziałać.

341 *się opisali*—zobowiązali się na piśmie.

342 *superiores*—(łac.) superiorzy, przełożeni jezuickich domów zakonnych.

343 *registr*—wykaz, spis.

344 *akcjami*—czynami, postępkami.

345 *do [...] promocji*—do kariery.

2. Oznajmić zaraz do wszystkich kolegów imię jego i przyczyny wyrzucenia, jako to jego nieposłuszeństwo, jego złe skłonności, jego nieumorzony³⁴⁶ umysł i tym podobne wady. Potym zakazać wszystkim korespondowania z nim. Gdyby też obcy ludzie py[t]ali się³⁴⁷ o przyczyny, tedy wszyscy nasi niech jednomyślnie twirdzą i publicznie świadczą, iż to był człowiek ladaco,³⁴⁸ niezgodny,³⁴⁹ którego klasztor wyrzucił musiał spojśrzodku siebie jako morze wyrzuca i wymiata zdechłe ryby i trupy.³⁵⁰

3. W domowych upomnieniach opowiedzieć słuchaczom, że wyrzuceni z klasztoru byli ludzie niespokojni, a teraz chcieliby znowu powrócić do nas. Mówić nadto, że ich kondycja jest najnieszczęśliwsza, bo żyć i umierać marnie muszą.

4. Zabiegać takż, aby naszych nie obwiniano o te wyrzucenia, ku czemu nam usłużyć mogą osoby poważne i zacne, gdy wszędzie wyznają, że nasze Towarzystwo nikogo nie wyrzuca bez ważnych przyczyn ani odcina zdrowych członków. Czego może dowieść ogólnie z gorliwości, którą ma zakon nasz ku dobru i zbawieniu wszystkich ludzi świeckich, a tym samym ku swym spółbraci[om].³⁵¹

5. Na potym tych trzeba panów i prałatów, u których nasz wygnaniec zjednał sobie łaskę i przystęp, skaptować sobie przez wszelkie sposoby. Trzeba dać im do wyrozumienia, że powszechne dobro tak sławnego i Kościołowi tak pożytecznego zakonu więcej daleko względów zasługuje aniżeli jeden człowiek. A jeśliby przecie ci panowie i prałaci trwali w swej miłości ku wygnańcom, tedy pokazać przyczyny wygnania, powiększając winy ich, choćby zmyśłone, przez konsekwencje złe, które by z ich postępów wyniknąć mogły.

6. Przeszkadzać wszelkimi sposobami, aby ci, którzy osobiwie samochcą³⁵² wystąpili z zakonu, nigdzie do żadnego urzędu i godności w Kościele nie przyszli, chyba by samych siebie ze wszystkim, co mają, znowu Towarzystwu oddali, i jeśli by ze wszech miar cale znaczo³⁵³ było, że chcą dependować³⁵⁴ od nas.

346 *nieumorzony*—niepokorny.

347 1767: *err.* pylali się.

348 *człowiek ladaco*—nikczemnik, osoba bezwartościowa.

349 *niezgodny*—wichrzyciel.

350 Zob. Iz 57,20.

351 1767: *err.* ku [...] spółbraci.

352 *osobiwie samochcą*—zwłaszcza samowolnie.

353 *cale znaczo*—tj. oczywiste.

354 *dependować*—być zależnym.

7. Trzeba zawczasu zabiegać, aby takowi wzdaleni³⁵⁵ byli od urzędów kościelnych, od kazań, od słuchania spowiedzi, od pisania i wydawania ksiąg³⁵⁶ etc., by snadź nie zjednali sobie powszechnego aplauzu i afektu³⁵⁷ ludu. Gwoli czemu trzeba się jak najściślej badać o ich życiu i obyczajach,³⁵⁸ o ich konwersacjach i zabawach,³⁵⁹ o ich intencjach i przedsięwzięciach. Przeto trzeba naszym zabrać³⁶⁰ sekretną znajomość i korespondencją z niektórymi osobami z tegoż domu, gdzie on przebywa. A skoro się pokaże³⁶¹ jaki niestatek, występki i przywara jego, natychmiast go wytykać i rozszerzać³⁶² między pospółstwem nam przychylnym. Potym reprezentować³⁶³ panom i prałatom, którzy go protegują, jaką hańbę i wstyd będą zań mieli. Gdy zaś ci wywołańcy³⁶⁴ nic nie uczynią nagany godnego, sprawując się chwalebnie, tedy nieznacznie umniejszać ich cnoty i dzieła przez dowcipne mowy i obojętne słowa³⁶⁵ na wzgardę osób i sławy ich.

8. Gdy takim zdarzy się nieszczęście abo przeciwna przygoda,³⁶⁶ tedy to rozgłaszać wszędy. A w naszych domach trzeba te przypadki jeszcze większymi czynić niż są, aby inni przez nie zostali ustraszeni³⁶⁷ i przerażeni.

Rozdział 12. O tych, których w naszym Towarzystwie utrzymujemy i jak się z nimi obchodzić

1. Ci pierwszą rangę i największe względy mieć powinni, którzy mocnymi i odważnymi są robotnikami, to jest, którzy nie mniej dobro duszne,³⁶⁸ jak doczesne Towarzystwa pomnażają. Takowymi są częstokroć spowiednicy

355 *wzdaleni*—oddaleni.

356 1767: *err.* ksiągi.

357 *aplauzu i afektu*—przychylności i życzliwych uczuć.

358 *jak najściślej badać o ich życiu i obyczajach*—tj. przeprowadzić uważne dochodzenie dotyczące ich życia i postępków.

359 *zabawach*—zajęciach.

360 *zabrać*—zadzierzgnąć.

361 *się pokaże*—wyda się, wyjdzie na jaw.

362 *rozszerzać*—rozgłaszać.

363 *reprezentować*—prezentować, wykazywać.

364 *wywołańcy*—zdymisjonowani z zakonu.

365 *dowcipne mowy i obojętne słowa*—tj. sprytne i (niby) mimowolne obmowy.

366 *przeciwna przygoda*—niepomyślny przypadek.

367 *przez nie [...]* *ustraszeni*—nimi odstraszeni.

368 *duszne*—duchowe.

monarchów, książąt, bogatych wdów i tym podobnych, wtąż³⁶⁹ kaznodzieje, profesorowie i inni wszyscy, którzy niektóre z tych tajemnic wiedzą.³⁷⁰

2. Do tegoż pocztu należą podżyli w leciech³⁷¹ i słabiejący już na siłach, którzy jak wiele przyczynili wprzód zakonowi, tak wiele na starość względów odbierać mają. Nadto i w tym wielce jeszcze się mogą przydać superiorom za szpiegów do podstrzegania konduity i obcowania³⁷² zakonników, ponieważ ustawnie zostają w domu.

3. Tych nigdy nie opuszczać, ale póki można konserwować,³⁷³ aby Towarzystwo wstydu i niesławy nie miało, wypchnąwszy ich na starość.

4. Tym takż wyrządza miłość i poszanowanie, którzy swoim byстрыm rozumem, swoim szlachectwem, swymi bogactwami nad innych się dystyngwują, osobiwie,³⁷⁴ gdy przyjaciół i krewnych mają Towarzystwu przyjaznych i możliwych, i jeśli sami szczyrze są przychylni zakonowi tak, jak należy. Więc posłać ich na studia do Rzymu abo na inne sławne akademie. Abo jeśli u nas w której prowincji studiowali, powinni profesorowie przez różne powaby i łagodne łosteczki³⁷⁵ tak długo ich namawiać, ażby majątek swój Towarzystwu ustąpili. Przedtym nie odmawiać im nic, ale potym, po uczynionej cesji, trzymać ich mocno w rezie, jako i drugich. Jednakże pamiętać zawsze i zapatrywać się na ich zasługi.

5. Superiorowie mają też poważać tych, którzy wybornych młodzieniaszków do Towarzystwa upatrzyli i namówili, bo tym sposobem dość pokazali dobrą chęć swoją zakonowi. Póki jednak nie uczynią profesji zakonnej,³⁷⁶ póty im niewiele pozwalając, by snadź tychże, których wprzód zawerbowali,³⁷⁷ potym nie odmówili albo nie uwieźli.

Rozdział 13. O obieraniu młodzi³⁷⁸ do Towarzystwa wstępującej i jak ją utrzymywać

1. Największej trzeba zażywać ostrożności, aby młodzieniaszków z dobrymi przymiotami, niepodejrzanymi obyczajami, szlachetnego urodzenia albo

369 wtąż—także.

370 wiedzą—znają.

371 podżyli w leciech—starsi.

372 podstrzegania konduity i obcowania—szpiegowania prowadzenia się i stosunków.

373 konserwować—dbać o nich.

374 się dystyngwują, osobiwie—wyróżniają się, zwłaszcza.

375 powaby i łagodne łosteczki—zachęty i delikatne wzbudzanie ochoty.

376 nie uczynią profesji zakonnej—nie złożą zakonnych ślubów.

377 zawerbowali—zwerbrowali.

378 młodzi—młodzieży.

przynajmniej takich dostać i przymować, którzy jedną z pomienionych³⁷⁹ własności mają.

2. Aby tym chętniej do naszego zakonu przywabić, powinni rektorowie, prefekci, magistrowie osobliwszą im pokazywać³⁸⁰ miłość przez wszystkie czas studiów. A oprócz szkolnych godzin remonstrować³⁸¹ im, jak jest przyjemno Bogu, kiedy się kto, co ma, ze wszystkim na służbę Jego oddaje, a najprzędniej udając się³⁸² do Towarzystwa Jezusa Chrystusa, Syna Jego.

3. Prowadzić ich czasem do kolegium, do ogrodów, do domów rekreacyjnych podczas rekr[e]acji³⁸³ naszych, zadawać się z nimi poufale, tylko z ostrożnością, żeby te przestawanie nie sprawiło podejrzenia.

4. Nie pozwalać, aby nasi regenci ich ćwiczyli i karali albo żeby się oni pospolitowali z innymi dyscyplami.³⁸⁴

5. Ujmować³⁸⁵ ich podareczkami i dystynkcją³⁸⁶ korespondującą z ich urodzeniem, zachęcając ich duchownymi rozmowami.

6. Przy innej okazji, a mianowicie przy napominaniu, straszyć ich wiecznym potępieniem, jeśli za powołaniem Boskim iść nie zechcą.

7. Wbijać często im w głowę, iż się tak łagodnie z nimi obchodzą jako z osobami przez Boską opatrność zrządzonymi i z tyłu komilitonów³⁸⁷ wybranymi do zakonu.

8. Jeśli trwają w zamiśle wstąpienia do zakonu, tedy odkładać ich przyjęcie tak długo, ażby po wiele razy tego żądali i dopraszali się. Pomiarkowawszy zaś, że są odmienni, tedy przez wszelki sposób pociągać do tego powołania.

9. Zalecać im wyraźnie, aby swego powołania nie objawiali³⁸⁸ żadnemu z swoich przyjaciół ani nawet rodzicom, ażby do zakonu byli przyjęci. A gdyby ich pokusa wzięła odmienić słowo,³⁸⁹ tedy i oni, i Towarzystwo wolnymi zostaną. Lecz gdy te pokusy dadzą się przezwyciężyć, można ich znowu na drogę nawrócić i perswadować³⁹⁰ im to samo, co i pierwiej, gdyby się to przydało w czasie nowicjatu albo za pierwszą profesją.³⁹¹

379 *z pomienionych*—z wyliczonych.

380 *osobliwszą im pokazywać*—okazywać im szczególną.

381 *remonstrować*—zwracać uwagę.

382 *najprzędniej udając się*—zwłaszcza wstępując.

383 1767: *err.* rekracji.

384 *dyscyplami*—uczniami.

385 *Ujmować*—zjednywać.

386 *dystynkcją*—wyróżnianiem.

387 *komilitonów*—współtowarzyszy, tj. uczniów.

388 *nie objawiali*—nie zdradzali, nie wyjawiali.

389 *odmienić słowo*—zmienić zdanie.

390 *perswadować*—wyjaśniać, tłumaczyć.

391 *za pierwszą profesją*—po przyjęciu pierwszych ślubów zakonnych.

10. Największa jest trudność synów wielkich panów, szlachty i urzędników, póki są w opiece rodziców swoich, do siebie pociągnąć. Przetoż trzeba tych, którzy na miejscu rodzicielskim nimi rządzą przez dobrych przyjaciół raczej niż przez naszych zakonników namówić, aby rzeczonych paniczów do innej prowincji i na dalekie akademie z[e]stali,³⁹² gdzie nasi zakonnicy uczą. Tak jednak, żeby wprzód dać znać profesorom o stanie i ułożeniu³⁹³ tych młodzieniaszków, aby tamci tym łatwiej i bezpieczniejszemu pozyskać ich mogli.

11. Skoro do doskonalszych lat przyjdą,³⁹⁴ prowadzić ich do wykonywania powinności duchownych, co częstokroć w polskim i niemieckim narodzie przyniosło dobry skutek.

12. Tych młodzieniaszków w różnych pokuszeniach, niespokojnościach duszy i trwogach wspierać i cieszyć³⁹⁵ należy podług każdego stanu i ułożenia,³⁹⁶ przedkładając im grunt,³⁹⁷ iż złe są skutki bogactwa, z przeciwka zaś, jak dobre są skutki powołania, którego pod strachem wiecznej piekielnej kary lekceważyć nie godzi się.

13. Aby ojcowie i matki zezwolili na żądanie synów swoich do naszego zakonu wstąpić chcących, pokazać im wyborne ustawy naszego Towarzystwa, nieporównane z innymi zakonami, świętobliwość jezuitów, ich pocziwość i nauki, ich powagę u całego świata,³⁹⁸ ich sławę i miłość powszechną, którą u wszystkich mają. Wymieniać im książąt i potentatów,³⁹⁹ którzy najchętniej w tym Towarzystwie Jezusowym żyli i pomarli, wtąż⁴⁰⁰ innych, którzy jeszcze w życiu zostają.⁴⁰¹ Pokazać im, jak mocno się Bogu podoba, aby ludzie młodzi onemu się wcale⁴⁰² poświęcili, osobliwie⁴⁰³ w tym Towarzystwie Syna Jego, i jak słodką jest rzeczą nosić od młodości jarzmo Pańskie. Gdyby czynili jakie trudności, że dzieci ich są za młode, tedy stawić im przed oczy,⁴⁰⁴ naszego zakonu jak są łatwe reguły, że inaczej nic w nich nie ma-ż trudnego, jak tylko

392 1767: *err.* zastali.

393 *o stanie i ułożeniu*—o wysokim urodzeniu i powołaniu.

394 *do doskonalszych lat przyjdą*—staną się dojrzałsi, starsi.

395 *cieszyć*—pocieszać.

396 *stanu i ułożenia*—urodzenia i charakteru.

397 *przedkładając im grunt*—wyjaśniając im.

398 *powagę u całego świata*—szacunek pokładany przez cały świat.

399 *potentatów*—magnatów.

400 *wtąż*—również.

401 *w życiu zostają*—żyjących.

402 *wcale*—w całości.

403 *osobliwie*—zwłaszcza.

404 *stawić im przed oczy*—pokazać im.

przestrzeganie ślubów trzech, a co najznaczniejszego, że reguła nasza nie obowiązuje nawet ani pod grzech,⁴⁰⁵ który może być odpuszczony.

Rozdział 14. O przypadkach zachowanych i o przyczynach wyrzucenia z naszego Towarzystwa

1. Oprócz przypadków w konstytucjach i regułach zakonu naszego zawartych, od których sam tylko superior albo ordynaryjny spowiednik⁴⁰⁶ za jego pozwoleniem dyspensować może, są grzechy samcołość,⁴⁰⁷ wszeteczeństwo, cudzołość, kazirodztwo, obcowanie z bydlęciem,⁴⁰⁸ a nadto gdy który zakonnik z jakiegokolwiek racji pod jakimkolwiek pretekstem cokolwiek ważnego knuje przeciw Towarzystwu albo przeciw jego sławie i pożytkowi, wszystkie te przyczyny są słuszne⁴⁰⁹ do wypędzenia z zakonu naszego.

2. Gdyby który zakonnik do jakiego z pomienionych⁴¹⁰ grzechów na spowiedzi się przyznał, tedy nie pierwszej go rozgrzeszyć, aż przyrzecze superiorowi prócz spowiedzi, bądź sam osobiście, bądź przez spowiednika swego, jak się najlepiej zda, donieść swój występki i objawić.⁴¹¹ Natenczas s[u]perior⁴¹² osądzi, co będzie widział najpożyteczniejszego pospolitemu⁴¹³ dobru Towarzystwa. A jeśli będzie pewna nadzieja zakrycia i utajenia przestępstwa, tedy włożyć nań pokutę zgodną z występkiem jego, inaczej wraz⁴¹⁴ wyrzucić go precz. Tymczasem spowiednik niech mu nic nie mówi, że ma być wyrzuconym.

3. Gdyby zaś nasz spowiednik usłyszał od innej obcej osoby, że się dopuściła wszeteczeństwa z jezuitą, tedy niech jej nie daje abszolucji,⁴¹⁵ ażby powiedziała imię tego jezuity. To gdy powie, nie rozgrzeszy jej jeszcze, aż przed nim przy sięgże, iż nie wyda nikomu na świecie tego jezuity, chyba żeby jej pozwoliło całe Towarzystwo.

405 *nie obowiązuje nawet ani pod grzech*—tj. niepodporządkowanie się regułom zakonnym nie oznacza od razu grzechu.

406 *ordynaryjny spowiednik*—zwykły spowiednik.

407 *samcołość*—seks homoseksualny.

408 *obcowanie z bydlęciem*—stosunek cielesny ze zwierzęciem.

409 *słuszne*—tj. wystarczające.

410 *do jakiego z pomienionych*—do któregoś z wymienionych.

411 *donieść [...] i objawić*—wyjawić i opowiedzieć.

412 1767: *err. Seperior*.

413 *pospolitemu*—powszechnemu.

414 *inaczej wraz*—tj. jeśli nie da się ukryć grzechu, zaraz.

415 *abszolucji*—rozwolnienia.

4. Gdyby dwaj nasi popełnili grzech cielesny, tedy ten, który pierwiej oznajmi,⁴¹⁶ w zakonie zostanie, a drugi wypędzony będzie. Jednakże temu, który został, trzeba zadawać tyle uprzykrzenia i tyle wyrządzać umartwienia, ażby on z niecierpliwości sam dał okazję do wyrzucenia siebie, co też wraz⁴¹⁷ uczynić należy.

5. Ponieważ nasze Towarzystwo zacnym jest i przednim ciałem w Kościele Bożym, przetoż może wyłączać z niego te członki, które się zdają do pełnienia reguł naszych być niesposobne,⁴¹⁸ choć z początku były użyteczne. Okazją ku temu łatwo jest znaleźć, zaczawszy ich ustawnie⁴¹⁹ źle traktować, wszystko im na przekór czynić, pod dozór srogich superiorów poddawać, od studiów i urzędów duchownych oddalać, ażby musieli szemrać.

6. Ci nie mają być żadną miarą w zakonie cierpieni,⁴²⁰ którzy przeciwko superiorom powstają, uskarżając się przed klasztorными, a najbarziej⁴²¹ obcymi ludźmi. Wtąż⁴²² ci, którzy między swoimi albo obcymi żywot zakonny obmawiają i cenzurują sprawy w nabywaniu lub administrowaniu doczesnych dóbr i w innych postępkach, jako to w poniżeniu i utrapieniu lub też wyrzucaniu tych, którzy są zakonowi niechętni etc. Na ostatek ani tych cierpieć nie trzeba, którzy dopuszczają przez żart przymawiać nam⁴²³ Wenecjami, Francuzami, Portugalczykami, Hiszpanami,⁴²⁴ od których nasz zakon wypędzony jest albo wiele złego ucierpiał.

7. Przed wypędzeniem zakonnika obchodzić się z nim jak najgorzej, odjąć mu funkcję, do której przywykł, a na to miejsce inną zapłacić,⁴²⁵ a choćby wszystkiemu dobrze zadość uczynił,⁴²⁶ przecie go winować⁴²⁷ i coraz⁴²⁸ do innej drugiej funkcji odsyłać. Nadto za lada maleńki występек karać go barzo surowie i strofować publicznie tak, iżby takowej kary dalej znieść nie mógł. A na koniec wypędzić go jako innym szkodliwego.

416 *oznajmi*—tj. przyzna się.

417 *wraz*—zaraz, natychmiast.

418 *niesposobne*—niezdadne.

419 *ustawnie*—ustawicznie, stale.

420 *cierpieni*—tolerowani.

421 *najbarziej*—zwłaszcza.

422 *Wtąż*—tak samo, również.

423 *przymawiać nam*—nazywać nas.

424 W niemieckim przekładzie za oryginałem łacińskim mowa jedynie o Wenecji (1607) i Francji (1595). Polski tłumacz zaktualizował swój przekład o najnowsze przypadki wypędzenia z Portugalii (1759) i Hiszpanii (1767).

425 *inną zapłacić*—tj. zatrudnić go na innym stanowisku.

426 *zadość uczynił*—wywiązał się.

427 *winować*—obwiniać.

428 *coraz*—coraz to, raz za razem.

8. Jeśliby który z naszych, mimo szlub⁴²⁹ zakonu naszego, miał pewną nadzieję dostąpienia biskupstwa lub innej kościelnej godności, tedy go obo wiązać przysięgą, aby zawsze o naszym zakonie dobrze myślił i mówił ani żadnego spowiednika nie trzymał oprócz jezuity, owszem, aby żadnej ważnej sprawy nie zaczynał, nie naradziwszy się wprzód Towarzystwa.⁴³⁰ Stąd gdy tego nie chciał przestrzegać kardynał Toletto jezuita, rodem Hiszpan,⁴³¹ wyrobiło Towarzystwo u ojca ś[więtego], aby odtąd żaden Hiszpan dziedziczący żydowskie lub tureckie wiarołomstwo, do naszego zakonu nigdy nie był przyjmowany. Który by nie chciał takiego ślubu uczynić, tego wyrzucić precz jako szkodliwego nieprzyjaciela naszego, chociażby był mężem najślawniejszym.

Rozdział 15. Jak się zachować przeciw zakonniczkom i mniszkom⁴³²

1. Spowiednicy i kaznodzieje niech się strzegą urażać mniszki abo dawać im okazję do pokus przeciwko ich powołaniu. Owszem, starać się mają u ksieni, aby im pozwoliła jako ekstraordynaryjnym⁴³³ spowiednikom słuchać spowiedzi i miewać u nich kazania, doznawszy, że będą tego wdzięczne. Ponieważ mniszki szlachetne i bogate opatki mogą wielką być Towarzystwu pomocą, tak same przez się,⁴³⁴ jako przez koligatów i przyjaciół swoich, tak iż przez wolny przystęp do znaczniejszych klasztorów możemy przyść do przyjaźni i poufałości zgoła z całym miastem.

2. Jednakże z drugiej strony naszym dewotkom⁴³⁵ zabronić wizytowania zakonniczek, aby nie upodobały⁴³⁶ ich życia, by snadź tym sposobem nie pozbyło Towarzystwo wszystkich tych dóbr, które te dewotki posydują.⁴³⁷ Więc namówić je, aby szlub czystości i posłuszeństwa do rąk swego spowiednika oddały⁴³⁸ i pokazać im, że ten życia sposób zgadza się z obyczajem pierwszego Kościoła, gdyż to jest świeca oświecająca dom, której bez zbudowania dusz

429 *mimo szlub*—tj. pomimo ślubu ubóstwa.

430 *nie naradziwszy się [...] Towarzystwa*—bez konsultacji z zakonem jezuitów.

431 Francisco de Toledo Herrera (1532–1596), jezuita, hiszpański kardynał.

432 *przeciw zakonniczkom i mniszkom*—wobec zakonnic i mniszek.

433 *ekstraordynaryjnym*—nadzwyczajnym.

434 *same przez się*—ze względu na nie same.

435 *naszym dewotkom*—tj. korzystającym z naszych usług duchowych głęboko religijnym niewiastom świeckim.

436 *nie upodobały*—nie upodobały sobie.

437 *posydują*—posiadają.

438 *do rąk [...] oddały*—tj. złożyły na jego ręce.

nie należy chować pod korzec.⁴³⁹ Nadto przywożyć im przykłady niewiast ewangelicznych, które Chrystusowi Panu w osobach uczniów dobrze czyniły z majątności swoich.⁴⁴⁰ Na ostatek przedłożyć im przykrości związane z życiem zakonnym, aby się od niego wzdrygały.

Rozdział 16. Jak nasi mają pokazywać wzgardę bogactw

1. Żeby świeccy nie mogli nas obwiniać o wielką żądzę bogactw, nie trzeba czasem przyjmować jałmużny małego szacunku,⁴⁴¹ którą by nam kto dać chciał za małe usługi jakie. Atoli od ludzi nam we wszystkim przyjaznych można jałmużnę by najpodlejszą⁴⁴² przyjąć, aby nas nie miano za łakomych, gdybyśmy tylko na wielkie dary patrzali.

2. Ludziom podłego stanu, choćby nadto⁴⁴³ nam życzliwym, nie pozwolić pogrzebów mieć w naszych kościołach, abyśmy nie przyszli w podejrzenie,⁴⁴⁴ że przyjmujemy mnóstwo trupów dla zbogacenia się i żeby się nie dowiedziano, cośmy wzięli od pogrzebionych.

3. Z wdowami i inszymi osobami, które dobra swoje Towarzystwu darowały, należy równie ostro się obchodzić, jako i z drugimi, aby się nie zdawało, że one dystyngujemy⁴⁴⁵ i szanujemy nad inne dla dóbr doczesnych. Tegoż mamy postrzegać przeciwko naszym zakonnikom po ustąpieniu⁴⁴⁶ nam od nich majątności ich. Nawet gdyby było potrzeba, pozwolić im wystąpić z klasztoru, ale z najostrożniejszą polityką, warowawszy,⁴⁴⁷ aby przynajmniej część dóbr na klasztor oddanych z sobą wynieśli, którą by nam znowu przy śmierci odkazali.⁴⁴⁸

439 Zob. Mt 5,14.

440 *dobrze czyniły z majątności swoich*—tj. wspierały finansowo.

441 *małego szacunku*—niewielkiej kwoty.

442 *by najpodlejszą*—choćby najmniejszą.

443 *nadto*—bardzo, wybitnie.

444 *nie przyszli w podejrzenie*—nie zaczęli być podejrzwani.

445 *dystyngujemy*—wywyższamy, bardziej cenimy.

446 *ustąpieniu*—odstąpieniu.

447 *z najostrożniejszą polityką, warowawszy*—tj. bardzo łagodnie, pilnując.

448 *odkazali*—zapisali.

Rozdział 17. O śródkach pomnożenia Towarzystwa

1. Wszyscy nasi, ile możliwości,⁴⁴⁹ niech usiłują przynajmniej pozwierzchnownie⁴⁵⁰ jednomyślnymi być aż i w najmniejszych rzeczach, bo tym sposobem zakon zmocni się i przymnoży koniecznie na świecie, choćby wszystkie rzeczy w największym były zamieszaniu.

2. Niech nasi starania przetoż dokładają naukami i budowaniem przewyższać wszystkich innych zakonników i plebanów tak, iżby każdy życzył, aby nasi *patres* wszystkie urzędy kościelne osiadali.⁴⁵¹ Wszak mówią publicznie, że plebanom nie trzeba być uczonymi, gdy tylko swemu urzędowi zadość uczynią, tedy od naszych pomocy i rady zasięgać mogą, dlategoż należy naszym mieć jak największe nauki.

3. Królom i książętom remonstrować,⁴⁵² że religia katolicka u terażniejszego świata mądrości nie może się ostać bez maksym polityckich,⁴⁵³ do których trzeba dobrych głów jezuickich. Tym więc sposobem nasi zarekomendują się u magnatów i będą używani do ich rad i sekretów.

4. Można ich fawor⁴⁵⁴ utrzymać, przysługując się im coraz nowymi inwencjami⁴⁵⁵ i wiadomościami.

5. Z niemalym dla nas będzie profitem⁴⁵⁶ tajemnie i ostrożnie utrzymywać niesnaski między magnatami i na przemianę słać⁴⁵⁷ siły obudwu z nich. A jeśliby zdali się być nakłonieni do zgody, tedy wraz nasze Towarzystwo niech stanowi ten pokój, aby kto drugi nie uprzedził.

6. Wmawiać jak mogą⁴⁵⁸ pospółstwu i panom, że zakon nasz nie bez osobliwszej opatrności Bożej jest ufundowany, jako to prorokował opat Joachim, aby przez kacerzów⁴⁵⁹ poniżony Kościół, przez naszych znowu był podźwigniony.

7. Nabywszy faworu⁴⁶⁰ u wielkich panów i prałatów, powinno się też kusić Towarzystwo o objęcie parafii, funduszów i innych profitnych⁴⁶¹ urzędów

449 *ile możliwości*—w miarę możliwości.

450 *pozwierzchnownie*—na pokaz.

451 *osiadali*—obejmowali.

452 *remonstrować*—przedstawiać, wykazywać.

453 *bez maksym polityckich*—tj. bez politycznej mądrości.

454 *fawor*—przychyłość.

455 *inwencjami*—pomysłami.

456 *profitem*—zyskiem.

457 *na przemianę słać*—na przemian osłabiać.

458 *jak mogą*—w miarę możliwości.

459 *przez kacerzów*—przez heretyków, tj. protestantów.

460 *Nabywszy faworu*—zjednawszy sobie łaskę.

461 *profitnych*—przynoszących zysk.

kościelnych pod pretekstem reformowania niedbałego duchowieństwa, które niegdyś współ z biskupami pod pewną zostawało⁴⁶² regułą, dążąc do wspólnej doskonałości. Na ostatek trzeba się piąć na opactwa i prałactwa wakujące, których dostąpić nie będzie za trudno, uważywwszy opieszałość i prostactwo zakonników, gdyż nader pożyteczną byłoby rzeczą Kościołowi, gdyby wszystkie biskupstwa, kanonictwa, nawet i sama Stolica Apostolska naszymi osadzona była. Osobliwie, gdyby papież został monarchą wszystkich dóbr świeckich. Przetoż roztropnie trzeba i skrycie wszelkim sposobem pozwolić świeckie dobra klasztorne pomnażać, nie wątpiąc, iż tak wróciłyby się czasy złote, w których powszechny i trwały pokój, a zatym błogosławieństwo Boże nad Kościołem byłoby widzieć.

8. Gdyby nie było nadziei do tego przyjść, bo pewnie nastaną zgorszenia, tedy trzeba podług okoliczności czasu odmienić policją⁴⁶³ kościelną, a wszystkich potentatów nam przyjaznych podburzyć, aby jedni na drugich krwawe wojny podnieśli, przez co by naszego Towarzystwa do pomocy wszystkie strony przyzywali ku pojednaniu i zgodzeniu publicznemu zawziętych partii,⁴⁶⁴ jakobyśmy byli autorami powszechnego uszczęśliwienia i aby tak nasze Towarzystwo w nad[g]rodę⁴⁶⁵ otrzymało najznakomitsze urzędy i dostojeństwa duchowne.

9. Na koniec, gdy już Towarzystwo dostąpi łaski i powagi u królów, książąt i panów, tedy ma sobie zjednać bojaźń, aby ci, którzy go nie kochają, przynajmniej się obawiali.

Koniec *Rad tajemnych Towarzystwa Jezusowego*

Przydatek: Tajemnica jezuicka, gdy się odważają targnąć na monarchę (przekopiovana z jednego starodawnego na pergaminie rękopisma⁴⁶⁶)

[1] Gdy kogo chcą jezuici do tego odwagi przywieść, aby zabił swego króla, prowadzą tego nędznego człeka do izby medytacji, przynoszą nóż, zamknięty w

⁴⁶² 1767: *err.* zostawał⁴⁶².

⁴⁶³ *policją*—politykę, sposób postępowania.

⁴⁶⁴ *partii*—stronnictw.

⁴⁶⁵ 1767: *err.* w nadrodę.

⁴⁶⁶ *Przydatek* stanowi skrócony przekład *Mysterium Iesuitarum, quo initiare solent eum, quem ad principis alicuius parricidium induxerunt, ubi et de meditationum eorum camera, et origine doctrinae Iesuitarum de parricidiis* przejęty (zapewne niepośrednio) z rozprawy Rudolfa Hospinianusa *Historia iesuitica, hoc est de origine, regulis, constitutionibus*,

skrzyneczce z kości słoniowej, nakryty agnuskim,⁴⁶⁷ z inskrypcjami wokoło i namaszczone wonnymi rzeczami. Wszedłszy do izby, pokrapiają święconą wodą, kładą przy ostrzu noża pięć lub sześć ziarenek zboża wyrażających, że jak wiele razy pchnie tym nożem, tak wiele dusz wybawi z czystca.

[2] Potym kładą ten nóż mordercy w rękaw, mówiąc: „Idź, umiłowany Boży, dobądź jako Jefte⁴⁶⁸ miecza Samsonowego,⁴⁶⁹ miecza Judyty, którym głowę ucięła Holofernesowi,⁴⁷⁰ miecza Machabejczyków⁴⁷¹ i Piotra świętego, którym ucho uciął Malchusowi,⁴⁷² miecz papie[ża] Juliusa II,⁴⁷³ którym przez wielkie krwi rozlanie z rąk królów Sestysi, Imola, Fajence, Forlii, Bologne i inne miasta wyrwał.⁴⁷⁴ Idź, bądź dzielnym mężem. Pan niech zmacnia rękę twoją”.

[3] Zatym upadają jezuici na kolana, a najznacniejszy z pomiędzy nich mówi te zaprzysiężenie czy-li zaklinanie: „Pódźcie, Cherubinowie, pódźcie, Trony i Państwa, pódźcie, błogosławieni aniołowie.⁴⁷⁵ Napełnicie to naczynie wiekuiłą chwałą i przynieście mu teraz koronę Najświętszej Panny i patriarchów, i męczenników. Już on nie do nas, ale do was należy. A Ty, o Boże straszliwy, któryś podał do serca temu, aby tyrana i kacerza zabił dla oddania korony królowi katolickiemu, który od nas jest przygotowany jako morderca,

privilegiis, incrementis, progressu et propagatione ordinis iesuitarum, 1619, s. 225. Na filiację zwrócił nam uwagę dr hab. Wojciech Ryczek.

467 *agnuskim*—medalionikiem z wosku z odciskiem baranka, symbolizującego Chrystusa (*Agnus Dei*).

468 Jefte wyzwoił Izraelitów spod dominacji Ammonitów, zadając im klęskę w walce. Zob. Sdz 11–12.

469 Samson, sędzia starożytnego Izraela o nadludzkiej sile, walczył oślą szczęką. Zob. Sdz 13–16.

470 Judyta, biblijny wzór kobiecej odwagi, podstępem ścięła głowę dowódcy wojsk asyryjskich oblegających Betulię, Holofernesa. Zob. Jdt, 7–13.

471 Juda Machabeusz, jeden z przywódców powstania Izraelitów przeciw Seleucydom z 167–160 r. p.n.e. w pierwszym starciu z wrogiem zwyciężył namiestnika Samarii Apoloniusza i odtąd walczył jego mieczem (1Mch 3,12).

472 W obronie Chrystusa w Ogrójcu apostoł Piotr obciął mieczem ucho Malchusowi. Zob. Mk 14,47; J 18,10.

473 Juliusz II (Giuliano della Rovere, 1443–1513, papież od 1503), jeden z najpotężniejszych papieży, w wyniku licznych podbojów poszerzył i umocnił granice Państwa Kościelnego.

474 W stosunku do łacińskiego oryginału: „Electe, fili Dei, accipe gladium Iephte, gladium Samsonis, gladium Davidis, quo Goliatho caput praecidit, gladium Gedeonis, gladium Iudithae, gladium Maccabaeorum, gladium Papae Iulii secundi, quose a principum manibus, plurimo civitatum sanguine fuso, liberavit” mamy tu do czynienia zarówno ze znaczącymi skrótami, jak i amplifikacjami.

475 Tekst wymienia trzy spośród dziewięciu chórów anielskich: dwa z nich, Cherubiny i Trony, należały do pierwszej (najbliższej Boga) hierarchii anielskiej, Panowania (Państwa) do drugiej. W oryginale wymienieni zostali również Serafini, a więc pierwsza hierarchia była tam kompletna.

stwierdź⁴⁷⁶ jego członki, zmocni jego siły ku wypełnieniu woli Twojej. Ukryj go, aby uszedł popędlivosti sądowych oprawców. Daj m[u]⁴⁷⁷ skrzydła, aby ci barbarzyńcy świętych członków jego nie obrazili,⁴⁷⁸ rozpostrzyj promienie Twoje nad duszą jego, które by oczerwstwiły⁴⁷⁹ ciało, aby się odważył na wszystko bez bojaźni etc.”

[4] Po odprawionym tym zaprzysiężeniu prowadzą go przed ołtarz i pokazują mu jedne malowanie,⁴⁸⁰ gdzie aniołowie Jakuba Klementa jakobina, morderza króla Henryka III-go,⁴⁸¹ z sobą prowadzą, stawają przed tronem Bożym i mówią: „Panie, oto ramię Twoje, oto Twój mściciel i wykonywacz Twojej sprawiedliwości. Wszyscy święci powstają z stolic swoich, aby jemu miejsce dali”.

[5] Zatym przychodzą cztery jezuici, którzy z tym człowiekiem rozmawiają na wstępie, mówiąc do niego: „Zdasz się nam być wcale⁴⁸² ubóstwionym, caleśmy przestraszeni, widząc glanc⁴⁸³ około ciebie będący”. Całują mu nogi i ręce. Już nie mają go za człowieka, a niby zajzdroszcząc jego czci i chwale, którą już posyduje,⁴⁸⁴ mówią do niego z wzdychaniem: „Ach, gdyby to podług mojej woli być mogło, chciałbym, aby mię Bóg na twoim miejscu na to obrał i przejrzał, tedy bym był pewien, iż nie do czyścica, ale prosto do rajy pójde!”.

Appendix: The Jesuit Secret When They Dare to Strike against a Monarch (copied from an old manuscript on parchment)

[1] When the Jesuits want to encourage someone to muster the courage to kill his king, they lead this wretched person into a meditation chamber, bring out a knife, enclosed in an ivory box, covered with an agnus dei, surrounded by inscriptions, and anointed with fragrant substances. Upon entering the room, they sprinkle holy water and place five or six grains of wheat near the blade of the knife, signifying that for as many times as he strikes with this knife, that many souls will be saved from purgatory.

476 *stwierdź*—utwierdź, wzmocnij.

477 1767: *err.* mi.

478 *obrazili*—urazili, uszkodzili.

479 *oczerwstwiły*—wzmocniły, dodały sił.

480 *jedne malowanie*—obraz, rycinę.

481 Dominikanin Jacques Clément (1567–1589) 1 sierpnia 1589 r. zamordował protestanckiego króla Henryka III Walezego, który oblegał wówczas ultrakatolicki Paryż (papież Sykstus V rzucił na niego klątwę).

482 *wcale*—w całości, cały.

483 *glanc*—blask.

484 *posyduje*—posiada.

[2] Then they place the knife in the murderer's sleeve, saying:

Go, beloved of God, draw the sword of Samson like Jephthah, the sword of Judith with which she cut off the head of Holofernes, the sword of the Maccabees, and the sword of Saint Peter with which he cut off the ear of Malchus, the sword of Pope Julius II, with which he tore from the hands of kings the cities of Sestysi, Imola, Faenza, Forli, Bologna, and others through great bloodshed. Go, be a valiant man. May the Lord strengthen your hand.

[3] Then the Jesuits fall to their knees, and the most prominent among them recites this oath or invocation:

Come, Cherubim, come, Thrones and Dominions, come, blessed angels. Fill this vessel with eternal glory and now bring him the crown of the Most Holy Virgin, and of the patriarchs and martyrs. He no longer belongs to us, but to you. And You, O terrible God, who have placed in this man's heart the intent to kill the tyrant and heretic, to return the crown to the Catholic king, who has been prepared by us as an assassin, strengthen his limbs and empower him to fulfill Your will. Hide him so that he escapes the wrath of the earthly judges. Give him wings, so that these barbarians may not harm his sacred body. Spread Your rays over his soul, that they may fortify his flesh, so that he may dare all things without fear, etc.

Przewodnik, czyli Skryte rządy ojców jezuitów, z łacińskiego przełożone roku 1784

Przedmowa

Przełożeni sekretne te ustawy mieć będą przy sobie i pilną dadzą bacność,¹ ażeby niektórzy tylko z profesów o nich wiedzieli, innym zaś natenczas je dopiero pokazywać, kiedy istotny interes Towarzystwa będzie wyciągać² i kiedy zaufać można, iż się bynajmniej sekret nie naruszy.³ Ten bowiem, jako najściślej zachowany być powinien tak dalece, iż osobom, które o tym wiedzieć będą, do żadnego przenosić się nie dozwalać zakon[u],⁴ prócz do samych tylko kartuzów, gdzie o wydanie sekretu obawiać się nie można, ponieważ tym wszelkie z ludźmi obcowanie i użycie mowy jest zabronione.

Najczulszą jednak mieć trzeba⁵ ostrożność, ażeby te nasze ustawy nie dostały się w ręce tych, od których by przeciwnie dla naszego zgromadzenia były tłomaczone. Co gdyby się przytrafiło, czego sobie nie życzymy, wyprzeć się należy raczej, że to zgromadzenia nie jest układem,⁶ używając do tego świadectwa tych, o których pewni jesteśmy, że o tych ustawach nie wiedzą, zastawiając się powszechnymi naszego zgromadzenia ustawami pisanymi lub drukowanymi. Przełożeni niech mają bacność, czy-li komu obcemu te przez naszych nie są odkryte.⁷ Żadnemu nie pozwalać dla siebie lub dla kogo onych przepisywać, tylko z wiadomością generała lub prowincjała. Jeżeliby zaś który z naszego zgromadzenia w niedotr[z]zymaniu⁸ sekretu nie był pewny, takiego, jako szkodliwego zakonowi, oddalić.

1 *pilną dadzą bacność*—dolożą wszelkich starań.

2 *wyciągać*—tj. zależeć od tego.

3 *nie naruszy*—nie wyda.

4 1784: *err.* zakonn.

5 *Najczulszą [...] mieć trzeba*—trzeba przejawiać największą.

6 *to zgromadzenia nie jest układem*—nie jest to instrukcja zakonu.

7 *odkryte*—zdradzone, wydane.

8 1784: *err.* niedotrymaniu.

Guide to the Secret Governance of the Jesuit Fathers, Translated from the Latin, 1784

Preface

The superiors shall keep these secret instructions with them and give close attention to ensuring that only a few of the professed members know about them, showing them to others only when the true interest of the Society requires it and when it can be trusted that the secret will in no way be compromised. This secrecy must be preserved so strictly that those who are aware of it shall not be allowed to transfer to any other religious order, except to the Carthusians alone, where there is no fear of the secret being revealed, since all interaction with people and the use of speech is forbidden to them.

However, utmost caution must be exercised to prevent these instructions from falling into the hands of those who would interpret them unfavorably toward our Society. Should this happen, which we certainly do not desire, it is necessary to deny that this is a plan of the Society, using the testimony of those whom we are certain are unaware of these instructions, and shielding ourselves with the public regulations of our Society, whether written or printed. Superiors must be vigilant to ensure that none of these have been revealed to outsiders by our members. No one shall be permitted to transcribe these for themselves or others without the knowledge of the general or provincial. If any member of our Society is uncertain about maintaining this secrecy, such a person, being harmful to the order, shall be dismissed.

Rozdział 1. O sposobach obchodzenia się z obywatelami¹ w tych miejscach, gdzieby świeżo były założone Towarzystwa klasztory²

1. Chcąc miłość i przywiązanie dla siebie zjednać u obywatelów, pomoże w tym niemało ustawiczne oświadczenie zamiaru w regule przepisanego, gdzie nakazano Towarzystwu z równą gorliwością starać się o zbawienie bliźnich, jako i o

¹ z *obywatelami*—z mieszkańcami.

² *Towarzystwa klasztory*—domy zakonne jezuitów.

swoje.³ Dlaczego podle usługi⁴ czynić, szpitale⁵ opatrywać, ubogich ratawać,⁶ stroskanych cieszyć, więźniów nawiedzać i osobliwszą⁷ ku wszystkim okazywać miłość powinni. Nad temi uczynkami dziwić się⁸ i więcej naszym będą obywatele sprzyjać.

2. Zachować nadzwyczajną pokorę z skromną pobożnością złączoną, gdy się przyjdzie starać o pozwolenie sprawowania usług Towarzystwa, ażeby przez to wszystkich, tak duchownych, jako i świeckich, których się wsparcia potrzebować będzie, łaskawemi na siebie uczynić⁹ można.

3. Na miejsca najodleglejsze¹⁰ chodzić, gdzie jałmużny, chociaż i małe, jeżeli tylko ofiarowane będą, żałować się na niedostatek zakonu, przyjmować. Te zaś należy rozdawać ubogim, ażeby się tym przykładem zbudowali ci, którzy jeszcze naszego zakonu nie poznali, a prze to samo hojniejszymi dla nas stali się.

4. Mają się wszyscy okazywać jednomyślni,¹¹ dlatego wszystkim jednaka skromność powierzchowna do zachowania zaleca się, ażeby jednostajność¹² w tylu różnych osobach każdego zadziwiała. Którzy by się zaś podług tej ustawy¹³ zachować nie chcieli, takowi, jako szkodliwi Towarzystwu, mają być pozbyci.¹⁴

5. Nie zakładać kolegiów ani klasztorów na miejscach odludnych i ubogich, lecz przy głównych i bogatych miastach, bo zamiarem Towarzystwa jest Chrystusa naśladować, któr[y]¹⁵ w Jeruzalem najwięcej przemieszkiwał. Przez miejsca zaś mniej bogate przejść tylko należy.¹⁶

6. Wdowom jak największe nadskakiwania czynić, oświadczając razem niedostatek i potrzeby istotne, w których zakon zostaje, a być może, iż te w niezmiernie nas dostatki opatrzą.¹⁷

3 Por. przypis 965 do przekładu z 1767 r.

4 *podle usługi*—najbardziej niegodne posługi.

5 *szpitale*—przytulki dla ubogich i starców.

6 *ratawać*—ratować, tj. wspierać.

7 *osobliwszą*—wyjątkową.

8 *Nad temi uczynkami dziwić się*—te uczynki podziwiać.

9 *łaskawemi na siebie uczynić*—zjednać sobie łaskawość.

10 *Na miejsca najodleglejsze*—na (ubogą) prowincję.

11 *się [...] okazywać jednomyślni*—wydawać się jednomyślni.

12 *jednostajność*—jedność (tu: jednomyślność).

13 *podług tej ustawy*—tj. zgodnie z tym zaleceniem.

14 *mają być pozbyci*—należy się ich pozbyć.

15 1784: *err.* którą.

16 *Przez miejsca zaś mniej bogate przejść tylko należy*—błędny przekład. W domniemanej podstawie tłumaczenia mowa o tym, że Jezus przebywał głównie w Jerozolimie, a przez mniej bogate miejscowości tylko przechodził (zob. przekład z 1767).

17 *w [...] dostatki opatrzą*—zaopatrzą w dobra, bogactwa.

7. W każdej prowincji żaden prócz samego prowincjała nie ma wiedzieć o dochodach¹⁸ z dóbr, tak jak nigdy nikt nie wie, co w sobie może skarb rzymski zamykać.

8. W każdym, gdziekolwiek mieścić się [b]ędą,¹⁹ posiedzeniach²⁰ oświadczając chęć swoją ćwiczenia młodzie²¹ i ratowania ludzi ubogich bez wszelkiej za usługi swoje nadgrody,²² nie chcąc być ciężarem społeczności ludzkiej, jakim się stają inne zakony.

Rozdział 2. O nabywaniu łaski i spoufaleniu się²³ z najpierwszymi książętami i panami

1. Wszelkich zabiegów i starania przyłożyć należy do ujęcia²⁴ sobie serc najpierwszych²⁵ każdego kraju panów i wyrobienia dla siebie do nich łatwego przystępu, takim albowiem sposobem żaden nie będzie się ważył przeciw nam powstać, ale owszem, starać się będzie o naszą przyjaźń i łaskę.

2. Ponieważ doświadczenie nas uczy, iż monarchowie i na urzędach będące osoby wtenczas najłatwiej uwieść się pozwalają duchownym, kiedy ci pobłazają ich czynnościom i acz złe, na dobrą je tłumaczą stronę,²⁶ jak to np. w związkach małżeńskich między krewnymi i tym podobnych okolicznościach, podniecać²⁷ należy takich, którzy by tego żądali,²⁸ czyniąc nadzieję, iż przez naszych łatwo można u ojca św[iętego] pozwolenie otrzymać. Czego żeby tym łatwiej dopiąć, tłumaczyć obyczaje, przywozić przykłady i sprzyjające powtarzać zdania pod pozorem powszechnego dobra i powiększenia Kościoła Bożego, co jest jedynym Towarzystwa celem.

3. Również²⁹ postąpić należy, jeżeli monarcha zamyśla co wykonać takiego, co by nie wszystkim panom do smaku przypadło. Umysł jego należy zagrzać i wzmocnić, innych zaś do tego nakłonić, ażeby się monarsze poddali i nie

18 *nie ma wiedzieć o dochodach*—nie ma znać (wysokości) dochodów.

19 1784: *err.* hędą.

20 *W każdym [...] posiedzeniach*—tj. na wszystkich publicznych spotkaniach.

21 *ćwiczenia młodzie*—uczenia (męskiej) młodzieży.

22 *bez wszelkiej nadgrody*—bez żadnego wynagrodzenia.

23 1784: *spoufaleniu się* || *spoufaleniu* [lekcja wariantowa spisu treści].

24 *ujęcia*—zjednania.

25 *najpierwszych*—najważniejszych, najwyższej postawionych.

26 *na dobrą je tłumaczą stronę*—tj. usprawiedliwiają je.

27 *podniecać*—tj. utwierdzać, zachęcać.

28 *żądali*—oczekiwali.

29 *Również*—tak samo.

sprzeciwiali. Ostrożnie jednak i z wszelką roztropnością, ażeby za nieudaniem się rzeczy³⁰ na nasze nie oburzono się Towarzystwo. A gdyby się wydało, wszystkiego zaprzeć się należy, przeciwnemi zastawiając się³¹ przepisami, używając nawet do tego powagi osób z Towarzystwa naszego, które o tych ustawach nie wiedzą i przysięgą wreszcie³² zakon oczyszczać są gotowe.

4. Pomoże także niemało do zniewolenia umysłu monarchów, jeżeli nasi zręcznie i przez dalekie osoby wkręcać się będą w znaczne i przyjacielskie poselstwa do innych książąt lub królów, a osobliwie³³ do ojca św[iętego] i największych monarchów, przy tej albowiem okoliczności zgromadzenie swoje zalecić mogą. Dlaczego do tego urzędu uczeni tylko i dobrze wiadomi tych naszych ustaw³⁴ mają być przypuszczani.

5. Dzieci monarchów i sług, osobliwie tych, z którymi bardziej się poufała, upominkami i różnemi przymilaniami się jednać³⁵ należy, gdyż tym sposobem ujęci, wiernie nam skłonności i humor³⁶ panów swoich opowiedzą. A to znając, łatwo się Towarzystwo nasze im przypodoba.

6. Okazało się to oczywiście³⁷ na domie austriackim, na Królestwach Polskim, Włoskim i Francuskim, jako też i innych księstwach, jak wiele Towarzystwo zyskało, dopomagając do zawarcia małżeńskich związków między książętami. Dlatego roztropnie należy takich dobierać małżonków, z których by przynajmniej jedno z rodzicami lub też przyjaciółmi zakonników naszych było spokrewnione.

7. Damy, osobliwie³⁸ królowe, przez służące, z którymi najczęściej prze-stają, łatwo się ująć³⁹ pozwalają, dlatego z temi jak najłagodniej obchodzić się należy, a tak do najsłynniejszych tajemnic tyczących się rodziny⁴⁰ wstęp ułatwiony będzie.

8. W rzędzeniu sumie[n]iem⁴¹ monarchów niech się trzymają spowiednicy nasi tych autorów, którzy wolniej żyć pozwalają⁴² niżli teologowie innych

30 *za nieudaniem się rzeczy*—tj. jeśli sprawy nie pójdą po naszej myśli.

31 *zastawiając się*—zasłaniając się.

32 *wreszcie*—ostatecznie.

33 *osobliwie*—zwłaszcza.

34 *wiadomi tych [...] ustaw*—zaznajomieni z tymi przepisami.

35 *się jednać*—zjednywać, pozyskiwać.

36 *humor*—temperament.

37 *oczywiście*—w widoczny sposób.

38 *osobliwie*—zwłaszcza.

39 *ująć*—pozyskać.

40 *familii*—rodziny (panującej).

41 1784: *err.* sumieuiem.

42 *wolniej żyć pozwalają*—tj. mają bardziej liberalne zasady życiowe.

zakonów. Takim sposobem monarchowie, porzuciwszy tamtych, na naszych radach i przewodnictwie zupełnie polegać będą.

9. Tak monarchów, jako i przełożonych duchownych i wszystkich, którzy tylko naszemu Towarzystwu łaskę jaką wyświadczyć mogą, uczestnikami czynić wszystkich przywilejów naszego Towarzystwa, tłumacząc im osobliwszy szacunek⁴³ tak wielkiego daru.

10. Rozmawiać, lecz ostrożnie, o mocy zupełnej Towarzystwa rozgrzeszania nawet w tych przypadkach, w których innym księżom jest zabroniono, jako to w uwalnianiu od postów, dopominania się i oddawania powinności małżeńskich⁴⁴ i innych tym podobnych trudnościach i przeszkodach dotyczących się tego stanu, przez co sobie zobowiązemy wielu tak, iż we wszystkim będą naszej potrzebować rady, nie bez wielkiej wdzięczności.

11. Zapraszać częstokroć należy znaczniejszych na kazania, mowy, odpusty, dysputy etc., gdzie już wierszami, już to dobranymi napisami⁴⁵ uczcić ich należy, a czasem, jeżeli się zdarzy, prosić na obiad i różnemi różnymi gości witać językami.

12. Rozterki⁴⁶ i niezgody między monarchami przez starania naszych uspokajać potrzeba, tak bowiem do poznania familii sekretów nieznacznie⁴⁷ przyjść możemy i obydwóch stron przychyłność sobie zjednamy.

13. Trzeba się wystrzegać pilnie, ażeby żadnego, którzy z jakichkolwiek powodów od naszego zgromadzenia są oddaleni lub też dobrowolnie wystąpili, nigdzie nie zalecać⁴⁸ ani dla nich o miejsce starać się, bo ponieważ jakąkolwiek⁴⁹ by oni okazywali ku nam przychyłność, zawsze jednak przeciwko Towarzystwu nieugaszoną nienawiścią pałać będą.

14. Na koniec tak wszyscy przychyłność ku sobie monarchów, książąt i urzędników jakiegokolwiek miejsca jednać mają, że gdy tego na ich stronę okoliczność wymaga, ochotnie i wiernie nastawać potrzeba przeciwko samym nawet krewnym, przyjaciółom i powinowatym.

43 *osobliwszy szacunek*—niezwykłą wartość.

44 *oddawania powinności małżeńskich*—spełniania małżeńskich obowiązków.

45 *napisami*—(panegirycznymi) inskrypcjami.

46 *Rozterki*—spory, kłótnie.

47 *nieznacznie*—stopniowo.

48 *zalecać*—polecać.

49 *ponieważ jakąkolwiek*—tj. choćby dużą.

Rozdział 3. O sposobie obchodzenia się Towarzystwa z temi, którzy mają powagę wielką w rzeczypospolitej⁵⁰ i którzy, choć bogatemi nie są, innym⁵¹ jednak sposobem dopomóc by mogli

1. Oprócz tych prawideł, któreśmy wyżej dali i z których prawie wszystkie w proporcji przyzwoitej zażyte być mogą, najużyteczniej przydadzą się natenczas, gdy nam łaski żądać przyjdzie osób tych, które nam w krokach prawnych do wygranej dopomóc mogą.

2. Tychże osób zażyć⁵² należy powagi, roztropności i rady do skupowania dóbr i otrzymania urzędów, które by przez naszych były sprawowane, czyniąc to sekretnie pod ich imieniem dla powiększenia dóbr ziemskich i jeśli nie będzie szkodzić, przyznać się można.

3. Te-ż osoby mogą nam jeszcze być pomocne do ułagodzenia i poskromienia pospólstwa naszemu Towarzystwu podległ[ego]⁵³ bądź niechżącego.⁵⁴

4. U biskupów, przełożonych i innych zwierzchność kościelną utrzymujących urzędników podług różności narodów⁵⁵ i ich k[u]⁵⁶ nam przywiązania o te tylko rzeczy starać się należy, które będą najpotrzebniejsze.

5. W niektórych krajach dosyć jest przestać⁵⁷ na tym, ażeby przełożeni i księża podległych sobie zachęcali do szanowania naszego zgromadzenia i żeby sami naszym w sprawowaniu powinności zakonu nie przeszkadzali. W innych zaś miastach i państwach, gdzie ciż duchowni i przełożeni więcej mogą, jako to w Niemczech, Polscze i ta[k]⁵⁸ dalej, wielebni prawie⁵⁹ od naszych [szanowani]⁶⁰ być mają, ażeby za ich powagę i wolą panów, klasztorów, fary, probostwa, prezenty,⁶¹ altarie⁶² dochodami opatrzone i inne wślawione odpustami miejsca pod nasz rząd dostać się mogły. Z wszelką albowiem łatwością tego

50 *w rzeczypospolitej*—w państwie.

51 1784: powagę wielką w rzeczypospolitej i którzy, choć bogatemi nie są, innym || wielką powagę w narodzie, aczkolwiek bogatemi nie są, i innym [lekcja wariantowa spisu treści].

52 *zażyć*—użyć, wykorzystać.

53 1784: *err.* podległym.

54 *niechżącego*—tj. nastawionego (do Towarzystwa Jezusowego) niechętnie.

55 *podług różności narodów*—tj. zgodnie z obyczajem obowiązującym w różnych państwach.

56 1784: *err.* kn.

57 *dosyć jest przestać*—wystarczy poprzestać.

58 1784: *err.* tam.

59 *prawie*—prawdziwie, silnie.

60 1784: *om.* szanowani.

61 *prezenty*—urzędy kościelne.

62 *altarie*—fundacje na rzecz danego ołtarza.

dokazać można w państwach, gdzie katolicy z heretykami i schizmatykami⁶³ połączeni mieszkają, okazując tymże panom, iż niepodobna⁶⁴ nawet jest rzecz spodziewać się skutków dobrych z połączenia odmiennych religii, poruczając urzędy kościelne w ręce księży i mnichów mało do tego zdolności mających. Do wykonania czego, gdy się oni przyłożą, wynosić należy ich gorliwość, przez pisma chwalić i dla uwiecznienia pamiątki ich uczynku drukiem rozgłosić.

6. Zabiegi należy czynić, ażeby osoby na urzędach kościelnych będące naszych i do spowiedzi, i do rady używali. I jeśli w nadziei będą lub pretensji dostąpie[n]ia⁶⁵ wyższych godności,⁶⁶ wspierać ich należy starannością⁶⁷ i zabiegami przyjaciół, jakimkolwiek sposobem do tego przyłożyć się mogących.

7. Starać się u biskupów i panów, gdy ci kolegia lub farne kościoły zakładać będą, o władzę stanowienia wikariusza, któremu by staranność dusz⁶⁸ była powierzona, sam zaś przełożony zakonu do czasu tam był plebanem. Tym sposobem cały rząd⁶⁹ obejmujemy kościoła i wszyscy ludzie do tej parafii należący będą nam podlegać we wszystkim, a przeto, co zechcem, na nich wymożem.

8. Jeżeliby gdzie akademie heretycy lub obywatele sami założenia naszego klasztor[u]⁷⁰ sprzeciwiali się, tam starać należy przez duchownych, aby w sławniejszych kościołach kazania nasi miewać mogli, tym sposobem przeciwnicy nasi do nas się przychylą.

9. Największego zaś o ujęcie⁷¹ osób zwierzchności kościelnej przykładać starania, gdy będzie wymagać potrzeba beatyfikacji lub kanonizacji którego z naszych zakonników. Natenczas użyć wszelkich sposobów do otrzymania listów od monarchów i książąt, za pośrednictwem których można by prędzej u stolicy apostolskiej interes wy kierować.⁷²

10. Gdyby się trafiło, iż na duchownym lub świeckim urzędzie zostający obywatele mieliby dokąd poselstwo sprawować, najusilniej się starać, aby nie z innego zakonu, zwłaszcza nam przeciwnego, do swojej użyli pomocy, jak tylko z naszego. Przy tej albowiem okoliczności mogliby przeciwnicy nasi

63 *schizmatykami*—tj. wyznawcami chrześcijaństwa reformacyjnego.

64 *niepodobna*—urągająca prawdopodobieństwu.

65 1784: *err.* dostąpieuia.

66 *w nadziei będą lub pretensji dostąpie[n]ia wyższych godności*—będą mieli nadzieję na pełnienie wyższej godności kościelnej lub będą do niej pretendować.

67 *starannością*—staraniami.

68 *staranność dusz*—staranie się o dusze, tj. obowiązek spowiedzi.

69 *rzqd*—zarząd.

70 1784: *err.* klasztory.

71 *o ujęcie*—o zjednanie.

72 *interes wy kierować*—tj. zrealizować cel.

przywiązanie to, z którym ku nam zostają, dla siebie zjednać. Dlatego tychże przejeżdżających posłów w prowincjach lub miastach, gdzie się kolegia lub klasztory nasze znajdują, z największym uszanowaniem i przyzwoitą przyjmować skromnością.

Rozdział 4. Jak się mają zachować kaznodzieje i spowiednicy⁷³ względem wielkich panów

1. Tak nasi mają z książętami i panami sobie poczynać, ażeby jedynie do powiększenia chwały Boskiej zmierzać zdawali się i taką życia ostrość⁷⁴ zalecać, jaką ich penitenci będą w stanie przyjąć.⁷⁵ Powoli jednak i ostrożnie usposabiać ich należy do zadosyćczynienia naszemu celowi.

2. Dla czego często im powtarzać, ażeby w rozdawaniu dóbr i godności w państwie mieli wzgląd na sprawiedliwość, okazując im wielkość grzechu, gdy w tym podług swego upodobania rządzą się.

3. Niech się oświadczają częstokroć, iż nie chcieliby nigdy o rządzie państwa żadnych uwag podawać, lecz ich do tego mimo własnej woli⁷⁶ obowiązek stanu pociąga. Dopieroż przez to ułatwiwszy sobie przystęp, wyłożyć należy, jakich przymiotów mają być⁷⁷ ci, którzy do godności i urzędów publicznych przypuszczani być powinni. Podać na koniec i nastreczyć ty[ch],⁷⁸ którzy są wiernymi naszego przyjaciółmi zakonu. Tego jednak przez naszych czynić nie można, chyba by sam monarcha do tego przymusił, lecz pożyteczniej będzie, jeśli sami monarchy przyjaciele o to się wstawią do niego.

4. Spowiednicy i kaznodzieje nasi niech się informują⁷⁹ od dobrze nam życzących, który do jakiego urzędu jest zdolny, osobliwie⁸⁰ uważać należy, który z nich dla Towarzystwa będzie hojniejszym. I tych imiona spisane mieć przy sobie i te, upatrzwszy sposobność, czy-li przez siebie,⁸¹ czy-li przez kogo innego, monarchom podać i zalecić.

73 1784: kaznodzieje i spowiednicy || kaznodzieje, spowiednicy [lekcja wariantowa spisu treści].

74 *życia ostrość*—tj. praktyki ascetyczne.

75 1784: *err.* przyjęcia.

76 *mimo własnej woli*—wbrew własnej woli.

77 *przymiotów mają być*—jakie cechy (zalety) mają mieć.

78 1784: *err.* tym.

79 *się informują*—dowiadują się.

80 *osobliwie*—zwłaszcza.

81 *przez siebie*—osobiście.

5. Z monarchami spowiednicy i kaznodzieje nasi mają sobie łagodnie i pochlebnie⁸² postępować, kazaniami, prywatnymi mowami chronić się ich obrazić,⁸³ wszelką bojaźń i postrachy⁸⁴ od nich oddalać, a w nadziei, wierze i sprawiedliwości pozornie ich gruntować.

6. Upominków prawie nigdy małych nie brać dla swego użytku, lecz okazywać powszechną potrzebę prowincji, kolegów albo domu.⁸⁵ Przystawać na prostym przyozdobieniu swego domu, nie trzeba nawet wybornie się stroić. I do wspomnienia i pocieszenia osób podlegszego stanu, które by się w pałacu znajdowały, porywcze się okazać,⁸⁶ ażeby ni[e]⁸⁷ do usłużenia samym tylko monarchom ochocześmy się zdali.⁸⁸

7. Po śmierci jakiego urzędnika wszelkiego starania jak najprędzej przyłożyć,⁸⁹ ażeby na jego miejsce przyjaciel naszego Towarzystwa nastąpił. Chronić się jednak należy bardzo pilnie, ażeby nie dać poznać, iż się miesza do zewnętrznych rządów. Dla czego, jak wyżej ostrzeżono, nigdy się wprost narażać nie trzeba, lecz przyjaciół wiernych i mocnych⁹⁰ (którzy by nawet nienawiść, gdyby kiedy powstała, wytrzymać mogli) do tego zażyć należy.

Rozdział 5. Jako⁹¹ się obchodzić należy z zakonnikami, którzy te-ż same, co i my, w Kościele Bożym sprawują urzędy

1. Ten gatunek ludzi z cierpliwością znosić potrzeba. Książętom jednak przychylnym ku nam i tym, których powaga wiele może, wykladać zręcznie i wbijać,⁹² iż nasze Towarzystwo wszystkich zakonów posiada doskonałości, wyjąwszy chór i zewnętrzną⁹³ w jedzeniu i ubiorze surowość. I choćby jaki zakon w czym nasze zgromadzenie przewyższał, okazywać⁹⁴ należy, iż Towarzystwo nasze osobliwsze⁹⁵ ma zasługi w Kościele Bożym.

82 *pochlebnie*—tj. przy użyciu pochlebstw.

83 *chronić się* [...] *obrazić*—uważać, żeby nie obrazić.

84 *postrachy*—lęki, strach.

85 *domu*—tj. domu (siedziby) jezuitów.

86 *porywcze się okazać*—tj. ochoczo się rwać.

87 1784: *err.* nic.

88 1784: *err.* stali.

89 *przyłożyć*—dolożyć.

90 *mocnych*—wpływowych.

91 1784: Jako || Jak [lekcja wariantowa spisu treści].

92 *wykladać* [...] *i wbijać*—tj. utwierdzać w przekonaniu.

93 *zewnętrzną*—tj. na pokaz.

94 *okazywać*—pokazywać; wykazywać.

95 *osobliwsze*—szczególniejsze, znaczniejsze.

2. Szperać i wglądać należy w defekta⁹⁶ innych zakonów, które roztropnie i częstokroć z pożałowaniem przed zaufałymi przyjaciółmi⁹⁷ powoli wytchnąwszy⁹⁸ i rozgłosiwszy, pokazywać, że mniej są zdolne do sprawowania powinności, do których razem się z naszymi ubiegają.

3. Z większą daleko usilnością⁹⁹ sprzeciwiać się tym, którzy szkoły dla ćwiczenia młodzi¹⁰⁰ założyć by chcieli na tych miejscach, gdzie nasi z honorem i pożytkiem uczą. Okazywać monarchom i panom, iż to będzie służyło raczej za podniecię niesnasków¹⁰¹ w państwie, ponieważ młodź odmiennym sposobem edukowana, poweźmie jedna ku drugiej nienawiść. Na koniec oświadczać, iż Towarzystwo nasze samo wystarczy do dania edukacji.¹⁰²

4. Gdyby przeciwnicy nasi listy rekomendacyjne¹⁰³ od papieża odebrali lub wstawienie się¹⁰⁴ kardynałów za sobą mieli, nasi interes¹⁰⁵ swój popierać mają przez monarchów, książąt, którzy by ojca ś[więtego] zainformowali¹⁰⁶ o zasługach naszego Towarzystwa, że to samo wystarczy dawać edukację.¹⁰⁷ Starać się także o zaświadczenie monarchów o dobrym naszych sprawowaniu się i pilności w nauczaniu.

5. Tymczasem podług możliwości¹⁰⁸ usiłować mają osobiwszy¹⁰⁹ dać dowód cnoty i nauki, do wydoskonalenia¹¹⁰ młodzi przykładając się pilnie, różne wystawując na widok¹¹¹ dla urzędników i panów na kształt teatralnych zabawki szkolne.¹¹²

96 *w defekta*—w wady, w niedociągnięcia.

97 *przed zaufałymi przyjaciółmi*—przed zaufanymi stronnikami.

98 *powoli wytchnąwszy*—stopniowo wytchnąwszy.

99 *Z większą daleko usilnością*—dużo silniej.

100 *dla ćwiczenia młodzi*—w celu edukacji młodzieży.

101 *za podniecię niesnasków*—za zarzewie niesnasek, sporów.

102 *do dania edukacji*—tj. do prowadzenia szkół.

103 *rekomendacyjne*—polecające.

104 *wstawienie się*—wstawiennictwo, poparcie.

105 *interes*—tj. wyłączność na nauczanie młodzieży.

106 *zainformowali*—informowali, zapewniali.

107 *dawać edukację*—do zajmowania się edukacją.

108 *podług możliwości*—w miarę możliwości.

109 *osobiwszy*—szczególniejszy, znaczniejszy.

110 *do wydoskonalenia*—do poprawy.

111 *wystawując na widok*—inscenizując.

112 *na kształt teatralnych zabawki szkolne*—uroczystości szkolne o charakterze przedstawienia teatralnego.

Rozdział 6. O jednaniu dla Towarzystwa wdów bogatych

1. Wybierać do tego dzieła osoby w wieku podeszłym, kompleksji żywej,¹¹³ w obcowaniu miłe, ci niech oddają wizyty¹¹⁴ takowym wdowom. Jeżeli kiedy przywiązanie do Towarzystwa okażą, wzmacniać one, do zasług i zabawek naszych przypuszczać,¹¹⁵ co gdy przyjmą, do naszych kościołów uczęszczać zaczną. Wyznaczyć im potem spowiednika, który powinien dobrze ich krokami rozrządzać, osobliwie co się tyczy¹¹⁶ stateczności w stanie wdowim, wyliczając i zachwalając pożytki tego. A nawet niech zaręczają i niby zakładnikami się oświadczają,¹¹⁷ iż tym sposobem wiecznego nabędą królestwa i że takie życie jest najskuteczniejszym środkiem do zalanania ogniów czyścowych¹¹⁸ i uchronienia się przykrości w tym życiu.

2. Tenże spowiednik ma ich zachęcać, aby się podjęły przyozdobienia oratorium lub kaplicy, gdzie medytacje lub inne ćwiczenia duchowne odprawiać by można, aby tym sposobem łatwiej od obcowania i wizyt plebanów uwolniły się. I choćby kaplic nie miały, nasi jednak starać się mają, aby dla nich sekretnie msze odprawiać i nauki dawać mogli.

3. Ostrożnie i powolnie odmienić można rzeczy, które do porządku domu należą, mając na okoliczność wzgląd osoby, miejsca i dewocji.

4. Jeśliby miały służących, którzy Towarzystwu naszemu nie byłiby przychylni, powoli i nieznacznie do oddalenia ich przyłożyć się, a takich, jeśliby potrzebowano, zalecać, którzy by od naszej woli zależeli lub zależeć chcieli. Takim albowiem sposobem wszystkiego, co się w rodzinie¹¹⁹ dzieje, dowiemy się.

5. Wszystkie kroki spowiednika do tego dążyć powinny, ażeby wdowa, jego radą¹²⁰ żyjąc, ze wszystkim na nim polegała. A to gdy się stanie, przy okoliczności oświadczać jej, iż to jest jedynym fundamentem postępu duchownego.

6. Uczęszczanie¹²¹ do sakramentów jak najczęściej, osobliwie do spowiedzi, przez którą najszybsze tajniki duszy, a nawet myśli same i kuszenia, wiadome być mogą. Na koniec częste używanie Najświęt[szego] Sakramentu,¹²²

113 *kompleksji żywej*—o żywym usposobieniu.

114 *oddają wizyty*—odwiedzają.

115 *zasług i zabawek naszych przypuszczać*—tj. prezentować nasze zasługi i zajęcia.

116 *osobliwie co się tyczy*—zwłaszcza dotyczących.

117 *niby zakładnikami się oświadczają*—tj. zaklinają się.

118 *do zalanania ogniów czyścowych*—do uniknięcia kar czyścowych.

119 *w rodzinie*—w rodzinie.

120 *jego radą*—tj. zgodnie z jego zaleceniami.

121 *Uczęszczanie*—uczęszczanie, tu: przystępowanie.

122 *używanie Najświęt[szego] Sakramentu*—przyjmowanie Komunii świętej.

słuchanie mszy świętej przez samego spowiednika odprowadzanej (do czego zachęcać przez przyobiecanie za nią szczególnej pamięci przy ofierze), odmawianie litanii i codzienny rachunek sumienia zalecany być powinien.

7. Pomoże niemało powtarzania całego życia spowiedzi,¹²³ przed innymi nawet już czynionej, do zupełnego poznania wszystkich penitenta skłonności.

8. Nauki mają być dawane o pożytkach wdowiego stanu, o przykrościach małżeństwa, osobliwie powtórzonego, i o niebezpieczeństwach dusznych,¹²⁴ które do stanu małżeńskiego osobliwszym sposobem¹²⁵ są przywiązane.

9. Można wreszcie z okoliczności nastroczać na małżonków¹²⁶ osoby takie, d[o]¹²⁷ których, że wdowa wstręt ma, będzie wiadomo. Innych zaś opisywać wady i złe obyczaje, osobliwie tych, o których ma się porozumienie,¹²⁸ iż jej się podobają, ażeby tak zupełnie do powtórzenia małżeństwa chęć odebrać.

10. Gdy więc zagruntowaną być w stanie wdowim pokaże się,¹²⁹ wtenczas dopiero zachwalać przed nią życie duchowne, nie zakonne jednak, bo tego niewygody i przykrości wytykać raczej i obrzydzać trzeba, lecz życie duchowne takie, jakie było Pauli, Eustachii¹³⁰ i innych. Tudzież postarać się ma spowiednik, aby jak najprędzej ślub czystości przynajmniej na dwa lub trzy lata czyniwszy, wszelką nadzieję do powtórzenia małżeńskich związków od siebie oddaliła. Przez który czas wszelkich zabaw i rozrywek z płcią przeciwną, nawet z pokrewnymi i należącymi,¹³¹ zabraniać pod pozorem większego złączenia się z Bogiem. Duchowni zaś, od których odbierać lub którym oddawać wizyty będzie,¹³² jeżeli wszystkich oddalić nie można, tacy przynajmniej być mają, którzy od zalecenia i skinienia naszych zależą.¹³³

11. W tym gdy się powiedzie, nieznacznie do dobrych uczynków, osobliwie¹³⁴ do rozdawania jałmużny, zachęcać ją należy. Nie ma ona jednak tego nigdy czynić bez wiedzy i rozrządzenia swojego ojca duchownego, dlatego dowodzić

123 *całego życia spowiedzi*—tj. spowiedzi ze wszystkich grzechów.

124 *dusznych*—dotyczących duszy.

125 *osobliwszym sposobem*—szczególnie.

126 *nastroczać na małżonków*—podsuwać kandydatów na męża.

127 1784: *err.* od.

128 *ma się porozumienie*—wiadomo jest.

129 *zagruntowaną być w stanie wdowim pokaże się*—okaże się być zdecydowana na trwanie we wdowieństwie.

130 *Pauli, Eustachii*—patronki wdów św. Pauli Rzymianki (347–404/406) i jej córki św. Eustochii (ok. 368–419), których pobożność została opisana w listach św. Hieronima.

131 *z pokrewnymi i należącymi*—z krewnymi i podlegającymi jej.

132 *od których odbierać lub którym oddawać wizyty będzie*—którzy będą ją odwiedzać lub których ona będzie rewizytować.

133 *od zalecenia i skinienia naszych zależą*—są naszym posłuszni, podporządkowani.

134 *osobliwie*—zwłaszcza.

się jej będzie, iż wiele zależy na tym,¹³⁵ aby pieniądze na pożytek duszy obracać i że jałmużna nawet źle umieszczona, częstokroć jest przyczyną grzechów, prosty tylko pożytek i zasługę przynosząca.

Rozdział 7. O sposobie utrzymywania wdów w ich stanie i rozrządzania¹³⁶ dobrami,¹³⁷ które posiadają

1. Nalegać ustawicznie o postępek¹³⁸ w nabożeństwie i uczynkach dobrych tak dalece, aby żaden nie upłynął tydzień, w który by z własnej woli na honor Boski lub patronki swojej¹³⁹ z rzeczy zbywających nie ujęły sobie i tego na jałmużny nie rozdały. Dopóty zaś do hojności zachęcać, dopóki tylko można będzie, to jest dokąd z tych rzeczy doczesnych zupełnie się nie wyzują.

2. Gdyby się zaś przytrafiło, żeby te osoby, oprócz zwyczajnego przywiązania do Towarzystwa naszego, hojniejszemi się jeszcze okazać chciały i w tej hojności przez długi czas nie ustawały, uczynić ich należy wszelkich łask naszego zakonu uczestniczkami za pozwoleniem prowincjała albo, jeżeliby osób godność wyciągała,¹⁴⁰ generała o tym uwiadomić.

3. Jeżeli uczynią ślub czystości, odnawiać go mają zwyczajem naszym dwa razy w rok, pozwalając im w te dni uczciwej zabawki¹⁴¹ z naszymi.

4. Częste im wizyty oddawać,¹⁴² przyjemnemi rozmowami, historyjkami miłemi duchownemi zabawiać i orzeźwiać¹⁴³ powieściami, stosując się do każdej humoru i skłonności.¹⁴⁴

5. Nie należy z nimi nazbyt ostro przy spowiedzi poczynać, ażeby się prze to nie stały dziwaczniemi,¹⁴⁵ chybaby dokąd inąd swoją chęć zwracały i odwieść ich od tego nie było nadziei, w czym wielkiej ostrożności w sądzeniu o umyśle niestatecznym niewiast¹⁴⁶ użyć potrzeba.

¹³⁵ *zależy na tym*—zależy od tego.

¹³⁶ *rozrządzania*—rozporządzania.

¹³⁷ 1784: sposobie utrzymywania wdów [...] rozrządzania dobrami || utrzymywaniu wdów [...] rozrządzaniu ich dobrami [lekcja wariantowa spisu treści].

¹³⁸ *o postępek*—o postęp, rozwój.

¹³⁹ *patronki swojej*—tj. świętej, będącej jej patronką.

¹⁴⁰ *wyciągała*—wymagała.

¹⁴¹ *uczciwej zabawki*—zaszczytnej rekreacji.

¹⁴² *Częste im wizyty oddawać*—często je odwiedzać.

¹⁴³ *orzeźwiać*—relaksować.

¹⁴⁴ *humoru i skłonności*—nastroju i usposobienia.

¹⁴⁵ *dziwaczniemi*—tj. posępne (w oryginale: „morosae”).

¹⁴⁶ *w sądzeniu o umyśle niestatecznym niewiast*—tj. w ocenie niestatej kobiecej natury.

6. Zabiegać roztropnie,¹⁴⁷ aby nie chodziły i nie ugęszczały¹⁴⁸ do innych kościołów, osobliwie zakonników.¹⁴⁹ Wbijać im, iż wszystkie innych zakonów łaski i przywileje w naszym znajdują się.

7. Gdyby w żałobie zostawały, pozwolić im stroju, który by przy uczciwej powadze od zakonnego i świeckiego zarywał¹⁵⁰ nieco, ażeby nie nabiły sobie głowy, iż się zupełnie rządzić dozwoliły duchownemu ojcu. Na koniec, byleby nie było niebezpieczeństwa, iż mogą odmienić przywiązanie ku Towarzystwu, to jest jeżeli będą wiernymi i hojnymi ku nam, pozwolić im czego by kolwiek do ucieszenia zmysłów żądały. Ma to jednak być skromnie i z ostrożnością, chroniąc się¹⁵¹ zgorzsenia.

8. U wdów takowych mieścić¹⁵² panienki uczciwe, z szlachetnych i bogatych rodziców spłodzone, które do rządu i sposobu życia naszego¹⁵³ powoli przyzwyczajają. Nad niemi powolić zwierzchności jednej,¹⁵⁴ którą by spowiednik z całego domu do tego zdatną upatrzył. Przyuczać ich¹⁵⁵ do cierpliwego znoszenia wszelkich napomnień i do innych zwyczajów klasztornych. Gdyby zaś w tym powolnemi¹⁵⁶ być nie chciały, odesłać ich do rodziców, od których są wziętemi,¹⁵⁷ opisać tępość dowcipu¹⁵⁸ i niezdatność do nauk.

9. Równie zarządzać należy o ich zdrowiu i rozrywkach, jako i o zbawieniu¹⁵⁹ duszy. Dlaczego gdyby cokolwiek zaśląby, natychmiast posty, włosienice, biczowania się i innych umartwień ciała zakazać, nie pozwalając do kościoła chodzić, lecz w domu sekretnie i potajemnie sakramenta sprawować.¹⁶⁰ Wprowadzać ich można do ogrodu lub kolegium, pozwalać rozmów i zabawek¹⁶¹ z temi, którzy się im najbardziej podobają, przestrzegać jednak, aby się wszystko jak najsekretniej¹⁶² działo.

147 *Zabiegać roztropnie*—rozważnie zapobiegać.

148 *nie ugęszczały*—nie ucęszczały, nie chodziły.

149 *osobliwie zakonników*—zwłaszcza innych zakonników.

150 *od zakonnego i świeckiego zarywał*—był podobny do zakonnego i świeckiego.

151 *chroniąc się*—wstrzegając się.

152 *mieścić*—lokować.

153 *do rządu [...] naszego*—do naszych porządków, do naszych obyczajów.

154 *powolić zwierzchności jednej*—wyznaczyć jedną opiekunkę.

155 *ich*—je (podopieczne).

156 *powolnemi*—posłusznymi.

157 *są wziętemi*—zostały wzięte.

158 *tępość dowcipu*—niedostatki inteligencji.

159 *zarządzać należy o ich zdrowiu i rozrywkach, jako i o zbawieniu*—trzeba dbać o ich zdrowie i rozrywki, jak też o zbawienie.

160 *sakramenta sprawować*—udzielać sakramentów.

161 *zabawek*—rozrywek.

162 *najsekretniej*—najdyskretniej.

10. Chcąc dochody i dobra, które ma wdowa, na dobra klasztoru i pożytek obrócić, wystawiać¹⁶³ jej należy doskonały stan ludzi świętych, którzy, opuściwszy świat,¹⁶⁴ wszystkie doczesne dobra odrzuciwszy, z wielką ufnością i pociechą duszy służyli Bogu. Wykładać¹⁶⁵ potym te ustawy, które mamy w regule Towarzystwa, o takowych odrzuceniu i wyrzeczeniu się wszystkich rzeczy światowych. Przywołać przykłady wdów, które wkrótce, tak żyjąc, świętymi zostały, czyniąc nadzieję, że nawet kanonizowanymi zostaną, jeśli tak do końca wytrwają. Oświadczyć na koniec, iżby powaga i wstawienie się naszych przed ojcem ś[więtym] nie mało ważyło.

11. Mocno im to wbijać, iż jeśli chcą z[u]pełnego¹⁶⁶ zaspokojenia¹⁶⁷ sumienia doznawać, bez zwłoczenia, tesknoty i wszelkiej niespokojności wewnętrznej,¹⁶⁸ tak w rzeczach do duszy, jako i ciała należących, za radą spowiednika iść trzeba, wierząc, iż on jest osobliwszym sposobem od Boga na to wysadzony.¹⁶⁹

12. Starać się dać poznać z okoliczności,¹⁷⁰ iż przyjemniejszą będzie Bogu ofiarą, jeśliby osobom duchownym, mianowicie nabożnym i przykładnego życia, za wiadomością tylko i zezwoleniem samego spowiednika, jałmużny rozdawane były.

13. Zapobiegać temu powinni spowiednicy, aby pod jakimkolwiek pretekstem takowe wdowy, ich penitentki, innych zakonników nie odwiedzały i z nimi nie zabierały poufałości.¹⁷¹ W czym chcąc przeszkodzić, w sposobnym do tego czasie wystawiać należy Towarzystwo jako najdoskonalsze i najpożyteczniejsze ze wszystkich zgromadzeń w Kościele Bożym, potym ważność u ojca ś[więtego] i monarchów wszystkich, na koniec przyczyny doskonałości tegoż zgromadzenia, ponieważ szkodliwych i niegodnych wyrzuca, dlatego śmieci i wyrzutków nie mieści, któremi zapchane są inne klasztory, gdzie pełno nieuków, leniwców, ospałych, o zbawienie swoje niedbających, pasibrzuchów itd.

163 *wystawiać*—przedstawiać, zachwalać.

164 *opuściwszy świat*—tj. porzuciwszy sprawy doczesne.

165 *Wykładać*—wyjaśniać.

166 1784: *err.* znpełnego.

167 *zaspokojenia*—tj. spokoju.

168 *bez zwłoczenia, tesknoty i wszelkiej niespokojności wewnętrznej*—bezzwłocznie, nie oglądając się na sprawy świata i ze spokojem.

169 *osobliwszym sposobem [...] na to wysadzony*—w niezwykle sposób do tego przeznaczony.

170 *dać poznać z okoliczności*—tj. dać do zrozumienia.

171 *nie zabierały poufałości*—nie spoufalały się, nie zaprzyjaźniały się.

14. Będą się starać spowiednicy zaradzającym niby sposobem,¹⁷² ażeby je wciągnąć do płacenia ordynaryjnych pensji i nakładów,¹⁷³ któreby corocznie utrzymywane¹⁷⁴ być mogły kolegiów i domów do nas należących potrzeby, nie przepominać¹⁷⁵ także o ozdobach kościoła, winie, wosku i innych rzeczach do mszy potrzebnych.

15. Gdyby zaś wdowa jaka za życia zupełnie dóbr swoich dla nas nie zapisywała, z okoliczności, a osobliwie choroby albo niebezpieczeństwa życia,¹⁷⁶ wystawiać jej ubóstwo, niedostatek i wielką liczbę kolegiów jeszcze niezakończonych, wciągając ją do łożenia nakładów, okazując, iż temi wieczną chwałę dla siebie zjedna.

16. Toż samo czynić potrzeba z monarchami i innemi, którzy nas swojemi wspierają łaskami, przewycięzać,¹⁷⁷ iż te rzeczy, które są na tym świecie znikome i przemijające, na tamtym wieczną dla nich chwałę zjednávają. Jeśliby zaś kiedy kto nam niesprzyjający przywodził przykład Chrysta, że i ten nie miał miejsca, gdzieby swoją głowę przytulił,¹⁷⁸ podobnież chciał mieć Towarzystwo swoje ubogim, można to zbijać temi dowodami, że Kościół Boski teraz się odmienił, uczyniwszy się monarchicznym, dlatego potrzebuje wielkiej powagi i mocy dla ubezpieczenia się przeciwko potężnym nieprzyjaciołom, że ów małeńki kamyk zrównał się już z największą górą podług przepowiedzenia proroka.¹⁷⁹

17. Tym, które są wylane na szafowanie¹⁸⁰ jałmużn i ozdobę Kościoła, często powtarzać, iż najwyższa doskonałość zależy na tym, aby ziemskich rzeczy miłość od siebie oddalić, tychże dziedzicami samego Chrystusa i Jego towarzyszków poczyniwszy.

18. Ponieważ zaś od takowych wdów, które dzieci swoje do świata sposobią,¹⁸¹ mało się zawsze spodziewać można, dlatego jak temu mamy zaradzić, w następującym zobaczymy rozdziale.

¹⁷² *zaradzającym niby sposobem*—udając, że chcą ich dobra.

¹⁷³ *ordynaryjnych pensji i nakładów*—stałych wypłat i kwot.

¹⁷⁴ *utrzymywane*—opłacane.

¹⁷⁵ *nie przepominać*—nie zapominać (o opłaceniu).

¹⁷⁶ *z okoliczności, a osobliwie choroby albo niebezpieczeństwa życia*—zwłaszcza wobec choroby lub zagrożenia życia.

¹⁷⁷ *przewycięzać*—tj. przekonywać.

¹⁷⁸ Zob. Mt 8,20; Łk 9,58.

¹⁷⁹ Zob. Dn 2,34–35, a także Iz 28,16.

¹⁸⁰ *są wylane na szafowanie*—tj. angażują się w płacenie.

¹⁸¹ *do świata sposobią*—tj. wychowują do życia światowego.

Rozdział 8. Jakich użyć potrzeba środków do namówienia synów i córek¹⁸² wdowich do habitu lub dewocji

1. Jak z matkami żywo, tak przeciwnie z dziećmi łagodnie postępować należy. Matki namawiane być mają, aby dzieciom swoim przez ustawiczne łajania i kary przykremsię od dziecinnych lat czyniły,¹⁸³ gdy zaś dorosną, osobliwie¹⁸⁴ córki, tym strojów modnych zabronić mają, żądając często i Boga prosząc, aby świat porzuciły, obiecując razem¹⁸⁵ wielki posag, jeśliby chciały do klasztorów wstąpić, wystawiać¹⁸⁶ przykrości, których w małżeńskim stanie wszyscy prawie doznają i jeźliby jakich one same w szczególności doświadczyły, [u]bolewać,¹⁸⁷ iż bezmężnego stanu nad małżeński stan nie przeniesły.¹⁸⁸ Na koniec tak zawsze nakręcać¹⁸⁹ trzeba, ażeby, osobliwie¹⁹⁰ córki, znudzwszy sobie życie przy dozorze¹⁹¹ matki, do klauzury nabrały chęci.

2. Z synami obcować¹⁹² należy poufale. Jeśliby do Towarzystwa naszego zdawni byli, w czasie przyzwoitym¹⁹³ wprowadzać ich do kolegów, mówić i pokazywać te tylko rzeczy, które ich zachęcić i miłemi im być mogą, jakie są ogrody, winnice,¹⁹⁴ domy na wsiach i folwarkach, gdzie nasi zażywają rozrywek. Obiecywać im wojaże do obcych państw, współkowanie z monarchami¹⁹⁵ świata, poufale obcowanie między samemiż sobą,¹⁹⁶ łatwość¹⁹⁷ reguły naszej, do której jednak jest przywiązana chwała Boska. Potym okazywać należy, jak zakon nasz między wszystkiemi góruje. Na koniec dozwalać im rozmów z temi, co nabożne i święte prowadzą życie.

182 1784; i córek II lub córek [lekcja wariantowa spisu treści].

183 *przykremsię* [...] *czyniły*—naprzykrzały się.

184 *osobliwie*—zwłaszcza.

185 *razem*—zarazem.

186 *wystawiać*—przedstawiać.

187 1784; *err.* nbolewać.

188 *bezmężnego stanu nad małżeński stan nie przeniesły*—nie wybrały panieństwa zamiast małżeństwa.

189 *nakręcać*—przekonywać, zachęcać.

190 *osobliwie*—zwłaszcza.

191 *przy dozorze*—pod opieką.

192 *obcować*—obchodzić się.

193 *w czasie przyzwoitym*—w odpowiednim czasie.

194 *winnicy*—winnice.

195 *współkowanie z monarchami*—tj. przybywanie w towarzystwie monarchów.

196 *między samemiż sobą*—tj. z jezuitami.

197 *łatwość*—łagodność.

3. Zachęcać czasem niby z objawienia do chwycenia się jakiego zakonu w powszechności,¹⁹⁸ potym ostrożnie dowodzić doskonałość i dobroć naszego, wyklądać dalej już na publicznych mowach, już w prywatnych dyskursach,¹⁹⁹ jak niedobra rzecz jest nie pójść za powołaniem Boskim, a na koniec wciągać ich należy do ćwiczenia duchownego,²⁰⁰ ażeby kiedyż tedyż²⁰¹ zakonnego się stanu chwycili.

4. Mają się starać nasi, ażeby takowe dzieci nauczycielów miały nam przychylnych, którzy by ustawicznie ich pilnowali i napominali. Gdyby zaś te dzieci do naszego nie stosowały²⁰² zamiaru, starać się obrzydzić im życie. Matki także niezgodność familii²⁰³ wystawiać im mają. Na koniec, jeśli to jeszcze wszystko nie pomoże i dobrowolnie umysłu swego do naszego zakonu nie nakłonią, pod pozorem nauk mają być wysyłani do oddalonych szkół pod rządem naszych zostających: ze strony matki małą im czynić nadzieję, z naszej zaś strony o pozyskanie ich usilnie się starać.

Rozdział 9. O powiększaniu dochodów

1. Żaden, ile tylko być może, do ostatniej profesji²⁰⁴ przypuszczany być nie ma, dopóki by spadającej na siebie części nie odebrał,²⁰⁵ prócz gdyby młodszego miał brata w naszym zakonie lub dla innej ważnej przyczyny. W każdej okoliczności starać się o powiększenie dóbr Towarzystwu, trzymając się sposobów starszym znanych, którzy do tego wszystkie mają kierować kroki, aby Kościół na większą Boga chwałę do dawnego powrócił blasku i całe duchowieństwo jednym tylko tchnęło duchem. Stąd oświadczać czasem i ostrożnie rozgłaszać, iż Towarzystwo nasze złożone jest z zakonników tak ubogich, że gdyby nie jałmużny codzienne ludzi bogobojnych, z głodu by umierać musieli. A czasem, choć wprawdzie tak ubodzy jesteśmy, mamy jednak dochody pewne, a to

198 *do chwycenia się jakiego zakonu w powszechności*—do wstąpienia do jakiegoś (nieokreślonego) zakonu.

199 *już na publicznych mowach, już w prywatnych dyskursach*—zarówno w rozmowach publicznych, jak i prywatnych.

200 *do ćwiczenia duchownego*—do medytacji.

201 *kiedyż tedyż*—kiedyś, w dalszej przyszłości.

202 *nie stosowały*—nie stosowały się.

203 *niezgodność familii*—tj. niedogodności życia rodzinnego.

204 *do ostatniej profesji*—do złożenia ostatnich ślubów.

205 *by spadającej na siebie części nie odebrał*—nie odebrałby przypadającej mu części rodzinnej fortuny.

dlatego, aby nie dać do myślenia pochopu,²⁰⁶ iż jesteśmy ciężarem l[u]du,²⁰⁷ jakim są inne zakony z jałmużny żyjące. Dlatego spowiednicy książąt, panów i innych osób, od których Towarzystwo nasze wiele spodziewać się może, pilnie zaradzać mają około rzeczy ściągających się do tej materii,²⁰⁸ ażeby gdy duchowne i święte pożytki im ofiar[u]ją,²⁰⁹ sobie doczesnymi i ziemskimi nadgradzali, nie opuszczając żadnej sposobności przyjęcia podarków, kiedy się kolwiek nadarzy. Gdyby zaś obietnica jaka zwleczonea²¹⁰ była, roztropnie ją przypomnieć, pokrywając jednak ile możliwości²¹¹ chęć i przywiązanie do zbierania bogactw.

Gdyby zaś który spowied[n]ik²¹² monarchy jakiego lub innej osoby znacznej do uskutecznienia tych rzeczy mniej zdolnym zdawał się, w czasie przyzwoitym²¹³ i z ostrożnością oddalony być ma, innego na jego miejsce postawiwszy. I gdyby okoliczność wyciągała,²¹⁴ dla większej penitenta satysfakcji do odległego kolegium odesłać, mówiąc, iż tam zakon jego osoby i talentów potrzebuje bardziej. Niedawno albowiem słyszeliśmy, iż młode wdowy wczesną śmiercią zeszele, przez niedbalstwo naszych bogactw kościołom naszym już poświęconych²¹⁵ nie oddały dlatego, iż onych wcześniej nie wzięto.²¹⁶ Ani bowiem w podobnych okolicznościach na czas, lecz na szczerą penitenta wolą mieć należy względy.

2. Różnemi sposobami i przemysłami²¹⁷ do sprawowania kościelnych obrządków kanoników, prałatów, plebanów i inne możliwe duchowne osoby zachęcać, a tak powoli przez pośrednictwo afektu do rzeczy świętych przywiązanie do naszego zakonu powziąć mogą, a na koniec spodziewać się można, że i hojnemi się staną.

3. Niechaj nie zaniedbują spowiednicy zapytywać swoich penitentów, ostrożnie jednak, o imię, familię, przyjaciół dobrych, o ich sukcesjach, stanie,²¹⁸ intencji, przedsięwzięciu, czego gdy jeszcze z pożytkiem Towarzystwa nie

206 *pochopu*—okazji, sposobności.

207 1784: *err.* lndu.

208 *zaradzać mają około rzeczy ściągających się do tej materii*—radzić mają nad sprawami związanymi z tą kwestią.

209 1784: *err.* ofiarnią.

210 *zwleczonea*—odwleczonea.

211 *pokrywając [...] ile możliwości*—w miarę możliwości tając.

212 1784: *err.* spowiednik.

213 *przyzwoitym*—stosownym.

214 *wyciągała*—wymagała (tego).

215 *poświęconych*—tj. obiecanych.

216 *wcześniej nie wzięto*—tj. na czas nie przejęto.

217 *przemysłami*—sztuczkami.

218 *o [...] sukcesjach, stanie*—o spadkach, majątku.

uczyniły, trzeba [b]ędzie²¹⁹ namawiać. Co gdyby nadzieja jakiego zysku za pierwszą razą zabłysnęła, nie należy albowiem o wszystko razem wypytować się, lecz nakazać pod pozorem większego oczyszczenia sumienia albo zupełniejszej ważności spowiedzi co tydzień się spowiadać, i uczciwie od tego spowiednika mają być odwiedzane, aby czego nie mógł za pierwszą razą dokazać, za drugą i trzecią dostąpił. A oglądając się na to, iż jeżeli będzie z kobietą pozwalać jej częściej z sobą rozmowy, jeśli²²⁰ zaś z mężczyzną, namawiać go do wpisania się w bractwo²²¹ i poufałością naszych ujmować go potrzeba.

4. Co się powiedziało o wdowach, toż samo ma się rozumieć o kupcach i obywatelach²²² bogatych, także małżonkach niemających potomstwa, od których co do szeląga dziedzictwo naszym dostać się może, jeśli sposoby podane użyte będą. Najbardziej jednak ma się to zachować względem²²³ niewiast bogatych uczęszczających do naszych, które aczkolwiek nie będą godnie urodzone, przynajmniej jednak, żeby między pospółstwem dobrą miały o sobie sławę.

5. Rektorowie kolegiów dowiadywać się mają o domach, folwarkach, ogrodach, winnicach, wioskach i innych majątnościach, które do szlachty znaczniejszej, kupców lub obywatelów²²⁴ należą i jeśli być może,²²⁵ dowiadywać się należy o ich długach i dochodach, lecz ostrożnie w tym poczynać. Najskuteczniejszy zaś sposób jest spowiedzi, wpisywanie w bractwo,²²⁶ rozmowy prywatne, z których gdyby spowiednik co na swoim penitencie wyrozumiał, jego jak najdłużej ma przy sobie utrzymywać, a rektora o wszystkim wiernie uwiado[m]ić.²²⁷

6. Na tym rzecz cała polega, aby nasi zręcznie przychylność penitentów i innych, z którymi obcuja, jednać umieli, do każdego w szczególności stosując się humoru.²²⁸ Dlaczego prowincjałowie na miejsce od majątnych i osób znacznych²²⁹ zamieszkane wielu naszych wysyłać będą i ażeby z większą roztropnością i łatwością postępować mogli, prowincjałowie włożą obowiązek na

219 1784: *err.* hędzie.

220 jeżeli [...], jeśli—czy, czy.

221 w bractwo—tj. do prowadzonego przez jezuitów bractwa.

222 ma się rozumieć o kupcach i obywatelach—dotyczy kupców i mieszczan.

223 ma się to zachować względem—należy tego przestrzegać wobec.

224 obywatelów—mieszczan.

225 być może—to możliwe.

226 wpisywanie w bractwo—przyjęcie w poczet (jezuickiego) bractwa.

227 wiernie uwiado[m]ić—dokładnie poinformować; 1784: *err.* uwiadować.

228 w szczególności stosując się humoru—dostosowując się charakteru.

229 od majątnych i osób znacznych—przez osoby znaczne i bogate.

rektorów w c[*z*]asie²³⁰ przyzwoitym²³¹ o wszystkich pożytkach²³² wiernego ich uwiadomienia.

7. Poglądać²³³ także, jeżeli umowy i obietnice czynione przez wstępującego do zakonu będą mogły być skuteczzone, a jeżeli być może,²³⁴ dowiadywać się, jeżeli²³⁵ dobra takowym sposobem przyrzeczone mogłyby się potym naszemu zakonowi dostać. Dlaczego potrzebę zakonu i wielkość długów osobliwie²³⁶ przed panami i majątnymi rozgłaszać.

8. Jeśli się nadarzy, iż wdowy albo mężatki bogate nam przychylne mieć tylko będą córki, te nasi łagodnie usposabiać będą do dewocji albo stanu zakonnego, małą im tylko częśćkę w posagu zostawiwszy, resztę dóbr dla naszego zakonu nabyć postarają się. Gdyby zaś synów miały, którzy sposobni będą do naszego zakonu, namawiać, a innych braci²³⁷ do drugich zakonów pod jakimi pozorami zachęcać. Lecz gdyby był jedynak, wszelkimi sposobami do naszego zakonu ma być namawiany. Wybijając mu z głowy bojaźń i gniew rodziców, wystawiać mu powołanie Boskie i dowodzić, iż milsza nawet Bogu ofiara będzie, jeżeli mimo woli i wiadomości²³⁸ rodziców uczyni. Potym go odesłać na nowicjat w miejsce odległe, uwiadomiwszy wprzód o tym generała. Gdyby zaś synów i córki miały, pierwiej starać się, aby córki do klauzury lub dewocji udały się,²³⁹ a potym synów do naszego zakonu z sukcesją wszystkich dóbr²⁴⁰ namawiać.

9. Przełożeni spowiedników takowych [w]dów²⁴¹ i małżonków łagodnie i z usilnością namawiać będą, ażeby użytecz[n]iej²⁴² dla zakonu podług tych przestróg swoje k[*ie*]rowali²⁴³ kroki. Czego gdyby uczynić nie chcieli, inni na ich miejsce podstawieni być mają, a tych oddalić, tak żeby żadnej wiadomości o tej familii mieć nie mogli.

230 1784: *err.* w casie.

231 *przyzwoitym*—odpowiednim.

232 *o wszystkich pożytkach*—o całym ich majątku.

233 *Poglądać*—sprawdzać.

234 *być może*—to możliwe.

235 *jeżeli*—czy.

236 *osobliwie*—zwłaszcza.

237 *innych braci*—tj. braci mniej zdatnych do zakonu jezuitów.

238 *mimo woli i wiadomości*—wbrew woli i bez wiedzy.

239 *do klauzury lub dewocji udały się*—szły do klasztoru lub stały się dewotkami.

240 *z sukcesją wszystkich dóbr*—z całym rodzinnym majątkiem (przynależnym jednynakowi).

241 1784: *err.* dóbrów.

242 1784: *err.* użyteczniej.

243 1784: *err.* knrowali.

10. Wdowy i inne osoby, które się zdają z wielką chęcią do doskonałości życia ubiegać,²⁴⁴ zachęcane być mają do tego, jako najskuteczniejszego środka dojścia pożądanego celu, ażeby swój majątek cały na klasztor oddały i [z] rąk²⁴⁵ jego żyć mogły tym tylko, co im podług potrzeby udzielane będzie, a to najbardziej dla tej przyczyny, że takowym sposobem zatrudnień²⁴⁶ i staranności doczesnej²⁴⁷ pozbywszy się, wolniej Bogu służyć będą mogły.

11. Chcąc zaś tym lepiej udać ubóstwa klasztoru, przełożeni od bogatych osób ku nam przywiązanych pożyczać mają pieniędzy za daniem na siebie karty,²⁴⁸ tych jednak wypłacenie jak najdalej odkładać. Potym w czasie choroby, osobliwie niebezpiecznej,²⁴⁹ takowego człowieka ustawicznie odwiedzać, używając do tego najskuteczniejszych środków, aby go skłonić do oddania zapisu,²⁵⁰ tak albowiem nasi w testament nie wnidą²⁵¹ i bez nienawiści następców z dóbr umierającego zyskać będą.

12. Można czasem od jakich osób z przyrzeczeniem płacenia prowizji pieniędzy pożyczyć i one na większą prowizję innym dawać, ażeby w tym zysk swój wyciągnąć, stać się albowiem może, iż przyjaciele, którzy dla nas²⁵² pieniędzy pożyczili, litością zdjęci, prowizję albo czasem i kapitał²⁵³ testamentem lub darowizną naszemu zakonowi ustąpią, osobliwie²⁵⁴ wtenczas, gdy się kolegia zakładają albo kościoły budują.

13. Z pożytkiem także zakon nasz pod imieniem kupców bogatych a nam przychylnych prowadzić mógłby [handel],²⁵⁵ lecz oglądać się na pewny i obfity zysk, osobliwie w Indiach, które zakonowi naszemu nie tylko przyjaciół,²⁵⁶ ale i bogactw niezmiernie dodały.

14. Pozyskać sobie przyjaźń jakowego medyka, którego u chorych nad wszystkich lekarzów wynosić i wychwalać, ażeby też on, wzajemnie naszych nad innych zalecając, sprawił, ażeby nas, a nie innych, do osób znaczniejszych chorobą złożonych albo umierających wzywano.

244 *do doskonałości życia ubiegać*—tj. dążyć do uzyskania najwyższego stopnia w trójstopniowej skali życia chrześcijańskiego.

245 1784: *err.* i rąk.

246 1784: *err.* zatrudnieni.

247 *zatrudnień i staranności doczesnej*—zajęć i starań o rzeczy doczesne.

248 *za daniem na siebie karty*—z wypisaniem weksla.

249 *osobliwie niebezpiecznej*—zwłaszcza grożącej śmiercią.

250 *oddania zapisu*—zwrotu weksla (tj. umorzenia długu).

251 *w testament nie wnidą*—tj. zwrot długu nie wejdzie do masy spadkowej.

252 *dla nas*—nam.

253 *kapitał*—tj. dług.

254 *osobliwie*—zwłaszcza.

255 1784: *om.* handel.

256 *przyjaciół*—w oryginale mowa o duszach (pozyskanych dla chrześcijaństwa).

15. Spowiednikom w nawiedzaniu chorych osobliwsza zaleca się pilność, a osobliwie takowych, którzy w niebezpieczeństwie życia zostają. Chcąc się zaś innych zakonników i duchownych pięknie pozbyć, przełożeni doglądać mają, ażeby gdy spowiednik od chorego odyjdzie, przez ten czas inny jego zastępował miejsce i chorego w dobrych postanowieniach utrzymywał, wbijając mu roztropnie bojaźń piekła, a przynajmniej czyśca,²⁵⁷ i dowodzić: jako woda ogień gasi, tak jałmużna gładzi grzechy człowieka;²⁵⁸ tej na nic lepiej użyć nie można, jak na wyżywienie i potrzebę osób z powołania swego miłością ku zbawieniu bliźnich pałających. Tym sposobem rozrzewnieni chorzy powezmą chęć wypłacania się z grzechów swoich, miłość albowiem ku bliźnim pokrywa mnóstwo grzechów.²⁵⁹ Opisać ją także można niby suknią ową godową,²⁶⁰ bez której przypuszczony nikt być nie może do stołu niebieskiego.²⁶¹ Na koniec przywodzić z Pisma cokolwiek najskuteczniejszego do poruszenia chorych zdawać się będzie.

16. Żony żałące się na występki i przykrości sobie od mężów wyrządzane nauczać, ażeby tajnym sposobem brały im pieniądze i te za grzechy mężów swoich ofiarowały Pa[n]u²⁶² Bogu.

Rozdział 10. O wewnętrznym rządzie zakonu

1. Oddalać z zakonu, jakiegokolwiek stanu i wieku byłby, takowego, który dewotki albo przyjaciół naszych od kościoła naszego odstręcza lub ucześnie[n]ie²⁶³ do naszych albo dawanie jałmużn na inne zakony zwraca, lub majątnemu albo osobie zakonowi naszemu potrzebnej czynienie tego rozradza.²⁶⁴ Równie²⁶⁵ i tych oddalać, którzy w czasie rozrządzenia własnymi dobrami²⁶⁶ więcej ku pokrewnym niżli ku zakonowi okazywali przywiązania, to albowiem wielkim nieuskromnionego ducha jest znakiem. Przyzwoita zaś jest, aby profesją czyniący,²⁶⁷ zupełnie byli klasztorowi posłuszni. Podobnie postąpić z

257 *czyśca*—tj. przed karami czyśćcowymi.

258 Zob. Syr 3,30.

259 Zob. 1P 4,8b.

260 *suknię* [...] *godową*—szatę weselną.

261 Zob. Mt 22,11–12.

262 1784: *err.* Pauu.

263 1784: *err.* ucześnieczauie.

264 *rozradza*—odradza.

265 *Równie*—tak samo.

266 *rozrządzenia własnymi dobrami*—rozporządzania swoim majątkiem, dzielenia swego majątku.

267 *profesją czyniący*—składający ostatnie śluby.

zwracającemi jałmużnę, od penitentów lub przyjaciół zakonowi ofiarowaną, dla swoich krewnych. [A]by [się]²⁶⁸ na przyczynę oddalenia swego nie uskarżali, nie mają być nagle oddaleni, lecz zakazać im najprzód słuchania spowiedzi, martwić²⁶⁹ i naganiać do najpodlejszych usług, przymuszać codzie[n]nie²⁷⁰ do czynienia tego, d[o]²⁷¹ czego największy wstręt mieć będą, oddalić od wyższych nauk i honor czyniących urzędów, karać na kapitułach i zgromadzeniach publicznych, zabronić im rozrywek i obcowania z innemi, ująć im sukien²⁷² i innych potrzebnych rzeczy, póki aż do mruczenia i niecierpliwości²⁷³ przymuszeni nie będą. Natenczas jako nieposłusznych i innym zły przykład dających pozbyć. A jeżeli przyczyny oddalenia rodzicom lub zwierzchności kościelnej dać potrzeba będzie, mówić, iż nie ma ducha zakonnego.

2. Oddalać i tych, którzy by skrypuł czynili²⁷⁴ w nabywaniu dóbr dla zakonu, mówiąc, iż nazbyt [w] własnym²⁷⁵ mniemaniu są zaufani.²⁷⁶ Gdyby zaś przed prowincjałem wymawiać się chcieli, słuchanemi być nie mają, lecz przynagla[ni]²⁷⁷ do reguły, która każdego obowiązuje²⁷⁸ do wykonania obojętnym umysłem ślepego posłuszeństwa.

3. Uważać od dzieciństwa, którzy najbardziej w przywiązaniu do zakonu naszego postępują. Których by zaś postrzeżono, iż ku innym zakonom, ubogim lub rodzicom mieliby przywiązanie, ponieważ w przyszłym czasie mogliby być niepożytecznemi,²⁷⁹ sposobem wyżej opisanym powoli ich do porzucenia zakonu usposabiać.

Rozdział 11. O sposobach jednomyślnego bronienia się przeciwko oddalonym z zakonu

1. Wiemy, że oddaleni z zakonu przynajmniej niektórych skrytych ustaw są wiadomemi i wiele szkodzić by mogli, dlatego ich zamachów²⁸⁰ zapobiegać potrzeba. Najprzód nim z zakonu wypuszczonemi będą, wymusić, aby na

268 1784: *err.* Gdyby ją.

269 *martwić*—gnębić ich, umartwiać ich.

270 1784: *err.* codzieunie.

271 1784: *err.* od.

272 *ująć* [...] *sukien*—zabrać odzienia.

273 *mruczenia i niecierpliwości*—sarkania, utyskiwania i zniecierpliwienia.

274 *skrypuł czynili*—mieli skrupuły.

275 1784: *err.* nazbyt własnym.

276 *zaufani*—zadufani.

277 1784: *err.* przynaglam.

278 1784: *err.* obowiąznie.

279 *niepożytecznemi*—nieużyteczni.

280 *Zamachów*—tj. atakom.

piśmie przyobiecali i przysięgli, iż nigdy nic złego przeciw zakonowi mówić ani pisać nie będą. Po wtóre przełożeni zachowają na piśmie²⁸¹ wszystkie ich złe skłonności, defekta²⁸² i występki, do których oni pod obowiązkiem sumienia swojego²⁸³ poprzynawać się musieli, którymi by, gdy potrzeba wymagać będzie, u wielkich panów i urzędników kościelnych do promowowania się im zaszkodzić²⁸⁴ można.

2. Pisać jak najprędzej do wszystkich kolegów, którzy są oddaleni, i powszechne²⁸⁵ występki, dla których są oddaleni, jak najobszerniej opisać, jako to: nieposkromiony²⁸⁶ umysł, nieposłuszeństwo, wstręt do ćwiczeń duchownych, własne zdanie itd. Potym napominać wszystkich innych, ażeby z nimi pod żadnym pozorem nie korespondowali. I jeżeliby kto obcy o oddalonych²⁸⁷ wzmiankę czynił, mówić mają wszyscy zgodnie i jednomyślnie, dodając nadto, iż zakon żadnego bez znacznych przyczyn nie oddala i że tylko na kształt morza²⁸⁸ trupy wyrzuca itd. Napomykać także ostrożnie owe przyczyny, dla których zakon obrzydzili sobie, ażeby tym sprawiedliwsze uczynić ich oddalenie.

3. W rozmowach potocznych rozgłaszać, że oddaleni mocno narzekają na stan swój terażniejszy i ustawicznie nazad do klasztoru wpraszą się. Opisywać przy tym nieszczęścia tych, którzy po wyrzuceniu z zakonu nędznie poginęli.

4. Zapobiegać także należy oskarżeniom, które czynić mogą oddaleni od zakonu, zażywając²⁸⁹ do tego powagi mężów, którzy by twierdzili, iż zakon żadnego bez słusznej przyczyny nie oddala ani ludzi z talentami nie pozbywa. Czego dowodem jest owa gorliwość, którą pokazuje zakon ku wszystkim obcym. Czyżby nie większą mieć winien ku swoim?

5. Przez wszelkie sposoby starać się należy o zjednanie sobie przychylności u panów i urzędników kościelnych tych, u których by oddaleni z zakonu cokolwiek wiary i powagi znaleźli,²⁹⁰ okazując im, jak wiele dobro powszechne tak sławnego i tak użytecznego Kościołowi zakonu przekładane²⁹¹ ma być nad

281 *na piśmie*—w formie pisanej.

282 *defekta*—wady (charakteru).

283 *pod obowiązkiem sumienia swojego*—mowa o obowiązku otwieraniu sumienia (ujawnienia grzechów) przed superiorem.

284 *do promowowania się im zaszkodzić*—przeszkodzić im w karierze.

285 *powszechne*—pospolite.

286 *nieposkromiony*—niepokorny.

287 *o oddalonych*—o wydalonych z zakonu.

288 *na kształt morza*—tj. podobnie jak morze.

289 *zażywając*—używając, wykorzystując.

290 *u których by oddaleni z zakonu cokolwiek wiary i powagi znaleźli*—tj. którzy zaufaliby wydalonym i ich szanowali.

291 *przekładane*—przedkładane.

dobro prywatne jednej osoby. Gdyby zaś te osoby ku oddalonym z zakonu przywiązania swego nie odmieniały, i pożyteczną rzeczą być może opowiadać przyczyny, dla których są oddaleni, te nawet napomykając, które nie są pewne, przez podobieństwo jednak do prawdy wywiedzione być mogą.²⁹²

6. Zabiegać różnie²⁹³ należy, ażeby osobliwie²⁹⁴ ci, którzy samochętnie²⁹⁵ opuścili zakon, na jakie urzędy lub godności kościelne nie byli wyniesieni, chybaby siebie i swój majątek pod rząd zakonu naszego poddali tak, ażeby każdy mógł poznać, iż zawsze chcą na woli zakonu polegać zupełnie.

7. Jak tylko będzie można, potrzeba im przeszkadzać w sprawowaniu powinności kościelnych, jakie są kazania,²⁹⁶ słuchania spowiedzi itd., aby ich od tego zawsze oddalono, odwracając przez to od nich afekt²⁹⁷ i przywiązanie pospólstwa. Dlatego jak najpilniej w i[ch]²⁹⁸ życia obyczaje wglądać,²⁹⁹ w zamysłach i zabawach podstrzegać,³⁰⁰ pozyskać sobie przyjaźń jakowej osoby z tej rodziny, u której oddaleni mają wziętość.³⁰¹ Jak skoro³⁰² zaś [co] mniej³⁰³ chwalebne lub nagany godnego po nich postrzeżemy, to przez osoby niższego stanu do nas przywiązane między pospólstwem rozgłaszać, potym panom i duchownym, którzy oddalonym sprzyjają, niesławę dla nich wyniknąć mogącą przekładać.³⁰⁴ Gdyby zaś nic zdrożnego nie popełnili i chwalebnie się sprawowali, cnoty i [u]czynki,³⁰⁵ które ich zalecają, dowcipnemi ucinkami³⁰⁶ mają być umniejszane, póki na koniec szacunku i zaufania, które pierwiej mieli, nie utracą. Wiele albowiem zależy na tym zakonowi, aby oddalonych, osobliwie dobrowolnie porzucających zakon, do szczętu pognać można.

8. Nieszczęścia i przypadki niepomysłne, które się im nadarzyć mogą, jak najprędzej rozgłaszać, prosząc jednak pobożnych osób o modlitwy, unikając

292 *przez podobieństwo jednak do prawdy wywiedzione być mogą*—tj. mogą zostać użyte jako brzmiące prawdopodobnie, wiarygodnie.

293 *różnie*—w różnoraki sposób.

294 *osobliwie*—zwłaszcza.

295 *samochętnie*—z własnej woli.

296 *jakie są kazania*—do których należy głoszenie kazań.

297 *afekt*—(pozytywne) uczucia.

298 1784: *err.* wiek.

299 *jak najpilniej w i[ch] życia obyczaje wglądać*—przeprowadzić skrupulatne dochodzenie dotyczące ich obyczajów.

300 *w [...] zabawach podstrzegać*—prześledzić ich zajęcia.

301 *mają wziętość*—cieszą się ich uznaniem.

302 *Jak skoro*—gdy tylko.

303 1784: *err.* w mniej.

304 *przekładać*—przedkładać.

305 1784: *err.* nczyunki.

306 *dowcipnemi ucinkami*—zręcznymi docinkami; 1784: *err.* uczynkami.

podejrzenia, że naszymi pasja³⁰⁷ rządzi. W klasztorze zaś jak najczerniej malować ich przypadki, czyniąc przez to postrach dla inszych.

Rozdział 12. Którzy mają być utrzymywani w zakonie

1. Pierwsze miejsce mieć powinni pracowici i staranni około dobra³⁰⁸ zakonu, tak doczesnego, jako i duchownego, jacy są mianowicie spowiednicy monarchów, książąt, wdów, dewotek bogatych, profesorowie i wszyscy tych ustaw wiadomi.

2. Zwiątleni na siłach, obciążeni starością podług łożenia talentów swoich dla dobra zakonu mieć powinni wzgląd dla siebie przyzwoity. Prócz tego, ponieważ zawsze w domu siedzą, mogą być użytemi do podstrzegania³⁰⁹ w innych występków.

3. Ile możności starać się o utrzymanie wszystkich w zakonie, aby przez to nie dać okazji złego sądzenia o sobie.

4. Przenosić nad innych³¹⁰ tych wszystkich, którzy by dowcipem,³¹¹ zacnością urodzenia³¹² lub majątkiem drugich przewyższali, osobliwie, gdy³¹³ przyjaciół lub krewnych nam sprzyjających i powagę w narodzie mających mieli i nadto sami z szczyrym przywiązaniem ku zakonowi byli. Podług wyżej danych przepisów wysłać ich na nauki do Rzymu lub do innych znaczniejszych akademii. Gdyby zaś w prowincji uczyli się, osobliwym pobłażaniem i przywiązaniem profesorów ujmowani być mają, niczego im nie odmawiając, póki dóbr swoich zakonowi nie ustąpią. Lecz gdy się to na nich wymoże, z nimi zarówno z drugimi³¹⁴ postępować.

5. Mieć także w szczególnej pamięci tych, którzy dystyngującą się³¹⁵ talentami młodź do zakonu namawiali, tym albowiem sposobem osobliwsze do zakonu przywiązanie okazują. Póki jednak profesji nie uczynią,³¹⁶ nie należy im zbyt pobłażać, ażeby z czasem tych, których do zakonu namówili, nie odstęrczyli.

³⁰⁷ *pasja*—wzburzenie.

³⁰⁸ *staranni około dobra*—czyniący starania o dobro.

³⁰⁹ *podstrzegania*—szpiegowania.

³¹⁰ *Przenosić nad innych*—lepiej traktować.

³¹¹ *dowcipem*—inteligencją.

³¹² *zacnością urodzenia*—znaczeniem rodu.

³¹³ *osobliwie, gdy*—zwłaszcza gdyby.

³¹⁴ *zarówno z drugimi*—tak samo, jak z innymi.

³¹⁵ *dystyngującą się*—wyróżniającą się.

³¹⁶ *profesji nie uczynią*—nie złożą ślubów zakonnych.

Rozdział 13. O wyborze młodzi³¹⁷ mającej być do zakonu przyjmowanej i sposobach utrzymywania onej

1. Roztropnie sobie postępować w wybieraniu młodzi, aby była talentów dobrych, urody pomiernej,³¹⁸ zacnego urodzenia, żeby przynajmniej mający być przyjęty jeden z tych przymiotów posiadał.

2. Chcąc tym lepiej do zakonu zachęcić, osobliwszym przywiązaniem uczącą się młodź prefektowie szkół i profesorowie mają ujmować, w czasie zaś wolniejszym wbijać im to w głowę, jak miłą jest rzeczą Panu Bogu siebie i swój cały majątek osobliwie w zakonie Towarzystwa Jezusowego poświęcić.³¹⁹

3. Za nadarzoną okolicznością oprowadzać ich po kolegiach, ogrodach, owszem, brać czasem z sobą do wiosek,³²⁰ ażeby w czasie rozrywek obcując z naszymi, powoli do nich nabierali poufałości, przestrzegając jednak, aby ta poufałość nie była przyczyną pogardy.

4. Zakazać ich karać i więcej nad innych współuczniów mają im pobłażać profesorowie.

5. Mentalikami³²¹ i różnemi podarunczkami wiekowi temu przyzwoitemi ich ujmować, najbardziej jednak duchownemi rozmowami zachęcać.

6. Wpajać im, iż to się z zrządzenia Boskiego dzieje, że oni sami, pominąwszy tyłu w jednych szkołach z niemi uczących się, do zakonu są powołani.

7. Przy wielu okolicznościach, osobliwie³²² przy pogrzebach, wzbudzać w nich bojaźń kary wiecznej, jeśliby powołaniu Boskiemu nie byli posłuszni.

8. Jeżeli dostatecznie do zakonu wstąpić pragną, przyjęcie ich odwlekać, póki tylko jakiej nie pokażą odmiany. Gdyby zaś cokolwiek w przedsięwzięciu swoim chwiać się zaczęli, natenczas ich dopiero jak najprędzej do tego przynaglać.

9. Upominać ich łagodnie, ażeby pierwszej, nim przyjęci będą do zakonu, żadnemu z poufałych swoich,³²³ nawet i rodzicom, powołania swego nie oświadczyli, a to dlatego, iż gdyby dla jakiej przeszkody to nie przyszło do skutku, ani oni, ani zakon nie miałby się czego wstydić. Wszakże gdyby przeszkodę przeciwko powołaniu zdarzającą się oddalić³²⁴ można, wszystkiemi tego nie zaniedbywać sposobami. Uprzątnąwszy albowiem jedną, w innych równie,

317 *młodzi*—młodzieży.

318 *pomiernej*—średniej.

319 *w zakonie Towarzystwa Jezusowego poświęcić*—przepisać na własność zakonu jezuitów.

320 *do wiosek*—tj. do podmiejskich miejsc rekreacji jezuitów.

321 *Mentalikami*—medalikami.

322 *osobliwie*—zwłaszcza.

323 *z poufałych swoich*—ze swych bliskich, z tych, którym ufają.

324 *oddalić*—tj. przewyciężyć.

czy-li to podczas nowicjatu, czy-li po uczynieniu pierwszych ślubów mogących się przytrafić, wzmacniać i zachęcać do statecznego wytrwania łatwiej będzie.

10. Ponieważ zaś największa tr[u]dność³²⁵ zachodzi w przynęceniu synów książęcej albo senatorskiej krwi póki przy rodzicach zostają, którzy ich do zastąpienia powinności i [u]rzędów³²⁶ swoich sposobią,³²⁷ perswadować im raczej przez przyjaciół niżeli przez osoby zakonu należy, ażeby dzieci swoje do innych prowincji i odległych akademii na nauki posłali, w takowe jednak miejsca, gdzie nasi uczą, oznajmiwszy³²⁸ wprzód profesorom ich [u]rodzenie³²⁹ i skłonność, ażeby ci przywiązanie w nich łatwiej do zakonu potrafili wznieść.

11. Gdy do wieku dojrzalszego przyjdą, zachęcać ich należy do ćwiczenia się w uczynkach jakich duchownych, co w Niemczech i Polsce udawało się pomyślnie.

12. Przykrościami i umartwieniom ich zapobiegać podług zacności stanu i urodzenia każdego, okazując w rozmowach prywatnych złe skutki bogactw, a wielkie dobro pochodzące z ubóstwa, przyłączając³³⁰ nadto, iż za odrz[u]ceniem³³¹ tegoż wiecznej kary spodziewać się trzeba.

13. Przed rodzicami okazywać, jak nasz zakon [in]ne³³² już to świątobliwością, już nauką przewyższa, żeby tym łatwiej synom swoim do nas wstąpić pozwolili. Toż dalej, jak wielki szacunek, honor i poważanie jest, które u najpierwszych i najniższych osób zakon nasz znajduje. Wyliczać na koniec książąt i monarchów, którzy z wielkim ukontentowaniem w zakonie naszym życie strawili i teraz nawet znajdują się. Dowodzi[ć]³³³ nadto, jak miłą rzeczą Panu Bogu, kiedy młodzieniaszek jemu pierwiastki lat swoich³³⁴ w zakonie Towarzystwa Jezusowego na usługi poświęca, a nawet jak to jest dobrą rzeczą dla człowieka, gdy w dzieciństwie przyjmuje na siebie jarzmo Chrystusa. Gdyby zaś delikatność wychowania lub niedoskonałość wieku³³⁵ na przeszkodzie były, wywodzić ma się łatwość wykonania reguły naszej, która prócz zachowania trzech wotów³³⁶ do niczego więcej nie obowiązuje.

325 1784: *err.* trndność.

326 1784: *err.* nrzędów.

327 *do zastąpienia powinności i [u]rzędów swoich sposobią*—przygotowują do przejęcia sprawowanych przez siebie obowiązków i urzędów.

328 *oznajmiwszy*—wyjawiwszy.

329 1784: *err.* nrodzenie.

330 *przyłączając*—dodając, wzmiankując.

331 1784: *err.* za odrznceniem.

332 1784: *err.* mnie.

333 1784: *err.* Dowodzi.

334 *pierwiastki lat swoich*—swe młode lata.

335 *niedoskonałość wieku*—małoletniość.

336 *trzech wotów*—trzech ślubów zakonnych (czystości, ubóstwa i posłuszeństwa).

Rozdział 14. O grzechach zostawionych wyższej zwierzchności do rozgrzeszenia i o przyczynach oddalenia³³⁷ z zakonu

1. Oprócz grzechów w ustawach wyłożonych, które sam tylko przełożony albo za pozwoleniem jego spowiednik rozwiązywać³³⁸ może, są jeszcze różnego rodzaju grzechy przeciwko czystości³³⁹ popełnione. Nadto gdyby kto z jakie[*j*]kolwiek³⁴⁰ pobudki, sprawiedliwej lub nie, co wielkiego przeciwko honorowi lub pożytkowi zakon[*u*]³⁴¹ knował, jest przyczyną dostateczną, aby był wyrzucony.

2. Gdyby zaś kto co podobnego wyznał na spowiedzi, nie pierwszej ma być rozgrzeszony, aż przyobieca, że sam dobrowolnie przełożonemu to opowie lub spowiednikowi opowiedzieć dozwoli. Wtenczas przełożony uczyni dla powszechnego dobra zakonu to, co mu się najlepszym zdawać będzie. Jeśli zaś pewna okaże się sposobność utajenia jego występku przyzwoitą pokutą, [u]karany³⁴² być powinien. Jeśli zaś inaczej, jak najprędzej oddalić go należy. Niech się jednak strzeże spowiednik, aby, że się obawia o jego wyrzucenie, jemu nie powiadał.

3. Jeżeli z naszych spowiedników który usłyszy od jakowej osoby o popełnieniu nieprzyzwoitego występku z naszym zakonnikiem, nie pierwszej ją rozgrzeszyć, dopóki pod sekretem spowiedzi³⁴³ nie wyda imienia tego, z którym zgrzeszyła. Co gdy opowie, jeszcze nie rozgrzeszać, aż przysięgnie, iż nigdy tego przed żadnym z ludzi obcych bez pozwolenia zakonu nie wyda.

4. Gdyby dwóch z na[s]znych³⁴⁴ przeciwko czystości zgrzeszyło, który pierwszy wyda, zatrzymać go w zakonie, a drugiego oddalić. Lecz potem ten zatrzymany tak ma być martwiony, ażeby z przykrości i niecierpliwość[i]³⁴⁵ dał okazję do wyrzucenia siebie, której się natychmiast chwycić należy.

5. Może także zakon, będąc zgromadzeniem szlachetnym i przodkując w Kościele, oddalać od siebie te osoby, [które]³⁴⁶ do wykonania ustaw naszych

337 1784: i o przyczynach oddalenia || i przyczynach oddalenia [lekcja wariantowa spisu treści].

338 rozwiązywać—tj. rozgrzeszać.

339 grzechy przeciwko czystości—grzechy nieczystości.

340 1784: *err.* jakiegokolwiek.

341 1784: *err.* Zakonn.

342 1784: *err.* nkarany.

343 1784: *err.* nie pod sekretem spowiedzi.

344 1784: *err.* znacznych.

345 1784: *err.* niecierpliwość.

346 1784: *om.* które.

mniej zdolnemi stawały³⁴⁷ się, choćby z początku i wykonywały. Łatwo zaś sposobność nadarzy się, jeżeli ustawicznie³⁴⁸ będą strofowanemi i wszystko dziać się będzie przeciwko skłonnościom. Nadto odsyłać ich pod rząd rektorów surowych, zabronić im nauk i powinności honor czyniących itd., póki nareszcie mruczeć nie zaczną.

6. Utrzymywani także nie mają być ci, którzy się przełożonym wbrew sprzeciwiają³⁴⁹ lub którzy oczywiście³⁵⁰ albo w sekrecie przed towarzyszami, a tym bardziej obcemi, uskarżają się. Toż znowu,³⁵¹ którzy przed domowemi lub obcemi sposób, którego się trzyma zakon w nabywaniu i administracji dóbr albo inne postępowania zwyczajne potępiają, np. przeszkadzanie³⁵² oddalonym lub niszczenie onych, jako i tych, którzy nie są z przywiązaniem do zakonu.³⁵³ Tych nawet nie cierpieć,³⁵⁴ którzy Wenetów, Francuzów i innych, od których zakon nasz wypędzony jest i wiele szkód wycierpiał, w rozmowach swoich chwałą i bronią.

7. Przed oddaleniem z zakonu jak najsurowiej z niemi obchodzić się należy i raz to, drugi raz owo do czynienia naznaczać, co choćby najlepiej zrobili, ganić i tak we wszystkim postępować. Gdyby jaki mały popełnili występki, karę naznaczyć wielką, zawstydząć publicznie aż do niecierpliwości,³⁵⁵ a na koniec oddalić. Do tego zaś miejsce ma być obrane to, na którym nigdy tego spodziewać się nie mogli.

8. Gdyby o którym z naszych pewna nadzieja była, iż zostanie biskupem albo inną kościelną godność osiedzieć,³⁵⁶ prócz zwyczajnych zakonu wotów³⁵⁷ wymusić na nim i to, aby zawsze o ustawach zakonnych dobrze mówił i nie innego, tylko z zakonu spowiednika zażywał.³⁵⁸ Owszem, żadnej rzeczy większej wagi bez zasięgnięcia rady od zakonu nie czynił. Czego kardynał

347 1784: *err.* zdawały.

348 *ustawicznie*—nieustannie, stale.

349 *się [...] wbrew sprzeciwiają*—przeciwia się, są nieposłuszni.

350 *oczywiście*—w sposób jawny.

351 *Toż znowu*—również ci.

352 *przeszkadzanie*—szkodzenie.

353 *nie są z przywiązaniem do zakonu*—są niechętni zakonowi.

354 *nie cierpieć*—nie tolerować.

355 *niecierpliwości*—znecierpliwienia, utraty panowania nad sobą.

356 *kościelną godność osiedzieć*—obejście eksponowane stanowisko kościelne.

357 *zakonu wotów*—ślubów zakonnych.

358 *z zakonu spowiednika zażywał*—miał za spowiednika jezuیتę.

To[let]us³⁵⁹ nie zachował,³⁶⁰ za co zakon u stolicy ś[więtej]³⁶¹ uprosił, iż żaden odtąd z żydowskiej lub mahmetańskiej³⁶² religii nie był przypuszczony. Kto by tedy³⁶³ takowego wotum uczynić nie chciał, jako główny zakonu nieprzyjaciel, choćby był najznaczniejszym, wyrzuconym być powinien.

Rozdział 15. O obchodzeniu się z zakonnicami

1. Strzec się mają usilnie spowiednicy, kaznodzieje, w niczym nie narażać się mniszkom, nie dawać okazji do pokus przeciwko ich powołaniu, lecz owszem, wszystkie kroki swoje na zjednanie przywiązania do siebie kierować mają. Zyskawszy przychyłność ksieni, wyjednać sobie przynajmniej słuchanie spowiedzi znakomitszych. Wiele albowiem dopomóc mogą z zacnego domu pochodzące i bogate ksienie, już przez rodziców, już przez przyjaciół swoich, tak dalece, iż za pośrednictwem wiadomości³⁶⁴ znaczniejszych klasztorów przyjść można powoli do poznania i sprzyjażnienia się³⁶⁵ z całym miastem.

2. Zabraniać z drugiej strony naszym dewotkom³⁶⁶ uczęszczania do klasztorów mniszek, ażeby ten sposób życia bardziej się im nie podobał, tak albowie[m]³⁶⁷ zakon nasz wiele dóbr, które z ich³⁶⁸ łaski posiadał, tracić by musiał. Zachęcać te dewotki do uczynienia ślubu czystości i złożenia posłuszeństwa w rękę swojego spowiednika, dowodząc im, iż ten sposób życia zgodny jest z pierwiastkowemi³⁶⁹ Kościoła zwyczajami, każdego mogący³⁷⁰ zbudować, czego nie można się spodziewać po osobach siedzących za kłauzurą prócz tego, że one, na wzór ewangelicznych niewiast świadcząc, towarzystwa Chrystusa uwielbiają. A na koniec nic nie opuścić, co by im obrzydzić mogło życie klasztorne. Te zaś napomnienia jak najsekretniej dawać, aby jakim sposobem te wieści nie doszły uszów zakonnic.

359 1784: *err.* Totelus.

360 *nie zachował*—nie przestrzegał.

361 *u stolicy ś[więtej]*—tj. u papieża.

362 *mahmetańskiej*—mahometańskiej, muzułmańskiej.

363 1784: *err.* tedy tady.

364 *wiadomości*—znajomości.

365 *sprzyjażnienia się*—zaprzyjaźnienia się, tj. pozyskania.

366 *naszym dewotkom*—tj. korzystającym z naszych usług duchowych głęboko religijnym niewiastom świeckim.

367 1784: *err.* albowie.

368 *z ich*—mowa o dewotkach.

369 *z pierwiastkowemi*—z pierwszymi, z najstarszymi.

370 *mogący*—tj. mogącymi.

Rozdział 16. O powierzchownym okazywaniu^[u]³⁷¹ pogardy bogactw

1. Ażeby świeccy nie przypisali nam zbyt dużego przywiązania do bogactw, pożyteczna czasem będzie nie przyjąć jałmużny mniejszej wagi, którą by za usługi zakonowi ofiarowano. Lubo wprawdzie od nam życzliwym najmniejsze podarki przyjmowane być mają, ażeby prze to nie³⁷² osądzono nas łakomemi, jeżeli tylko znaczniejsze jałmużny odbierać będziemy.

2. W kościołach naszych osobom niższego stanu pogrzebów odmawiać należy, aczkolwiek byłoby nam najżyczliwsze, unikając okazji sądenia, iż mnogością pogrzebów zbieramy bogactwa. Co gdyby kogo w naszym kościele chować przytrafiło się, dobrodziejstwa, które nam świadczył, mają być przed wszystkimi oświadczone.

3. Z wdowami i inszemi osobami, które się z całego majątku dla nas wyzwały, śmiej i ostrzej nad inszych sobie postępować, ażeby dla dóbr doczesnych nie zdaliśmy się więcej nad innych je poważać. Toż samo rozumieć się ma względem owych, którzy do zakon^[u]³⁷³ wstępują, gdy dóbr swoich ustępują i urzędownie³⁷⁴ zakonowi zapiszą. Nawet gdyby potrzeba wyciągała³⁷⁵ oddalić ich potem, lecz z wielką ludzkością,³⁷⁶ ażeby przynajmniej część tego, co dla zakonu zapisali, ustąpili lub, umierając, testamentem przyznali.

Rozdział 17. O szrodkach promowowa^[n]ia³⁷⁷ zakonu

1. Najpierwej³⁷⁸ o to się mają starać wszyscy, ażeby w rzeczach nawet najmniejszej wagi zawsze się na jedno zgadzali, a przynajmniej, ażeby przed obcymi jedno mówili, tym albowiem sposobem jakiegokolwiek na świecie zamieszania byłoby, zakon nasz powiększać się i wzmacniać będzie.

2. Tak wszyscy usiłować mają nauką i przykładem słynąć, aby zakonnicy, osobliwie świeccy księża, przewyższonemi byli. Chcąc zaś, żeby pospólstwo naszej we wszystkim zasiagało rady, mówić potrzeba, iż nie jest potrzebną rzeczą świeckim księżom być biegłymi w naukach, dosyć jest dla nich powinności

371 1784: *err.* okazywania [poprawna lekcja w spisie treści].

372 1784: *err.* nieco.

373 1784: *err.* zakonn.

374 *urzędownie*—urzędowo.

375 *wyciągała*—wymagała.

376 *z wielką ludzkością*—nader łagodnie.

377 1784: *err.* promowowauia.

378 *Najpierwej*—w pierwszej kolejności, przede wszystkim.

swoich dopełniać, rady zaś w potrzebie udzielać im może zakon, którego jedynym jest celem do tego usposabiać³⁷⁹ ludzi.

3. Dowodzić tą nauką książętom i królom, iż wiara katolicka trwać nie może w terażniejszym stanie³⁸⁰ bez ich wsparcia, lecz z wszelką ostrożnością, a tym sposobem przymilią się monarchom i do najsekretniejszych rad używanymi będą.

4. Ujmować ich jeszcze można najwyborniejszemi i najpewniejszemi wiadomościami skądkolwiek zasiągnionymi.

5. Czasem będzie pożyteczną rzeczą, jeżeli tajemni[e]³⁸¹ i ostrożnie zatargi monarchów i książąt, nawet z nadwerężeniem wzajemnym ich sił i mocy, podniecone będą. Gdy się zaś postrzeże, że ich będzie można pogodzić, zakon jak najusilniej ma się tym zatrudnić,³⁸² aby kto inny w pogodzeniu ich naszych nie uprzedził.

6. Wpajać wszelkimi sposobami pospólstwu i panom opinią założenia zakonu naszego przez osobliwszą opatrność Boską podług proro[c]twa³⁸³ Joachima opata i błogosławionej Teresy dlatego jedynie, ażeby Kościół od heretyków³⁸⁴ uciemieżony mógł się podnieść.

7. Dopieroż książąt i biskupów zjednawszy łaskę, starać się o biskupstwa, kanonie dla reformowania lepszego duchowieństwa, które pierw³⁸⁵ pod pewną regułą z biskupami zostając, do doskonałości powoli dążyło. Potym na opactwa i prelatury, gdzieby wakowały, powdzierać się, które dla gnuśności i niewiadomości mnichów nietrudno będzie osiąść, tym albowiem sposobem Kościołowi przysługę byśmy uczynić mogli, gdyby wszystkie biskupstwa, owszem, i sama stolica apostolska przez naszych posiadana była, osobliwie, jeśliby papież z naszego zgromadzenia wszystkich dóbr panem doczesnym został. Tym końcem³⁸⁶ przez wszelkie sposoby dobra ziemskie zakonu powoli roztropnie i sekretnie jak najbardziej powiększać. Ani powątpiewać potrzeba, iż wtenczas wiek złoty powstanie, pokój powszechny zakwitnie i błogosławieństwo Boskie na Kościół ś[wię]ty się zleje.

379 *usposabiać*—przygotowywać.

380 *w terażniejszym stanie*—obecnie.

381 1784: *err.* tajemnic.

382 *zatrudnić*—zająć.

383 1784: *err.* prorostwa.

384 *od heretyków*—tj. przez protestantów.

385 *pierwej*—niegdyś, w dawnych czasach.

386 *Tym końcem*—w tym celu.

8. Gdyby zaś nie było nadziei dopięcia tego, powstać³⁸⁷ albowiem mogą zgorszenia jakie, ten sposób polityki³⁸⁸ do sposobnego czasu zatrzymać, a spoufalonych nam monarchów do wzajemnych wojen pobudzać, ażeby przez to wszędzie naszych, potrzebując, używano do uczynienia powszechnego pokoju, a potem jako sprawcom publicznego dobra najpierwszemi urzędami nadgradzano.

9. To na koniec skutecznie przynajmniej zakon będzie się starać, zjednawszy dla siebie łaskę i powagę u monarchów, ażeby ci, od których znienawidzeni jesteśmy, przynajmniej nas się bali.³⁸⁹

387 *powstać*—pojawić się.

388 *ten sposób polityki*—tą strategię.

389 1784: bali. Koniec.

Bibliography of Prints and Manuscripts

The bibliographic information derives mostly from the library/archive catalogs and are not necessarily exact.

Anonymous, **1612a**. *Monita privata Societatis Jesu*. N.p.: n.p.

Anonymous, **1612b**. *Monita privata Societatis Jesu*. [Nysa]: [Scharffenberg, Kryspin].

Anonymous, **1612c**. *Aurea monita religiosissimae societatis Jesu in gratiam politicorum & omnium qui Jesum amant, pro studio edita*. Placentiae: Typis Eusebij Agathandri Veronensis.

[Zahorowski, Hieronim], **1617**. *Monita privata Societatis Jesu*. N.p.: n.p.

Eulalius, Theophilus [pseudonym], and Hieronim Zahorowski, **1620**. *Aurea monita religiosissimae Societatis Jesu*. Piacenza.

Lucius, Ludwig, Johann Cambilhom, and Hieronim Zahorowski, **1627**. *Historia jesuitica: De jesuitarum ordinis origine, nomine, regulis, officiis, votis [...] ac facinoribus*. Basil: J. J. Genathii.

Anonymous, **1633**. *Monita secreta Societatis Jesu: Vol. Anatomia Societatis Jesu*. N.p.: n.p.

Anonymous, **1634a**. *Singulares y secretas admoniciones para particulares personas de nuestra Compañia, traducidas de latin en romance*. N.p.: n.p.

Anonymous, **1634b**. *Avisos secretos à los bien entendidos*. Translated by [no name listed]. Seville: n.p.

Anonymous, **1635**. *Instructio secreta pro superioribus Societatis Jesu: Vol. Arcana Societatis Jesu publico bono vulgata cum appendicibus utilissimis*. [Geneva]: [Pernet, Alexandre].

Anonymous, **1641**. *Secreta monita, ou advis secrets de la Societe de Jesu*. Paderborn: n.p.
[Zahorowski, Hieronim], and Michael Ruckert, **1654**. *Constitutiones, sive Monita secreta Societatis Jesu publici juris facta a Michaelae Ruckert*. Groningen: Apud viduam J. Nicolai.

[Acquaviva, Claudio], and Hieronim Zahorowski, **1657**. *Monita privata Societatis Jesu*. N.p.: n.p.

[Zahorowski, Hieronim], **1658**. *Monita secreta Societatis Jesu*. London: Printed for R. Royston.

Anonymous, [1663?]. *Le cabinet jesuitique, contenant plusieurs pieces tres curieuses des r. peres jesuites, avec un recueil des mysteres de l'eglise romaine*. Cologne: Chez J. le Blanc.

Oldenburger, Philipp Andreas, **1664**. *Homo politicus, hoc est Consiliarius novus officarius & aulicus, secundum hodiernam praxin*. Cosmopoli [Geneva]: n.p.

[Zahorowski, Hieronim], and G. F. A., **1667a**. *Forma del governo giesuitico con vna instruttione et uviso a'potentati del modo, con il quale si gouernano li Giesuiti, per ridurre la loro Compagnia ad vna perfetta monarchia*. N.p.: n.p.

- Anonymous, [1667b]. *Moniti privati della Società de' Gesuiti*. [Torino]: [n.p.].
- Rappe, Christoph von, 1668a. *Monita privata Societatis Jesu*. Cosmopolis [Geneva]: n.p.
- [Zahorowski, Hieronim], and Kaspar Schoppe, 1668b. *Instructio secreta pro superioribus Societatis Jesu: Vol. Anatomia Societatis Jesu*. N.p.: n.p.
- Anonymous, 1669a. *Forma del governo giesuitico con vna instruttione et uviso a' potentati del modo, con il quale si gouernano li Giesuiti, per ridurre la loro Compagnia ad vna perfetta monarchia*. [Turin?]: n.p.
- [Zahorowski, Hieronim], Gentleman at Paris, and Henry Compton, 1669b. *The Jesuites Intrigues: With the Private Instructions of That Society to Their Emissaries*. London: Printed for Ric. Chiswell, at the Rose and Crown in St. Paul's Church-Yard.
- Anonymous, 1671. *Forma del governo giesuitico con una istruttione et avviso a' potentati del modo con il quale si governano li Giesuiti per ridurre la loro Compagnia ad una perfetta monarchia*. Bologna: Turchetto, Camillo.
- [Zahorowski, Hieronim], and [G. F. A.], 1676. *Forma del governo giesuitico con una istruttione et avviso a' potentati del modo con il quale si governano li Giesuiti per ridurre la loro Compagnia ad una perfetta monarchia*. Cologne: Antonio Turchetto.
- Anonymous, 1678. *Le cabinet jesuitique, contenant plusieurs pieces tres curieuses des R. Peres jesuites*. Cologne: Jean Le Blanc.
- Anonymous, [1600s?]-a. *Politica de Gesuiti*. Biblioteca Nazionale Centrale di Roma.
- Anonymous, [1600s]-b *La Regle secrete des R. P. Jesuistes/Monita Societatis Iesu*. N.p.: n.p.
- Anonymous, [1600s]-c. *Avisos discretos a los bien entendidos, para ser tenidos y revelenciados en reinos, provincias, repúblicas, ciudades, villas y lugares*. Miscelánea histórico política. Biblioteca Nacional de España.
- Anonymous, [1600s]-d. *Monita privata Societ[atis] Iesu*. N.p.: n.p.
- [Zahorowski, Hieronim], Jean Le Blanc, and Jean Barbier d'Aucour, 1720. *Le cabinet jésuitique: Contenant plusieurs pièces tres curieuses des R. Pères jésuites, avec un recueil des mystères de l'eglise romaine*. Cologne: Chez Jean Le Blanc.
- [Zahorowski, Hieronim], and Benedictus Gratiotus. 1725. *Machiavellismus Jesuiticus oder ein besonderer historisch-politischer Tractat*. Halle: J. C. Hendel.
- Anonymous, 1746a. *Secreta monita Societatis Jesu*. London: J. Walthoe.
- Anonymous, [1746b]. *Secreta monita Societatis Jesu*. London: J. Walthoe.
- Anonymous, 1754. *Monita de los padres de la C[ompañía] de Jesus*. Madrid: n.p.
- Anonymous, 1758. *Mondo gesuitico scoperto al pubblico con la vera, e distinta relazione dell'arte soprafinà*. Carpentras: n.p.
- [Zahorowski, Hieronim], and Anonymous, 1759a. *Mondo gesuitico scoperto al pubblico: Con la vera e distinta relazione dell'arte soprafinà con cui la Compagnia tende all'universale monarchia del mondo*. Lugano: Suprema Superiorità Elvetica.
- Zahorowski, Hieronim, and Gale (Firm), 1759b. *Secreta monita Societatis Jesu = The Secret Instructions of the Jesuits*. London: Printed for J. W. and Sold by H. Whitridge.

- Anonymous, [1760–1800]. *I lupi smascherati nella confutazione e traduzione del libro intitolato, Monita secreta societatis Iesu*. N.p.: n.p.
- [Zahorowski, Hieronim], and Giovanni Bernardino Capriata, 1760a. *Monita secreta Societatis Iesu: Vol. 1 lupi smascherati*. Ortignano: De Strozzagriffi.
- Anonymous, [c.1760b]. *Istruzioni secrete della Compagnia di Gesù: Con importanti aggiunte*. Rome: Tipografia della Propaganda.
- Anonymous, 1761. *Secreta monita; Ou advis secrets de la Société de Jesus*. Paderborn: n.p.
- [Zahorowski, Hieronim], and Johann Friedrich Le Bret, 1761. *Die Entlarvte Wölfe*. N.p.: n.p.
- Capriata, Johann Friedrich Le Bret, and [Hieronim Zahorowski], 1762. *Die Entlarvte Wölfe*. 2nd ed. N.p.: n.p.
- Anonymous, [c.1764]. *Singulares y secretas admoniciones para particulares personas de nuestra Compañía: [Monita secreta de la Compañía de Jesús]*. Papeles varios contra jesuitas. Biblioteca Nacional de España.
- [Acquaviva, Claudio] and [Hieronim Zahorowski], 1764. *Singulares y secretas admoniciones para particulares personas de nuestra Compañía*. Papeles curiosos manuscritos. Biblioteca Nacional de España.
- Anonymous, [c.1767]. *Monita secreta Societatis Iesu*. N.p.: n.p.
- Anonymous, [1770s–1780s]. *Secretas adminiciones de la Compañía de Jesús*. Papeles varios. Biblioteca Nacional de España.
- Anonymous, [c.1773]-a. *Monita secreta: Documenti particolari e privati della Compagnia di Gesù*. N.p.: n.p.
- Anonymous, [c.1773]-b. *Monita secreta*. APUG 216A rec.
- Anonymous, [c.1773]-c. *Monita secreta*. Fondazione Camillo Caetani (ms. 1136/397). N.p.: n.p.
- Anonymous, [c.1780]. *Istruzioni secrete della compagnia de Gesù: Con importanti aggiunto*. Rome: Tip. della Propaganda.
- Anonymous, [1700s]-a. *Monita secreta de la Compañía de Jesús*. Papeles varios contra jesuitas. Biblioteca Nacional de España.
- Espino, Juan de, [1700s]-b. *Monita secreta de la Compañía de Jesús: Confesión que hizo el doctor Juan del Espino, en Granada, a 30 de septiembre por el año de 1643*. Biblioteca Nacional de España.
- Anonymous, [1700s]-c. *Singulares y secretas admoniciones para particulares personas de nuestra Compañía*. Oxford, Bodleian Libraries.
- Anonymous, [1700s]-d. *Les intructions secrete des Jesuites traduites de leurs Secreta monita*. N.p.: n.p.
- Anonymous, [1700s]-e. *Monita privata Societatis Iesu: Politicas singulares y secretas, admoniciones importantes para algunas particulares personas de nuestra Compañía, traducidas de latín en romance por un devoto de la misma Compañía*. Real Biblioteca del Monasterio de San Lorenzo de El Escorial.

- Anonymous, [1700s]-f. *Monita secreta*. N.p.: n.p.
- Anonymous, [1700s]-g. *Monita secreta ad superiores Societatis Iesu*. Papeles varios. Biblioteca Nacional de España.
- Anonymous, [1700s]-h. *Singulares y secretas admoniciones para particulares personas de nostra Compañia, traducidas fielmente de el Latin en nostro Castellano*. Oxford, Bodleian Libraries.
- Anonymous, [1700s]-i. *La Monita secreta de la Compañia de Jesús* [manuscript]. N.p.: n.p.
- Anonymous, [1700s]-j. *Forma del governo giesuitico, con una breve instruttione a' potentati del modo che osservano questi padri per ridurre la loro Compagnia ad una perfetta monarchia/Monita secreta Societatis Iesu*. N.p.: n.p.
- Anonymous, [1700s]-k. *Monita secreta de la Compañia de Jesús*. N.p.: n.p.
- Anonymous, [1700s]-l. *Moniti, ò sia avvertimenti secreti della Compagnia di Gesù tradotti fedelmente dalla latina nell'Italia favella e trascritti dal libro intitolato "I lupi smascherati" nella confutazione, e traduzione del libro intitolato "Monita secreta Soc. Iesu" stampato in Ortignano nel 1764*. Ortignano: n.p.
- Anonymous, [1700s]-m. *Politica dei Gesuiti ossia Monita secreta tradotti in volgare*. N.p.: n.p.
- Anonymous, [1700s]-n. *Monita secreta: La Monita secreta de los jesuitas*. Papeles varios. Biblioteca Nacional de España.
- Anonymous, 1802. *Compendio apologético dos horrorozos factos, abusos, e crimes dos fingidos apóstolos, e falsos profetas que produzio a Sociedade Jesuitica*. Lisbon: Biblioteca Nacional de Portugal.
- Anonymous, 1814a. *Istruzioni secrete della Compagnia di Gesù con importanti aggiunte*. Rome: Tipografia Della Propaganda.
- Anonymous, [c.1814b]. *Istruzioni secrete della Compagnia di Gesù con importanti aggiunte*. Rome: Tipografia Della Propaganda.
- Anonymous, [1823]. *Constitución secreta de los Jesuitas*. Mexico City: Imprenta de Ontiveros.
- Anonymous, 1824a. *Instructions secrètes des Jésuites, ou Monita secreta Societatis Iesu*. Paris: Ponthieu.
- Anonymous, 1824b. *Secreta monita Societatis Iesu: The Secret Instructions of the Jesuits, with an Appendix*. London: L. B. Seeley and Son, Fleet Street.
- Anonymous, 1824c. *The Secreta monita, or, the Jesuits' Private Instructions to Their Emissaries*. Dublin: Richard Moore Tims.
- Anonymous, 1825a. *Die Monita Secreta Societas Iesu, oder: Die geheimen Verhaltensbefehle der Jesuiten, ein Lügen-Machwerk, kurz bewiesen*. Edited by L. A. Nellessen. Aachen: Mayer.
- Anonymous, 1825b. *Instructions secrètes des Jésuites, ou Monita secreta Societatis Iesu*. Brussels: J. B. Tircher.

- Hieronim Zahorowski, 1825c. *Geheime Verwaltungsbefehle der Jesuiten oder monita secreta Societatis Jesu*. Aachen: LaRuelle.
- Scheffer, Arnold, 1825d. *Beknopt overzigt van de algemeene geschiedenis van het Genootschap van Jezus*. Delft: Wed. J. Allart.
- Bollaerd, Nathan and [Hieronim Zahorowski], 1825e. *Geheime Verwaltungsbefehle der Jesuiten oder monita secreta Societatis Jesu*. Aachen: LaRuelle.
- Anonymous, 1825f. *Beknopt overzigt van de algemeene geschiedenis van het Genootschap van Jezus: Gevolgd van de Monita secreta*. Delft: Wed. J. Allart.
- Anonymous, 1826a. *Geheime Verwaltungsbefehle der Jesuiten oder Monita secreta Societatis Jesu*. Aachen: J. La Ruelle, Sohn.
- Anonymous, 1826b. *Instructions secrètes des Jésuites [...] 2e édition*. N.p.: n.p.
- Anonymous, 1826c. *Instructions secrètes des jésuites: Suivies du rapport de M. Portalis, et du projet d'arrêt du Conseil d'état, sur les ecclésiastiques qui s'établissent en France sous le titre de pères de la foi, sous le nom de Sacré coeur de Jésus, et autres semblables*. Paris: Ponthieu.
- Anonymous, 1827–30. *Monita secreta Societatis Jesu: Instructions secrètes de la Société de Jésus*. Paris: Melle Carié de La Charie.
- Zahorowski, Hieronim, and Ingram Cobbin, 1827–30. *Monitoria secreta, ou Instruções secretas dos padres da Companhia de Jesus*. Rio de Janeiro: n.p.
- Anonymous, 1828. *Monita secreta Societatis Jesu: Instructions secretes de la Société de Jésus*. Paris: Melle Carié de la Charie.
- Anonymous, 1831a. *Der entlarvte Jesuit die verabscheuungswerthen Grundsätze und Lehren der Jesuiten, aus ihren eigenen Schriften geschöpft*. 2nd ed. Meissen: Goedsche u.a.
- Alvensleben, Ludwig von. 1831b. *Der entlarvte Jesuit die verabscheuungswerthen Grundsätze und Lehren der Jesuiten, aus ihren eigenen Schriften geschöpft*. 2nd ed. Meissen: Goedsche u.a.
- Mc Gavin, William, 1831c. *Secret Instructions of the Jesuits: Printed Verbatim from the London Copy of 1725; To Which Is Prefixed an Historical Essay; With an Appendix of Notes, by the Editor of the Protestant*. Princeton: Published by J. & T. Simpson.
- Anonymous, 1831d. *Secreta monita Societatis Jesu = Secret Instructions of the Jesuits: Printed Verbatim from the London Copy of 1725*. Princeton: J. & T. Simpson.
- Anonymous, [1831e]. *Secreta monita Societatis Jesu: Vol. Istruzioni segrete della Compagnia di Gesù con importanti aggiunte*. Rome: Tipografia della Propaganda.
- Anonymous. 1835a. *Mónita o instrucciones secretas de los jesuitas: seguidas del informe de M. Portalis y del proyecto de Decreto del Consejo de Estado sobre los eclesiásticos establecidos en Francia bajo el título de Padres de la Fe, del Sagrado Corazón de Jesús y otros semejantes*. Barcelona: Imp. de J. Verdaguer.

- Anonymous, 1835b. *Secreta monita Societatis Jesu: The Secret Counsels of the Society of Jesus, in Latin and English*. Edited by Robert J. Breckinridge. Baltimore: Edward J. Coale & Co.
- Anonymous, 1838. *Les instructions secrètes des Jésuites ou Monita secreta Societatis Jesus*. Berne: C. Staempfli.
- Anonymous, 1841. *Secret Instructions of the Jesuits, Faithfully Translated from the Latin of an Old, Genuine London Copy*. Edited by W. C. Brownlee. New York: C. K. Moore.
- Anonymous, 1844. *Secret Instructions of the Jesuits: With an Appendix Containing a Short Historical Account of the Society of the Jesuits*. Philadelphia: F. C. Wilson.
- Anonymous, 1845a. *El Jesuita sagaz [Texto impreso]: O consejos secretos que da un jesuita a los hermanos de la Compañia a fin de que esta llegue a dominar el orbe entero*. Vitoria: Egaña y Compañia.
- Anonymous, 1845b. *Geheime Verhaltensbefehle der Jesuiten*. Nordhausen: n.p.
- Anonymous, 1845c. *Instructions secrètes de la Société des Jésuites: Vol. Le jésuitisme vaincu et anéanti par le socialisme, ou, Les constitutions des jésuites et leurs instructions secrètes en parallèle avec un projet d'organisation du travail*. Paris: n.p.
- Anonymous, 1845d. *Instructions secrètes des Jésuites, ou Monita secreta Societatis Jesu, précédées de l'histoire et de la morale des Jésuites depuis la fondation de leur Société jusqu'à nos jours*. Blois: Groubental.
- Anonymous, 1845e. *Los Jesuitas juzgados por si mismos, ó Constituciones publicas*. N.p.: n.p.
- [Acquaviva, Claudio], and [Hieronim Zahorowski], 1845f. *Mónita secreta de los jesuitas o instrucciones reservadas de los padres de la Compañia de Jesús/compuesta por el padre Claudio Aguaviva: Traducida de la edición portuguesa de 1827*. [Madrid]: [Imp. de Miguel de Burgos].
- [Acquaviva, Claudio], and [Hieronim Zahorowski], 1845g. *Los Jesuitas juzgados por si mismos, ó Constituciones publicas* [purporting to be a translation of *Compte rendu des Constitutions des Jésuites*]. N.p.: n.p.
- Anonymous, 1845e. *Los Jesuitas juzgados por si mismos, ó Constituciones publicas*. N.p.: n.p.
- Anonymous, 1846. *Admoestações secretas da Companhia de Jesus*. [Nova Goa]: Literario das Fontainhas.
- Anonymous, 1847a. *Instructions secrètes des Jésuites: Vol. Almanach des Jésuites; Contenant un crime ou une sottise pour chaque jour de l'année*. Paris: Martinon.
- Anonymous, 1847b. *The Secret Oath and a Fresh Translation of the Secret Instructions of the Order of the Jesuits*. London: Simpkin, Marshall, and Co.
- Anonymous, 1848a. *Die geheimen Instruktionen der Jesuiten nach dem lateinischen Original*. St. Gallen: Scheitlin und Zollikofer.
- Anonymous, 1848b. *Istruzioni secrete della Compagnia di Gesù*. Venice: Lorenzo Gattei.

- [Zahorowski, Hieronim?], 1849. *Monita secreta de los Jesuitas, o, Instrucciones reservadas de los padres de la Compañía de Jesús*. Madrid: Imprenta de la Gaceta Mercantil.
- Anonymous, 1850. *The Secreta monita of the Jesuits: Being the Private Rules of the Lion's Provider*. London: n.p.
- Anonymous, 1851. *Secreta monita Societatis Jesu = The Secret Instructions of the Jesuits, with Extracts from Some of the Chief Authorities of the Order Exhibiting the Rules by Which Their Conduct Is Guided*. 2nd ed. London: Seeleys.
- Anonymous, 1853. *Die geheimen Instructionen für die Gesellschaft Jesu, oder: Die Staat und Kirche bedrohenden Pläne des Jesuitenordens*. Edited by H. A. Bergmann. Erfurt: Hennings und Hopf.
- Anonymous, 1857a. *Secret Instructions of the Jesuits Faithfully Translated from the Latin of an Old Genuine London Copy, with an Historical Sketch &c. &c.* Edited by W. C. Brownlee. New York: American and Foreign Christian Union.
- Anonymous, 1857b. *Secret Instructions of the Jesuits*. Edited by W. C. Brownlee. New York: American and Foreign Christian Union.
- Anonymous, 1858. *The Secreta monita of the Jesuits: Being the Private Rules of the Lion's Provider*. Edited by H. M. W. Glasgow: W. Love.
- Anonymous, 1859a. *I Gesuiti smascherati colle loro istruzioni segrete*. Florence: Stamperia sopras le Logge del Grano.
- Anonymous, 1859b. *Monitoria secreta ou Instrucções secretas dos padres da Companhia de Jesus*. Lisbon: Typographia do Panorama.
- Anonymous, 1860a. *Istruzioni secrete della compagnia di Gesù*. Rome: Tipografia Della Propaganda.
- Anonymous, 1860b. *Secreta monita Societatis Jesu = Apokrypha parangelmata tou Tagmatos tōn Iēsouitōn*. Athens: Ek tou Typographeiou Ch. N. Philadelphēōs.
- Anonymous, 1861. *Monita secreta Societatis Jesu = Instructions secrètes des Jésuites: Suivies de pièces justificatives*. Paris: Eduard Déntu, Libraire-Éditeur.
- Anonymous, 1862. *Monita secreta Societatis Jesu instructions secrètes des Jésuites, suivies de pièces justificatives*. Paris: Eduard Déntu.
- Anonymous, 1863. *Monita secreta Societatis Jesu = Instructions secrètes des Jésuites*. Paris: Eduard Déntu.
- Anonymous, 1865a. *Monita secreta Societatis Jesu: Instructions secrètes des Jésuites*. Nouvelle édition, précédée d'une introduction par Charles Sauvestre. Paris: Eduard Déntu.
- Anonymous, 1865b. *Secreta monita Societatis Jesu: Vol. I gesuiti giudicati da sè medesimi; Documenti e fatti concernenti la Compagnia di Gesù*. Milan: Agenzia Libreria Savallo.
- Anonymous, 1868a. *Monita secreta Societatis Jesu: Instrucciones secretas de los Jesuitas; Su código. El juramento de los padres de la fe; Sus palabras de reconocimiento*. Paris: Eduard Déntu.

- Samárin, Yu. F. and Ivan Mikhaïlovich Martynov, 1868b. *Monita secreta: P. Iezuity i ikh otnoshenie k Rossii: Pis'ma k Iezuitu Martynovu*. Moscow: Tip. Ris.
- Samárin, Yu. F., 1868c. *Monita secreta: In Iezuity i ikh Otnosheniē k Rossii; Pis'ma k Iezuitu Martynovu*. Edited by I. Martynov. Moscow: Tip. Lazarevskago Inst.
- I., G. W., and Hieronim Zahorowski, 1868d. *Ultramontanizm Exemplified in Irish Disaffection: In the Action of the Roman Catholic Hierarchy, and in the Doctrines of the Jesuit Suárez*. Dublin: Thomas Webb.
- Anonymous, 1869a. *Monita secreta Societatis Jesu Instrucciones secretas de los Jesuitas*. Paris: Eduard Déntu.
- Anonymous, 1869b. *Monita secreta Societatis Jesu: Instrucciones secretas de los Jesuitas*. Paris: Eduard Déntu.
- Anonymous, 1870a. *Monita secreta Societatis Jesu: Instructions secrètes des Jésuites*. Paris: Eduard Déntu.
- Samárin, Yu. F., 1870b. *Monita secreta: Iezuity i ikh otnoshenie k Rossii: Pis'ma k iezuitu Martynovu*. Moscow: Tip. Gracheva.
- Anonymous, 1870c. *Mónita ó instrucciones secretas de los Jesuitas*. Barcelona: J. Codin.
- Anonymous, 1874. *Instrucciones secretas o Monita de los jesuitas: Vol. Consejos de Satanas a los jesuitas con un preludio por el Señor de Belzebuth*. Mexico: Auguste Béraud.
- Anonymous, 1875. *Monita secreta o Instrucciones reservadas de la llamada Compañía de Jesús*. Buenos Aires: Imp. y Librería de A. Prado.
- Anonymous, 1879a. *Monita secreta Societatis Jesu: Instructions secrètes des Jésuites*. Nouvelle édition, précédée d'une introduction par Charles Sauvestre. Paris: n.p.
- Anonymous, 1879b. *Monita secreta Societatis Jesu: Instructions secrètes des Jésuites*. 13th ed. N.p.: n.p.
- Anonymous, 1880a. *Monita secreta Societatis Jesu = Instructions secrètes des jésuites, précédées d'une introduction et de notes curieuses*. N.p.: n.p.
- Anonymous, 1880b. *Monita secreta: Instructions secrètes des Jésuites, d'après l'édition déposée à la Bibliothèque de l'Arsenal*. Paris: Strauss.
- Anonymous, 1880c. *The Secret Oath, and a Fresh Translation of the Secret Instructions of the Order of the Jesuits*. London: n.p.
- [Acquaviva, Claudio], and Hieronim Zahorowski, 1881a. *Monita secreta: Instruções secretas dos Jesuitas*. Lisbon: Nova Livraria Internacional.
- Anonymous, 1881b. *Monita secreta ó instrucciones reservadas de la Compañía de Jesús*. Madrid: Calle de Mendizabal.
- Anonymous, 1881c. *Monita secreta, o instrucciones ocultas de los Jesuitas: Vol. Pobres Jesuitas!: Origem, doutrinas, maximas privilegios e vicissitudes da Companhia de Jesus desde a sua fundação até nossos dias*. Lisbon: Nova Livraria Internacional.
- Anonymous, 1886. *Mónita secreta: Vol. Manifiesto de la francmasoneria del Perú*. Lima: Carlos Prince, Impresor y Editor-Librero.

- Anonymous, 1887a. *Die geheimen Vorschriften (Monita secreta) und 31 Instruktionen der Novizen von und für Jesuiten*. Edited by Hermann Johann Graeber. Barmen: Klein.
- Anonymous, 1887b. *Singulares y secretas admoniciones para particulares personas de nuestra compañía, traducidas de Latin en romance*. N.p.: n.p.
- Brownlee, W. C., and Thomas Edward Leyden, 1888. *The Secret Instructions of the Jesuits: In Latin and English*. Boston: T. E. Leyden.
- Anonymous, 1890a. *Die geheimen Vorschriften (monita secreta) und 31 Instruktionen der Novizen von und für Jesuiten*. 2nd. ed. Barmen: n.p.
- Anonymous, 1890b. *Monita secreta o Instrucciones reservadas de la Compañía de Jesús*. New York: Imprenta El Políglo.
- Brownlee, W. C., Thomas Edward Leyden, and Hieronim Zahorowski, 1894. *The Secret Instructions of the Jesuits*. Somerville, MA: T. E. Leyden.
- Anonymous, 1868b. *Monita secreta, of de geheime instructiën die door de Jesuïeten in stilte worden nageleefd*. Oostburg: A. J. Bronswijk.
- Anonymous, 1868c. *Instructions secrètes des Jésuites*. Paris: Edouard Déntu.
- Samárin, Yu. F. and Ivan Mikhaïlovich Martynov, 1868d. *Monita secreta: Iezuity i ikh otnoshenie k Rossii; Pis'ma k Iezuitu Martynovu*. Moscow: Tip. Ris.
- Samárin, Yu. F., 1868e. *Monita secreta: In Iezuity i ikh Otnoshenië k Rossii; Pis'ma k Iezuitu Martynovu*. Edited by I. Martynov. Moscow: Tip. Lazarevskago Inst.
- I., G., W. and Hieronim Zahorowski, 1868f. *Ultramontanizm Exemplified in Irish Disaffection: In the Action of the Roman Catholic Hierarchy, and in the Doctrines of the Jesuit Suárez*. Dublin: Thomas Webb.
- Samárin, Yu. F., and Ivan Mikhaïlovich Martynov, 1868e. *Monita secreta: Secreta monita Societatis Jesu*. N.p.: n.p.
- Anonymous, 1869a. *Monita secreta Societatis Jesu: Instrucciones secretas de los Jesuitas*. Paris: Eduard Déntu.
- Anonymous, 1870a. *Monita secreta Societatis Jesu; Instructions secrètes des Jésuites*. Paris: Eduard Déntu.
- Samárin, Yu. F., 1870b. *Monita secreta: Iezuity i ikh otnoshenie k Rossii: Pis'ma k iezuitu Martynovu*. Moscow: Tip. Gracheva.
- Anonymous, 1870c. *Mónita ó instrucciones secretas de los Jesuitas*. Barcelona: J. Codin.
- Anonymous, 1874. *Instrucciones secretas o Monita de los jesuitas: Vol. Consejos de Satanas a los jesuitas con un prelude por el Señor de Belzebuth*. Mexico: Auguste Béraud.
- Anonymous, 1875. *Monita secreta, o Instrucciones reservadas de la llamada Compañía de Jesús*. Buenos Aires: Imp. y Librería de A. Prado.
- Anonymous, 1879a. *Monita secreta Societatis Jesu: Instructions secrètes des Jésuites*. Nouvelle édition, précédée d'une introduction par Charles Sauvestre. Paris: n.p.
- Anonymous, 1879b. *Monita secreta Societatis Jesu: Instructions secrètes des Jésuites*. 13th ed. N.p.: n.p.

- Anonymous. [c.187?]. *Monita secreta Societatis Iesu: Secret Instructions of the Jesuits; Also the Four Vows of the Jesuits, the Oath of Secrecy of 1680, and Tetzels Indulgence of 15th April, 1517*. London: John Kensit.
- Anonymous, 1880a. *Monita secreta Societatis Iesu = Instructions secrètes des jésuites, précédées d'une introduction et de notes curieuses*. N.p.: n.p.
- Anonymous, 1880b. *Monita secreta: Instructions secrètes des Jésuites, d'après l'édition déposée à la Bibliothèque de l'Arsenal*. Paris: Strauss.
- Anonymous, 1880c. *The Secret Oath, and a Fresh Translation of the Secret Instructions of the Order of the Jesuits*. London: n.p.
- [Acquaviva, Claudio], and Hieronim Zahorowski, 1881. *Monita secreta: Instruções secretas dos Jesuitas*. Lisbon: Nova Livraria Internacional.
- Anonymous, 1881a. *Monita secreta ó instrucciones reservadas de la Compañía de Jesús*. Madrid: Calle de Mendizabal.
- Anonymous, 1881b. *Monita secreta, o instrucciones ocultas de los Jesuitas: Vol. Pobres Jesuitas!: Origem, doutrinas, maximas privilegios e vicissitudes da Companhia de Jesus desde a sua fundação até nossos dias*. Lisbon: Nova Livraria Internacional.
- [Acquaviva, Claudio], and [Hieronim Zahorowski], 1881c. *Monita secreta: Instruções secretas dos Jesuitas*. Lisbon: Nova Livraria Internacional.
- Anonymous, 1886. *Mónita secreta: Vol. Manifiesto de la francmasoneria del Perú*. Lima: Carlos Prince, Impresor y Editor-Librero.
- Anonymous, 1887a. *Die geheimen Vorschriften (Monita secreta) und 31 Instruktionen der Novizen von und für Jesuiten*. Edited by Hermann Johann Graeber. Barmen: Klein.
- Anonymous. 1887b. *Singulares y secretas admoniciones para particulares personas de nuestra compañía, traduzidas de Latin en Romance*. N.p.: n.p.
- Brownlee, W. C., and Thomas Edward Leyden, 1888. *The Secret Instructions of the Jesuits: In Latin and English*. Boston: T. E. Leyden.
- Anonymous, 1890a. *Die geheimen Vorschriften (Monita secreta) und 31 Instruktionen der Novizen von und für Jesuiten*. 2 Aufl. ed. Barmen: n.p.
- Anonymous, 1890b. *Monita secreta, o Instruções reservadas de la Compañía de Jesús*. New York: Imprenta El Políglo.
- Anonymous, 1893. *Monita secreta: Instructions secrètes des jésuites*. Grenoble: C. Duprés.
- Anonymous, 1894a. *Instructions secrètes des jésuites [...] ou Monita secreta*. N.p.: n.p.
- Brownlee, W. C., Thomas Edward Leyden, and Hieronim Zahorowski, 1894b. *The Secret Instructions of the Jesuits*. Somerville, MA: T. E. Leyden.
- Anonymous, 1897. *Monita secreta: Instructions secrètes des Jésuites*. Traduction nouvelle et commentaires par Pierre des Pilliers. N.p.: Des Pilliers, Pierre Marie Raphaël.
- Anonymous, [1800s]-a. *Monita privata Societatis Iesu*. N.p.: n.p.
- Anonymous, [1800s]-b. *Monita secreta patrum jesuitarum*. N.p.: n.p.

- Anonymous, [1800s]. *Monita privata Jesuitarum*. N.p.: n.p.
- Bosmans, Jules, 1900. *Monita secreta ou Règles secrètes de la mafia, par Jules Bosmans*. Brussels: n.p.
- Anonymous, 1901a. *Los secretos de los jesuitas (Monita secreta)*. Barcelona: G. Battagliu.
- Anonymous, 1901b. *Monita secreta: Extrait des Instruction secrètes pour les membres de la Compagnie de Jésus*. Angers: n.p.
- Anonymous, 1901c. *Monita secreta die geheimen Instruktionen der Jesuiten; lateinisch und deutsch = Monita secreta*. Edited by Julius Hochstetter. Stuttgart: Heimdall.
- [Acquaviva, Claudio], and Hieronim Zahorowski, [1901d]. *Monita secreta: (instruções secretas dos jesuitas)*. Lisbon: Impr. Africana.
- Gerard, John, and Catholic Truth Society (Great Britain), 1901e. *The Secret Instructions (Monita secreta) of the Jesuits*. London: Catholic Truth Society.
- Saint-Hélier, 1901f. *Les "Monita secreta" des Jésuites devant l'histoire*. Paris: Comité de défense des libertés d'association et d'enseignement.
- Anonymous, 1901g. *Monita secreta: (instruções secretas dos jesuitas)*. Lisbon: Impr. Africana.
- Anonymous, [c.1901h]. *Les instructions secrètes des jésuites (Monita secreta): D'après le manuscrit authentique*. [Paris]: n.p.
- Anonymous, 1902. *Monita secreta: Die geheimen Instruktionen der Jesuiten vergleichen mit den Amtlichen Quellen des Ordens*. Edited by Johannes B. Reiber. Augsburg: Litterar. Institut von M. Huttler (M. Seitz).
- [Acquaviva, Claudio], and Hieronim Zahorowski, 1905. *Istruzioni segrete della Compagnia di Gesu*. Nocera Inferiore: A. Angora.
- Anonymous, 1907. *Les instructions secrètes des Jésuites: Étude critique*. Paris: Bloud.
- Anonymous, 1910. *Monita secreta: Istruzioni segrete dei Gesuiti*. Genoa: Lib. Ed. Moderna [Galleria Mazzini].
- Anonymous, 1915. *Compagnia di gesu: Istruzioni segrete*. N.p.: [Enrico Arena?].
- Zahorowski, Hieronim, and Ingram Cobbin, [c.1920]. *The Secret Instructions of the Jesuits: From the London Edition, Printed for John Walthoe Jr., over against the Royal Exchange in Cornhill, M.DCC.XXIII*. New York: Truth Seeker Company.
- Anonymous, 1927–28. *Les Instructions secrètes des Jésuites ("Monita secreta"), d'après le manuscrit authentique*. Paris: Impr. de L. Clercx.
- Anonymous, 1983. *Instructions secrètes des Jésuites*. Paris: Le Monde.
- [Zahorowski, Hieronim], and Pinchas Lapide, 1996. *Der Mut des Tapferen. Gedanken eines Juden zu Jesu Tod*. N.p.: N.p.
- Anonymous, n.d.-a. *Monita secreta: Singulares y secretas admonitiones para particulares personas de Nra. Compañía de Ihs*. Papeles varios. Biblioteca Nacional de España.
- Anonymous, n.d.-b. *Monita secreta de los jesuitas*. Papeles varios. Biblioteca Nacional de España.

Anonymous, **n.d.-c.** *Monita secreta que han de observar y guardar los preladados de la Compañía de Jesús*. Papeles referentes a los jesuitas y otros asuntos. Biblioteca Nacional de España.

Anonymous, **n.d.-d.** *Monita secreta ò instituciones, que obserbaran los padres, que se decian de la Compañía de Jesús*. Papeles varios Tom. XXII. Biblioteca Nacional de España.

Anonymous, **n.d.-e.** *Singulares y secretas admoniciones para particulares personas de nuestra Compañía*. Archivum Romanum Societatis Jesu.

Arias Montano, Benito, and [Hieronim Zahorowski], **n.d.-f.** *Conclusión de esta apología: Máximas de prudencia, para saver governarse el discreto, en las ocasiones que se halase en este mundo*. Papeles curiosos manuscritos. Biblioteca Nacional de España.

[Arias Montano, Benito], and [Hieronim Zahorowski], **n.d.-g.** *Instrucción secreta [de los jesuitas] para el gobierno de los señores*. Papeles varios. Biblioteca Nacional de España.

Index

- absolution x, 57, 111n8, 125n43, 127n46, 137, 142n70, 143n71, 182, 192, 208, 222, 247
- Academy of Vilnius 115n19
- accommodation 86–87, 93, 97, 109, 121n35
- Acquaviva, Claudio 2–4, 20, 149–50, 159
De confessariis principum 2
 in Testimonies 3
- Ad filios admonitoria epistola* (Ostroróg) 18
- Aesop's fables 82n723
- Agathander, Eusebius 22, 26
- Alcácer Quibir, Battle of 8
- Alexander VII (pope) 56n432
 alms 46n257, 108, 126, 128, 129n50, 147, 200, 230, 240
- altar 49, 114, 160, 184, 215, 223n62
- Ammonites 214n468
- Ancona 170n33
- Amsterdam 28
- Anne of Austria 1, 6, 7
- anti-Jesuit literature 1, 3–6, 8–10, 12–14, 16–21, 109–11, 113, 118–19, 121, 123, 125, 127–30, 136, 140, 142, 147, 149, 152, 155
 Habsburg-controlled regions
 and 140n67
 Hieronim Zahorowski's publications
 and 3, 145n75
 Jesuit expertise on casuistry and moral theology and rise of 118n27
 Jesuits' method of subtle infiltration
 and 110n5
Monita's role in 3, 127n45
 propaganda 9–10, 19–20
 "Prosa in laudem Iesuitarum" 21–22, 74, 114n14, 155n103
 rhetoric of Jesuit dismissal for immoral and duplicitous behavior in 142
 Zebrzydowski Rokosz and 7, 113n11, 154n102, 155n103
- Anti-Monita* (Ostroróg) 5. See also *Contra famosum libellum...*
- Antwerp 28, 50
- Apollonius of Tyana 214n471
- Apostolic See 117, 143. See also Holy See
- Argento, Giovanni 169n25
- Argentina 169
- Argus 81
- argutum* 137n63
- Asia 115n19
- Augustine, Saint 43n213, 44n213, 61n527, 62n527
- Augustinians 117n26
- Aurea monita religiosissimae Societatis Jesu...* 22, 26
- Austria 1, 5–8, 32, 87, 111, 140, 149–50
- authepsa* 80n720, 83, 83n727
- Báthory, Stephen (king) 113n12, 116n20
- Baudier, Dominique 22, 24
De Jesuitis 24
- Bembus, Mateusz
 critique of *Monita* by 17
 Hieronim Zahorowski and 17
- Benedict XIV (pope)
Sacramentum poenitentiae 143n72
- Benedictine nuns 61n524, 141n68
- Betulia 214n470
- Białystok 2n2
- Biblioteka Narodowa, Warsaw 163
- Bibliotheca Teubneriana 30
- Bibliothek, Herzog August 22
- Bohemia 117n24, 149
- Bologna 152n92, 216
- Boniface VIII (pope) 77n712
Unam sanctam 77n712
- Borromeo, Charles 115n17
- Braniewo (Braunsberg) 115n17
- Bridgettines 61n524
- Brno, Moravia 56n432, 154
- Broët, Paschase 109n2
- Bzowski, Abraham 26
- Candidus, Liberius. See Henri de Saint Ignace
- canon law 114n13, 143n72
 canons 197, 236
 chapel 189, 189n169, 228
- Capuchins 28, 170
- Carthusians 84, 176, 218
- Catholic Church 9, 114n16, 116n23, 143n72, 156m105
- Catholicism 2–3, 9, 125, 157

- Charles I Habsburg (emperor) 5
 Charles, archduke of Austria (Styria) 5,
 32n26
 cherubim 214, 214n475, 216
 Chodkiewicz, Anna Alojza
 Ostrowska 123n38
 Christian of Brunswick, duke of Brunswick-
 Lüneburg 28, 170n27, 173
 Chrysostom, Saint 50n325
 On Genesis 51n325
 Clement VIII (pope) 150, 151n88, 159
 Clément, Jacques 215n481
 cloister x, 182, 184, 190, 193, 195–197, 199,
 202–3, 209–11, 213, 218–19, 223–25,
 231–32, 234, 238n239, 239–40, 242, 244,
 249
 Codure, Jean 143n71
 colleges, Jesuit 12, 40–41, 48–49, 112–13,
 115–17, 122, 126, 129–32, 136, 141, 165,
 170–72, 179, 185–86, 192–99, 203, 206,
 219, 224–26, 231, 233–34, 236–37, 239,
 242, 245
 commoners (*pospólstwo*) 180, 184, 204,
 212, 223, 237, 243, 250–51
 cultural productions in 112n9
 English College, Rome 114n15
 extinctions and ruin of certain families
 caused by 48n284
 Jesuit college in Lviv 123n38
 Jesuit college in Poznań 115n19
 Jesuit college in Vlnius 115n19
 widows and funding of 126, 239
 confession 15, 44, 108, 111, 124–27, 133, 136,
 141–43, 152–53, 156, 160, 178, 182n68,
 191–93, 204, 224, 237, 241, 243. *See also*
 confessors
 frequent 124n40, 126n44
 solicitation in 143n72
 confessors ix, x, 2–3, 7, 15, 58, 65, 109,
 118–19, 122–23, 125, 128–29, 131, 141–44,
 146, 148, 160, 182, 184–86, 188–90,
 192–93, 196–202, 208, 210, 221, 225–27,
 228–33, 237–38, 240, 244, 247–49
 transformation to *pater*
 spiritualis 125n43
Monita's instructions concerning nuns
 for 142
 nuns and 140n67
 remarriage for widows and 122
 temporal benefits in exchange for
 spiritual benefits from 131
 warning from visits of other religious
 orders 117n25–n26
 Constance of Austria 6
Constitutiones sive Monita secreta Societatis
Iesu (1654) 20–21
 Constitutions, Jesuit 108, 126, 129, 133–36,
 138–39, 142, 144, 146, 152–53, 208
 authority to dismiss members
 according to 134n57
 causes of dismissal from Jesuits
 according to 133n52
 manifestation of conscience in 136n62
Monita's depiction of Jesuit recruitment
 process vs 138n65
 obedience in 133n52, 134n58, 135n60
 professed houses in 129n50
 recruitment qualities for Jesuits in *Monita*
 versus 138n65
 reserved cases for dismissal in 133n54,
 134n58, 135n60
 Society of Jesus as a body in 144n74
Contra famosum libellum cuius inscriptio est
Monita privata (Gretser) 18, 147, 152n92
 Cotton, Pierre 7
 Counter-Reformation 114n15, 156n105,
 157n106, 158n109
 Cretans 82n724
 Croesus (king) 67n631
 “Cruel Theater of Unspeakable Crimes of the
 Jesuits” 39n153
Cum inter cunctas (Paul III) 143n71
 Cunctator, Q. Fabius Maximus 79n717,
 150n84
 Dannmark 168
 daughter 192, 194–95, 198, 229n130, 234, 238
De confessariis principum (Acquaviva) 2
 de Dominis, Marcantonio 4
 de l’Isle Grosloot, Jérôme 140n67
 de La Rochefoucauld, Cardinal
 François 115n19
 de Saint Ignace, Henri (Liberius
 Candidus) 169n23
 della Rovere, Giuliano. *See* Julius II
 Democritus 81

- devil 33n47, 57n458
 Devotio Moderna 124n40, 126n44
Diálogos en los cuales se trayan
 algunos ejemplos de personas ...
 (Ribadeneyra) 137n64
 dismissal ix, 3, 11, 133–36, 141–45, 148, 150,
 201, 203, 208–10, 232, 247, 249
 absolution and 142n70
 causes of 136, 142
 from clerical state in canon law 143n72
 hierarchy and 134n57
 Hieronim Zahorowski's 3
 in Jesuit Constitutions 133n52, 133n54,
 135
 Jesuit behavior towards members after
 their 135
 Monita's mockery of 134n59, 144–45, 148,
 150n83
 vs *eicere* 133n53
 solemn vows and 135n60
 disputes 182, 222
 Dominicans 46n258, 117n25–n26, 154, 161
 dominions, angels 214, 216
 Domitian (emperor) 67n622
 Drexel, Jeremias 53, 62
 Tribunal Christi seu arcanum ... 53n370

 East Indies 115n19
 Easter 126n44
 Ebersberg, Benedictine monastery in 27,
 46n257
eicere 133n53. *See also* dismissal
 El Escorial 8
 Ennius 79, 82
 Annales 79n717
 Este, Donna Leonora d' 123n38
 Eulalius, Theophilus 26
 Euphrates 77n711
 Eustachius, Saint 92, 92n2, 190, 190m86,
 229, 229n130
 Eve 33n47
 expulsions, Jesuit 1, 10, 132, 141, 145, 149, 151,
 154–55
 from Denmark 173
 from France 17, 173
 from Holland 173
 from Paraguay 173
 from Poland 10, 17
 from Portugal 173–74
 from Russia 173
 from Spain 17, 173
 Sweden 173
 Venice 1, 141, 145n75, 149, 151, 154–55

 Fabiis, Fabio de 79n717, 150
 fasting 182, 192
 Faenza 216
 Ferdinand II (emperor) 6, 32n26
 Ferdinand III (emperor) 6
 Fermo 170, 174
 Flanders 24, 61n524
 Forlì 216
 fornication 142
fortian 171
 France 1, 7, 10, 17, 24, 32, 77, 111, 115, 121,
 139–40, 148–49, 168, 181, 209n424
 Francis Xavier, Saint 47n273, 61n524
 Franciscans 117n25–26, 161. *See also*
 Dominicans
 Frederick William IV (king) 21n16
 funerals 128, 147

 German Reich 24, 32, 113, 139–40, 223, 246
 Gesù, Church of the 2, 113, 129
 Gnadenberg monastery 61n524
 Gonzaga, Luigi (Aloysius) 116n23
 Goryński family 123n38
 Gospel of Luke 76n708
 Gregory VII (pope) 77n712
 Grebel, Ignacy 162
 Gregory XIII (pope) 114n15, 152
 Gretser, Jacob 18, 147, 152n93, 154n97
 Contra famosum libellum 18, 147, 152n92
 Grodziecki, Melchior 113n12
 Groningen edition (1654) 8, 27
 Guerrero, Bartolomé Lobo 115n19
Guide to the Secret Governance of the Jesuit
 Fathers 218

 Habsburg 8, 16, 149
 dynasty 6–7, 140n67
 territories 4–5, 140n67
 Habsburg–Jesuit alliance 5–7, 140n67,
 149
 Habsburg–Vasa alliance 7
 Halberstadt 173

- Henry III Valois 215n481
 Hieronim, Saint 229n130
 Holland 28, 173, 168
 Holofernes 214n470, 216
 Holy Roman emperor 6, 77n712
 Holy See 84, 176
 Hosius, Cardinal Stanislaus 114n17, 115n19
 House of Austria 7, 111, 140n67
 Huileboureg 173
 Hungary 117, 153
 Huylenbroucq, Alphonse 169n24, 169n25
Huysselyke Lessen der Vaderen Jesuiten 27
 hypocrisy 12, 15, 111, 118, 134, 147, 159
- Imola 214, 216
 inculcate 14, 119n29
 Ingolstadt, University of 6
 insinuate 14, 109
 Interdict, Venetian 2n4, 145n75, 151n89
 Investiture Controversy 77n712
 Iscariot 34n59
 Israel 77n711, 214n469
 Italy 21, 24, 121, 123, 139, 145, 151, 155, 170n33
- James, Saint 60n514
 Jansenists 169
 Jesuit easy absolution for 127n46
 Jesuit frequent Communion and 124n40
 Jaworowski 169, 173. *See* Zahorowski
 Hieronim
 Jephthah 216, 214n468
 Jesuits
 absolution as tool for enforcing dismissal
 in *Monita* and 142n70
 absolution privileges of 111n8, 125n43,
 127n46, 137, 142n70, 143n71
 acquisition of wealth depicted in
 Monita 12
 Alexander VII and 56n432
 apostolic frogs likened to 82n734
 Argus Panoptes and lynx compared
 to 81, 81n722
 authepsa compared to 80n720, 83,
 83n727
 as authoritarian and manipulative in
 Monita of 142n69
 authority to dismiss members of 150n84
 Benedictine monastery in Ebersberg
 given to 46n257
 bishops and 112–15, 116n23, 121n35, 141,
 143n71, 152n91, 156–57, 182, 184–85, 210,
 213, 223–24, 248, 251
 canonization of saintly 116n23, 185, 193,
 224, 232
 Cardinal Stanislaus Hozjusz and 114n17
 Catholic authorities' support of 114n15
 causes of dismissal from 133n52, 208
 charity toward poor from 31n7
 cities that do not want to have 35n74
 colleges. *See* colleges
 comparison to lions and vultures for
 greed of wealth 50n310
 competition with other religious
 orders 113, 117n26, 120
 as conspirators 3
 Constitutions. *See* Constitutions
 court politics and 2
 Cretans compared to 82n724
 criminal description in *Monita* of 173
 cultivation of relationships with
 influential figures in *Monita* by 10–
 13, 145
 cypresses likened to 80
 description as manipulative in *Monita* 1,
 3, 13, 16, 109–11, 113, 117, 119, 121–22,
 126–31, 135, 138, 142, 147–48
 development of *pater spiritualis*
 and 125n43
 Devotio Moderna and 124n40, 126n44
 ecclesiastical hierarchy's support
 for 115n19
 educational dominance of 121n37
 educational emphasis on rhetoric and
 composition 127n47
 engagement with women religious in
 Monita by 13
 expulsions
 from Denmark 173
 from France 17, 173
 from Holland 173
 from Paraguay 173
 from Poland 10, 17
 from Portugal 173–74
 from Russia 173
 from Spain 17, 173
 from Sweden 173
 from Venice 1, 141, 145n75, 149, 151,
 154–55

Jesuits (*cont.*)

female patrons of 123n38, 129n49
 Fifth General Congregation of 118n28
 final vows and reliance on alms
 of 129n50
 formative years of 109n2
 frequent confession and Communion
 by 124n40
 gender norms and biases of 128n49
 gifts sent by 33n40, 138–39
 grounds for dismissal from 142, 208
 guidance on managing widows in
 Monita 126
 Habsburg alliance 5–7, 140n67, 149
 Hieronim Zahorowski and 2n2, 3–4,
 17–19, 31n2, 137n64, 145n75
 hunger for gold in *Monita* of 50n325
 hypocrisy in *Monita* 15
 ingratitude in *Monita* of 67n631
 Jansenists and 124n40, 127n46
 Kraków's unfriendly attitude
 towards 36n99
 laxism accusations of 118, 119n31
 Machiavellian portrayal in *Monita* of 15,
 119n30
 Magdalena Mortęska and 141n68
 magnates and 30, 34, 86–90, 100–101,
 109–11, 117, 131, 136, 180, 182, 191, 193, 198,
 202, 207n399, 212
 management of dismissed members in
 Monita by 109, 112, 135–37, 138n64,
 139n65, 143–45, 148
 management of rulers in *Monita* by 2–3,
 9, 15, 39, 60, 77, 82, 109–12, 114–16,
 118–20, 122, 129, 131, 139–40, 149
 manuals for confessors by 144
 missions 10, 115n17–119, 117n25, 129n50,
 135n60, 139n66
 monasteries of nuns acquired by 27,
 46n257, 61n524, 113
monere as admonitions from superiors to
 subordinates of 110n4
 monks compared to 34, 40, 111, 115, 121,
 132, 135
 moral theology and casuistry expertise
 of 118n27
 motto of 110n3
 nuns in *Monita* and 27, 46n257, 61n524,
 113, 130, 132, 140n67, 141n68, 142

obedience demanded by 1120n33
 original sin of Blessed Virgin 46n258
 philosophy 111n6
 poems employed by 112n9
 portrayal in *Monita* of 1, 3, 13–15, 108–11,
 119–21, 126–30, 139, 142–43, 147–48
 probabilism and 109, 111n6
 recruitment and retention of members in
 Monita by 13
 recruitment in German-speaking lands
 and Poland in *Monita* by 138
 recruitment of young men in *Monita*
 by 138–39
 regicide accusations of 215
 religious orders and 24–25, 40m158,
 41m64, 84, 113, 115n18, 117, 120–21,
 124n41, 128n49, 132–33, 141, 143n71, 149,
 154–55
 religious vows and 125, 135n60, 160
 resignation of goods in 133n55
 right to appoint perpetual vicar
 of 115–16
 role as confessors 15, 109
 role of syndic for 126, 127n45
 rulers who supported 3, 9, 149
 Sarpi, Paolo and 4, 140n67, 151n89,
 152n94, 155m102
 selection of confessors for widows in
 Monita 123
 selection of widows' estate managers in
 Monita 125n4242
 sensory engagement for 128n48
 Socinians and 18
 spiritual benefits of widowhood in
 Monita 124n41
 strategy for Protestants and Orthodox
 schismatics in *Monita* 114n16
 strategy for directing and controlling
 nobility in *Monita* 117
 suppression of 10, 17, 29
symbolizare and religious competitors
 for 117n25, 120n34
 university privileges and 116n20
 vow of chastity mocked in
 Monita 44n213, 125–26
 vows for scholastics and formed
 coadjutors 134
 widows and *See* widows/widowhood
 worldly temptations and 120n32

- Jesuits (*cont.*)
 written testimony for dismissed members
 of *Monita* 135
 young men chosen as
 confessors 58n472–n473
- Jesus Christ 76, 128, 173, 219n16
- Joabite 34n59
- John II Casimir (king) 6–7, 32n26
- John III of Sweden 7
- John the Baptist, Saint 32n23
- José o Reformador Bragança (king) 171n52
- Juana of Austria 8
- Judas Maccabeus 214n471
- Judith, biblical 214n470, 216
- Julius II (pope) 214n473, 216
- kings. *See* monarchs
- Klinkhardt, Julius 162
- Knapisz, Grzegorz (Gregorius Cnapius) 162
- Konarski, Adam 115n19
- Kórník 22, 162
- Kostka, Stanisław, Saint 116n23, 47n273
- Kraków 3, 5, 7, 16–18, 21–22, 36, 113, 116, 123, 147, 153, 156–57, 162, 178n4
- kwestarze* (mendicants) 165, 196
- Latin editions 29
- laxism 118, 119n31
- Leiden, University of 24
- Lenten fast 38n135
- Leopold I (emperor) 32n26
- Licet debitum* (Paul III) 143n71
- Liège (Lutych) 170n31
- Lima 115n19
- London 4, 28–29
- London editions 29
- Louis XIII (king) 1, 7, 111n7, 139n66, 148–49
- Loyola, Ignatius de 47, 50, 55, 109, 116, 129, 149, 159
 canonization of 61n524, 116n23
 first companions of 109n2
 motto of 50n310
 tomb of 129n51
- Lublin 3
- Lviv 123n38, 158n109
- lynx 81
- Maccabees 216
- Machiavelli, Niccolò 167n4, 172
- Maciejowski, Cardinal Bernard 4, 156
- Madrid 3, 8
- magnates vii, 11, 22, 30, 32–34, 36–38, 49, 56, 86–90, 96, 100–1, 103, 106–7, 109–11, 117, 131, 136, 180, 182, 191, 193, 198, 202, 207n399, 212
- Malchus 216
- marriage 6–7, 109–11, 123n38, 124–25, 130, 144, 152n92, 155, 163, 181, 182n76, 189, 196n259, 198, 220–22, 229, 234
- Maria Anna of Bavaria 5
- Marsiglio, Giovanni 4
- Masen, Jakob 26
- Matthias (emperor) 139n66
- Maximilian, elector of Bavaria 32n26
- Maximilian III, archduke of Austria 150n86
- Medici, Maria de' 1, 7, 139n66
- Méjan, Étienne 211n6
- Melanchthon, Philip 67n622
 men, young. *See also* widows
 chosen as confessors 58n472–n473
 chosen for Jesuit novitiates 138–39
- Micah, Prophet 38n134
- Middle East 77n71
- Milan 4, 115n117, 171n44
- missions, Jesuit 10, 115n17–119, 117n25, 129n50, 135n60, 139n66, 168
- monarchs/monarchy ix, 3, 6, 9, 15, 16, 34, 59, 70, 72, 75–76, 78–79, 86–87, 94, 106, 119, 138–39, 148, 151, 153, 155, 160, 163, 168, 170, 173, 180, 186–87, 194–95, 205, 213, 215, 220–22, 224–27, 232–34, 236, 244, 251–54, 256
- monere* 1, 2, 110n4
- Monita*
 accomodatio exaggerated in 109n2
 as blueprint for Jesuit way to expand their power 13
 authorship 18. *See also* Zahorowski, Hieronim
 Constitutiones sive Monita secreta Societatis Iesu 20–21
 critique of Jesuit veneration of its blessed and beatified members 129n51

*Monita (cont.)*editions and translations of *Monita*

- 1654 edition 243–25
- 1657 edition 25, 30
- 1668 edition 8, 253–26
- 1668 editions 27
- 1670 editions 24, 263–27
- 1723 edition 28
- 1759 edition 29
- 1782 Roman edition 283–29, 96n7, 97n8, 98n12, 102n153–n156, 103n18–n20, 105n22–n25, 106n26–n30, 107n31
- 1784 edition 17n15, 102n17, 165
- bilingual edition 28
- Dutch edition 27
- editio princeps* 163
- first publication 9
- Groningen edition 243–25
- Huysselyke Lessen der Vaderen Jesuiten* 27
- Latin editions 29
- London editions 29
- Monita privata Societatis Iesu* (1615) 21
- Monita privata Societatis Iesu* (1657) 22
- Monita privata Societatis Iesu, edita opera ac studio Pacifici a Lapide* (1668) 22
- Monita privata Societatis Iesu* (no date and publication place) 21
- Monita privata Societatis Iesu* (1612) 21
- Nysa edition 149, 155n103
- Paderborn 1661 edition 8, 20, 28, 75, 170n27, 170n29, 173
- Polish translations 10, 16, 19
- Secreta monita* edition 17, 20–21, 29
- vernacular translations 17, 29, 117n24
- Jesuit instructions to guard the secret of 176
- origins of 5
- role of syndic in 126n45
- sections of 11
- symbolizare* in 117n25
- translations into vernacular languages 17, 29, 117n24

monks 34n54, 40n156, 40n161, 111, 115, 121, 121n35, 132, 135, 184, 224, 251. *See also* religious.

Mortęska, Magdalena 141n68

mortification 132, 209

Moscow 168, 260–61

Myszkowski, Piotr 157

Munich 21–22, 28, 53, 114

Nádasi, János 135

Tristes annuae desertorum 137n64

Neuburg an der Donau monastery 61n524

New Testament 83n725

nobility 36, 50, 93, 101, 103, 117, 138n65, 154n102, 198, 207, 237

Nomenklatura ogarów (Ostroróg) 18

nostri (ours) viii, ix, 14, 24, 25, 34, 36–37, 41, 48, 51, 54, 60–61, 79, 85–91, 95, 97–98, 100–1, 103–4, 106, 109, 111, 113, 115–123, 130–32, 135, 144, 147, 175–76, 178–82, 185–88, 192–96, 198–200, 202–3, 206–7, 209, 211–12, 221, 224–28, 234–35, 237–39, 246

Novara (err. Nawarra) 171n44

novices 6, 134n57, 196

nuns 61, 130, 132, 141

Benedictine 61n524, 141n68

confessors and 140n67, 142

monasteries acquired by Jesuits owned by 27, 46n257, 61n524, 113

Nysa (Neiße, Nissa) 5, 7–8, 19, 21, 149, 155n103, 253

obedience 120, 126, 133–35, 138, 142, 151, 158
in Constitutions 133n52, 134n58, 135n60
vow of 135n60

On Genesis (St. Chrysostom) 51n325

orations 172n54, 239n256, 242n283, 249n368

Oratorians 121n37

Ostroróg, Jan 5, 18–19, 149

Anti-Monita 5

Ad filios admonitoria epistola 18

Paderborn edition 8, 170n29, 173

Secreta monita ou Avis Secrets de la Société de Jesus 20

Papal States 139n66, 152n92, 157n106

- Parable of the Pharisee 76n708
 Parable of the Tax Collector 76n708
 Paraguay 168, 173
 parish 113–15, 116n22, 131, 160, 212, 224
 Pascal, Blaise
 Provincial Letters 119n31
pater spiritualis 125n43
 Paul III (pope) 143n71
 Cum inter cunctas 143n71
 Licet debitum 143n71
 Sacra religionis 143n71
 Paul the Apostle 81, 144n74
 celibacy and widowhood for 124n41
 widowhood and unmarried women
 for 124n41
 Paul V (pope) 116n23, 139n66, 151n89, 154,
 155n103, 160
 Paula, Saint 92, 190m86, 229
 Peter, Saint 81, 154n87, 214, 216
 Philip II (king) 8
 Philip III (king) 139n66
 Philip IV (king) 8, 32n26, 77n712
 Piacenza 26
 Piarists 121n37
 Pius V (pope) 40m56, 152n90, 158
 Plautus
 Truculentus 80n719
 pleban 182, 184
 poem 4, 21, 22, 24, 112n9, 149, 154n102,
 155n103
 poetry 111, 159m10
 Poland 1–2, 4–7, 10, 17–18, 20–21, 26, 32,
 111–14, 117, 121, 123, 138, 140, 148–50,
 154–56, 158
 Jesuit expulsion from 10, 17
 Jesuits' recruitment methods according to
 Monita in 138–39
 Monita and Jesuit influence in 4, 6–7,
 10, 140n67, 149, 155m103
 Zebrzydowski Rebellion in 1
 Polish-Lithuanian Commonwealth 5–6,
 140n67, 152n93, 156m105, 157m106
 Polska (Królestwo Polskie) 7
 popes 37m115, 40m156, 56n432, 61n524,
 77n712, 114m15, 114m16, 116n23, 122,
 135n60, 139n66, 143n71, 143n72, 150,
 150n86, 150n88, 151n88, 151n89, 152,
 152n90, 152n92, 154m102, 155n103, 170,
 180–81, 188, 193, 213, 214n473, 215n481,
 227, 249n361, 251
 Portugal 8, 10, 17, 173–74
 Portugalia 168, 171, 209n424
 Possevino, Antonio 7
 Poznań 115m19, 116n20, 162
 Prague 56n432, 174
 preacher vii, 11, 24, 117, 119, 150, 185–86,
 205, 210, 225–26, 249
 prelates 18, 111–13, 131, 157
 priests, parish 113, 131, 160m111
 princes v, vi, 2, 22, 25, 30, 32–42, 47, 49–50,
 56–57, 60, 70–72, 74, 77–79, 81, 85–90,
 94–96, 101, 103, 106–7
 probabilism 109, 111n6, 111n8
 professed 84, 129n50, 134n57, 135n60,
 150n87, 153, 158, 218. *See also* vows
 houses 129
 “Prosa in laudem Iesuitarum” 21–22, 74,
 114m14, 155m103
 prostitutes 45n237
 Protasewicz, Walerian 115n19
 Protestantism 9, 115m17, 251n384, 212n459
Provincial Letters (Pascal) 119n31
 Provincials, Jesuit 85134, 139, 150n84, 157,
 159, 177, 218
 Prussia, Royal 211n6
Przewodnik, czyli Skryte rządy ojców
 jezuitów 162, 217
 purgatory 165, 189–91, 200, 228, 215, 240
 Qur'an 167n3, 172
 Radziwiłł, Cardinal Jerzy 4, 157
 Raków 18
Ratio studiorum 112n9
 rector 171, 237
Regulae Societatis 108
 rules, Jesuit 167, 169, 175–76, 178, 181, 187,
 192, 195, 199, 201n321, 202, 207–9, 213,
 234, 241, 246
 religious ix, x, 168n20, 175, 178–82, 184,
 187–88, 192, 195, 201–13, 224, 226,
 231–32, 240, 247, 249–50
 Ribadeneyra, Pedro de 135
Diálogos 137n64
 Richelieu, Cardinal 139n66
 family 182n67, 221n40

- Rokosz, Zebrzydowski 7, 113ⁿ11, 154ⁿ102, 155ⁿ103
- Roman church 81–82
- Rome 2, 4, 28, 67, 81, 113–14, 129, 139, 146, 150–52, 154, 156
- Roser, Isabella 123ⁿ38
- Royal Prussia 141ⁿ68
- Roz[d]rażewski, Stanisław 113ⁿ12
- Rozdrażewski, Hieronim 113ⁿ12, 115ⁿ19, 157ⁿ108
- Rudolf II (emperor) 5
- Russia 168ⁿ20, 173
- Rydzek, Wojciech 214ⁿ466
- Sacra religionis* (Paul III) 143ⁿ71
- Sagredo, Giovan Francesco 8
- Salmerón, Alfonso 109ⁿ2
- Salzburg, archbishops of 35ⁿ77, 64ⁿ572
- Samaria 214ⁿ471
- Samson, biblical 214ⁿ469, 216
- Sánchez, Mateo 8
- Sarpi, Paolo 2ⁿ4
justification for Jesuit expulsion from Venice 151ⁿ89
Jesuit vows for 152ⁿ94
letter to Jacques Gillot concerning Jesuits 155ⁿ102
letter to Jérôme de l'Isle Grosloot concerning Jesuits 140ⁿ67
Monita and 4
- Scharffenberg, Krispin (the Younger) 5, 21
- Schipper, John 28
- Sebastian I (king) 8
- Secreta monita* 17, 20–21, 28
1723 edition 28
1759 edition 28–29
1782 edition 28
compared to earlier *Monita privata* 29
Secreta monita ou Avis Secrets de la Société de Jesus 28
- servants 124, 126, 127ⁿ45, 130
- sin x, 44ⁿ226, 109, 111, 119, 127ⁿ46, 134, 142, 143ⁿ70–71, 156, 182, 189–190, 195, 200, 208–9, 225, 229ⁿ123–230, 240, 242ⁿ283, 247
original 46ⁿ258, 124ⁿ40
- Sixtus V (pope) 150, 157, 159, 215ⁿ481
- Sieniawska, Elżbieta Łucja Gostomska 123ⁿ38
- Sigismund Augustus (king) 113ⁿ12
- Sigismund III Vasa (king) 6–7, 111ⁿ7, 148–49, 154ⁿ102
- Skarga, Piotr 156ⁿ105, 157–58
- Society of Jesus. *See* Jesuits
- Socinians 18
- sodomy 61–63, 103, 142, 144
- solemn vows 134ⁿ57, 135ⁿ60, 150ⁿ87–n88, 153
- solicitation 142–143ⁿ72
- Somaschi 121ⁿ37
- Spain 8, 10, 17, 21, 32, 139, 151, 159, 168, 209ⁿ424
- Spiritual Exercises 127ⁿ48, 128ⁿ48, 228, 235, 246
- superiors 2–3, 10–11, 13, 16, 36, 61, 68, 80, 84–85, 88, 103–4, 110, 115, 121, 124, 127, 132–34, 136, 141–42, 144, 146, 148, 150, 154, 170, 175, 183, 202, 217–18, 222–24, 238–40, 242, 247–48
- suppression 10, 17, 29
- Sweden 7, 168, 173
- syndic 126, 127ⁿ45
- Szczuczyna, Elżbieta Potocka 123ⁿ38
- Szyszkowski, Marcin 18
- Talmud 167, 172
- Tazbir, Janusz 2ⁿ2, 4
- testament 199, 239
- Testimonia de Iesuitis* 21–22, 68
- Testimonies 3–4, 122, 148–49
- Theatines 37ⁿ115, 143ⁿ71, 151ⁿ89
- Theophilus the Indian 26
- Thirty Years' War 5, 25, 27, 139ⁿ66
- Thomas, Saint 46ⁿ258
- Toledo Herrera, Francisco de
- Towarzystwo Jezusowe. *See* Jesuits
- Tribunal Christi seu arcanum....* (Drexel) 53ⁿ370
- Tristes annuae desertorum* (Nádasi) 137ⁿ64
- Unam sanctam* (Boniface VIII) 77ⁿ712
- Valerianus Magnus 40ⁿ155, 56ⁿ432, 62ⁿ527
- Valignano, Alessandro 115ⁿ19

- van Eyk (Catholic bookseller) 28
 Vasa dynasty 6. *See also* Sigismund Vasa
 Vasa, Cecylia Renata 6
 Venetian Republic. *See* Venice
 Venice 1, 2*n*4, 4–5, 37*n*15, 141, 143*n*71,
 145*n*75, 149, 151*n*88–n89, 154, 155*n*102–
 n103, 156, 209*n*424
 Jesuit expulsion from 1, 141, 145*n*75, 149,
 151, 154–55
 papal Interdict on 2*n*4, 145*n*75, 151*n*89.
See also Sarpi, Paolo
 Virgil 78*n*714, 80*n*721
 Verona 26
 Virgin Mary 46*n*258, 92, 126, 216
 virgins 33, 111
 Ladislaus IV Vasa (king) 32*n*26
 vows 210, 244*n*316, 248*n*357
 final 129*n*50
 four 135, 150, 153, 158
 religious 125, 135*n*60, 160
 simple 134, 153, 158, 246
 solemn 134*n*57, 135*n*60, 150*n*87–n88, 153,
 240*n*267
 three 135, 153, 158, 208, 246*n*336
 vow of chastity 44*n*213, 125–26, 153*n*96,
 229–30, 249
 vow of obedience 135*n*60
 vow of poverty 133*n*55, 210*n*429

 Warsaw 2, 5, 7, 17, 163
 Warsaw Confederation 5
 weddings 25, 128
 Westfalia 170*n*27
 widows/widowhood vi, vii, ix, x, 11–15, 25,
 41–52, 56*n*438, 58*n*472, 64–67, 70–72,
 74, 86, 91–94, 96–98, 101, 105–6, 122–32,
 145–48, 153, 155–56, 158, 160, 168, 173,
 179, 188*n*162, 188–99, 205, 211, 219,
 228–34, 236–39, 244, 250
 funding of Jesuit Colleges from 126
 Jesuits and wealthy 12–14, 25, 122,
 123*n*39, 124*n*41, 146, 148
Monita instructions on dealing with sons
 and daughters of 11, 25, 45, 128, 130,
 132
Monita on guidance and management
 of 126

Monita on leniency in confessions
 for 126
Monita on remarriage for 122
Monita on selection of confessors
 for 123
Monita on selection of estate managers in
Monita for 125*n*4242
Monita on sensory engagement and
 manipulation of 128*n*48
Monita to send charities to Jesuit
 sepulchers of blessed or beatified
 from 129*n*51
 Wielewicki, Jan 3, 19
 wikariusz 185, 224
 William V of Bavaria 114*n*15
 Władysław IV Vasa (king) 6–7
 Wołucki, Mikołaj 113*n*12
 women 13, 26, 41, 57–58, 111, 123, 127–28, 142,
 152, 160–61, 197*n*277, 237
 Jesuit view of 128*n*49, 191*n*205, 197*n*277,
 214*n*470, 230*n*146, 237
 Wrocław (Breslau) 5, 21, 149, 162

 youth
 developmental management 220*n*21,
 245*n*317
 evaluation and assessment 50, 52,
 58*n*472–n473, 187*n*151
 preferential treatment and
 advancement 66, 102–3, 195*n*250
 recruitment and attraction
 strategies 42, 70–71, 205*n*378,
 227*n*100, 227*n*105

 Zahorowski, Hieronim 169*n*25
 authorship of *Monita* and 3–4, 18–19,
 31*n*2, 137*n*64, 145*n*75
 Jesuits and 3
 Jacob Gretser and 18
 Jan Wielewicki and 19
 János Nádas and 137*n*64
 Mateusz Bembus and 17–18
 Stanisław Załęski and 4
 Załęski, Stanisław 4
 Zamoyski, Jan 6
 Zebrzydowski Rebellion 1, 7, 16, 113*n*11,
 154*n*102, 155*n*103